RITVVM ECCLE SIASTICORVM SIVE SACRARVM CERIMONIARVM .S.S. ROMANÆ ECCLESIÆ. LIBRI TRES NON ANTE IMPRESSI.

✠

Habes optime lector Rituum Ecclesiasticorum siue Sacrarum Cerimoniarum Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ libros tres. Opus cum non ante formis excusum, Tum uero argumento suo & iucundum tibi, & utile. Nam quę ratio creandi Pōtificis, quæ Reliquorum Antistitum, qui modus admittendi Imperatoris cum urbem inuisit, quę Diuorum nostrorum apotheoses, exin qui pietatis ordo, dum diuinis Pontifex operatur a Kal. Ianuariis ad anni finem, postremo ueluti coronis, ac fastigium operis, summa quędam ad institutam rem pertinens explicatio personarum ac officiorum, Quæ operanti Pontifici adsunt, his libris continentur. Est & in fronte operis Reuerendissimi, & Doctissimi Corcyrensis Archiepiscopi Christophori Marcelli ad Sanctissimum. D.N. Leonem. X. Epistola cum indice.

Diris Pontificiis interdictum, ne non prædictum dicas manceps librarie, ne quis infra quinquennium pręter nos excudat. Quare caueas, ne lucri cupiditas trāsuersum te actum, & grauiore pęna uiuentem afficiat: & mortuum barathro æternum addicat.

LEO PAPA. X.

VNiuersis & singulis, ad quos hę nostrę litterę peruenerint. Salutem & Apostolicã Bene. Cum dilecti filii Antonius & Siluanus Capelli Ciues Veneti, Librum Rituum Ecclesiasticorum edere in manus hominum Statuerint, ac propterea in eo imprimendo non paruos sumptus fecerint, & labores subierint: uereanturq́; ne qui fructus ex illo percipi possent, ii intercipiantur ab aliis, qui nihil impenderint ea in re laboris, Nos adducti eorum precibus inhibemus, mandamusq́; omnibus & singulis, ne per Spatium quinq; Annorum iam nunc incipiendorum Librũ ipsum imprimere, aut imprimi facere, impressumue uenundare, aut uendendum tradere ullis in locis audeant, Antonio & Siluano non permittentibus. Qui contra inhibitionem, mandatumq́; hoc nostrum fecerit, admiserit, cuiuscumq́; nationis & dignitatis sit, is uniuersę Dei Ecclesiæ expers excõmunicatusq́; esto. Datum Romę apud Sanctum Petrum Sub annulo piscatoris. Die. xvij. Decẽbris. M.D.xvj. Pont. nostri Anno. iiij.

Bembus

EXEMPLVM SENATVS CONSVLTI VENETI, quo cauetur, ne quis infra decẽniũ opus hoc imprimat, Impressumue alibi huc importet sub mulctis ut in eo.

Die. vij. Iunii. M.D.xvj. In Rogatis.

VAdit pars, Quod cum Nobiles Viri Antonius & Siluanus Capelli a Bancho Imprimi facere intendant quoddam opus Cerimoniarum Ecclesiasticarum cautum auctoritate huius Senatus, & statutum sit, Quod per decennium nemo ipsum opus Imprimi facere possit, tam in hac Ciuitate nostra Venetiarum, q̃ in aliquo alio loco Dominio nostro subiecto, aut alibi Impressum uendere, tam latino q̃ materno sermone pręterq̃ Impressum cura, & impensis ipsorum nobilium Antonii, & Siluani Capello sub pęna amittẽdi ipsa Volumina, & Aureorum decem pro quolibet Volumine qui reperirẽtur, cuius pęnę tertia pars sit eorum iudicum, seu officialiũ, quibus primũ denũciatum fuerit, Alia tertia pars detur Hospitali pietatis, & alia sit Accusatoris, seu Inuentoris.

Laurentius Quartus.

CAPITA LIBRI PRIMI

SECTIO PRIMA

SECTIO SECVNDA

SECTIO TERTIA

SECTIO QVARTA

SECTIO QVINTA

SECTIO SEXTA

SECTIO SEPTIMA

SECTIO OCTAVA

SECTIO NONA

SECTIO DECIMA

SECTIO VNDECIMA

SECTIO DVODECIMA

SECTIO TERTIADECIMA

SECTIO QVARTADECIMA

SECTIO QVINTADECIMA

CAPITA SECVNDI LIBRI

SECTIO PRIMA

SECTIO SECVNDA

CAPITA TERTII LIBRI

SECTIO PRIMA

SECTIO SECVNDA

SECTIO TERTIA

SECTIO QVARTA

SECTIO QVINTA

SANCTISSIMO.D.NOSTRO DOMINO LEONI.X.PONT. MAXIMO CHRIST.MAR.ELECTVS ARCHIEPISCOPVS CORCIREN. FOELICITATEM.

u Etustissimam Sacrarum Cerimoniarum Obseruationem Beatis.Pater, & una cum ipsa Religione ortam esse conspicuum est. Velut.n.hæc mortalibus semper optima, ac summopere necessaria extitit, utpote qua Deos immortales suspicerent, admirarentur, & colerent, ita sine debito Cerimoniarum ornatu inculta est, informis, ac omni pulchritudine nacua. Placet recognitio Principi. Beneuolētia placet. At multo magis gratum obsequium, si & gestuum ueneratione, & compositione uerborum, & munerum blandimentis afficiatur. Sedet in sublimi solio Rex omniū optimus, circunstant Diuinę mentes, quę certatim se illi gratas reddunt, diuersis agitationibus Cœli mouentur. Coeunt partim, partim dissentiunt Elementa. Quod suum est agunt alia, & pro temporis uarietate mutantur. Summa deniq; consensione, disparibus tamen officiis sibi ipsi cōsonat, suoq; principio obsequrur uniuersum. Quare mortales quoq;, quos cum Diis mercaturam quandam exercere Plato commemorat, Et pręcipue nos, qui supremi illius splendoris facti sumus diuina uoluntate participes candidissimę Pietati, purissimisq; Sacrificiis delectum cerimoniarum iniunximus. Quem pia hæc editio tuo dicata nomini continet, Quę post tot annos sub tanto Principe in lucem prodiisse lętatur. Vbi nō Delphica Oracula, neq; Thamiræ, aut Orphei Hymnos, quibus se adeo iactauit Græcia, non Sybillinos affatus, aut uanam Hebręorum superstitionem, nō mutabilem Caldeorum ignem, neq; Ægyptiorum Serapim, aut Persarum solem inuenies: Sed Diuini Numinis deductionem, preces castissimas Cœlestis Patriæ speciem, Sacratissimos ritus, Archana pręfigurata misteria. Quid.n.aliud Pontificum electio, Conciliorum norma, Diuorum adscriptio, Cardinalium allectio, Pōtificalis pompa, admissio principum, aliaq; sacrorū usus, q̄ in unum totius uniuersi Principē summum consensum, Dei prouidentiam, potestatem, splēdorem, Imperium, liberalitatē ostendunt: Nobis certe hoc in Diogenis fano cōstitutis melius, q̄ per has Cerimonias, Quibus adeo celebratur Roma, tuaq; authoritas colitur, Diuina omnia illucere non possent. Hanc itaq; lucubrationem accipe Sacratissime Pontifex, Quæ tantis auspiciis sub tuo Augustissimo Principatu in uulgari promeruit. Hanc inquam accipe, letoq; animo amplectere, q; tam pro suiipsius Dignitate, q̄ pro tui Amplitudine gratissima quidem omnibus futura sit, Et plurimum iocunditatis perpetuis temporibus Allatura.

SACRARVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE LIBER PRIMVS.

DE LOCO CONCLAVIS PRIMVM DELIGENDO SECTIO PRIMA.

ACRAS Apostolicę Sedis, Romaniq; Pōtificis Cerimonias, ritus, & obseruationes quibus Summi Pōtifices uti consueuerunt, collecturi congruū arbitramur ab ipsa Romani Antistis electione inchoare, Si prius locū, in quo electio ipsa celebrāda est, descripserimus. Et quamuis Romani Pontificis electio, ubicunq; Pontifex decesserit, ex Gregorii decimi, Clementis quinti decretis, & institutis celebrari debeat, tamen quia frequenter Romæ: ubi plerunq; agit: & auditores causarum Pontifice absente relinqui consueuere, & in palatio apostolico apud Sāctum Petrum haberi solet, ut pote in peculiari, & propria sede. locum conclauis. (Ita enim hodie appellāt, ubi patres pro electione includuntur) in ipso Apostolico Palatio designabimus. Is locus continet aulas superiores duas, siue tres. & Sacella duo. & ita Vndiq; firmis repagulis, muroq; clauditur, ut ostia nulla. fenestrę nullę nisi altissimę. exitus nullus. Introitus tantum unus superfit.

ideò apud nullum alium Cardinalem, sed apud eum tãtum, aut apud aliquam ędem sacram (si magis id libet) conuenire solent. Inter alia ibi constituunt quadruplices custodes futuri conclauis. Primę portę palatii custodia alicui magno pręlato, uel nobili potenti, ut primum obiit Pontifex, cõmittitur, qui armata cohorte die noctuq; palatium, patresq; tueatur. cui ducenti, siue trecenti pedites assignantur. Secunda custodia est in prima porta, qua ad locum cõclauis ascenditur. Et hęc demandatur conseruatoribus, & capitibus Regionum urbis: qui adiunctis sibi aliquibus nobilibus ciuibus portam ipsam custodiant. Tertia custodia in secũda porta aliquanto superius demandari solet oratoribus laicis, siue nõ pręlatis Regũ, aut principum, aut etiam aliquibus magnis, & potẽtibus ꝑceribus numero ad id idoneo. Quarta autem custodia, quę est in ipso aditu unico conclauis cõmitti consueuit Pręlatis dignioribus Romanę curię sex aut octo, siue sint oratores, siue nõ, & si cõmode fieri potest, & alioquin idonei censeantur curandum, ut ex diuersis nationibus eligãtur, ut omnium studiis tractetur, quod ad omnes pertinet. Sed hęc omnia quoad custodiarum distinctionem, & custodum numerũ, & qualitatẽ in arbitrio sunt Sacri Senatus, qui ꝓ tẽporis & loci cõmoditate, & cõditiõe opportune prouidere cõsueuit. Custodes primę portę palatii cũ armatis, ut primum obiit Põtifex, locum seruant. alii uero cum patres intrãt cõclaue. Et hęc quidem porta quatuor, ut diximus, serris munitur, extra una, supra porticulum duabus, ĩfra porticulum ipsum etiam una. Et similiter īteriore parte idem porticulum una: custodes ipsius loci claues duas portę, & clauem porticuli retinent clerici cerimoniarum: aliam portę clauẽ & clauem porticuli interioris: ita ut neq; porta, neq; porticulum aperiri possit sine cõsensu illorũ, qui sunt ĩtus, & qui sunt extra. Aulę siue duę sint siue tres, reseruãtur ꝓ deambulatiõe patrũ. Et in una ex eis remotiori scilicet aliquãdo simul cõuenire ad ea statuenda, quę sunt pręter electionem Pontificis. Quã̄q secundum sacrorum canonum cõstitutionẽ fas non sit patribus aliud tractare in conclaui, nisi de prouidẽdo manifesto, & urgẽti periculo terris Ecclesię & de substituẽdo ꝓ tẽpore penitẽtiario sũmo, & Camerario. S.R. Ecclesię, si iterea uacarẽt, nõ ẽ tñ incõueniens & a maioribus nostris frequẽtatum est tractare aliqua, quę & si ipsum actum electiõis pręcise nõ respiciant, tñ laudabile regimẽ futuri Põtificis concernunt, & ipsius Põtificis religiosam administrationẽ honestiori quodã uinculo tẽperant. Cęterum si aliquando cõtingeret, ut alibi celebrãda esset Põtificis electio: hinc esset sumẽdum exẽplum, & curandum in primis, ut locus ipse idoneus, & tutus, & fideli militum manu munitus sit: deinde ut aditus ad conclaue triplici custodia firmari possit, tum aulam quandam ita capacem habeat, ut in ea cellulę omnes pro Cardinalibus commode cõstituantur: Inde ut sacellum cõtineat pro re diuina, & electione celebrã

da, idoneum: demum aulas aliquas pro deambulatiõe, & latrinas ad partem: & ita claudendum est ipsum conclaue, ut nemo inclusos uidere, nemo eos Alloqui, aut ad eos quippiam latenter transmittere, iacereue ullo modo queat. In eum locum supellex opportuna conuehenda est pro Cardinalibus & eorum famulis, esculenta & poculẽta nulla, preter aquã & confectiones, & que ad medicinam pertinent. Q ue uero ad cibum & potum attinent, portantur uespere & mane singulis diebus. Descripta sũmarie loci in quo electio celebrari debet cõuenienti forma, ad ipsam electionem deueniendum est: cuius modum & originem altius aliquantulũ repetere non incongruit.

¶ Ordo eligendi Pontificis & ratio. Cap. II.

IVs itaq; eligendi summi Pontificis a Christo domino deriuatũ est. Ipse.n. Christus primum denominatiõe successorem instituit dicens Petro: pasce oues meas: Et ea ratione Petrus Clementem ẽt nominauit: quod tñ ita credit', si a Senatu ecclesie Ro. admitteretur. Senatus autem Romane ecclesie a Petro diuina inspiratione institutus est: cum quo omnia ardua ecclesie negocia explicaret. Ad quẽue referret, uidelicet collegium. xxiiii. Senatorũ ex presbyteris & diaconibus Romane urbis instar. xxiiii. seniorũ quos agnus dei Christus Saluator ĩ Apocalypsi Ioannis astantes habere perhibetur. Hos enim Petrus loco assistẽtium apostolorũ post eorum per orbẽ diuisionẽ elegerat & designarat, ac consiliarios Romane ecclesie coadiutoresq;, atq; Romani Põtificis electores instituit. cognoscẽtes igitur hmõi denominationis formã grauiter in futurum ecclesie posse nocere. Senatores nõ Clemẽtem acceperunt, sed Linum elegerunt: & illum post Petrum pontificatui Romano preesse uoluerunt: q;uis deinde Clemẽs decedẽtibus Lino, & Cleto ab ipso Senatu electus fuerit. Hic autem mos post Petrum longo tempore fuit obseruatus: ut uidelicet Senatores Romane Ecclesie summum Põtificem eligerẽt: Ipsi autẽ Senatores, presbyteri scilicet & diacones urbis temporibus Syluestri primi Pape sunt appellati. S. R. E. Cardinales: pricipes uidelicet in Ecclesia: qui postea tempore Innocẽtii Pape. iiii. quod ille in cõcilio Lugdunũ. cauit pro insigni aristocratie & maiestatis in Ecclesia pileum rubrũ suscepere Interea uero oriẽtibus (ut assolet in rebus humanis) scandalis & scissuris inter eosdem Senatores reliquus clerus Romanus & populus ad presentiam solummodo exhibendam in electione Pontificis: & eius corroborationem adiunctus est, inde (ut plerumq; fit) inducta uiolentia aut aliter quomodocunq;, alii etiam a Senatoribus ipsis ad ipsum actum & ius electionis actiue tantum cœperunt interuenire: licet passiue priscis illis temporibus solis ipsis Senatoribus i. presbyteris & diaconibus. S. R. E. ius electionis in summum pontificem conueniret prout patet ex concilio Stephani Pape: & habetur ĩ

decretis.lxxix.di.oportebat cum duobus sequẽtibus capitibus. Vnde satis liquet a Petro de ptęsbyteris & diaconibus.S.R.E.in summos pontifices eligẽdis, qui semper fuerunt senatores ecclesię:& hodie & Stephani tpibus cardinales nominati.Procedente aũt tpe ad sedandas maiores cõtentiones & tumultus, qui ob eam rem sępe oriebantur, Romani impatores manus ita apposuerunt:ut nemo in pontificem canonice electus diceretur, nisi principis decreto esset cõfirmatus.Liberata post hęc tẽpota Italia:ac Romana ecclĩa a longobatdotum durissimo iugo erepta:Hadrianus primus, ut.lxiii.di.c.Hadrianus, siue Leo.iii.ut alii uolũt, Romanum imperiũ ex Graecis in Germanos trãstulit:Carolumq; magnũ Augustum declarauit:cui electionẽ Romani pontificis, & ius ordinãdę Romanę ecclesię concessit.Nec multo post Leo octauus imperiũ Othoni alemanorũ tegi ex saxonũ ꝓsapia ptimo cõfirmauit.lxiii.di.in synodo. Sed postea pientissimi Imperatores:quũ experiẽtia didicissent aliis forsan nõ ita piis principibus succedẽtibus hmõi auctoritatẽ Romanę ecclesię & reipublicę christianę pernitiosam fore:ꝑsertim qm̃ Romanus pontifex a Christo institutus est:ut impatorẽ, & oẽs oues pasceret, purgaret, atq; spũaliter iudicatet, illa se potestate abdicarũt:iusq; integrum ad senatum ecclesię & Romanũ clerum:& populum tediit.Ludouico ꝑsertim Imperatote statuente atq; uolẽte.lxiii.di.Ego ludouicus.ex quo ꝓ uera Romani pontificis suprema monarchia satius ostendẽda ad id tes deducta est, ut Gtegorius quintus Othone.iii. cõsentiente imperatores de cætero a nõnullis principibus spũalibus, & secularibus fore eligendos sanxerit:& sic ad summũ pontificem dei uices gerẽtem in terris tanq̃ ad eum, ꝑ quẽ reges tegnãt, supremum christianę monatchię ptincipem Romani imperii moderationẽ pertinere significauerit. Verum cũ uariis, cõtrariisq; uulgi seditionibus, atq; studiis, & aliqñ principũ uiolentia in electione põtificis creberrimi tumultus, cõtẽtiones, rixę, atq; ẽt cruentissimę pugnę cõmitterenť:sępeq; altero per uim deiecto alter cathedrã occuparet:res Romanę ecclię in maximã perniciem deuenerat.Nã paruo annorum intetuallo decẽ diuersorum meritotũ uiri Petri sedem tenuerunt.Bñdictus nonus, Syluester tertius, Gregorius sextus, Clemens secundus, Damasus itẽ secũdus, Leo nonus, Victot ẽt secũdus, Stephanus nonus, Bñdictus decimus:cuius successor Nicolaus secũdus põtifex maximę ptudẽtię & sanctitatis, ut tãtis malis obuiaret anno salutis.Quinquagesimo ptimo supra annũ Millesimũ in cõcilio Lateraneñ sacrã legẽ dedit de electione Romani põtificis ꝑ sacrum senatũ sacro sanctę romanę ecclię cardinaliũ peragendã esse:quã deinde in cõcilio seneñ.Alexãder tertius, & in Lugduneñ.Gregorius decimus, ac Vieneñ. Clemẽs quitus cõfirmauerũt:cuiusquidẽ legis obseruãtia aplicã sedẽ ex maxima calamitate liberauit.Deinde ut schismata tollerẽtur Alexãder tertius in cõcilio gñali statuit ut il-

le demũ canonice electus censeretur, in quẽ duę collegii partes consensis sent. sed uetuit Symachus cuipiã licere Põtifice adhuc supstite uerbo scripto: uel pmissionibus, iuraméto: aut aliquo alio mõ agere de successore: transgressores dignitate & cõione priuans accusantesq; & conscios impunitate, ac premio afficiendos censens. Nicolaus insuper prefatus uoluit. Romani Pontificis electionem cum deliberatione predecessoris fieri debere. Post hec autem ne diutinę uacationis incommodis Romana Ecclesia premeretur, neue patres uariis ambientium studiis corrumpi possent Gregorius prelibatus eius nominis decimus in concilio Lugdunẽsi statuit Romano Pontifice uita functo Cardinales pñtes decem tantũ dies absentes expectare debere, moxq; cum illis qui adessent locum cõclauis in urbe, in qua Pontifex cum sua cura residebat, simul ingredi: cũ uno tantum ministro: uel si patens necessitas fuerit cum duobus. Conclaue ipsum nullo pariete aut uelamine separandum: in cõi habitandum, ita claudendum: ut nullus postq̃ cõuenerit, egredi queat: Neminem ad colloquium admittẽdum: nisi forte re urgente: & uniuerso collegio approbatum & a nemine nuncios, siue literas accipiendas. fenestram siue porticulum unum tantum dimittendum, quo subministrari possint, quę ad uitam pertinent. Si uero postq̃ patres intrauerint, intra tres dies electionem non p fecerint: per quinq; sequentes dies tam in prandio q̃ in cena uno tantum ferculo contentos esse oportere. quibus elapsis, si adhuc concordes non fuerint: panis tm̃ uinum & aqua illis administrentur quoad Põtificem rite eligant. Interim uero nihil de camera Apostolica a patribus pcipiẽdũ nihil aliud omnino agendum, nisi cõi consensu aliquid pro patrimonio ecclesię necessario sit prouidendum. Siquis ex patribus ob aduersam ualitudinem egressus est, aut de nouo adueniens ingredi uoluerit rẽ adhuc integra admittendum ea conditione: ut eo utatur quo alii patres tunc utũtur. Si extra locum suę curię Pontifex decesserit: cõueniãt cardinales in ciuitate illius territorii ubi decessit in palatio epãli, uel alio condecenti loco, & omnia seruẽt quę superius sunt dicta. Statuit & alia pleraq; Gregorius: quę ad dños cõclauis & patrum tutelam ac securitatem pertinẽt hortatur patres ad electionem rite faciendam pro dei honore & publica utilitate, & pactiones iuramenta obligationesq; omnes pro ea re factas dãnat atq; irritat. Hoc Gregorii decretũ Clemens confirmans declarat illudq; per sanctæ romanæ ecclię cardinales uacãte sede nullo modo imutari posse: nec licere cardinalibus quicq̃ potestatis, aut iurisditionis pontificalis tunc exercere, nisi officio camerarii & maioris pænitentiarii si forte per id tẽpus uacarẽt pro tempore prouidere. Pro territorio aũt diocesim intelligi uoluit hac additione, qđ si audiẽtia cãrum & lrarum apl̃icarum in aliquo certo loco Põtifice moriẽte remanserit: electionẽ ibi nõ autem ubi papa decesserit, esse celebrandam nisi prius per papam statu-

tum fuisset de curia transferenda. Item si electione non completa patres de cõclaui simul, uel successiue exierint, cõpellendos esse a dñis, seu magistratibus locorum rursus ad conclaue redire: & opus perficere. Demum absoluit omnes cardinales ad effectum electionis ab omnibus cẽsuris, & pęnis. Extat & decretum Clementis sexti circa annũ salutis quadragesimum supra Mille & trecentos editum: per quod superiora statuta limitãtur. Quod quia ultimum est & in sacrorum canonum codicibus non adhuc descriptum de uerbo ad uerbum duximus inserendum.

Clemens &c. ad perpetuam rei memoriam. Licet in cõstitutione a fe. re. Gregorio papa. x. prędecessore nostro super electione Romani pontificis edita in concilio Lugduneñ. inter cętera caueatur expresse, qđ si eũdem põtificem in ciuitate, qua cum sua curia residebat, diem claudere cõtingat extremum, cardinales in palatio, in quo idem pontifex habitat, omnes conueniant, & in eo singuli singulis, nisi illi, quibus ex patenti necessitate duo permittuntur, sint contenti seruiẽtibus clericis, uel laicis, prout elegerint: unum cõclaue nullo intermedio pariete: uel alio uelamine habitent in communi. Et qđ diebus certis non facta prouisione de pastore decursis: panis, uinum, & aqua tantũmodo eisdem Cardinalibus donec subsequatur prouisio administretur: Quia tamen sicut frequenti multorum assertione & in cardinalatu constituti percepimus: nõnulli ex cardinalibus ipsis in obseruatione constitutionis ipsius grauati nimium extiterunt: multiq; ex ipsis duos in dicto conclaui habuerunt seruitores nõ absq; scrupulo conscientiæ ꝓpter ambiguitatem dictorum uerborum, uidelicet ex patenti necessitate duo permittantur in dicta constitutione ut pręmittitur contentorum: Nos prouidere super his cupientes: ex his & aliis certis causis rationabilibus, quæ ad id nostrum animum induxerunt rigorem constitutionis ipsius, & ad fratrum nostrorum supplicationem in hoc prouidimus temperandum. Statuentes qđ cardinales postq̃ conclaue huiusmodi: seu clausuram pro dicta electione celebranda intrauerint singuli duos seruientes tantum clericos: uel laicos prout duxerint eligẽdos, ac insuper singulis diebus pręter panem uinum: &: aquam in prandio, & in cena unum dumtaxat ferculum carnium unius speciei tãtummodo, aut piscium, seu ouorum cum uno potagio de carnibus, uel piscibus principaliter non confecto & decẽti salsamentis habere ualeant ultra carnes salitas: & herbas crudas: ac caseum, fructus, siue electuaria. Ex quibus tamen nullum specialiter ferculum conficiatur, nisi ad condimentum fieret uel saporem. nullus uero eorũ de alterius ferculo uesci possit, liceat etiam eis ex decẽtia honestatis habere in clausura huiusmodi, cũ in lectis quiescendi causa: uel dormiendi esse uoluerint, intermedia seu uelamina simplicium tantummodo cortinarũ. & fe. me. Clementis papę quinti ꝑdecessoris nostri, & aliis cõstitutiõibus aplicis cõtrariis: quibus

propter hoc in aliis derogari nolumus non obstãtibus quibuscunq;. Nulli ergo &c. Datum Auinioni. VIII. idus Decembris, anno. X.

Exhortatio ut reuideantur maiorum decreta super electione.

HAEC pauca ex decretis sanctorum patrum libauimus p̃ ingenii nostri imbecillitate. Sed hortamur Reuerẽdissimos. D. Cardinales ut cum electionis negocium iminebit secundum Hostiensis in sua lectura consilium: diligenter reuideant pontificum & conciliorum statuta de electione Romani Pontificis edita & doctorum super ea re interpretatiões. Et quoniam res ẽ maxime ardua, indigetq; magna discussione, fiet fortassis super hac re specialis tractatus. Exequiis igit̃ defuncti pontificis per nouem dies completis, & conclaui opportuno preparato: decima die patres côueniunt in basilica Sancti Petri, uel alibi pro temporis, & loci opportunitate: ubi per unum ex eis missa de spiritu sancto celebratur, & in fine per aliquem prelatum seu aliũ doctum uirũ habeatur sermo, in quo moneantur patres ut sepositis omnibus priuatis affectibus deum tãtum pre oculis habẽtes Sancte Romane & uniuersali ecclesie de pastore idoneo prouidere curent. Estq; admodum conueniens ut decreta summorũ pontificum pro electione huiusmodi statuta ab ipso oratore summatim repetantur: & reducãtur ad memoriam dominorum cardinalium. Rediuina peracta si placet patribus tunc intrare côclaue, clericus cerimoniarum capiat crucem papalem, & procedat: quẽ Cardinales sequantur, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Crucem precedunt familiares cardinalium laici, & immediate cantores cantantes hymnum Veni creator spiritus, Et in conclaui apud altare prior cardinalium dicit orationem. Deus qui corda fidelium. post cardinales sequuntur prelati, & alii curiales clerici. Cardinales erunt cum suis cappis obscuris. Si uero uolũt differre introitum ad uesperam, conueniant de hora, & uadant domum ad prãdiũ, ubi hora cõgrua fuerit anteq̃ discedant, si prius hoc non fecerint: q̃d facere conuenit: si post missam sunt ingressuri conclaue, conuocent familiam suam unusquisq; moneant hortentur omnes primum ad orandum clemẽtissimum deum, ut patribus inspiret ea circa electionem futuri põtificis agere: que sue placita sunt uoluntati & saluti sancte Romane ecclesie, atq; uniuerse reipublice christiane profutura. Tum ut domum die noctuq; bene custodiant. magistro domus obediant: pacifice & quiete inter se uiuant, & per urbem non multum uagentur. Noctu autem domi se omnino contineant: Deinde hora prescripta in nomine domini uadant ad basilicam sancti Petri, si Rome & in palatio apostolico fit côclaue. Sin alibi ad ecclesiam conclaui proximam: & ualde honestum immo necessariũ uidetur, ut anteq̃ conclaue ingrediãtur, patres omnes deo se reconcilient, confiteantur peccata sua, & qui non sunt celebraturi communicent, ut sint capaces gratiæ spiritus sancti in tanta re peragenda admo-

dum necessariȩ.Postq̃ uero omnes conuenerint, ascendant simul ad conclaue.Et quum ad altare conclauis conuenerint, prior episcoporum cardinalium omnibus aliis astantibus, & pr ȩsente ac rogato aliquo notario exigat corporale iuramentũ tactis sacris euãgeliis a custodibus cõclauis, & a secũdis, ac tertiis custodibusq; fideles & diligẽtes erũt ad custodiẽdũ palatiũ & cõclaue.Reuerẽ.D.Cardinaliũ, neq; pmittẽt Reuerẽdissimos D.Cardinales ullo modo grauari ultra constitutiones sanctorum Patrũ de electione Romani Pontificis statuẽtes, & maxime Clemẽtis papȩ sexti, quas quantum ad eos pertinet, omni studio & integritate seruabũt, & ab aliis pro uiribus facient obseruari.Quarti uero custodes idest portȩ ultimȩ introitus conclauis prȩter hȩc iurabunt, q̃d non permittent aliquem appropinquare ad portam cõclauis, aut loqui, siue literas dare ali quomodo illis, q̃ui sunt intus, nisi de expresso consensu totius collegii, & scripta, quȩ ad collegium pertinerent.Item q̃d perscrutabuntur cibaria & uasa, quȩ intromittẽtur omni solertia & fide introspiciendo epulas, & fercula, ne forsan laterẽt aliquȩ literȩ, uinum & aquã in uasis uitreis portari facient, & constitutiones prȩfatas integre obseruabunt. Tum exclusis omnibus aliis prior episcoporum cardinalium ipsos cardinales uerbis conuenientibus hortabitur, ut uelint cogitare magnitudinem rei, de qua sunt tractaturi: qua nihil inter eos excellentius esse potest. Electuri enim sunt Iesu Christi uicarium, Petri successorem, pastorẽ dominici gregis: aulȩ cȩlestis clauigerum, & omnium christianorum principem debere illos memoria repetere formam, atq; rationem a sanctis patribus traditas in electione seruanda: quas sine grauissima dei offensa & propriȩ salutis discrimine prȩtermittere non possunt. Proinde dimissis omnibus animi affectibus: solum honorem dei: salutem rei publicȩ christianȩ: & Romanȩ ecclesiȩ commodum ante oculos habeant, & talem eligere curent: qui ecclesiȩ dei prȩesse, & ꝓdesse ualeat, & sciat. His peractis Reuerendissimi.D.Cardinales ad cellulas quisq; suas diuertũt: & camerarius, aliiq; officiales camerȩ apostolicȩ omnes extra conclaue abire iubent: ꝓter eos, quos remanere oportet: ut infra dicemus. Tum omnibus prȩdictis expulsis porta conclauis cum suo porticulo omnibus seris claudatur intus & extra: assignenturq; claues duȩ clericis cerimoniarum interioribus, & tres prȩlatis custodibus exterioribus. Deinde accensis funalibus aliqui iussu patrum ad hoc deputati latebras angulosq; omnes conclauis diligenter scrutantur, ne quis extra ordinem inter clausos remanere possit, in conclaui ordinarie si remanent omnes Reuerẽdissimi D.Cardinales, & unusquisq; illorũ pro suo seruitio retinet duos seruientes tãtũ, siquis aũt aduersa ualitudine premeretur conceditur sibi tertius minister ex consuetudine non ex constitutione. Prȩterea sacrista sacri palatii solus & duo clerici cerimoniarum. Seruitores Dñorum Cardinaliũ

quisq; hero suo famulatur. Sacrista diuina celebrat in communi coram
patribus, & uestes, ac paramenta futuri pontificis seruat, pręparatq;. cle
rici cerimoniarum celebranti subministrant. subsellia pro dominis car
dinalibus, ubi & quomõ illis placet pparant, & in cõi omnibus patribus
seruiunt: consueuitq; aliis superioribus temporibus instrumentum de ele
ctione pontificis confici. Cum prandii, seu cenę tempore cibaria afferun
tur, familię cardinalium cornutas (ita enim coffinos appellant, quibus
illa portantur) usq; ad secundam custodiam deducũt. Tum pręfectus fa
milię illius cardinalis cum duobus, qui cornutam portãt, usq; ad ultimã
custodiam accedunt. prelati custodes cornutam aperiunt, fercula & om
nia: quę intus sunt diligenter perscrutantur, nequid literarum insit. Tũ
aperto extrinsecus porticulo intrinsecus aperiri per clericum cerimonia
rum, uocariq; seruientes illius cardinalis, cuius cornuta est aduecta, iu
bẽt: illiq; cornutam cum cibis assignant & uinũ quod est in uitreis phia
lis allatum. Seruitores, qui extra astant ad portã conclauis non accedũt:
& qui intus sunt, a pręlatis custodibus cornutas recipiunt, & qui primũ
uenerint, primum expediuntur. ante portam intus aliquantulum remote
suspẽditur cortina quędam, ne per porticulum cum aperitur, uideri pos
sint, qui sint intus. Et hoc semper seruatur cum cibaria portantur.

Primis tribus diebus ministrantibus patribus cibi libere pro eorum
uolũtate, illis elapsis panis: uinum: & aqua cum uno ferculo tantum car
nium: piscium: uel ouorũ unius speciei cum salsamẽtis sapore: caseo: her
bis crudis: & fructibus. Neq; secundum constitutionem Clementis licet
alicui ex patribus de ferculo alterius uesci. Dum patres comedũt, aut ali
quid aliud in cellulis agũt, cortinę anteriores & collaterales apertę sem
per esse debent, nisi cum in lecto interdiu siue noctu quiescunt. Cum au
tem collegialiter a patribus est aliquid agendum, utuntur croceis obscu
ris: & subtus paruo caputio supra rochettum. Est aũt crocea genus chla
midis longę ad terram usq;: a parte anteriori aperta a summo ad imum
circa collare rugosa, in formam capparum prelatorum, si demas cucul
lum. quando autem sunt in cellis, aut per aulas deambulant, possunt esse
in rochettis siue cum paruis mãtellis desuper ut magis placet. Caueãt di
ligẽter patres, ne cum horas canonicas soli: uel cum alio legũt, seu quip
piam aliud in cella agunt, molestiam aut impedimentum inferant. Et in
primis ne conuenticula noctu agitent, neue ambiendo per cellulas, siue p
aulas immoderate discurrant. Idq; multo magis curent seruientes, maxi
me: ne dum patres quiescunt, sursum & deorsum discurrẽdo strepitum fa
ciant. Noctu locis oportunis ardeant lampades, & assiduo in locis tene
brosis apud latrinas. Consueuerunt nostris temporibus patres anteq̃ ad
electionem deueniant, statuere quędam communi consensu a futuro põ
tifice confirmanda, quę postea singuli subscribũt, iuramẽtoq; astringũt

se obseruaturos si ad Pontificatum assumantur. hęc ubi perfecerũt de electione agere incipiunt.

Quę seruanda ne electio possit impugnari.

Sed aduertendum est per Reuerẽdissimos. D. Cardinales, ut in electione seruent sanctorum patrum canonicas constitutiões. Nicolai secũdi sed Alexandri tertii. Gregorii decimi. Clemẽtis quinti, & sexti, & aliorũ siquę sunt, ne impugnari possit electio. Sciãtq; tam episcopos, q̃ præsbyteros, seu diacones cardinales ęqualem in eligendo potestatem habere, neq; fieri relatiõem meriti ad meritum: neq; zeli ad zelum: sed numeri ad numerum. Ita ut ille: qui a duabus partibus cardinalium cuiuscunq; ordinis sit rite electus sit: pro uero & indubitato pontifice habeatur, & cardinales nouos, ut primum creati, & publicati fuerint, eandem habere potestatem in electione nisi os fuerit eis clausum a Pontifice & non apertum ante mortem, quia tunc non haberent potestatem. sin autem nõ fuisset eis os clausum integra permaneat potestas. Post mortem Innocentii vi. in electiõe successoris, in qua fuit electus Vrbanus quintus extra collegium, tunc abbas Sancti Germani Altisiodotẽsis de Rocha: abbas Cluniacensis assumptus in Cardinalem per Innocentium primo uenit ad curiam in die obitus dicti Innocentii: & q̃uis installatus non esset in consistorio nec haberet titulum, fuit admissus per alios cardinales ad conclaue electionis, ut alii Cardinales ãtiqui: & ita duo ex cardinalibus antiquis ex cõmissione collegii causa cognita iudicarunt esse faciendum, quia sola assumptio ad cardinalatum habet ius eligendi, & alia cardinalibus conueniẽtia, & propterea Papa in tempore clausit os nouis, quod prius erat apertum. Et quãuis Romanus Pontifex canonice institutus nullo humano iudicio iudicari possit, nisi fiat hęreticus, si tamen contra formam istarum constitutionum papatum sibi usurpauerit, tam ipse q̃ ei adhęrentes sunt excõmunicati, & similiter electus per seditionem, impressionem, uel quodlibet aliud ingenium uidelicet per calliditatem, & fraudem. Consuetudo fuit apud superiores, ut duę missę singulis diebus in conclaui dicerentur, una de die currenti altera propria que sede uacante dicitur, & scripta in fine huius uoluminis, una per sacristam, altera per aliquem ex capellanis cardinalium, nisi ipsi cardinales personaliter uelint celebrare. Cum igitur de electione agere uolunt audita missa domini cardinales soli in capella illa remanent, sedentq; super scabella, siue scamna illis parata: sup altare restat calix uacuus & patena, ante altare mensa parua rubeo panno coperta ponitur, & super eam pugillares, & papirus: Inter concauum & altare iuxta mensam ponuntur scabella tria. In quorum medio Episcoporum, a dextris presbyterorum, & a sinistris diaconorum cardinalium priores sedent. Sacrista uero, familiares cardinalium, & omnes alii, qui in conclaui reperiũtur, in capella ma-

iori ubi cellulę sunt claudūtur, soli clerici cerimoniarum solēt extra portam capellę paruę, ubi patres clausi de electiōe tractāt, expectare, pręsto uēturi si a patribus pro aliqua re uocarētur. Cum omnes ordine suo cōsederint prior Episcoporum in loco prędicto sedēs cōmodis uerbis hortatur patres ad prouidēdum sanctę Romanę Ecclesię de uiro idoneo, & sufficiēti, & qui tātum onus utiliter ferre queat, Deide proponit eis per quā uiam ad electionem procedere placeat, per uiam compromissi, siue per uiam scrutinii: quod si forte aliquis patrum diceret in hāc sentētiam. Reuerēdissimi domini perspecta singulari uirtute, probitate &c. Reuerendissimi. D. N. ego iudicarem sine alio processu ipsum eligēdum ad summū Pōtificatum, & ex nūc ego eligo ipsum in summum Pōtificē sanctę Romanę Ecclesię, si alii uel saltim duę partes istius sentētiam sequerētur, & uiua uoce simili modo illum talem eligerēt, ille esset canonice electus, & uerus papa, Et uocatur per uiam spiritus sancti talis electio siue cedulis aut compromisso: Sepeq; apud maiores nostros fuit celebrata hęc uia. Si dominis cardinalibus placuerit procedere per uiam compromissi, oportet quod omnes cōcordēt ad compromittendum, alrer nō tenet: nisi forte duę partes tādiu in sentētia permanerēt, quoad compromissarii electum nominarēt, illumq; compromittētes comprobarēt. tūcq; ut electus a duabus partibus esset canonice electus, forma autem talis cōpromissi est huiusmodi.

IN NOMINE DOMINI AMEN. anno eiusdē &c. die &c.. Nos Episcopi, presbyteri, & diaconi sanctę Romāę ecclesię cardinales omnes & singuli in consistorio existentes uidelicet. T. ostieñ. D. portueñ. & sigillatim omnes alii nominētur cardinales de electione tractantes sūmi Pōtificis: elegimus, & eligimus per uiam procedere compromissi, & unanimiter, & cōcorditer nemine discrepāte elegimus compromissarios Reuerēdissimos patres Dominos. T. episcopum &c. A. tit. sancti. N. presbyterum &. L. sancti Hadriani diaconum cardinales quibus damus plenariam facultatem, & potestatem prouidēdi sanctę Romanę ecclesię de pastore sub hac forma uidelicet quod duo ex ipsis possint eligere tertiū de seipsis, & omnes tres concorditer de collegio, uel de extra possint Romanę & uniuersali Ecclesię puidere. Et uolumus quod dicta potestas duret usq; ad consumptionem cādelę inibi ex cōsensu singulorum accēsę, & promittimus nos illum pro Romano pōtifice habituros, quem dicti compromissarii in forma prędicta duxerint eligēdum &c. cōpromissarii uero ad partem in aliquo loco separato se retrahāt, & primum inter se protestentur, quod per quācunq; prolationem uerborum nō itelligunt dare consensum suum, nisi in scriptis illum expresse ponāt, ut inter se possint uti uerbis humanis & reuerentialibus sine pręiudicio. Alius modus est, & magis tritus procedēdi per uiam scrutinii: qui si magis placet, pri

mo deliberandum est, an post scrutinium eadem die sit attētanda uia per accessum. deinde omnibus in locis suis in capella cōsedentibus prior Epi scoporum cū cedula sua in manu, accedit ad altare, & genuflexus aliquā tulum orat, tum surgit, & cedulam prędictam, quam primo osculatur, in calice reponit, Priore Diaconorum a sinistra parte altaris, ubi epistola le gitur stante, & patenam manu sua eleuante: has cedulas, quę uota eorum continent, scribere solent Reuerēdissimi Domini ad partem, quomodo eis placet in hanc formam. Ego. A. Episcopus ostień &c. Cardinalis &c. eligo in summum Pontificem. Reuerendissimum Dominum meum. D. S. titu. Sancti Marci Presbyterum Cardinalem, & codē modo quisq; no minare potest duos, aut plures de collegio in eadem cedula, & aliquem ex tra collegium a tergo ipsius cedulæ. Cedulam ipsam bene plicatam sigil lo suo annulari signat: & ut diximus facta prius oratione illam deoscula tam quisq; in calicem ponit. Vt autem prior Episcoporum cędulam in calice posuit, accedit ad dextrum cornu altaris, & ibi cum priore diaco norum patenam eleuat, dum patres uotorum cedulas calici imponunt. Qui ordine suo omnes sigillatim Episcopi Presbyteri & Diaconi, codē modo, ut de priore Episcoporum diximus cedulas in calicem mittunt, ce dulis in calice depositis sedent patres, & quisq; ante se scabellū habet cū papyro & pugillaribus in papyro scripta sunt per ordinem patrum om nium pręsentium nomina cum aliqua distantia ita ut unum tantū nomē in quolibet uersu contineatur, in hunc formę modum.

Reuerendissimus Dñs Nicenus habet.

Reuerēdissimus Dominus Rothomageń. hēt. Et sic de singulis. Et scri buntur nomina, quibus communiter appellantur propter breuitatem & nō nomina titulorum. Tum prior Episcoporum calicem de altari simul cum Diaconorum Priore sumens illud super mensam prędictam impo nit: deinde & ipse et Diaconus. sedent a dextris Priore Presbyterorum sedente: ut prędiximus, Prior deinde Episcoporum sedens calicem manu dextra capiens: ac sinistra patenam firmam retinēs: calicem ipsum super patenam immittit. Ita tamen ut nihil effundat, & iterum calicem erigens super mensam, ut prius erat, illum cōstituit, tum sinistra aliquātulum pa tenam eleuans dextra cedulam unam, quę forte ad manus uenit palam di gitis duobus extrahit: illamq; primo priori presbyterorum ostendens: le gēdam porrigit Diaconorum priori: qui eam mox aperit & uoce qua ab omnibus exaudiri possit distincte legit. Ego. N. Cardinalis Papień. eligo in summum Pontificem Reuerendissimum Dominum meum. D. B. titu. sanctę Sabinę presbyterum cardinalem &c. ut ibi scriptum inuenit. Car dinales omnes tam ipsi tres priores q̄ alii super nomina in cedula nomi natorum: eligentium nomina scribunt in papyris suis uel signū aliquod faciunt, omnibus cedulis perlectis & uotis eligentium descriptis. Tres

priores uota computant,& alta uoce habētes plures uoces Diaconus no minat dicendo. Reuerendissimus. D. A. habet uoces decem, & Reuerendissimus. V. habet uoces octo. Et Reuerēdissimus. D. habet uoces septē. Deinde si non potest attemptari uia per accessum, & uoces non sufficiūt: Re ifecta patres discedunt, neq; per totum diem aliud agi potest circa actum electionis, quia non fit bis in die scrutinium. Sequenti die iterū summo mane in capella cōueniunt & Re diuina peracta scrutinium, ut die pterita faciunt, cedulas in calicem mittunt, quæ a prioribus extrahuntur, leguntur, & computantur ut supra. Deinde si duæ partes in cedulis nō cōueniunt procedunt ad electionem per uiam accessus. Nam hoc pacto celerius ad finem electionis peruenitur ad illos accedēdo quo in cedula nō nominauerit, & potest fieri accessus ad unum, uel plures sicut & nominatio in cedulis. sed ex honestate & decore iuniores debent aliquātulum expectare, qd' antiquiores accessum incipiant. Illis uero diutius supersedentibus quilibet potest incipere, surgit qui uult incipere & dicit. Ego accedo ad Reuerendissimum Dominum meum talem, & statim omnes signāt super nomen electi nomen accedentis, & simili modo & alii, qui uolūt accedunt, & signantur. si non concurrunt duę partes nihil factum est, & sequenti die ad scrutinium reuertuntur. Si autem uoces sufficiunt: qui ultimo ex necessariis uocibus accedit solet dicere. Et ego accedo ad Reuerēdissimum Dominum meum talem, & facio eum Papam. Et notādum. qd' si accessus fieret ad plures imperceptibiliter & inconfuse ita, ut duo haberent duas partes: nemini ius acquiritur & pro infecto habetur. Legimus superioribus temporibus cū duę partes in electione concordabant: priorem diaconorum consueuisse induere electum mantum Papale dicendo. Ego inuestio te de Papatu, ut pręsis urbi, & orbi. Sed hodie non seruatur. Conuenientibus duabus partibus in unum quempiam ille uęrus, & indubitatus est Pontifex, tamen consueuerunt & alii accedere, & rursus prior Episcoporum omnibus sedētibus nomine totius collegii illum talem eligit in Romanum Pontificem, & eius assensum requirit. Quo habito omnes surgunt primo ad congratulandum, deinde eum exuunt crocea, & caputio paruo, & sic cum suo rochetto faciunt illum sedere super ornata sede, quam locant ante mensam, ubi priores sedebant. Imponunt illi annulum piscatoris, & exquirunt quo nomine uelit nūcupari: & tunc solet subscribere constitutiones ante electionem firmatas, & iuratas, & signare aliquas Supplicationes.

Interim uero prior Diaconorum aperta sacrarii fenestrella, qua populus expectans uideri potest, crucem profert alta uoce clamitans. Annuncio uobis gaudium magnum: Papam habemus. Reuerendissimus Dominus Cardinalis malfecteñ. electus est in summum Pontificem, & elegit sibi nomen Innocentius octauus.

De indumentis electi, & prima ueneratione a Cardinalibus.

His peractis ducitur electus i sacrariū, & a Diaconis Cardinalibus exui tur uestimentis cōmunibus, quę ex antiqua consuetudine cedunt clericis cerimoniarum, induiturq; Papali habitu, toga scilicet lanea albi coloris: caligis rubeis, Sandaliis rubeis aurea cruce ornatis, cingulo rubeo cum aureis fibulis, birreto etiam rubeo, & demum mundo nitidoq; rocheto. deinde imponunt ei amictum, albam longam, cingulū, & stolam ornatam cum perlis pēdentem a collo, si est presbyter, aut Episcopus. Si autem esset diaconus, stola sit super humerum sinistrum in formā diaconi, si sit subdiaconus, uel infra nō ponatur ei stola, & ita indutū educunt, ac super prędictam sedē rursus sedere iubent: ibiq; supplicationes cōplures signat. demū dñi Cardinales depositis croceis, & paruis caputiis cappas suas reassumūt: Imponūt nouo Pōtifici pluuiale rubeum preciosum: & mitram auro, & gēmis ornatam: illumq; sedere faciūt super altare cui Cardinales oēs reuerētiā exhibēt p ordinē pedes māus, & os deosculātes.

Dum hęc aguntur, portę conclauis oēs aperiuntur. repagula, muriq; ostiorum, & fenestrarum deiiciuntur. pulsantur campanę, & signa letitię omnis generis eduntur. Pontifex nouus pcedente cruce, & Cardinalibus ad Ecclesiam Sancti Petri descendit: & prostratus ante altare sine mitra aliquādiu orat: agitq; gratias Deo, & beatis Apostolis. Tū surgēs a Cardinalibus super altare ad sedēdum constituitur cum mitra, & prior Episcoporum genuflexus incipit. Te deum laudamus, quem hymnum cātores prosequuntur. Interim Cardinales pedes electi, manus, & os deosculātur seruato ordine: quod & alii, qui adsunt, plati & nobiles faciūt. finito hymno idē prior Episcoporum stans a cornu sinistro altaris, ubi Epistola legitur, dicit super electū. Pater noster. dei de & nos &c. Sed libera &c. Saluum fac Dñe seruū tuū electū nostrū. ℟. deus meus sperātē in te. Vers. mitte ei dñe auxilium de sancto. ℟. & de Syon tuere eū Vers. Dñe exaudi orationē meā. ℟. & clamor meus &c. Vers. Dñs uobiscū. ℟. & cū spū tuo. Oremus Omnipotēs sempiterne deus miserere famulo tuo. N. electo in sūmū Pōtificē, & dirige eū secundū tuā clemētiā i uiā salutis ęternę: ut te donāte tibi placita cupiat, & tota uirtute pficiat p Christū dñm nostrū Amē. His seruatis descēdit electus de altari, & uersus ad populū solēniter benedicit dicēs. Sit nomē dñi benedictum. Tum eodē ordine reuertitur ad camerā Papalē, & ibi quiescit, & dñi Cardinales reuertūtur ad ppria.

Quod si electus eēt aliquis extra collegiū, & tñ i urbe, uel loco uicino anteq patres exeāt e cōclaui uocetur noie collegii ab aliquibus platis, & itroductus in cōclaui: a priore Epōrum intimetur ei electio, & requiratur eius cōsensus. quo habito: oia fiant, quę de electo pręsente superius dicta sunt. Si autē nō cōsentiret iterum ad nouam electionem faciēdā pcedāt. Si aūt canonicę electus eēt absens: ita qđ per aliquos dies eius pręsentia

haberi nō posset:patres publicata eius electione,& destinata ad electum idonea legatione,conclaui exeant:legati cum mādatis,& autēticis docu mentis nominato electionem insinuent,& cōsensum exquirant acceptan tem summum Pontificem salutent,& habitu Pontificali exornent, refe rantq; patribus,deinde reliqua peragūtur,ut nouo electo,& collegio ui debitur.Si autem acceptare noluerit,iterum dñi Cardinales in conclaue reuertātur ad nouam electionem peragendam.Ante coronationem suā electus Romanus Pontifex consistoria tenere nō consueuit, neq; proui sfiones aliquas Ecclesiarum facere,Si tamen aliquo impedimento coro nationem diutius differre oporteret,& urgeret necessitas,Ecclesiis re cte posset prouidere,& omnia quę essent ꝑ utilitate Reipublicę perage re.& hoc tempore Bulla plumbea literarum suarum ab una tantum par te imprimetur,ubi sunt capita Apostolorum:ab alia autem ubi literę sui nominis imprimi solent,nihil erit.In principio si prius erat Episcopus consecratus,scriberetur Innocētius Episcopus seruus &c.ut aliās .Si au tem non esset consecratus Episcopus:scriberetur Innocētius electus ser uus seruorum Dei.In fine autem literarum ante datam adduntur hęc uer ba.Nec mireris quod bulla exprimens nomen nostrum non est appensa pñtibus.Nam hii,qui fuerunt hactenus electi in Romanos Pōtifices an te suę consecrationis,& benedictionis solemnia in suis bullandis literis modum huiusmodi obseruare consueuerunt.In data autem dicitur loco Pontificatus nostri:suscepti a nobis Apostolatus officii anno primo.

¶De ordinatione,& consecratione summi Pontificis.
Sectio.II.

Æterum si electus in Romanum Pontificem non esset in sa cris ordinibus constitutus,ut de Petro Moronco anachore ta,& de quibusdam aliis patrum nostrorum memoria acci dit,statuta per eum die ante diem coronationis per aliquem Episcopum Cardinalem, uel alium,si magis placet,ordinetur, & ad om nes ordines etiam presbyteratum poterit in eadem die simul,uel interpel latis diebus promoueri,ut placuerit.In promotione autem hęc seruabū tur.Conueniunt in loco,ubi ordinatio fieri debet,electus Pontifex cum duobus diaconis,& aliquibus presbyteris Cardinalibus, subdiacono & accoluthis apostolicis:& omnes conuenientibus sibi, & tēpori paramē tis ornētur.Deinde Episcopus consecrator cum suis ministris paretur, paretur etiam ante altare,credencia pro consecratore,& credencia pro Pontifice electo cum rebus opportunis ad ordinationem, electus ordi nandus ad subdiaconatum in sede sua in loco conuenięti constituta,pri mo lauet manus,tum supra rochetum paretur amictu,ita tñ ut possit im poni supra caput cum tempus erit:alba,& cingulo deide pluuiale: quod

post

post collum remittit:ut totum retro dependeat:tum mitram accipiat tẽpori opportunam.Cum omnia parata erunt,electus accedit ad altare,ꝓcumbet ad orationem sine mitra: & surgens faciet confessionem cum ordinatore,deinde reuertetur ad sedem suam & leget introitum &c̃.ut alias. & ordinator procedet in missa more consueto usq; ad collectam ante epistolam exclusiue.Tunc electus super faldistorium procumbet sine mitra. ordinator autem in scabello ad eius sinistram cum mitra:& alii omnes in locis suis sine mitra:& fiet litania per subdiaconum.& cum peruentũ fuerit ad locum consuetum,surget ordinator:& benedicet electum tertio dicẽs.Vt hunc electum &c̃.ut in ordinario.deinde iterum procumbet,& finietur litania.Tum electus sumpta mitra reuertitur ad sedem suam,& ordinator accedet ad eum:& sedenti cum mitra ipse stans cum mitra dat electo calicem uacuum cum patena:& mox urceolos cum uino,& aqua,bacale,& manutergium:Quæ omnia electus tanget ambabus manibus ordinatore dicente.Vide huiusmodi ministerium &c̃.deinde successiue etiã cum mitra ordinator dicit.Oremus Deum patrem,& dominum nostrũ. &c̃.Tum deposita mitra dicit.Oremus,flectamus genua,leuate. Et interim etiam electus surgit sine mitra,& ordinator ꝓsequitur.Domine sancte pater omnipotens ęterne deus &c̃.qua finita oratione electus sedet sine mitra & ordinator accepta mitra imponit amictum super caput electi dicẽs.Accipe amictum &c̃.qui mox reasumit mitram,& ordinator imponit illi manipulum in brachio sinistro dicẽs.Accipe manipulum &c̃.tum surgit electus.extrahitur sibi mitra & pluuiale,& ordinator induit eũ tunicella dicens.Induat te Dominus ueste &c̃.sedet.Deinde electus cum mitra & ordinator tradit illi librum epistolarum dicens. Accipe librum epistolarũ &c̃. Finita ordinatione Subdiaconatus.si electus nõ uult ulterius procedere,reassumit pluuiale & finitur missa more consueto. Si uero placuerit ad Diaconatum procedere,ordinator,apud altare in suo faldistorio prosequitur collectam dici cum oratione pro ordinando sub eodem ꝑ Dñm & dicetur epistola suo ordine.Qua finita,si electus ante electionem erat subdiaconus,paretur in principio sicut diximus,addito manipulo, & finita epistola ꝓcumbat in faldistorio,& fiet litania,ut diximus.Si aũt tunc ordinatus est,finita ep̄la surgat & deponat tunicellã & iterum sedeat cum mitra & plluuiali a collo,ordinator autem ad eũ accedit & stans cũ mitra dimissis aliis rebus dicit,Oremus dilectissimi Deum patrem oĩpotentem &c̃.& cũ peruenerit ad Per oĩa secula in pręfatõe deponit mitrã, & prosequitur præfationẽ usq; ad eum locũ,ubi dicitur,& quæ sunt agenda cõcedere.tũc electo sine mitra sedenti imponet ipse solus dextrã manũ super caput dicens.Accipe spiritum sanctũ ad robur &c̃.Deinde ꝓsequit̃ præfationem usq; in finem,tũc deposito pluuiali,& mitra ab assistẽtibus

electo stanti ordinator cum mitra ponit illi stolam super humerum sinistrum dicēs. Accipe stolam cādidam &c̄.deinde induit eum dalmatica dicens.Induat te Dominus &c̄.& mox tradit illi sedenti euāgeliorum librū dicens. Accipe potestatem &c̄.Quo facto electo sine mitra surgente ordinator deposita mitra uersus ad altare dicit.oremus,& ministri.flectamus genua .&c̄.Et ipse prosequitur uersus ad electum:Exaudi Domine. &c̄.& Domine sancte pater &c.His completis si noluerit ad ulteriora procedere missa suo ordine finitur.Si autem ad presbyteratum tunc erit promouēdus:ordinator reuertetur ad suum faldistorium,& leget graduale,& alleluia siue tractum:& postea procedet ad ordinem sacerdotalem,ut sequitur:Q đ si electus erat prius Diaconus parabūtur omnia, ut supra.& ipsi addetur stola super leuam in formam Diaconi.

Electus Pontifex in ordine Diaconatus existens cum ad presbyteratū uoluerit ordinari: parabitur ut supra diximus, & in missa procedetur usq; ad Alleluia,siue tractum exclusiue,ut prędictum est.& tūc Pontifex electus paratus amictu albo,cingulo,manipulo, stola in modum Diaconi, & pluuiali a collo retro pendente, procumbit super faldistorium ad letaniam si non est facta.& illa ut pręmissum est in subdiaconatu finita,reuertitur ad sedem suam .ordinator uero cum mitra ad electum sedentem accedens manus ambas super caput electi detectum imponit nihil dicēs.Et idem faciunt omnes Episcopi,siue pręsbyteri Cardinales pręsentes,accedentes tamen cū reuerentia,& detectis capitibus. deinde ordinator stans cum mitra extenta manu super electum stantem dicit,Oremus dilectissimi Deum patrem omnipotētem &c̄.ut in ordinario.Deinde deposita mitra oremus,ministri.flectamus gēua,leuate,& rursum.Exaudi nos quęsumus domine. Et in fine expansis manibus dicit præfationem per omnia secula seculorum.Et usq; in finem,deinde deponitur pluuiale electi,& ordinator accedens cum mitra reflectit orarium electo ante pectus in modum crucis dicens.Accipe iugum domini &c̄. & mox imponit illi casulam ad scapulas a parte anteriori pendētem dicens.Accipe uestem sacerdotalem &c̄.post hęc dposita mitra ordinator super electum dicit. Deus sanctificationum omnium auctor.& finita oratione genuflexus ad altare incipit hymnum.Veni creator spiritus. & similiter electus genūflexus & dicto primo uersu surgit & alii prosequuntur,ipse uero ordinator accedit cū mitra ad electum sedentem ēt cū mitra,& inungit ei ambas manus de oleo sancto cathecuminū producens cū pollice suo intincto duas lineas a pollice dextrę manus electi ad idicem sinistrū:& a pollice sinistro ad indicē dextrū,& mox palmas,& reliqua intus perungit dicēs.Cōsecrare, & sacrificare &c̄.manus electi ita perūctę una sup alterā imponūtur.Tūc ordinator deterso aliquantulū digito cū mica panis tradit in manus elę

cti calicem cum uino,& aqua,& patenam cum hostia :quæ omnia electus tangit ordinatore dicente. Accipe potestatem offerre sa.&c.Quibus per actis electus a sua sede,& ordinator in suo faldistorio lauabunt manus cũ mica panis & aqua.Deinde legatur Euangelium more solito,& liber offeretur osculãdus electo.tum ordinator dicit.Dominus uobiscum & offertorium. & mox accedet ad electum sedẽtem cum mitra: & ipse sine mitra accipiat de eius manibus offertorium intorticia accensa panem & uinũ, ut est moris:& per singula osculatur manum electi offerentis:post hęc reuertitur ordinatus ad faldistorium,& iterum tam ipse q̃ electus lauãt manus:& statim intrant ad altare.Electus accedit ad cornu altaris :ubi dicetur Epistola & presbytero Cardinale ministrãte & seruiẽte de libro stans sine mitra,uoce submissa omnia dicit cum ordinatore.& cum ipso concelebrat signando:& etiam uerba consecrationis cum ipso proferendo ,nõ tamen mouet se loco suo usq; ad communionem:& ꝓceditur in missa in omnibus,ut consuetum est:& pro secreta de die dicitur secreta pro ordinato sub eodem per dominum.postq̃ ordinator sumpserit sacrã Eucharistiam & partem sanguinis Christi cum particula corporis,quę erat intus,cõmunicet electo stanti i ipso cornu de corpore & sanguine Cristi,& postea ambo purificentur cum uino:ut eis placuerit . his peractis electus reuertitur ad sedem suam cum mitra,& ordinator cum mitra lauat manus,deinde accedens ad electum.stans sine mitra dicit super electum stantem sine mitra.Respon.Iam non dicam uos seruos &c.Quo finito ordinator imponit ambas manus super eius caput dicens . Accipe Spiritum Sanctum,quorum remiseris &c.& mox explicat casulam,quę in scapulis erat electi dicens. Stola innocentię induat te Dominus . Quibus finitis imponitur mitra electo.Et tam ordinator q̃ alii Cardinales & prælati assistentes recipiuntur ad osculum manus ,pedis,& oris electi,post hęc ordinator redibit ad altare & perficiet missam cum oratione pro ordinato & dicto Ite missa est,uel benedicamus Domino , Electus crucem ante se habens stans sine mitra in medio altaris benedicet omnibus dicendo . Sit nomen domini benedictum &c.& mox ordinator accedens uersus electum tertio genuflexus cum distantia cõuenienti ter dicet . Ad multos annos.& solus recipietur ad osculum oris , & sic expleta ordinationę exuet se uestibus sacris cum orationibus consuetis.

Et hic modus de benedictione:& ad multos annos seruatur etiam si ordines acciperet in pluribus diebus sigillatim.Si electus nullũ haberet ordinem,hęc ordinatio condecenter fieri poterit die sabbati p̃cedente diẽ dñicum consecrationis ep̃alis . Quod si forte electus in Papã esset merus laicus(nã & laicus eligi potest dũmodo sit xp̃ianus,& catholicus)accipiet primam tonsuram & minores ordines,ut alii inferiores,nisi qd' erit indutus cum rochetto & manto post collum & mitra . Et in suo faldistorio

recipiet instrumenta ordinum, & habitum, & non dicuntur monitiões, siue exhortationes, sed a substãtialibus incipitur.

Episcopalis consecratio electi in Romanum Pontificem, si prius nõ erat Episcopus, fieri debet secundum maiorum nostrorum constitutiões eadem die, qua benedicitur, & coronatur. Sed quoniam nostris temporibus breuitatis studio alio die facta est: ut in persona fe. re. Sixti Papæ quarti, qui cũ fuit electus, presbyter tantum erat, primo ponemus ordinem ipsius consecrationis Episcopalis sine benedictiõe, & coronatione: deinde cõsecrationem cum benedictione & coronatione.

Quomodo consecretur in Episcopum. .C.

Si igitur electo placet consecrari ante solemnia coronationis & priuatim hoc poterit fieri, quando ei placebit. sed conuenientius die dominico, uel festiuo. & fiet hoc modo. Die statuto & in loco ipsi electo commodo tam consecrator, q̃ electus parabuntur omnibus paramentis Pontificalibus cum psalmis. q̃ dilecta. & aliis orationibus consuetis. Electus chirothecas & annulum tantum nõ accipiet: alia autem omnia. Assistũt ad minus duo uel tres Diaconi, & unus presbyter Cardinalis, & cum ipso cõsecratore, si est Episcopus Cardinalis: ut decet duo alii Episcopi Cardinales: aliqui Subdiacõi & acoluthi Apostolici & prelati domestici omnes cum paramentis sibi conuenientibus. De prælatis tamen paratis preter Cardinales non est necessarium, sed fiet ex sententia Pontificis. parentur due credentiæ, una pro electo & altera pro consecrante, & unum altare tantum. Pro electo paretur sedes ornata in loco competenti, & faldistorium ante altare, pro consecrante faldistorium consuetum in cornu epistole, pro aliis scabella consueta. In credentiis parẽtur opportuna ad consecrationem, & ad celebrationem missæ candelabraq; cum luminaribus opportunis in altari, & credentia. Paratis omnibus rebus, electus accedat ad altare, & deposita mitra procumbat super faldistorium. Orabit & surget, & remoto faldistorio faciet confessionem cum consecratore a sinistra sibi assistente. finita confessione electus cum mitra reuertetur ad sedem suam. Consecrator accedet ad altare obsculabitur, incensabit si placuerit more solito, & reuersus ad suum faldistorium leget Introitum, & Kyrieeleison, & alia usq; ad Alleluia, siue ultimũ uersum tractus exclusiue, & cum oratione diei dicitur Oratio pro electo ut supra. Idem faciet electus in sua sede cum suis assistentibus uersus ad altare.

His dictis electus procumbet cũ mitra in faldistorio ante altare consecrator ab eius sinistris super aliquo scabello, alii aũt in suis scabellis, & per unum ex subdiaconis fit litania, nam examinatio antiqua sanctorum patrum, & alia precedentia omittuntur. Cum uentum erit ad locum, ubi dicitur. Vt hunc electum. surgit consecrator nõ tamen cũ baculo, & uer-

ſus ad electum tertio dicit ſignans.ut hũc electum &c.Et alii omnes Epi-
ſcopi Cardinales cum ſuis libris procumbentes tamen erecta aliquantu
lum facie idem faciant.finita litania ſurgũt omnes:& electus reuertitur
ad ſedem ſuam,& ſedet cum mitra.Conſecrator uenit ante eum,& aliis p̄
termiſſis ſtans cũ mitra ſimul cum adiuuantibus Epiſcopis Cardinali-
bus imponit librum Euãgeliorum ſupra ceruicem electi ſine mitra ſedẽ-
tis:nam tunc mitra ei abſtrahitur,quam duo Diaconi retinent uſq; in fi-
nem:& conſecrator atq; aſſiſtentes Epiſcopi ponunt ambas manus ſu-
per caput electi dicentes.Accipe Spiritum Sanctum. quod tamen conſe
crator alte dicit .alii ſubmiſſe,ut alia omnia.ſi aderũt alii Epiſcopi para
ti poterunt & ipſi manus imponere,& omnia.legere ut Cardinales aſſiſtẽ
tes.deinde ſurgit electus,& Diaconi aſſiſtentes retinent librum ſuper illi
us ſpatulis:cõſecrator autem ſine mitra dicit ſuper eum orationem . Pro
piciare Domine ſupplicationibus noſtris,& inclinato ſuper hunc famu-
lum tuum cornu gratiæ ſacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde
uirtutem per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum : qui uiuit
& regnat ĩ unitate ſpiritus ſancti deus.Deĩde uoce mediocri extẽſis mani
bus ante pectus dicat hanc præfationem . Per omnia ſecula ſeculorum .
Reſpon.Amen .Dominus uobiſcum . Reſpon . & cum ſpiritu tuo .Sur
ſum corda . Reſpon . habemus ad dominum . Gratias agamus domino
deo noſtro . Reſpon . Dignum & iuſtum eſt . Vere dignum ,& iuſtum eſt,
æquum ,& ſalutare Nos tibi ſemper,& ubiq; gratias agere.Domine ſan
cte,pater omnipotens,ęterne deus,honor omnium dignitatum,quę glo
rię tuę ſacris famulantur ordinibus . Deus qui per Moyſen famulum
tuum ſecreti familiaris affatu inter cętera cęleſtis documenta cultitię,
de habitu quoq; indumenti ſacerdotalis inſtituens, electum Aaron my-
ſtico amictu ueſtiri inter ſacra iuſſiſti , ut intelligentię ſenſum de exem-
plis priorum caperet ſecutura poſteritas , ne eruditio doctrinæ tuæ ulli
deeſſet ætati . Cum & apud ueteres reuerentiam ipſam ſanctificatio-
num ſpecies obtineret:& apud nos certiora eſſent experimenta rerum,q̄
ænigmata figurarum.illius nanq; Sacerdotii anterioris habitus noſtræ
mentis ornatus eſt:& Pontificalem gloriam iam non nobis honor com
mendat ueſtium,ſed ſplendor animarum.Quia & illa, quæ tunc carnali-
bus blandiebantur obtutibus,ea potius,quæ in ipſis erant intelligenda ,
poſcebant,& idcirco huic famulo tuo.N. quem Apoſtolicæ ſedis præſu-
lem , & primatem omnium,qui in orbe terrarum ſunt ſacerdotum,& uni
uerſalis Eccleſiæ doctorem dediſti,atq; ad ſumum ſacerdotii miniſteri-
um elegiſti:hanc quæſumus Domine gratiam largiaris ,ut quicquid illa
uelamina in fulgore auri,in nitore gẽmarum,& in multimodi operis ua
rietate ſignabant:hoc in eius moribus,actibuſq; clareſcat.cõple in ſacer
dote tuo miniſterii tui ſũmã:& ornamẽtis totius glꝛificatiõis inſtructũ cę.

lestis unguenti rore sanctifica. Tunc cōsecrator genuflexus & sine mitra uersus ad altare incipit hymnum. Veni creator spiritus, & tam electus q̄ alii genuflectunt eodem modo, finito primo uersu surgūt omnes: & chorus prosequitur hymnum. Interim caput electi sedentis in sua sede circū ligatur panniculo lineo subtili per Diaconum: ne oleum fluat super capillos, ita ut panniculi extremitates retro super ceruicem pendeant. Deinde consecrator accedens ad electum cum mitra & intincto pollice Dextræ manus in Sacro Chrismate stans ungit caput electi sedentis formās primum signum Crucis, quo coronam totam amplectatur. Deinde ungat reliquum coronę dicendo. Vngatur & consecretur caput tuum cęlesti benedictione in ordine pōtificali. In nomine patris ✠ & filii ✠ & spiritus sancti. ✠ Amen. Pax tibi: & cum spiritu tuo, & absterso aliquantulum pollice cum mica panis deposita mitra prosequatur prefationem incipiens. Hoc Domine copiose in caput eius ifluat. hoc in oris subiecta Decurrat. hoc in totius corporis extrema descendat, ut tui spiritus uirtus & interiora eius impleat, & exteriora eius circumtegat: abundet in eo cōstantia fidei, puritas dilectiōis, sinceritas pacis. sint speciosi mūere tuo pedes eius ad euangelizandam pacem, ad euangelizanda bona tua. Da ei Domine ministerium recōciliationis in uerbo, & in factis in uirtute signorum & prodigiorum. sit sermo eius ut prędicatio nō in persuasibilibus humanę sapientię uerbis, sed in ostensione spiritus, & uirtutis. Da ei domine claues regni cęlorum, ut utatur: non ut glorietur potestate: quam tribuis in ędificationem, non in destructionem. quodcunq; ligauerit super terram, sit ligatum & in celis. & quodcunq; soluerit in terris, sit solutum & in cęlis. quorum detinuerit peccata: detēta sint. & quorum dimiserit, tu dimittas. Qui maledixerit ei, sit ille maledictus. & qui benedixerit, benedictionibus repleatur. sit fidelis seruus & prudens, quem constituas tu domine super familiam tuam: ut det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. sit solicitudine non piger, sit spiritu feruens. oderit superbiam. humilitatem ac ueritatem diligat: neq; eam unq̄ deserat: aut laudibus: aut timore superatus. non ponat lucem tenebras, nec tenebras lucem. non dicat malum bonum, neq; bonum malum. sit sapientibus & insipientibus debitor: ut fructum de profectu omnium consequatur, tribuas ei Domine cathedram Pontificalem ad regendam ecclesiam tuam, & plebem tuæ sortis intra mundi limites uniuersi. sis ei auctoritas. sis ei potestas. sis ei securitas. multiplica super eum bene ✠ dictionem & gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericordiam tuam: tuo munere idoneus, & tua gratia possit esse deuotus: per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum: qui tecum uiuit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Res. Amen. Post hęc consecrator inchoat schola prosequente Antiphonam. Vnguentū

in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius mandauit Dominus benedictionem in seculum. Ecce q̄ bonum, & quam iocundum habitare fratres in unum. sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. quod descendit in oram uestimenti eius, sicut ros hermon, qui descendit in montem syon. Quoniam illic mādauit Dominus benedictionem, & uitam usq; in seculum. Gloria patri & filio. Sicut erat &c̄. Deinde repetatur Antiphona. Vnguentum in capite. Interim imponitur mappula ad collum electi sedentis, supra quam imponit postea manus, & cōsecrator inungit illi manus cum sacro chrismate, ut fit aliis Episcopis dicēs. Vnguantur manus istę de loco sanctificato, & chrismate sanctificatiōis, sicut unxit Samuel Dauid Regem & Prophetam, ita unguantur & cōfirmentur In nomine Dei Patris ✠ & Filii ✠ & Spiritus Sancti ✠ faciētes imaginē Sanctę Crucis Saluatoris nostri, quę nos a morte redemit, & ad regna cælorum perduxit. Exaudi nos pie pater omnipotēs ęterne deus, ut quod te rogamus, exoremus per Christum Dominum nostrum amē. Oremus. Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui te ad Pōtificatus sublimari uoluit dignitatem, ipse, qui per Samuelem Dauid in Regem, & Prophetam inunxit: te nostro ministerio chrismate & mysticę delibutionis liquore pfundat, & spiritualis bene ✠ dictionis ubertate fęcundet: ut quicquid benedixeris, benedicatur. & quicquid sanctificaueris, sanctificetur, & consecratæ manus istæ per eūdem Christum Dominum nostrum.

Electus manus inunctas simul iunctas in mappula pendēti a collo reponit: baculus non datur: sed mox consecrator deposita mitra benedicit ānulum preciosum imponendo electo dicens. Creator & cōseruator humani generis Dator gratiæ spiritualis, largitor æternę salutis tu Domine emitte tuam bene ✠ dictionem super hunc ānulum: ut quicunq; hoc sacro sancto fidei signo insignitus incesserit in uirtute cęlestis defensionis ad ęternam sibi proficiat salutem. per Christum Dominum nostrū amē. Electus etiam surgit dum dicitur oratio. ānulum ipsum interea tenet manu dextra aliquis acoluthus ante consecratorem genuflexus. consecrator dicta oratiōe aspergit annulum aqua benedicta: & illum imponit in digito annulari dextrę manus electi sedentis dicens. Accipe annulum fidei scilicet signaculum quatenus sponsam Dei, Sanctam uidelicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibate custodias. Amen. Et dum imponit, osculatur manum electi: deinde adiuuātibus Episcopis assistētibus librū Euangeliorum ab eius spatulis remouens dat ad manus electi sedentis dicēs. Accipe euangelium, & uade prędica populo tibi cōmisso. potens est enim deus augere tibi gratiam suam. Qui uiuit & regnat cum Deo patre in unitate Spūs Sancti deus per oīa secula seculorū Amē. His peractis cōsecrator redit ad suū faldistorium: & lauat manus. electo autem sedenti

in sua sede Diaconus Cardinalis tergit caput cum medulla panis diligẽter, & cum panno mundo. deinde cum pectine mũdat, & componit capillos, & imponit illi mitram, & tunc electus lauat manus cum mica panis, & bene mundat. Quibus finitis tam consecrator, q̃ alii omnes Cardinales presentes osculãtur pedes, manum, & os domini electi: alii autem prelati parati pedem, & manum, alii inferiores pedem tantum. Et mox consecrator ꝓsequitur missam usq; ad lectum offertorium. Et idem facit electus Pontifex in sua sede stans: dicto offertorio consecrator accedit ad electum sine mitra: & de eius manu accipit offertorium. Intorticia panes & uini uasa duo, & ad unumquodq; istorum osculatur manum electi: cum reuertitur ad suum faldistoriũ: & lauat manus tam ipse q̃ electus, & intrat ad altare & similiter. D. electus accedit ad altare, & ponit se ad cornu epistolę: presbytero Cardinale ministrante librum. & ibi sine mitra simul cũ consecratore celebrabit signãdo, & omnia dicendo submissa uoce ut cõsecrator, non tamẽ se loco mouebit usq; ad communionem: quam sumet sub utraq; specie stans in ipso cornu aliquantulum procedens inclinatus finita missa non imponũtur chirothecę, neq; mitra. quã habet cum illis benedictionibus consuetis neq; intronizatur electus, sed stans in medio altaris sine mitra habens ante se crucem populum benedicit dicens. Sit nomẽ Domini benedictum. Et resumpta mitra uadit ad sedem suam & sedet. & tunc consecrator accedit uersus dominum electum & tertio genu flectens dicet. Ad multos annos. ut dictum ẽ in presbytero. Et omnes deinde exuunt se sacris uestibus cum orationibus consuetis.

Consecratio, benedictio, & coronatio simul Romani Pontificis.

Q d si electus in Romanum Põtificem uoluerit eadẽ die consecrari Episcopus benedici, & coronari. Et a superioribus Pontificibus plerũq; seruatum est, ita procedendum erit. Sed eadem seruantur etiam ĩ electo, qui prius erat Episcopus benedicendo: & coronando usq; ad sequens capitulum: ubi incipit. cantores. Primo ordinabũtur omnia ad huiusmodi solẽnitatem opportuna infrascripta etiam seruantur in coronatione: & consecratione episcopali conuenienti tempore, quæ ex lectiõe huius ordinationis facile colligi poterunt: & tandem constituto die Dominico Põtifex e cubili summo mane ad cameram paramenti, quam Papagalli appellant, egreditur. ibi a Diaconis Cardinalibus, Subdiaconis, Acoluthis & aliis officialibus consuetis paratur amictu albo, & longo cingulo, stola, pluuiali rubeo: & Mitra pretiosa. Cardinales alii circunsistunt, & omnes Prælati & Officiales cum suis Cappis laneis. Sic electus Pontifex paratus cruce præcedente progreditur ad Sanctum Petrum ordine alias consueto: Diaconis Cardinalibus hinc, & inde fimbrias pluuialis sustinentibus. Caudam autem pluuialis portabit nobilior laicus, qui erit in curia, etiam si esset Imperator, uel Rex. supra cum octo

nobiles siue oratores portant umbellum hastilibus octo sustētatam, quā hodie baldachinum appellant, ante eum duo seruientes armorū portant faldistorium cum magno cussino. forerius tapetum, & paruum scabellū, & cussinum.

Cum Papa electus peruenerit ad portam ultimam palatii, quę est i capite porticus Ecclesię Sancti Petri in palatio apud portam, extenditur tapetum. ponitur faldistorium, & super illud cussinum magnum, & ad pedes paruum scabellum: & sedens ibi electus recipit ad osculum pedis canonicos, & capitulum basilicę Sancti Petri. deinde surgens intrat Ecclesiam per portam, quę est in medio: & progressus usq; ad secundum circulum porphyreticum detracta mitra orat uersus ad altare supra faldistorium a supradictis ibi paratum. & tunc supra scabellum paruum ponitur paruus cussinus, facta oratione surgit. reassumit mitram: & pergit ad capellam Sancti Gregorii, & sedens in sede sibi parata recipit omnes Cardinales, & alios prelatos cum suis cappis ad reuerentiam. Cardinales ad manus sub auri phrygio: prelatos ad pedis osculum. tunc surgens sine mitra astante cruce populo benedicit dicens. Sit nomē domini &c. Subdiaconus dicturus Epistolam deposita cruce post benedictionem capit omnia sua paramenta: & simul cum eo acoluthi exuūt cappas, & induūt sup pellicia, super rochetū ad partem se retrahentes: sedet deinde electus aliquantulum cum mitra: & iterum surgens sine mitra uersus ad altare sub silentio dicit: Pater noster &c. Tum alte incipit pro tertia. Deus in adiutorium &c. & sic stat quousq; incipiatur psalmus Legem pone: inde sedet cum mitra, & assistentibus Episcopis cum libro: ac iuuantibus hinc inde diaconis, ut moris est incipit psalmum. Quā dilecta. interim subdiaconus Apostolicus lecturus Epistolam, ut diximus paratus omnibus suis paramentis ex altari subministrāte sacrista accipit sandalia, quę reuerenter portantur ad electum sequentibus illum acoluthis cum superpelliciis, & ea simul cum cubiculario camerę imponit pedibus suę sanctitatis acoluthis circum circa fimbrias pluuialis eleuantibus supra illorū capita. Impositis sandaliis Diaconus lecturus Euangelium cum duobus aliis diaconis qui assistent Papę, capiunt paramenta sua, ille amictum album, cingulum, stolam, dalmaticam, manipulum uero postea capiet i altari. Alii uero duo capiēt amictum, & dalmaticas tantum, Induti reuerēter simul ad electum accedent qui finitis psalmis, cum dicitur capitulum pro tertia surgit cum mitra: & finitis uersiculis deposita mitra, & astantibus duobus ceroferariis dicit. Dominus uobiscum. & orationem ꝓ tertia: librum prior Episcoporum Cardinalium: qui ei assistere debet sustinet supra caput: Episcopi uero assistentes iuuant: & tenent cādelam accēsam, dicto Dominus uobiscum post orationem liber remouetur ceroferarii discedunt. & dicto a cātoribus Benedicamus domino Papa sedet cū

mitra, & lauat manus Episcopo Cardinali adiuuante, & reliqua, ut alias lotis manibus Episcopus Cardinalis redit ad locum suum: & Papa depo nit mitram, pluuiale, & stolam: & diacono lecturo Euãgelium ante se stã te induitur consuetis paramentis, quę per acoluthos hoc ordine portan tur ex altari: & ipsi Diacono porriguntur. duo Diaconi assistẽtes, & post eos duo subdiaconi adiuuãt uestiẽtem. Primum portatur cingulum cum succinctorio. Crux pastoralis, dein stola, tũicella, dalmatica, chirothecę, planeta, mitra auri phrygiata: ãnulus autem non datur si non est cõsecra tus Episcopus, quem: si esset consecratus: Cardinalis Episcopus assistens imponeret.

In consecrationibus utuntur hodiernis tẽporibus albis paramentis: quã uis antiqui secundum temporis exigentiam colore uterentur. Sed conue niens est, ut utamur secundum quod exigit missa, quę celebratur. In pro cessione autem erunt omnino albi coloris. Cum electus Papa incipit pa rari Cardinales, & omnes prelati, atq; officiales parantur. Episcopi Car dinales, Patriarchę, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates pluuialibus, & al bis mitris. presbyteri Cardinales planetis, & mitris similibus. Diaconi Cardinales dalmaticis & mitris albis: subdiaconi omnes tunicellis. Au ditores & clerici camerę superpelliciis supra rocheta. Secretarii & aduo cati super uestes cõmunes habeant pluuiale cum apertura super humerũ dextrum, & Almucia super sinistrum. alii, ut alias.

Consecratio Romani Pontificis secundum antiquas patrum constitu tiones spectare solebat ad Episcopum Hostiẽsem qui etiam pallio in ca consecratione utebatur. assistebant ei Portueñ. & Albanensis Episcopi, & hi tres in benedictione Pontificis quando alias esset consecratus, tres speciales orationes super eum dicebãt. Idem agebãt in coronatione Ro mani Imperatoris: Sed (ut arbitror) ad tollẽdas cõtentiones iam pridem itroductum est, ut prior Episcoporum Cardinalium, cum duobus ex se nioribus Episcopis id minus obire debeant & in Pontifice: & in Cęsare: Sicq; nostris temporibus seruari uidemus, ut non habeatur ratio Eccle siarum, sed prioritatis Episcopalis, Consecratio nostris temporibus nõ accidit nisi in Sixto quarto, quę tunc fuit facta secrete &, per dominum Rothomageñ. qui erat Episcopus Hostiẽsis, & nõ prior, sed nõ publicũ. Prior igitur Episcoporũ Cardinalium, siue alius: quisquis ille sit: qui ele ctum Pontificem est consecraturus: procedat ad altare maius Sancti Pe tri: ibiq; ad partem capiat sandalia: & paramẽta omnia Pontificalia ac si celebraturus esset cum psalmis: & orationibus cõsuetis: ibiq; expectet Põ tificem. Interim Pontifici assistet sub prior Episcopum Cardinalium.

Paratis omnibus ordinibus Põtifex incẽsum mittet in turibulo, & prior Diaconorum cum ferula processionẽ ad altare maius ordinabit hoc mo do: familiares Papę, minores nobiles, cubicularii. Nobiles maiores &

barones,Conseruatores & oratores laici,& nõ prelati.Secretarii & aduocati mixtim,ita ut duo antiquiores ex utroq; ordine sint in digniori loco,Acoluthi,clerici,camerę Auditores,acoluthus turiferarius,acoluthi ceroferarii:qui septem numero esse deberent,Subdiaconus cum cruce Papali,& aliis subdiaconis.Subdiaconi duo latinis:& græcus cum libris Euangeliorũ,Diaconus Grecus,Et nota quod pro Epistola & Euãgelio in Lingua gręca solebãt uocari in hac celebritate monachi ex monasterio Cryptę ferratę.Deinde abbates forenses,Episcopi,Archiepiscopi,oratores,prelati,Abbates urbis,qui in hoc die sunt priuilegiati Episcopi assistentes Papę.Patriarche,Diaconi,presbyteri,& Episcopi Cardinales.Diaconi duo assistentes:& inter eos medius Diaconus lecturus Euangelium:demum ipse Pontifex qui si pedibus suis incedet:Ipsi Diaconi assistentes fimbrias pluuialis portabunt:& maior principes caudã: octo nobiles,seu oratores baldachinum supra eius caput ferent. Deinde sequetur auditor, qui mitram ministrat medius inter duos cubiculares secretos,& inter eos est secretarius Papę si nõ est prelatus,Deinde protonotarii & curiales clerici non parati,ante Pontificem imediate minister cerimoniarum precedit cum duabus arundinibus super alteram stuppã, super alteram uero cãdelam ardẽtem portãs.Et cum Pontifex capellam Sancti Gregorii exierit,Cerimoniarius ad eum cõuersus ignem stuppę mittit,& genuflexus alta uoce dicit.Pater Sancte sic trãsit gloria mũdi. quod tertio facit distincto ęquali spacio,anteq̃ perueniãt ad portam capellę.procedunt deinde omnes per nauim ipsius capelle Sancti Gregorii,ubi sepulchra sunt Romanorum Põtificum.& cum illam exierint, flectunt ad dextram:& per portam,quę est ante altare ingrediuntur capellã,& ascendunt etiam ad dextram anteq̃ Papa cãcellos capellę ĩtret:tres ultimi presbyteri Cardinales ueniunt ei obuiam:& osculãtur os & pectus Põtificis a seniori incipiẽtes:deinde ante Diaconos assistẽtes procedũt. Cum autem peruẽtum fuerit ad altare Pontifex deposita mitra facit orationem super faldistorium,deinde surgens remoto faldistorio facit confessionem more solito:stans hoc ordine,a Pontificis dextra stat Episcopus Cardinalis.Consecrator uel assistens si nõ est cõsecrator,& post eum Diaconus Cardinalis assistens.a sinistris stat Diaconus Cardinalis lecturus Euãgelium,& post eum Diaconus Cardinalis assistens:post quem genuflexus manet subdiaconus latinus cum libro Euãgeliorum,& manipulo Põtificis.quem illi imponit dicto Indulgentiam &c.Interim cantores cãtant Introitum missę,& kyrieeleison.Et hęc quidem supradicta circa descensum ex palatio ad Ecclesiam,& quę in capella Sancti Gregorii & usq; ad factam confessionem superius dicta sunt,pręterq̃ de parando consecrãte.seruãtur etiã quãdo electus Episcopus non est consecrãdus,sed benedicendus,& coronãdus tãtum.Nunc de ipsa cõsecratiõe subiũgemus.

Hoc totum Caput pretermittitur, si Papa erat prius Episcopus con secratus. in eo nanq; Cõsecratio Episcopalis continetur.

Cantores, ut finierint Kyrieeleison, quiescent. Electus procumbet super faldistorium ante altare, ad eius dextram consecrator, & ad sinistram Diaconus Euãgelii super scabella, Diaconi assistẽtes post Põtificem duo Episcopi Cardinales seniores hinc inde super scabella, alii omnes, ut cõmodum erit genuflexi procumbẽt omnes cum mitris in capite: & Diaconus Euãgelii icipiet sine mitra litaniam: & omnes respõdent replicando. Cum peruẽtum fuerit ad locum ubi dicitur. Vt hũc electum. & etiam tertio dicitur ab eodem Diacono, & tã cõsecrator q̃ omnes alii in Episcopali dignitate cõstituti presentes, & parati erecto capite: & extensa dextra, nõ tamẽ mouentes se de locis suis benedicunt cõsecrandum tertio, ut in ordinario. Finita litania omnes surgunt: & cõsecrator stat ad infimũ gradum sedis Papalis uertẽs faciem ad altare, medius iter duos seniores Episcopos Cardinales: qui etiam stolam habere debẽt, & librum. Electus Põtifex ante eum stabit medius inter assistẽtes Diaconos uertens faciẽ suam ad faciem cõsecrantis. Episcopi, Archiepiscopi, Patriarche, qui aderũt parati cum suis libris omnes accedẽt: & circulum facient: & omnia cum cõsecratore dicẽt uoce tamẽ submissa depositis mitris, & omnibus stantibus. Episcopus Cardinalis a sinistris super Põtificem dicit hãc orationẽ. Oremus adesto supplicationibus nostris omnipotẽs Deus: ut quod humilitatis nostre gerẽdum est ministerio: tue uirtutis compleatur effectu. Deinde Episcopus consecrator dicit orationem cum nota oremus. Propiciare quesumus domine supplicationibus nostris: & iclinato super hũc famulum tuum cornu sacerdotalis gratie benedictionis tue infunde in eum uirtutem. per dominum nostrum &c. qua finita usq; in unitate Spiritus Sancti deus, ponit librum Euãgeliorum apertum inter ceruicẽ, & spatulas electi: quem Diaconi Cardinales retinent usq; ad finem: & tam cõsecrator, q̃ alii duo Episcopi Cardinales ponunt primo manus super eius caput nihil dicentes, & similiter faciunt omnes presentes parati in Episcopatus ordine cõstituti. Cõsecrator autem extẽsis manibus dicit prefationem consuetam. Per omnia secula seculorum &c. Honor omnium dignitatum, ut supra notauimus. quum electus Papa consecratur alio die, q̃ isto. Et ungit electi caput, deinde manus. Tum imponit ei annulũ, & demum dat ei librum Euãgeliorum, & tãdem ambo lauantur, & mundãtur: ut diximus, plene in eodem loco. Pontifex sedet in faldistorio sibi parato in plano inter sedem eminẽtem, & altare dum lauat cõsecrator in alio loco sibi cõmodo, & lotus deponit paramẽta Põtificalia, & cum pluuiali, ac mitra assistit Põtifici, ut prius. His finitis nõ dicuntur ille tres orationes, que dici solent: quando electus nõ cõsecratur, quia erat Episcopus. Sed mox mundatis manibus, & capite ducitur ante altare, & de manu

prioris diaconorum accipit palliũ de corpore,& altari Beati Petri sumptum,ut inferius dicemus.Et quidem omnia ab eo loco ubi incipit.Cantores,ut finierint kyrieeleison,quiescãt.

Si electus Põtifex iam Episcopus est tantum benedicendus,& coronandus hac die,hoc modo proceditur.

Seruatis omnibus,quę supra diximus, usq; ad cãtatum introitum.& kyrieeleison.Papa facta cõfessione accipit imediate mitram:& sedet in sede,siue faldistorio sibi parato inter sedem eminẽtem & altare:& tres primi Episcopi accedũt ad Põtificem:& faciem ante illius faciem renẽtes sine mitra,illorum iunior super Põtificem stantem sine mitra ipse in medio duorum stans primam dicit orationem uidelicet.Deus qui adesse nõ dedignaris:ubicunq; deuota mente inuocaris:adesto quęsumus inuocationibus nostris,& huic famulo tuo.N.quem ad culmen apostolicum inditium tuę plebis elegisti:ubertatem superne benedictiõis infunde,ut sentiat se tuo munere ad hunc apicem peruenisse.Secundam dicit imediate secũdus Eps Cardinalis stans & ipse in medio:uidelicet.Supplicatõibus nostris omnipotẽs Deus effectum cõsuetę pietatis impẽde:& gratia Spiritus Sancti famulum tuum.N.perfunde:ut qui in capite Ecclesiarũ nostrę seruitutis ministerio cõstituitur:tuę uirtutis soliditate roboretur.Et tertiam antiquior,Id est prior Episcoporum Cardinalium in eodem loco stãs.uidelicet.Deus qui Apostolum tuum Petrum inter cęteros apostolos primatum tenere uoluisti:eiq; uniuersę Christianitatis molem super humeros imposuisti:respice quęsumus propicius hũc famulũ tuum. N.quem de humili Cathedra uiolẽter sublimatum in thronum eiusdem Apostolorum principis sublimamus:ut sicut profectibus tante dignitatis augetur:ita uirtutum meritis cumuletur:quatenus Ecclesiasticę uniuersitatis onus te adiuuante digne ferat.Et a te qui es beatitudo tuorum uicem meritam recipiat.per Christum dominum nostrum.Amen.

Dictis orationibus Papa etiam sine mitra accedit ad altare,& prior Diaconorum secundo adiuuante capit pallium de altari:& imponit Põtifici,& dicit.Accipe pallium:sanctam plenitudinem Pontificalis officii ad honorem omnipotentis Dei:gloriosissimę Virginis Marię eius Matris:beatorum Apostolorũ Petri & Pauli,& Sanctę Romanę Ecclesię. Et firmat cum spinulis.

Accepto pallio Pontifex accedit ad altare sine mitra :illud osculatur primum:& deinde librum Euangeliorũ:quem subdiaconus a sinistra parte offert.imponit incensum in turibulo Diacono Euangelii offerente nauiculam,icensat altare more solito,& accepta mitra i cornu altaris stãs: a Diacono icensatur.& in os recipit Diaconus tũc osculum,ut alias,sed ascendit ad Cathedram eminentem,& sedens recipit ad reuerentiã Cardinales & prelatos omnes paratos.Cardinales ad osculũ pedis, manus,

& oris alios paratos, ad osculum pedis & manus. finita reuerentia surgit Papa sine mitra: & legit introitum & Kyrieeleison sustinente librum Cardinali Episcopo: cum aliis assistentibus. Deinde in uoce dicit. Gloria in excelsis deo. Pax uobis: & oratiões opportunas, uidelicet de die, & de Spiritu Sancto, & ultimo dicit secrete orationem pro se: quę habetur in consecratione Episcoporum.

Dictis orationibus sedet Pontifex, & prior Diaconorum cum ferula descendit ad cõfessionem beati Petri cum subdiaconis, auditoribus, scriniaribus (id est) secretariis, & aduocatis: quibus in duas acies distributis: ita ut in qualibet acie sint ex omnium ordine faciunt laudes Pontifici stãtes capitibus detectis, Papa & omnibus aliis sedentibus in locis suis Prior Diaconorũ incipit solus alta uoce quasi legendo. Exaudi Christe. subdiaconi, auditores, scriniarii, & aduocati respõdent: Domino nostro Innocẽtio a Deo decreto summo Põtifici, & uniuersali Papæ uita. Et sic ter. tio dicitur per priorem, & totiens per illos respondetur. Subsequẽter idẽ prior Diaconorum dicet. Saluator mundi. Et illi respondebũt. Tu illum adiuua, & sic ter dicetur & ter respondebitur. Deinde idẽ prior dicit. Sancta Maria. & illi respõdebunt: Tu illum adiuua, & bis dicetur & bis respõdebitur. Inde prior idem subiunget. Sancte Michael. & illi respondebũt: Tu illum adiuua. Et tunc deinceps semel dicetur, & semel respondebitur. sequitur prior.

Sancte Michael.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphael. Tu illum adiuua.
Sancte Ioannes Baptista.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sancte Stephane.
Sancte Leo.
Sancte Gregori.
Sancte Benedicte.
Sancte Basili. Tu illum adiuua.
Sancte Sabba.
Sancta Agnes.
Sancta Cecilia.
Sancta Lucia.

Finitis Laudibus dicitur Epistola latine, & deinde Gręce, & proceditur in missa, ut alias, usq; ad finem, Datur benedictio: Sed non publicantur tunc indulgentię. Sacris missarum solemniis rite peractis proceditur ad coronationem. Pontifex reassumptis chirotheeis, & annulis cum omnibus paramentis suis: in quibus celebrauerat, & cum Cardinalibus,

prȩlatis, & officialibus omnibus, ut in missa paratis: procedit ad suggestum supra gradus basilicȩ Apostolorũ principis ex materia cõstructum, & ornatum, ibiq; in sede eminenti sibi parata sedet: & cum omnes prelati cõuenerint: & populus ex basilica in Aream exierit: Diaconus a sinistris deponit mitram consuetam e capite Põtificis: & Diaconus a dextris Tiaram, quod Regnum appellant, & triplici corona ornatum Põtificis capiti imponit populo acclamante Kyrieeleison. Et Diaconus a dextris latine, a sinistris uero uulgariter publicant plenarias indulgentias. tum paratur processio ad Lateranum.

Sed quoniam plerũq; anteq̃ hȩc completa sint, hora est satis tarda, & longa ad Lateranum restat uia, multaq; ibi adhuc sunt peragenda: cõsueuerunt aliquando Põtifices, & patres sustentationis gratia aliquantulum cibi sumere. paratur refectio in atrio domus Archipresbyteri basilicȩ pro Põtifice & Cardinalibus. pro aliis prȩlatis in uicinis domibus canonicorum. Coronato Põtifice ueniunt ad refectionem, & interim parãtur, quȩ ad processionem sunt opportuna. sumpta refectione Pontifex & omnes descẽdunt ad equitandum, & hoc ordine proceditur ad Lateranũ. Primi incedent ualisarii Cardinalium suo ordine: & deide eorum familiȩ & omnes laici mixtim, ut eis placuerit. Tum per ordinem isti sequentur: tõsor, & sartor Papȩ cum ualisiis rubeis, in quibus sunt uestes, quȩ pertinẽt ad sanctissimum dominum nostrum. familiares & scutiferi Papȩ, nobiles curiȩ minores, & nepotes affinesq; dñorum Cardinalium, scala Papȩ pãno rubeo cooperta, quam portat equus albus ductus per unum ex parafrenariis purpurea ueste indutum. Qui, postq̃ Papa ascendit equum cum ista scala: uadit in ordine suo, Dextra equi habenas, sinistra rubrum ferẽs baculum. hunc sequũtur Duodecim cursores Papȩ etiam rubris uestibus induti equestres portantes duodecim uexilla rubra bini & bini, Inde tredecim uexilliferi capitum regionũ urbis cum suis uexillis cherubin aliquãto maioribus aliis uexillis, etiam uestibus rubris. & equestres omnes uexilliferi. Tum uexillifer populi Romani cum uexillo, & isigniis populi Romani. Deinde uexillum album cum cruce nigra quod portat procurator ordinis beatȩ Mariæ Theutonicorum, uexillum cum armis Papȩ quod aliquis magnus nobilis portat, & demum uexillum ordinis Hierosolimitani rubrum cum alba cruce: quod procurator eius portat. Isti quinq; uexilliferi habebunt equos cataphractos, siue bardatos, & coopertos tela sericea usq; ad talos equorum cum insignibus suis: ipsi autem erũt armati, ac si prȩlium essent ingressuri dempta galea cum lacernis ex tela etiam sericea cum insigni, & singuli uexilliferi habebunt quatuor pedites cum lacernis bocasinis cum insignibus dominorum. hunc ordinem uexilloꝝ inueni seruatum. Sed mihi non placet: neq; uidetur debitus ordo, nã non honoramus signum, nec signi figuram: sed signati dignitatem. unde po-

nimus uexillum ciuitatis, in qua est Pontifex: in principio, ut minus dignum. deinde uexillum ordinis beatę Marię Theutonicorum in quo est Crux nigra in albo. Tum uexillum Papę, inde uexillum Ecclesię, & bene hactenus. demum in loco honorabiliori uexillum ordinis militaris Hierosolimitani cum alba cruce in rubro. quod mihi uidetur pręter omnem conuenientiam. nam signum crucis albę in rubro nõ est signum uniuersitatis Christianorum: sed illius tãtũ ordinis militaris, sicut & nigra in albo alterius ordinis est signũ. Vniuersitatis autem christianę signũ ẽ crux rubra in albo: ergo uexillum ordinis Hierosolimitani non est pręferẽdũ signo Papę, aut signo Ecclesię. locus igitur suus eẽt post uexillũ ordinis Theutonicorum, & nõ post omnes. Si autem adesset uexillum cruciatę crux rubra in albo, quia est uniuersale omnium christianorum: illud iure optimo ponendum esset in loco digniori. Post uexilla procedunt duodecim equi albi sine sessoribus phaleris aureis in stratis carmasinis ornati: quos duodecim parafrenarii ducunt rubra ueste iduti, & baculum rubrũ in sinistra portantes. hos sequuntur quatuor nobiles: pilea quatuor carmasina supra baculos quosdam deferẽtes, qui scutiferi honorarii uocantur Cubicularii deinde sequũtur equitãtes in suo habitu. oratores laici, & non prelati simul cum baronibus & maioribus nobilibus. Tum subdiaconus apostolicus cum cruce Papali, & suis collegis parati: ut in missa & apud crucẽ duo magistri ostiarii cum suis uirgis, post hos duodecim familiares Papę rubra ueste induti portantes duodecim intorticia accensa ante sacramẽtum corporis Christi pedites: inde duo familiares sacristę equestres etiam rubro induti portantes laternas argẽteas cum lumine ante sacramẽtum. Et post eos ducitur per familiarem sacristę rubro etiã indutum, & baculum in sinistra habẽtem equus albus mansuetus, ornatus: ut illi duodecim, portans sacramẽtum habẽs ad collum tintinabulum bene Tinniẽs. Et supra portatur baldachinum cum insignibus Papę & sacramento: per ciues Romanos qui iter se mutãtur terdecies, ut una quęque regio habeat suam partẽ. post sacramẽtum equitat imediate sacrista: qui ut cęteri prelati, habet equum totum coopertum bocasino, & ipse & omnes alii parati sunt: ut in missa cum paramentis, & mitris. Sacrista in manu gestat album baculum. Sequuntur deinde duo pręfecti nauales, & ĩ eorum absentia duo nobiles iduti: ut aduocati & secretarii pręter Almuciã. Et post eos ipsi secretarii, & aduocati cum Almuciis. Cantores deĩde equitant cum superpeliciis. Tum acoluthi, clerici camerę, & auditores cũ superpeliciis supra rochetum. Subdiaconus Gręcus, & latinus: & Diaconus Gręcus: ut in missa.

Sequũtur dehinc prelati cum equis coopertis & ipsi cum mitra, & pluuiali. Abbates forenses, Episcopi, Archiepiscopi, Abbates urbis, Episcopi assistẽtes Papę, Patriarchę, Diaconi cum dalmaticis, presbyteri cum

planetis, Episcopi Cardinales cum pluuialibus. procedunt duo Diaconi assistentes Papæ: & inter eos medius prior Diaconorum, si ipse dixit Euangelium, prior Diaconorum ferulam in manu portare debet & totam processionem ordinare, & illa ordinata equitare in loco suo. Procedit tādem summus Pontifex super equum album faleratum coopertum a parte posteriori stragiola cramesina sub baldachino. quod octo magni nobiles, siue oratores portanr. cū Papa per scalam, quā superius diximus, ascendit equū: maior princeps qui præsens adest, etiam si Rex esset, aut Imperator stapham equi papalis tenet, & deinde ducit equum per frenum aliquātulum. Si Imperator: aut Rex soli essent id est non esset alius Rex: soli equum ducerent cum dextra manu. Sin uero esset alius Rex: dignior a dextra, alius a sinistra frenum tenerent. Si non sint reges Digniores ducant equum. Er postq̄ Imperator, Rex, siue alius magnus princeps aliquantulum equum duxerit: substituantur alii duo magni nobiles eorum loco & mutentur. Si uero Pontifex non equo, sed sella ueheretur quatuor maiores principes, etiam si inter eos Imperator, aut quiuis maximus princeps adesset in honorem Saluatoris Iesu Christi: sellam ipsam cum Pontifice humeris suis portare aliquantulum debent. Sed aderunt etiam quatuor ualidi Pontificis familiares: qui pondus sustinent, Ita ut principes ipsi in signum piæ religionis, ac reuerentiæ magis, q̄ ad onus subeundum manus apposuisse uideantur: qui etiam mutabuntur pro hominum, & itineris dispositione. Similiter & octo nobiles, qui Baldachinum super caput Pontificis ferunt: mutabuntur post aliquod spacium, & equos suos ascendentes in ordine suo equitabunt: eorum loco nobiles ciues Romani usq; ad Lateranum Baldachinum portabunt: mutabunturq; per uices sicut de Baldachino sacramenti diximus, Ante Pontificem cōseruatores, capita regionum, & alii magistratus, ac nobiles urbis peditis prēibūt, & prætoriani milites cū eis accincti ensibus circiter centū, & Baculum in manibus portantes ad custodiam corporis Pontificis. Circa Pontificem, aliquando ante, aliquando post equitabit marescallus, siue soldanus curiæ, cum duobus sacculis pecuniarum ante sellam, & ipsas pecunias proiiciet super populum ad pressuram dimouendam, ut infra dicemus. primum iactum pecuniarum faciet: cum Pontifex incipiet se mouere, alium apud pontem Hadriani, tum in Area apud montem Iordanum. Inde in Area parionis, deinde alium apud sanctum Marcum, postea apud Sanctum Adrianum, & demum ubicunq; magnam pressuram apud pontificem uiderit, & ut facilius possit pertransire, ad partem transuersam iaciat pecunias. Post pontificem, immediate sequuntur duo cubicularii secreti, medium tenentes Auditorem rotæ decanum: qui seruit de mitra. Et deinde duo medici cum

secretario principali in medio, si ille non est prælatus. Subsequitur deinde umbella rubri coloris: quam unus seruiens armorum, præter galeam totus armatus eques portat. Postremo equitant Vicecamerarius, si non est paratus, & omnes prȩlati non parati, protonotarii, auditor cõtradictorum, si non sit paratus, & similiter corrector literarum: qui si sint parati, equitant in loco promotionis, & omnes togati, uicecamerarius baculum in manu portat. & pertinet ad eum curare, ut ordo a priore Diaconorum datus seruetur in processione. Et secundum antiquas consuetudines, camerarius Papæ non portat ferulam, si est Cardinalis: sed eius uicarius, & uicecamerarius. Quia non ad Cardinalem: sed ad camerarium id pertinet. Hoc igitur ordine ad Lateranum procedunt. Cum Pontifex peruenerit ad montem Iordanum: Iudei illi obuiam ueniunt, genuflexi legem Pontifici offerunt: lingua hebraica legem laudantes, & hortantes Pontificem, ut illam ueneretur. pontifex uero illis auditis, in hanc sententiam respondet. Sanctam legem uiri Hebrei, & laudamus, & ueneramur, utpote quæ ab omnipotẽti Deo per manus Moysi patribus uestris tradita est: obseruãtiam uero uestram, & uanam interpretationem Damnamus, atq; improbamus: quia Saluatorem quem adhuc frustra expectatis Apostolica fides iam pridem aduenisse docet: & prædicat Dominum nostrum Iesum Christum: qui cum patre, & Spiritu Sãcto uiuit, & regnat Deus. per omnia secula seculorum. Sed quoniam nonnunq̃ accidit, ut Iudei, populi multitudine opprimantur, solent aliquando impetrare pro eorum securitate, ut hoc faciant superante murali arcis sancti Angeli in angulo ad uiam, qua itur ad palatium.

Cum pontifex ad Ecclesiam Lateranensem peruenerit, descendit in porticum Ecclesiæ, & a Canonicis illius Ecclesiæ honorifice paratis, excipitur cum cruce. Descendit Pontifex ex equo: prior canonicorum Lateranensium offert crucem osculandam pontifici, quam Diaconus Cardinalis accipit, & ad os Pontifici: cui prius Tiaram extraxit: ponit. osculata Cruce Pontifici ponitur mitra, & regnum datur in manibus auditoris: ipse uero Pontifex a priore, & canonicis prædictis ducitur ad marmoream sedem, ante portam principalem a sinistra stantem: quæ Stercoraria appellatur, & ibi cum sedere faciunt, qui ita tamen sedet, ut magis iacere uideatur, ad quem mox accedentes Cardinales eleuant eum honorifice dicentes: Suscitat de puluere egenum, & de stercore erigit pauperem: ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Surgens Pontifex, accipit de gremio camerarii sibi assistentis: quantum pugno potest complecti pecuniarum. Vbi tamen nihil prorsus sit argenti, aut auri, & spargit inter populum dicens.

Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do. pons ligneus recta linea a porta Ecclesiæ principali ad altare maius excitatur cum pluteis hincinde pectoribus tenus altitudo circiter quinq; pedum, latitudo sex. aut septem qui altero ponti coniungitur simili modo constructo a porta, qua ascenditur per Ecclesiam ad Sancta Sanctorum uenienti, quod fit ut Pontifex a populi multitudine non opprimatur, circa altare a gradibus, & supra omnia circumcirca tabulis clausa esse debent, ut per pontem tantum capellam intrent. Præcedentibus igitur canonicis & cantantibus. Te Deum laudamus: Pontifex cum Cardinalibus intrat Ecclesiam, & ante altare maius supra faldistorium procumbēs sine mitra aliquantulum orat. Deinde surgens benedicit populo dicens. sit nomen Domini benedictum &c̄. Inde cum mitra ascendens ad sedem eminentem sedens recipit ad osculum pedis Canonicos Lateranenses. Deinde Pontifex, per ipsum pontem ascendit ad palatium Lateranum per portam, quę est in Ecclesia. Et cum peruentū fuerit in prima aula, quę aula concilii appellatur: sedet Pontifex in sede sibi parata apud tabulam lapideam in capite aulæ, quę dicitur mensura Christi: Et hinc inde apud eum stant Domini cardinales. Prior uero presbyterorum Cardinalium stans ante Papam cōuenienti interuallo cum Subdiaconis, auditoribus, Aduocatis, & Scriniariis facit laudes Domino nostro, ut fecerat prior Diaconorum in Sancto Petro, Incipiens Exaudi christe &c̄. Prior presbyterorum prędictus: & alii qui faciunt laudes stant detecto capite. Pontifex uero sedet cum mitra, alii cardinales stant cum mitra. Hoc tamen fieri solebat in introitu ipsius portę in primo plano anteq̄ ad aulam prędictam ueniatur. commode tamen in hunc locum translatus est hic actus propter illius loci angustiam. Finitis laudibus, Papa procedit ad capellam Sancti Siluestri. ibi ante portam capellæ sunt duę sedes porphyreticæ perforatę: & ibi sedet Pontifex super primam, Ad quem prior Ecclesiæ Lateranensis accedit, & genuflexus dat Pontifici ferulam in manu in signum correctionis, & regiminis, & claues ipsius basilicæ: ac palatii Lateranensis: insignum potestatis claudendi, & apperiendi, ligandi atq; soluēdi. Surgit deinde Papa cum ferula & clauibus & sedet in altera sede porphyretica ad aliam partem & ibi restituit eidem priori ferulam, & claues, & ab eodem præcingitur super planetam sedens cum cingulo quodam sericeo rubro, cum bursa etiam sericea & rubra: in qua sunt duodecim lapides preciosi cum musco. Tum pontifex pręcinctus, & sedens e gremio camerarii capit denarios argenteos omnifariam quotquot potest manu continere, & super populum spargens dicit. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Et hoc tertio facit. In istis duabus sedibus Pontifex sedet: ut in prima stercoraria.

Ducitur deinde Pontifex ad sancta sanctorum, ubi super faldistorium

fine mitra genuflexus orat. Inde surgens cum mitra reuertitur ad capellam Sancti Siluestri, in quam intrans sedet super sedem ibi paratam, tum deponit mitram, chirothecas, Pallium, planetam, & assumit pluuiale, & mitram simplicem, & sedens dat presbyterium hoc modo Cardinalibus duos aureos, & duos grossos argenteos. Veniunt Cardinales: & profunde caput inclinant ante Pontificem, porriguntq; & mitram apertam. in qua Pontifex immittit pecuniam: illi accepta pecunia manum Pontificis osculātur. pecunias capit Pōtifex e gremio camerarii. Alii prælati genuflectunt ante Pontificem & accipiunt in mitra unum aureum, & unū grossum: & osculantur dextrum genu Papæ. alii uero prælati & officiales accipiunt in manu tantundem, & osculantur pedem. Dato presbyterio Pontifex cum Cardinalibus ascendit ad palatium Lateraneñ: & si nō facit solenne conuiuium deponit paramenta sua: intrat camerā: quiescit. & prandet: seu cenat. Cardinales ducūtur ad cameras sibi ordinatas. quiescunt. recreantur: & expectant Pontificem: si uult redire ad Sanctum Petrum eodem die. Sin autem reuertuntur domum.

De conuiuio solenni Pontificis cum Cardinalibus, & prælatis.
Sectio. III.

SEd quoniam maiores nostri consueuerunt in die coronationis, & feria quinta in cena Domini solenne conuiuiū celebrare iisdem ferme cerimoniis, aliquid etiam de solenni papali conuiuio hoc loco dicemus. Maxime cum etiam nostra ętate factum sit A Pio secundo: & Paulo item secundo summis pontificibus.

Parabitur igitur aula conuiuii: aulęis: & pannis sericeis, aureisq; pro temporis, & loci conditione. In capite aulę erit suggestus ad quem triplici gradu ascendetur longus pro latitudine aulę. in medio surget quadratus thalamus palmi altitudine: super quo mēsa paratur Pontificis. apud parietem erit sedes Papalis, ad quam paruo: & deinde magno scabello ascendetur: ornabiturq; sedes cum panno aureo pendente supra caput, mēsa erit alta ad iustam proportionem sedentis a sinistra super suggestum. parabitur alia mensa pro credentia Papæ cum uasis aureis: & argenteis uino, & aqua, & aliis consuetis. Credentiam appellant mēsam, supra quam uasa argentea, siue aurea ad conuiuium opportuna præparantur. Et similiter in diuinis, supra quam ad sacrificandum necessaria cōtinentur. Dicitur & credentia actus ipse prægustationis cibariorum, & aliarum rerum. Hæc exponere uolumus, quoniam crebro de credentia mentionem facturi sumus. Antiqui cerimoniarum codices dressatorium dixerunt, A dextra parte aulæ, infra suggestum parabuntur mensæ pro Episcopis, & presbyteris Cardinalibus, & paulo inferius, pro aliis prę

latis. Et pro Cardinalibus erunt aliquanto altiores. & sedilia habebunt gradum unum, super quem tenebunt pedes Cardinales. a sinistra e regione mensæ Cardinalium parabitur mensa pro Diaconis Cardinalibus eiusdem altitudinis & cum gradu. Et inferius aliæ mensæ pro oratoribus, nobilibus, & officialibus. in fine aulæ: uel in aula præcedere, si erit commoda, parabitur magna credentia cum pluribus gradibus ad magnificentiam, & alia super longam mensam cum uasis, quibus in communis utentur.

Si huic conuiuio interesset Imperator, paratur pro eo sedes ad dextram Pontificis & mensa super plano suggestus super quam solus commedet Imperator. Sedes habebit scabellum paruum uiride & erit ornata pāno aureo, non tamen habebit pendentem supra caput, similiter parabitur pro eo credentia iuxta credentiam Papæ a sinistris, & ibi erunt familiares Imperatoris pro suo seruitio. Si uero adesset Rex aliquis paratur credentia pro eo paulo remotior ab ea. Sedes uero nulla paratur: quia sedet in mēsa post primum Episcopum Cardinalē. Imperator siue Rex habebunt tot seruitores: quot eis opportunum uidebitur. Cardinalibus uero singulis sufficiunt quaterni ministri, quorum unus uinum propinet, alter carnes concidat: alter de cultello fercula inferat. quartus prægustet uinum, & aquam, & alia subministret. Pontifici seruire solent nobiliores, qui sunt in curia laici, etiam si sint fratres, aut filii Regum præsertim in illorum præsentia. Pontifex igitur cum paramentis Pontificalibus si celebrauit illa die usq; ad Dalmaticam inclusiue: & cum sandalis indutus, supra Dalmatiam manto rubro aperto a parte anteriori, & mitram habens in capite supra fanonem medius inter Diaconos ducitur ad mensam. Cardinales & prælati omnes habent superpelliceum super rochetū, siue supra uestes sui ordinis, si sint religiosi, & mitram albam in capite. supra superpelliceum Cardinales & prælati seculares habent mantellum sine cauda apertum a parte ante, & coloris uiolacei siue obscuri. Religiosi uero coloris sui ordinis sed eodem modo apertos. Cęteri omnes in suo habitu quotidiano. Aderunt familiares Pontificis & alii seruitores in copia. Aderunt etiam seruientes armorum bene ornati cum suis baculis argenteis, qui præire debent ante portantes fercula, & remouere multitudinem a uia.

Magister sacri hospitii, & magister domus prouideant in tempore de modo & ordine ferculorū, De seruitoribus, qui prius, & qui posterius, & qđ quælibet mēsa habeat præfectos suos. Quę uero prius, quę deinceps, & per quos ferenda, & sic de aliis rebus opportuuis. Pontifex remota prius mensa, ad partem: sedeat in sede cum mitra & mantum post collum apertum, ut nihil ante pectus dependeat, Cardinales, Principes, & prælati & alii conuiuæ stent ante mensas paratas. Nobilior laicus etiam

Imperator, aut Rex aquam ad lauandas Pontificis manus, primo ferat hoc ordine. Magister sacri hospitii cum clerico cerimoniarum, quem adesse oportet inordinandis his rebus omnibus: cum seruientibus armorũ. Et si Imperator, aut Rex aquam fere debet cum aliquibus etiam principibus sociatis: Imperatorem aut Regem ad credentiam ducit. Si est nobilis inferior: solus erit, & in credentia aquam prius a ministris probatam accipit in peluibus fertq; consuetis cerimoniis ad Pontificem, præeunte uno ex auditoribus cum mantili ad tergendum manus. Prior Episcoporum Cardinalium, & duo Diaconi assistenres: depositis in manibus seruitorum mantellis: & mitris sic in rochetto seruiunt Papæ dum lauat, Episcopus aquam cum portante infundendo: & Diaconi mantile, quod ab auditore acceperant hinc inde tenendo. Dum Papa lauat manus: prælati & laici omnes genuflectunt, Cardinales & prælati stant capite detecto. Cum Papa lauerit reaptetur mensa ante eum, & tres Cardinales qui illi seruierant capiunt suos mantellos: & mitras, & uadunt ad loca sua, & Imperator apud sedem suam primo stans lauetur suis cerimoniis, deinde Domini Cardinales lauentur stantes ante mensas cum mitris in capite, post eos lauentur prælati stantes sine mitris, & seculares (si qui sunt) detectis capitibus. Stabunt ante mensas lauantes eo ordine, quo sedere debent in mensa, Prior Episcoporum in capite ad Dextram: si aderit Rex aliquis, erit in secundo loco, si plures Reges, mixti erunt cũ primis cardinalibus, primo Cardinalis: deinde rex successiue. Si erũt mixtim pricipes, aut Filii, uel fratres regũ. Si nõ seruiũt Papæ debẽt sedere iter Diaconos Cardinales, uel post eos pro eorũ dignitate, & conditione. primogenitus autem regis, quia Rex futurus putatur: post primum presbyterum Cardinalem erit. Sed nullo modo inter Episcopos. Et hoc tam in conuiuiis, quam aliis publicis actibus: q̃uis nostro rempore aliquorum siue ambitione, siue ignorantia aliquando sit seruatum contrarium.

Consueuerunt antiqui ponere Patriarchas quattuor Ecclesiarũ principalium inter Episcopos Cardinales mixtim, nostro tempore (credo propter declinationem, siue potius extinctionem illarum: cum sint quodammodo titulares): ponuntur immediate post Cardinales, Deinde assistentes Papæ, tum oratores prælati, inde Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii, Abbates, Subdiaconi, Auditores, Clerici cameræ, & acoluthi. Ad sinistram uero erunt & cum eis Principes, quos prius diximus (si aderunt) post eos autem si præsentes erunt alii principes inferiores illi tamen, qui solent præcedere oratores Regum. Deinde erunt oratores laici, & non prælati, & cum eis senator, & tres conseruatores urbis. De aliis autem laicis, qui sunt extraordinarii, nihil ponimus, nam admitti solent ad uoluntatem Pontificis, & non ordinarie.

Aduertat tamen magister domus, ut prius cum clerico cerimoniarum ponat in scriptis nomina, & ordinem iuitatorum ad conuiuium: & maxime laicorum. & si quę sunt contentiones de pręsidentia: componātur prius. qđ si ibi orirentur: si nolunt componi: ambo contendentes honeste iubeantur exire: Si tamen esset colorata contentionis causa, & non temeraria, quia tunc solus temerarius eiiciendus esset.

Quod autem de Imperatore Dicimus, itelligimus de Imperatore Romanorum non autem Græcorum. nam ille ut Rex tractatur. Poterunt lauari post primos plures eodem tempore. Postq̄ omnes lauerunt, Pontifex benedicit mensam stans sine mitra: & tunc Diaconi assistunt. finita benedictione sedet, Imponitur mitra: & Diaconi uadunt ad loca sua. & sedentibus omnibus ordine, quo steterant: portantur fercula. Primum ferculum portabit nobilior princeps, siue Imperator, siue Rex sit. Secundum alius dignior post eum, & sic successiue, & si erunt ex illis qui debeant sedere in mensa: portato ferculo sedeant in loco suo. Et notandum qđ Imperator, Rex, seu maximus princeps capit ferculum quod portare debet ad Pontificem extra portam aulæ conuiuii ab aliquo familiari Pontificis illuc apportatū. alii iferiores pro ferculo ad coquinam uadunt. magister sacri hospitii, & magister domus baculos i manibus tenentes, & in habitu sibi condecenti deducunt portantes fercula, quę quidem fercula ad Pontificem, & Imperatorem tātum cooperta portari debent, aliis autem: etiam regibus detecta, & similiter uinum. possunt tamen portari. & debent maximis principibus usq; ad aulam conuiuii, & deinde anteq̄ appareant in conspectu Papę detegi. Item in præsentia Pontificis nulli omnino fit publice pręgustatio nisi ipsi Pontifici, & Imperatori tantum. ꝓ Rege autem, aut maximo principe poterit fieri a suis si uoluerint in credentia, uel ubi capiunt fercula. Pro Pontifice & Imperatore fiet ibi unde capiuntur a dantibus, & in mensa a portante, & de omnibus rebus. Cum primum conuiuium incipietur in loco cōuenienti ponatur pulpitum. & Subdiaconus, siue capellanus Papę aliquid de sacra scriptura legat usq; in finē cōuiuii. Interim cū silētio, & sine strepitu oīa administrent̄ q̄ diligētissime. Cū Pōtifex biberit cōsueuerunt oēs astātes ꝑter Epōs, & supioris dignitatis uiros genuflectere, q̄ seruari nr̄is tpibus uidimus: q̄uis i nullo cerimoniarum libro id legerimus. Epulis abunde subministratis fit secūda lotio manuum: & tunc secundus nobilis laicus portat aquam consuetis cerimoniis, prior Episcoporum Cardinaliū, & duo Diaconi dimissis mantellis, & mitris, ut supra, seruiūt. deinde reuertuntur ad loca sua. lauantur & alii ordine suo, quo supra, sedentes tamen. & dum Cardinales lauant unus seruit alteri de mantili illud explicando, & tenendo. dum alius lauat & sic successiue. Ponuntur deinde uinum & cōfectiones, siue species, ut habent antiqui codices. & demū finito cōuiuio lector dicit. Tu

aūt Dñe miserere nobis. nisi sit in cena Dñi: quia tūc non profertur. Tu autem. Surgit Pontifex sine mitra assistunt ei Diaconi: & redduntur gratiæ, ut in ordinario. Omnibus completis reducitur Pontifex ad camerā suam. & alii ad propria diuertuntur.

Si autem solemne conuiuium huiusmodi fiet in die, quo Pontifex sacra publice non celebrauerit. Omnia, ut prędicta sunt, seruabūtur nisi de sacris uestibus. Papa indutus amictu, alba longa, cingulo, stola preciosa & manto rubro cum paruo caputio subtus. siue si calores erunt: sine manto cum caputio tantum ducetur ad mensam. Cardinales & prelati erunt in mantellis consuetis sine superpelliciis, & sine mitris. alia omnia ut supra. Aduertendum tamen qđ nunq̄ in conuiuio Pontificis admittuntur mulieres, etiam si Imperatrix Regina, uel Pontificis consanguinea esset.

Quę mutantur, si coronatio Pontificis fiat extra urbem. Sectio. IIII.

q Væ supradiximus de consecratione, benedictione, & coronatione Romani Pontificis omnia seruabūtur, etiam si extra urbem Romanam fient pręter infrascripta. Cum papa ad ecclesiam uenerit, ubi ea fieri debent, canonici & capellani illius Ecclesię illi obuiam exibunt processionaliter. Sed non recipientur ad osculum pedis, ut canonici Sancti Petri. Intrabit Pontifex in ecclesiam & in medio genuflexus orabit uersus altare maius, Deinde ibit ad capellam ubi paramenta capere debet conuenienti spacio ab altari maiore distante. ut commode processio possit inde explicari. alia omnia usq; ad actum coronationis fient, ut dictum ē, sed ipsa coronatio fiet supra gradus uel loco commodiori, & magis in conspectu populi. nam ibi parandus erit suggestus, ubi maius erit spacium ad capiendam multitudinem. Pōtifex ornatus poterit equitare cum solemni processione, ut ad Lateranum cōsueuit: ad aliquam aliam Ecclesiam, & in uia fient iactus pecuniarum, & iudei obuiabunt cum lege & respondebitur, & fiet, ut i uia ad Lateranum, Et cum peruenerit ad dictum locum descendet, & super sedem in loco honesto sibi in introitu Ecclesiæ pręparatam sedebit, & tunc extrahetur sibi regnum, & imponetur sibi mitra. & astantibus sibi hinc inde Diaconis, & deinde in ordine aliis Cardinalibus a priore presbyterorum Cardinalium cum subdiaconis & aliis officialibus cōsuetis fient laudes. Exaudi Christe, ut dictum ē superius. tum Pōtifex ascendit ad altare maius pręcedēte clero illius Ecclesię, & cantāte. Te deum laudamus, procūbet super faldistorio ante altare maius ad orationē sine mitra, & finito Te deum: factaq; oratōe ascēdet ad altare, & benedicet populo, deinde assumpta mitra ascēdet ad sedē eminētem, & dat presbyterum Cardinalibus, & prelatis. & finitis omnibus uadit ad locum, ubi ordinatum est cōuiuium, uel ad cameram suam, si

priuatim prandet;Et omnia ſeruãtur:ut in urbe;quę ſeruari poſſunt.

De aduentu,& coronatione electi in Imperatorem Romanorum. Sectio.V. Cap.I.

Lectus Rex futurus Romanorum Imperator primum conſue-
e uit electionem ſuam per ſuos ſolemnes oratores Summo Pon-
tifici intimare,& decretum electionis oſtendere,deuotionem ac
fidelẽ reuerentiam exhibere,fauorem & gratiam Apoſtolicę ſedis implo
rare;offerre ſe ad quęcunq; fidelitatis iuramẽta Romanę Eccleſię pręſtã
da:& demum unctionem ; conſecrationem:& Imperii Diadema humili-
ter poſtulare.Põtifices uero cõſueuerunt uiſo decreto ;& examinata ele-
ctione in ſacro Senatu;habitoq; ſufficiẽti informatiõe tam ſuper forma
electionis;q̃ ſuper idoneitate,& habilitate perſonę electi per cõmiſſarios
a ſe conſtitutos ad inſtãtiam dicti electi ipſum electum in ſpiritualem fili
um ſuum;& Eccleſię Romanę ſuſcipere:illiq; fauorem & gratiam conce
dere;& ipſius regis electi perſona idonea reputata:eum nominare,denũ-
ciare;aſſumere;& declarare Regem Romanorum:ac etiam habilẽ,& ſuf
ficientem declarare ad ſuſcipiẽdam Imperialis celſitudinis dignitatẽ: de
cernere cõſecrationẽ ; & coronationẽ per manus ſuas eẽ impẽdendas ; &
ſuplere omnes defectus &c.hoc ſeruatum legimus ĩ Karolo quarto a Cle
mente ſexto.& antea in Henrico ſeptimo a Clemente quinto .& in Alber
to eius predeceſſore. & Rodolfo patre a Bonifacio octauo.& a pluribus
aliis.& in Venceſlao Karoli quarti filio ; quem pater adhuc uiuẽs in R o
manorum regem ab electoribus deſignari procurauerat:cuius rei appro
bationẽ:cum Gregorius undecimus;ad quem delata erat ;morte pręuen
tus decernere nõ poſſet: Vrbanus ſextus eius ſucceſſor legitime cõfecit.

Quod ueniente Imperatore mittãtur legati Apoſtolici. Cap.II.

Lectus igitur Romanorum Imperator cum ſtatuerit urbem pe
e tere ad Imperiale Diadema de manu ſummi Põtificis ſuſcipiẽdũ
primum cõuenit per nuncios ſuos cũ Romano antiſtite de mo-
do & tempore intrãdi,ut Põtifex rebus opportunis conſulere poſſit ;de-
inde cum Pontifex nouerit cęſarem iam Italiam intraſſe mittit illi ob-
uiam duos legatos de latere ; qui illum conueniant anteq̃ terras Roma-
nę Eccleſię ingrediatur.Et poſt gratulationes ſalutationem ; & benedi-
nem nomine Pontificis:honeſto modo exigunt ab illo Iuramentum ſoli
tum pręſtari ab electis Imperatoribus anteq̃ intrant agrum Romanę Ec
cleſię in forma,qua in decretis cauetur uidelicet.Sanctiſſimo Dño no-
ſtro.Dño.N.diuina prouidẽtia Papę.Ego.B.Rex Romanorum promit
to & iuro per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum;& per lignum uiui
ficę Crucis & per has reliquias ſanctoꝝ,q; ſi ꝑmittente Dño Romã uene
ro Sanctam Romanam Eccleſiam & ſanctitatem ſuam,rectorem ipſius

exaltabo secundum meum posse,& uitam,membrum nūq̄ neq; ipsum ho norem quem habet mea uoluntate,meo consilio,meo consensu,aut mea exhottatione perdet,& in Roma nullum placitum,aut ordinationem fa ciam de omnibus,quę ad sanctitatem suam,aut ad Romanos pertinent sine uestro cōsilio.Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatē peruenerit suę sanctitati reddam.& cuicūq; Italicum regimen cōmisero:iurare faciam illum,ut adiutor suę sanctitatis sit ad defendendam ter ram sancti Petri secundum suum posse,Sic me Deus adiuuet,& hęc Sancta Dei Euangelia.Aliquando oratores electi quando ueniunt ad intimā dum electionem:& ad petendum approbationem nomine electi Regis solent pręstare supradictum iuramētum si habent ad hoc speciale mādatum.Hoc iuramētum Federicus tertius Imperator,qui adhuc regnat,dū Senis esset in manibus legatorum Apostolicorum Anno salutis quinquagesimo primo supra mille & quadringentos pręstitit,& ante eum plures alii pręstiterunt.Dehinc:ut primum Ecclesię territorium ingressus ē Cæsar consueuit cum sua familia expensis Pontificis ali.q̄diu & Romę & in agro Romano fuerit Nicolaus quintus q̄uis Federico prędicto cum familiaribus quingentis tantum expensas promiserit:longe tamen plures ęre suo aluit.Vt Sutrium uenit Cęsar uel locum urbis uicinum:ita ut pri die post applicare ad urbē possit: legati Apostolici illum cum aliquibus prelatis a Pontifice missis,qui necessaria curent,dimittunt & Romam perueniunt.Sequēti die electus Imperator Romam uersus capit iter,cui honoris gratia obuiam mittuntur a Pontifice prelati,barones,& curiales hoc ordine,ut in Federici aduentu seruatum est.Primi ad sextum lapidem Columnēses,pceres cum suis amicis,& clientelis,& mox Vrsini atq; alii barones urbis,tum Pontificis copię,quę assunt cum illarum prefecto,Inde uicecamerarius cum prefecto urbis,Senatore,conseruatoribus,officialibus,& aliis nobilibus ciuibus Romanis,deinde ordines curię cum regente Cancellarię sine aliquo alio prelato,Demum alii prelati domestici Pontificis cum omni eius familia.& tandem Sacrum Cardinalium collegium ad radices montis iuxta domum leprosorum Cęsarem expectabunt.Hi omnes distinctis iteruallis Imperatori electo obuiabūt. Oratores uero principum si qui in urbe erunt pro suo libito obuiam procedent.Cardinales,ut Cæsarem conuenient,cōgratulationibus,& oblationibus factis nomine Pōtificis,& collegii,illum habentes medium inter duos primos Episcopos Cardinales deducent usq; ad tentorium,siue alium locum sibi deputatum extra urbem,nam Cæsar non consueuit ea die,qua appulit:urbem intrare,sed pernoctare saltē una nocte extra mœnia in campis.Cardinales & alii omnes postq̄ Cæsar ad locum Deputatum peruenerit:in Vrbem reuertuntur.Consueuerunt etiam electi Imperatores hac die anteq̄ ponticulum,qui primus ante ingressum urbis post

descensum montem occurrit, pertranseant, praestare iuramentum Romanis in hanc formã. Ego Karolus Rex Romanorum futurus Imperator iuro me seruaturum Romanis bonas consuetudines suas: Sic Deus me adiuuet.

De urbis ingressu Imperatoris. Cap.III.

Postera die Caesar per portam, quę ē sub arce Sancti Angeli hoc ordine quasi triumphans ingreditur. primi duo equites uexilla duo Caesaris portant, alterum Sancti Georgii, quod ad Sueuorum pertinet custodiam, Aquilę alterum. hos sequuntur Caesaris cohortes armatę, tum nobiles proceres, & togati eius. Inde oratores regum, & principum, qui adsunt. Tum si quis adest Rex: aut maximus princeps: ut fuit cum Federico Rex Vngarię, & Bohemię Ladislaus. Et tunc sequitur pręfectus urbis, & Senator. Et ad pręfectum quidem pertinebat nudum ensem ante Caesarem ferre. Federico tamen marescallus suus non pręfectus gladium pertulit. Inter istos autē, & Caesarem nemo equitare debet, nisi marescallus, si pręfectus non pręfert ensem. incedit deinde Caesar solus equitans. & post eum prelati cõsiliarii proceres inermes: & alii togati sui. Deinde modico interuallo Imperatricis familia: si uxor uirum sequitur succedere debet, ante illã nobiles & prelati. & post Matronę, Virgines, & pedisequę, circa illam uero solã equitantē pedites multi. ultimo incedunt Ecclesiasticę copię pompã claudentes. Portã ipsam qua sub arce ingrediuntur nostri codices falso Collinam appellãt. Collina autē porta non est in nouis Leonis Papę suburbiis: sed in antiqua Roma: Quirinalis primum dicta. deinde Collina (ut scripsit Varro) a pluribus montibus, qui in Quirinali monte continebantur. hodie Salaria nuncupatur, quia inde uia salaria itur. In porta igitur, quę sub arce est (nõ Collina) clerus urbis sacris uestibus ornatus cũ crucibus. & sanctorũ reliquiis, presidente Vicario urbis, & aliis Ecclesiarum praelatis infulatis Caesarem expectant, aduenięti cruces deosculãdas offerunt, & eum incensant: ac cantantes. Ecce mitto Angelum meum &c. procedunt usque ad gradus basilicę principis Apostolorum. Ciues autem digniores baldachinũ supra Cęsaris caput portant, Cõseruatores freno equum ducunt. Cũ uero est ĩ magna Area ante gradus, pręfectus & Senator id gerunt. Et descendente ex equo Cęsare pręfectus stapham tenet, deinde ante eũ pręcedit. Inter equitandum autē Caesaris Camerarius pecuniam spargere cõsueuit, ut diximus in coronatione Papę de soldano. In plano supra gradus basilicę ante primũ porticum ad dextram ascendẽtibus erigitur suggestus ornatus cum throno Pontificali, & sedilibus Cardinalium prelatorum: & aliorũ officialium, ut supra descripsimus in coronatione Põtificis. supra quem suggestum Põtifex pluuiali, & mitra preciosis indutus ascendit cum ordinibus curię paulo antea, q̃ Cęsar appareat. Electus Imperator cum suis

omnibus seruato ordine:ut equum descendit per gradus ascendit suggestum. Et ut primum Pontificem uidet, detecto capite illum genu terram tangens ueneratur. Et iterum cum appropinquat ad gradus sedis:genu flectit, demũ ad Põtificis pedes peruenit:illos in reuerẽtia Saluatoris deuote osculatur, Põtifex hilari uultu Cęsarẽ aspiciens ad osculũ manus, & oris recipit. Tum Cęsar iterũ genuflexus auri massam ad pedes Põtificis offert, habetq; uerba ad Pontificẽ gratias agens pro honore suscepto, ꝑ ut ei uidebitur, Põtifex benigne illi respondens illũ subleuat, & summę caritatis declaratione amplectitur. Et stante ibi ad dextrã Pontificis Cæsare, Pontifex recipit Imperatricẽ ad osculũ pedis, & manus. Regẽ uero siquis, adest ad osculũ pedis manus, & oris, alios autẽ prelatos, proceres & nobiles Cæsaris ad osculũ pedis tantũ. His finitis surgit Põtifex & manu sinistra Cæsarem capiẽs e suggestu descendit. & pariter ad secundum usq; Ecclesię porticũ cũ eo progreditur. Deinde Põtifex palatiũ ascendit ad camerã suã reuersurus, & Cæsar duobus aut quatuor Cardinalibus sociatus tẽplũ ingreditur: Apostolorũ sacras reliquias ueneraturus cũ suis omnibus. Inde ad loca cuiq; destinata diuertuntur. Cæsar ipse in palatio Apostolico recipi consueuit: Augusta uero in aliquo loco uicino: Cæsar postera die: opportuno tẽpore ad Põtificẽ accedet. Et cum sua sanctitate de incũbentibus ad solẽnitatẽ pertractabit. Statuent de die coronationis. Et si qua erunt prius peragenda deliberabunt: ut Federici tẽpore factum est, qui ante diẽ Imperialis coronationis inter missarũ solẽnia benedictionẽ Imperialẽ cum sponsa sua Heleonora Regis portugallię filia suscepit. Et Corona regni Langobardici: siue Italici quam superiores Imperatores Modętię suscipere cõsueuerunt. Cũ Federicus pestis timore illuc accedere nõ potuisset: Pontificis Nicolai manibus coronatus est in basilica Petri apud altare maius, quę corona ferrea: (licet aurea sit) nuncupatur.

Cerimonias in coronandis Regibus seruãdas in libro Põtificali, quẽ nuper emẽdauimus plene conscripsimus. Proinde eo diligentem lectorem relegamus.

Et notandũ quod Cæsar anteq̃ coronetur Imperiali Diademate sedet post primũ Episcopũ Cardinalẽ. Et si quis Rex adest, sedet tunc post primum presbyterum Cardinalẽ. Cum uero Cæsar erit coronatus: tunc sedebit in sede sibi parata inter Papã: & primũ Episcopum Cardinalem. & tunc Rex erit post primũ Episcopũ Cardinalẽ. Aduenientẽ die statuta Imperialis coronationis, quę cõuenientissima ẽ in Dominica Letare in medio quadragesimę (ut Durantes in rationali diuinorum scripsit). Et ita a Nicolao Quinto in coronatione Federici seruatũ est. Ecclesia Sancti Petri: & capella maior erunt decenter ornatę, ut in maximis solẽnitatibus, cum Pontifex est celebraturus diuina solent ornari, & pręter cõsueta cri-

gant duo suggestus hinc, & inde extra cancellos capellę, alter pro Impe ratore electo ad sinistram uenietibus, alter a dextra ꝑ Imperatrice. & or netur tapetis, aulęis, sedibus, scabellis, & aliis opportũis Ecclesia tota, & maxime capella .D.Gregorii.D.Mauritii, & quę .D.Marię i turribus ap pellata extra Ecclesiã in prima porticu sub turri campanaria ẽ, bene mũ dentur: ornẽturq;. Imperatrix uero, anteq̃ Pontifex descẽdat ad Ecclesiã: cum suis ornata pręueniens suggestum sibi paratum cõscendit. Summo igitur mane Põtifex cũ Cardinalibus, prelatis, & aliis officialibus para tis colore tẽpori: & missę cõgruis: ueluti ad supplicationẽ: & sub balda chino descẽdat ad Ecclesiam, & præmittat duos Diaconos Cardinales cum suis cappis laneis ad Cæsarẽ, qui eum cõgruo tẽpore ad ecclesiã de ducant. Põtifex facta reuerẽtia ante altare accedet ad sedẽ, ubi consueuit accipere paramẽta, & ibi recipiet ad reuerentiam omnes prelatos para tos. incipiet tertiam, & accipiet sandalia: ut alias, & dicta oratione indui tur omnibus paramẽtis Põtificalibus. Interim Cardinales qui sunt cum Cæsare: ut primum cognouerunt Põtificẽ intrasse Ecclesiam: & ipsi cum Cæsare: & omni sua comitiua ad Ecclesiã descẽdant. & egressi primã pa latii portam: per primas Ecclesię portas, quę super gradus basilicæ pa tent, ingrediantur porticum ad capellã, quę uocatur beatę Marię inter turres ibi a canonicis, & collegio Ecclesię occurrenti recipitur. Quo de ductus Cæsar ad altare dictę capellę i manibus primi Cardinalis pręsen tis, & nomine Pontificis recipientis beato Petro, sũmo Pontifici, & suis successoribus solitum iuramẽtum pręstabit i forma subscripta uidelicet. Ego. N. Rex Romanorum adiuuante Dño futurus Imperator promitto spõdeo, & polliceor, atq; iuro Deo, & beato Petro me de cetero prorecto rem: atq; defensorem fore summi Pontificis: & Sanctę Romanę Ecclesię in omnibus necessitatibus: & utilitatibus eius custodiẽdo, & conseruãdo possessiones, honores, & iura, ac ius, quãtum diuino fultus adiutorio fue ro secundum scire: & posse meum recta, & pura fide, Sic me Deus adiuuet, & hęc Sancta Dei Euangelia. Tum indutus superpellicio & almucia re cipitur a canonicis Sancti Petri in canonicum, & in fratrem, quos om nes stans ante altare dictę capellę recipit ad osculum pacis. Inde pręce dente clero, & cantante respõsum, Petre amas me? tu scis Dñe quia amo te. Pasce oues meas. Vers. Simon Ioannis amas me plus his? tu scis domi ne, quia amo te. Pasce &c. Alii Cæsaris proceres suo ordine deueniunt ad portam Principalem ipsius basilicę, quę argentea nominatur: & ex quin q; media est. Interim duo Episcopi Cardinales post priorem antiquiores facta reuerentia Pontifici cum suis mitris: & pluuialibus ueniunt ad pręe dictam portam, dum Cęsar adhuc est in dicta capella inter turres. Et an te eum iunior Episcopus Cardinalis stans sine mitra supra Cæsarem ge nuflexum orantem dicit hanc orationem. Oremus. Deus in cuius manu

corda sunt regum, inclina ad preces humilitatis nostrę aures misericordię tuę: & huic famulo tuo regi ueram appone sapientiã, ut haustis de tuo fonte consiliis, & tibi placeat, & super omnia pręcellat. per Christũ Dominum nostrum amen. finita prima oratione intrant Ecclesiam Cæsare incedente semper inter duos Diacones Cardinales pr ędictos. Et immediate pręcedẽtibus duobus Episcopis Cardinalibus pręfatis, & flectẽtes ad sinistram perueniunt ad capellam Sancti Gregorii: ubi Imperator sedẽs deposita Almutia primo induit sandalia, deinde stans tunicellam, & demum Imperiale paludamentum, & mox inde procedens ad medium Ecclesię: ubi rota est porphyretica, uenit: & ibi ab alio Episcopo Cardinali sibi assistẽte dicitur super eum alia oratio uidelicet. Deus inenarrabilis: auctor mundi, conditor generis humani, gubernator Imperii, confirmator regni: qui ex utero fidelis amici tui Patriarchæ nostri Abrahæ pręelegisti regem seculis pręfuturum. tu pręsentem regẽ hũc cum exercitu suo per intercessionem Sanctorum uberi bene✠dictione ęternitatis circunda, ut semper maneant lęti: & triumphãtes in pace uictores. per Christũ Dñm nostrum. Amẽ. Procedunt deinde ad confessionem beati Petri sub altare: ubi procumbit super faldistoriũ Imperator, & duo Episcopi Cardinales ascendunt capellam: & uadunt ad sedes suas, prior autem Diaconorum, ac prior presbyterorum parati descẽdunt ad eum, atq; hinc inde genuflectunt, & Diaconus ipse facit litaniam procumbens ad sinistram, omnibus alta uoce replicantibus, & flexis genibus permanentibus. finita litania surgit prior presbyterorum, & super Cæsarem adhuc procumbẽtem dicit. Pater noster, & ne nos. Saluum fac seruum tuũ. ℟. deus meus sperãtẽ in te. Ver. Esto ei Domine turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. Ver. Nihil ꝓficiat inimicus in eo. ℟. & filius iniquitatis non apponat nocere ei. Ver. Domine exaudi orationẽ meam. ℟. & clamor meus ad te ueniat. Ver. Dominus Vobiscum. ℟. & cũ spiritu tuo. Oremus. Pretende que sumus Domine famulo tuo dextram cęlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quę digne postulat, assequatur. Actiones nostras quesumus Domine aspirando pręueni, & adiuuando prosequere, ut cuncta nostra oratio: & operatio a te semper incipiat, & per te cępta finiatur. per Christum Dominum nostrum Amen. Et cum Diacono his finitis reuertitur ad locum suum inter alios Cardinales. Dum ultimę orationes dicuntur per p̄sbyterum Cardinalem: prior Episcoporum Cardinalium: cum pluuiali stola: & mitra descendit ad Imperatorem, & simul cum duobus Diaconis finitis orationibus, ducit illũ ad altare Sancti Mauricii, ubi stãs cum mitra inungit brachiũ dextrum Cæsaris, & scapulas cũ oleo exorcizato in modũ crucis, & deposita mitra dicit. Oremus Deus omnipotẽs, cuius est omnis potestas, & dignitas: te supplici oratione: atq; humilima prece deposcimus, ut huic famulo tuo. N. ꝓsperum Imperatorię maiestatis cõce

das effectum, ut in tua protectione constituto: ad regẽdum Ecclesiã tuam sanctam: nihil ei pręsentia officiant, futura nihil obsistant: sed inspirante Sancti Spiritus dono: populum sibi subditum ęquo iusticię libramine regere ualeat, & in omnibus operibus suis te semper timeat, tibiq; iugiter placere contendat.

Deus Dei filius Iesus Christus Dominus noster, qui a Patre Deo participationis unctus est pre participibus suis: ipse per pręsentẽ sacri Vnguenti infusionẽ Spiritus Paracliti super caput tuum infundat benedictionem, eandemq; usq; ad iteriora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc uisibili, & tractabili dono inuisibilia percipere, & temporali regno iustis moderatiõibus ęternaliter cõregnare ei merearis, qui sine peccato Rex regum uiuit cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum Amẽ. Interea adducitur Imperatrix si adest, & similiter perungitur in eisdem locis. deinde dicitur per Eundẽ Cardinalem Episcopum oratio super eam cum mitra, quia ad eam nõ ad Deum oratio dirigitur. Spiritus Sancti gratia nostrę humilitatis officio copiosa in te descẽdat, ut sicut manibus nostris licet idignis oleo materiali oblinita pinguescis exterius: ita eius inuisibili unctione delibuta impinguari merearis interius, eiusq; Spirituali unctione perfectissime semper imbuta: & illicita declinare tota mẽte, atq; spernere discas: & ualeas. & utilia animæ tuæ iugiter optare: atq; operari queas: & opereris auxiliãte dño nostro Iesu Christo: qui cũ Patre, & Spiritu Sãcto uiuit & regnat deus &c. Et hęc quidem fiunt ad altare beati Mauricii: nam ad altare beati Petri nemo in iungitur, nemo ordinatur, nisi Romanus Pontifex solus. His completis Imperatrix ad suum suggestum reuertitur. Et Cæsar cum Episcopo Cardinali: & Diaconis ad Pontificem. Diaconi acceptis suis Dalmaticis, & mitris in manibus uadunt ad reuerẽtiam Papę: qui descẽdẽs de sede sua procedit ad altare supplicabũdus more solito: & recipit ad osculum oris, & pectoris tres presbyteros Cardinales assistẽtes: genuflexo super suum faldistorium permanẽte facta confessione Pontifex accedit ad altare, osculatur: & incẽsat: ut alias, deinde recipit ad osculum oris, & pectoris primo Cæsarẽ, deinde tres suos Diaconos Cardinales: & mox ad eminẽtem sedẽ ascendit, & Cæsar ad suum suggestum cum suis principalibus: & ministris deducitur. Cum Põtifex decessit a latere: ministri Cæsaris afferunt gladiũ cum sua uagina, & cingulo: coronam, sceptrum, & pomum danda suo tẽpore Imperatori, & Imperatrici, quę per sacristam: & clericũ ceremoniarum locantur super altare. Interim uero, dum Pontifex facit cõfessionem, incipit chorus Introitum & Kyrieł. Pontifex uero in sede eminẽti stans sine mitra legit Introitum, & procedit in missa: ut alias usq; ad dictam Epistolam, & graduale. Sed post orationẽ diei dicit pro ipso Imperatore hanc orationẽ. Oremus Deus regnorum omnium, & christia-

ni maxime protector Imperii&da seruo tuo.N.Imperatori nostro triumphum uirtutis tuę scienter recolere:ut qui tua constitutione fit pricceps: tuo semper munere sit potens.Pro secreta.Suscipe Dñe hostias Ecclesię tuę pro salute famuli tui.N.supplicantis:& protectione fidelium populorum antiqua brachii tui operare miracula,ut superatis inimicis secura tibi seruiat christiana libertate per Dñm nostrũ Iesum Christũ filiũ tuum &c.Post cõmunionẽ.Deus qui ad prędicandũ ęterni regni Euangelium Romanum Imperium pręparasti prętéde famulo tuo Imperatori nostro N.arma cęlestia,ut pax Ecclesię nulla turbetur tempestate bellorum per Dominum nostrum Iesum Christum &c.

Dum cantatur graduale Cæsar descendẽs e suggestu uenit ad pedes Sanctissimi Dñi nostri deducentibus eum duobus Diaconibus Cardinalibus paratis .& unus ex clericis camerę ex altari accipit gladium cũ sua uagina:& illũ ad priorẽ Diaconorũ stantẽ ante Pontificẽ ad dextram portat, quẽ Põtifex uagina extractum de manu ipsius Diaconi accipiẽs:Imperatori ante se genuflexo in dextra manu tradit,ipse cum mitra sedens : ac dicens.Accipe gladium de super beati Petri Apostoli corpore sumptũ per manus nostras licet indignas,uice tñ:& auctoritate Dei omnipotẽtis :& beatorũ Apostolorum cõsecratus Imperialiter tibi concessum, nostręq; benedictionis officio in defensionẽ Sanctę Matris Ecclesię diuinitus ad uindictam malefactorũ:laudẽ uero bonorũ.Et memor esto de quo psalmista prophetauit dicẽs.Accingere gladio tuo super femur tuum potẽtissime,ut in hoc uim ęquitatis exerceas,per eundẽ molem iniquitatis potẽtissime destruas,& Sanctam Dei Ecclesiã: eiusq; fideles propugnes , atq; protegas:neq; minus sub fide falsos,quã christianã nominis hostes exteras:atq; dispergas.uiduas,atq; pupillos clemẽter adiuues:atq; defendas, Desolata restaures,restaurata cõserues.ulciscaris iniusta,cõserues benedisposita:quatenus hoc agẽdo uirtutũ triũphator gloriosus,Iustitię cultor egregius:cum mundi Saluatore,cuius typum geris in nomine eius sine fine regnare merearis.Qui cum Patre,& Spiritu Sancto uiuit &c.

Finita oratione Diaconus accipit gladiũ : & reponit illũ in uagina , quã habebat in manu:& simul cũ Põtifice accingit illo Cæsarem dicente Põtifice.Accingere gladio tuo super femur tuũ potẽtissime.Et attẽde, quia Sancti nõ in gladio:sed per fidẽ uicerunt regna.Accinctus gladio Imperator:& miles beati Petri effectus:surgẽs euaginat gladiũ,ter illũ uibrat, deinde reponit in uagina,& iterũ genuflectit,cui Põtifex pomum de altari:& sceptrum,ut de gladio diximus,ad eum portata in manu dextra pomum,& in sinistra sceptrũ ponit dicẽs.Accipe uirgã uirtutis:atq; ueritatis,qua intelligas te obnoxium mulcere pios,terrere reprobos ,errantes uiam docere,lapsis manũ porrigere,disperdere superbos,& releuare humiles . Et aperiat tibi ostium Iesus Christus dñs noster qui de semetipso

ait ego

ait:ego sum ostium:per me siquis introierit, saluabitur. qui est clauis Dauid & sceptrum domus Israel, qui aperit & nemo claudit. claudit & nemo aperit. Sitq; tibi auctor qui eduxit uinctum de domo carceris sedentē in tenebris, & umbra mortis, & in omnibus sequi merearis eum, de quo Dauid propheta cecinit. Sedes tua Deus in seculū seculi: uirga directionis: uirga regni tui. Et imitando ipsum diligas iusticiā, & odio habeas iniquitatem: quia propterea unxit te Deus Deus tuus ad exēplū illius, quem ante secula unxerat oleo exultationis prę participibus suis Iesum Christum dñm nostrū: qui cū eo uiuit, & regnat Deus &c. Demū Imperialē coronā cū sua Tiara allatā sibi ex altari (ut de aliis diximus) impōit super eius caput dicēs. Accipe signū glorię: & Diadema regni coronā Imperii. In nomine ✠ Patris, & ✠ Filii, & ✠ Spiritus Sancti: ut spreto antiquo hoste, spretisq; cōtagiis uitiorū omniū sic iusticiā, misericordiā, & iudicium diligas, & ita iuste, pie, & misericorditer uiuas: ut ab ipso dño nostro Iesu Christo in cōsortio sanctorum ęterni regni coronā percipias, qui cū Patre: &c. Et mox Imperator osculatur pedes Pōtificis: & surgēs discingit̄ gladio, eūq; armigero suo tradit. Et ipse cū corona, sceptro, & pomo ꝓcedens, ab illis duobus Diaconibus ducitur ad sedē Imperialē, paratā sibi a dextra Pōtificis inter Pōtificē, & priorē Episcoporum Cardinaliū: quę sedes altior erit sedibus Cardinalium, & humilior Papali sede. habebitq; aureum pānum post tergū, & paruū scabellū ad pedes, & ibi sedebit quousq; Imperatrix coronetur. Imperatrix uero ducetur ab eisdē ad Pōtificē, qui surgens sine mitra super eam genuflexam dicit hanc orationem. Deus, qui solus habes imortalitatē, lucēq; habitas inaccessibilē, cuius sapientia in sua dispōne nō fallitur, qui facis cuncta, quę futura sunt, & uocas ea, quę nō sunt: sicut ea, quę sunt. qui superbos ęquo moderamine de principatu deiicis, atq; humiles dignāter in sublime prouehis: ineffabilē misericordiā tuā supplices exoramus: ut sicut Hester reginā israhelitice cā salutis de captiuitatis suę cōpede solutā: ad regis Assueri thalamum, regniq; sui cōsortiū trāsire fecisti: ita hāc famulā tuā. N. humilitatis nostrę bene✠dictione christianę plebis salutis gratia ad dignam, sublimēq; Imperatoris nostri copulam, & Imperii sui participatum trāsire cōcedas, & ut in Imperialis fędere cōiugii semper permanēs pudica proximā uirginitati palmā continere queat, tibiq; Deo uero, & uiuo in omnibus, & sup omnia iugiter placere desideret, & te inspirāte: quę tibi placita sunt, toto corde perficiat per Christum Dñm nostrū Amen. Deinde sedēs cum mitra accipit coronam Imperialē de manu prioris Diaconorū Cardinaliū ex altari allatā, & iponit super illius caput dicēs. Officio nostrę idignitatis. N. Imperatrix solēniter benedicta Accipe coronā Imperialis excellētię: quę licet ab indignis, Episcopalibus tamē manibus capiti tuo imponitur: ut sicut auro, & gēmis redimita enites, ita & iterius auro sapien

tiæ uirtutumq; gēmis te omnipotens decorari cōcedat: quatenus post oc casum huius seculi cū prudētibus uirginibus spōso perenni Dño nro Iesu Christo, digne, & laudabiliter occurrēs regni cælestis aulæ īgredi mereā ris ianuā Eodē Dño nostro Iesu Christo auxiliante. qui cū patre &c. Et co ronata statim osculatur pedes Pontificis, & surgēs inducitur tam ipsa, q̄ Cæsar simul ad suos suggestus: ubi ī sedibus sibi paratis Locātur, & sedēti bus Imperatore: & Augusta in sedibus cū Imperialibus ornamētis: prior Subdiaconorū apostolicorum, cum aliis subdiaconis, & cum capellanis aulæ imperialis descendit ad confessionē beati Petri, alta uoce simul cum ipsis facit laudes Imperatori dicēs. Exaudi Christe: scriniarii uero urbis cū cappis sericeis stantes superius apud chorum rñdent. Dño Federico I uictissimo Romāorum Imperatori: & semper Augusto salus, & uictoria Qua laude tertio repetita: prior Diaconorū cū suis tribus uicibus dicat: Saluator mundi: & scriniarii uicissim respondeant. Tu illum adiuua, Et deinde iste cum suis duabus uicibus dicat. Sancta Maria: Et illi uicissim respondeant, Tu illum adiuua, & sic deinceps.

Sancte Michael.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphael.
Sancte Ioannes Baptista.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sanctæ Andrea.
Sancte Stephane. ℟. Tu illum adiuua.
Sancte Laurenti.
Sancte Vincenti.
Sancte Siluester.
Sancte Leo
Sancte Gregori.
Sancte Benedicte.
Sancte Basili. Sācte Saba.
Sancta Agnes.
Sancta Cecilia. Sancta Lucia.

Post hęc omnibus ad locum suū reuertentibus cantatur Alła, uel tra ctus, & deinde, Euāgelium, Credo, & Offertoriū. Deīde Imperator & co rona: & manto depositis, sine sceptro aut pomo descēdit. Et ad Pōtificis pedes aurū offert q̄tum sibi placet. Et simil͛ post eū facit Imperatrix, quæ deinde nō reuertitur ad suggestum, sed pcūbit super faldistoriū, a dextra parte altaris sibi paratum in loco, ubi nō impediat credētiam, & ibi expe ctat usq; ad cōionem. Imperator uero Pontificem ad altare descēdētem sequitur, & illi in locū subdiaconi calicē, & patenam cum ostiis offert, de

inde aquam infundendã in uino, Et retrahens se ad partem dextrã stat usquequo Pontifex ad sedem eminẽtem cõicaturus reuertatur, quẽ Imperator sequitur. Et ab eius manibus: ipse primo, deinde Augusta sacrã corporis Christi cõionẽ sumãt. postq̃ Pontifex cũ Diacono, & subdiacono cõicauerint. Nã Subdiaconus postq̃ cũ Diacono cõicauit de corpore: & sanguine Christi accipit de manu Diaconi apud altare cũ circulis: & cerimoniis consuetis duas hostias cõsecratas pro Imꝑatore, & Augusta: & eas ad Pontificẽ portat. Et ꝑcepto sacramento Imꝑator quidẽ Pontificis faciẽ osculatur, Augusta uero manũ, & descẽdentes ad altare de manu Diaconi uinũ purificationis sumitur, & descẽdãt ambo ad suos suggestus, ibiq; resumant Imperialia signa. Poterit tñ Pontifex si ei uidebitur, sup Imperatorem ante se genuflexũ: imediate postq̃ illum cũ Augusta cõicauerit ifra scriptas orationes dicere. uidelicet. Respice q̃s omnipotẽs Deus serenis obtutibus hunc gloriosum famulũ tuum. N. ut sicut bñdixisti Abraham, Ysaac: & Iacob: sic illi largiaris bñdictionẽ spũalis gratiæ, eumq; plenitudine tuæ potentiæ irrigare: atq; ꝑfundere digneris, ut tribuas ei de rore cęli: & de pinguedine terræ abundantiã frumẽti, uini, & olei, & omniũ frugum opulentiã. Et ex largitate diuini muneris longęua tẽpora, ut illo regnante sit sanitas corporis, imperii pax inuiolata sit i regno: & dignitas gloriosa regalis palatii maximo splẽdore regię potestatis, oculis omniũ fulgeat, luceq; clarissima coruscare: atq; splendescere quasi splẽdidissimi fulgoris maximo ꝑfusa lumine uideatur, Tribue ei omnipotens Deus, ut sit fortissimus ꝓtector: & cõsolator ecclesiarũ: atq; cœnobiorũ sanctorũ maxime pietatis, regalis munificentiæ, atq; ut sit fortissimus triũphator hostium ad opprimẽdas rebelles, & paganas nationes, sitq; suis inimicis facie terribilis, maxima fortitudine, Regalis potentię, optimatibus quoq; tac precelsis proceribus, & fidelibus sui regni sit munificus, amabilis, & pius, & ab omnibus timeatur: & diligatur. Et post gloriosa tempora: atq; felicia uitæ pręsentis gaudia: in perpetua beatitudine habitare mereatur Per Dominum nostrum Iesum Christum &c.

Benedic q̃s. Dñe hũc Principem nostrum. N. quẽ ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum: fac annis esse multiplicem salubri corporis robore uigentem ad senectutẽ optatam ꝑuenire felicem. Sit nobis fiducia obtinere gratiam populo, quã Aaron in tabernaculo, Heliseus in fluuio, Ezechias in lecto. Zacharias uetulus impetrauit ĩ templo. Sit illi regendi auctoritas: qualẽ Iosue suscepit in castris, & Dauid sumpsit in ꝓliis, Petrus accepit in claue. Paulus est usus in dogmate: Et ita pastoris officium ꝑficiat in Christi ouile: sicut Ysaac ꝓfecit in fruge, & Iacob est dilatatus in grege. Quod ipse præstare dignetur: qui cum patre &c.

Deus pater ęternę glorię sit adiutor tuus, & protector & omnipotens bñdi✠cat tibi preces tuas in cunctis exaudiat, & uitam tuã in longitudi

nem dierum impleat:thronũ regni iugiter firmet,& gentẽ,populumq; tu um in ęternum conseruet: & inimicos tuos confusione induat:& super te sanctificatio Christi floreat:ut qui tibi tribuit i terris Imperiũ:ipse in cælis cõferat pręmiũ:qui uiuit & regnat in secula seculorũ Amen.

Post cõionem,Pontifex descendit ad altare:& ,psequitur missam more cõsueto,Et in fine dat bñdictionem solennẽ dicens.Sit nomen Dñi &c̃. Et publicantur immediate indulgentiæ per unũ ex Diaconis assistentibus,siue plenaria,siue ut Pontifici placuerit.Tum Cardinales:& prelati deponunt paramẽta,& accipiunt laneas cappas,Pontifex uero dimissis missalibus indumentis accipit pluuiale,& mitram pciosam,Et cũ Impatore descẽdit ad gradus basilicę sub eodẽ baldachino.Si ẽ Dñica lętare Hierusalem,Põtifex sinistra portat rosam aureã,dextra bñdicit assistẽtibus, atq; hinc inde eleuãtibus fimbrias diaconibus.hãc aũt auream rosam Põtifex anteq̃ ad ecclesiam descendat in camera papagalli bñdicit cum balsamo:& muscho,quod in singulis annis fit in tali die,prout iferius in suo loco plene scribemus, Si uero esset alius dies dextra,sicut sinistra tenebit Dextram Impatoris.Diaconus a sinistris.retro erit inter Papam:& Imperatorem,& cum dexteritate eleuabit.fimbriam eleuabit a dextris. Caudã uero portabit maior priceps.Et si erit Rex,principes uel rex : & prelati: qui uenerunt cum Cæsare,dum missarum & coronationis solennia fiũt, semper Cæsarem sequuntur.Et cum ipso in suo suggestu constituũt semp. Et similiter,qui cum Augusta,eam semper comitantur,assistuntq;. Quæ finita missa dimissis Põtifice, & Imperatore in Ecclesia ad domum suam cum suis reuertitur.

Processio Pontificis,& Cæsaris per urbem. Cap.

Cæsar uero cum corona in capite Sceptro, & pomo in manibus ad latus Põtificis incedens: nisi illius manu ducatur:quia tunc pomũ,uel sceptrum tñ in sinistra retineret cũ ad finem graduũ peruenerit traditis sceptro:& pomo uni ex suis preuenit ad equũ Pontificis,& in honorem saluatoris nostri Iesu Christi,cuius uices pontifex in terris gerit, tenet staphã quoad Pontifex equum ascenderit.Et deinde accepto equi freno per aliquos passus ducit equum Pontificis. Pontifex:dum Imperator hæc utilitatis officia uult exhibere:debet aliquantulum modeste recusare. & tandẽ cum aliquibus bonis uerbis honorem nõ in personam suam : sed illius cuius locum tenet,recipiendo permittit illum aliquantulum progredi,tum firmat se,& nullo pacto permittit Cæsarem ulterius ire,qui mox conscẽso equo suo accedit ad sinistrum latus Pontificis.Et sub eodem baldachino equitat,Et hoc ordine procedunt.primum pręcedant familiæ Cardinalium cum suis ualisiis.Et simul mixtæ familiæ prelatorum, pricipum, & omnium curialium tam Cęsaris,q̃ Pontificis.Deinde duo cum ualisiis pontificis.Inde familiares domestici Imperatoris.Et post eos familiares

Papę, tum nobiles, barones, & comites minores utriusq́, equus cum scala Papæ, tum uexilla rubea, quæ duodecim cursores portant. Deinde uexillum populi Romani, uexilla Imperii, uexillum Papæ, uexillum Ecclesiæ, uexillum crucis, cum uexilliferis armatis, & ornatis, ut in coronatiõe Papæ. hos sequuntur duodecim equi albi phalerati, sine sessoribus. Deinde quatuor nobiles portantes pilea ex cramisino quatuor Papę cum baculis, Quibus succedunt aduocati, & secretarii mixtim secundum prioritatem officii pręcedentes cum suis caputiis circa collum, quos tamen pręcedunt secretarii Imperatoris. Tum sequuntur cubicularii etiam cum suis capuciis, inde acoluthi Clerici camerę apostolicę, & post eos statim auditores cum rochetis, & cappis. Deĩde subdiaconi cum Cruce papali, cũ galero indici coloris, & cum aliis subdiaconis cum cappis ut alii, tũ duo portantes laternas cũ lumine ante sacramentum equitãtes, deinde equus albus phaleratus cum tintinabulo portans sacramentum, & supra sacramentum baldachinum per ciues Romanos portatur, & circa duodecim intorticia, quæ portantur per duodecim famliares Papę, siue per duodecim beneficiatos Sancti Petri cum superpelliciis: Et melius, ut uidi seruari per Dñm Papam secundum. Post sacramentum equitat sacrista cum ferula alba. Inde: Si qui sunt maximi Domini, principes, aut Duces. principes electores immediate ante Cardinales procedunt. Et si quis adesset frater, aut filius Imperatoris iret medius inter iuniores Diacones Cardinales, Rex erit a sinistris senioris Ep̃i Cardinalis. Et si plures adessent Reges, locarentur cum aliis Ep̃is Cardinalibus. sequũtur duo Diaconi Cardinales assistentes Pontifici. Et si cum Cæsare essent duo principes electores, qui pręferrent gladium: & pomum Cęsaris, isti deberent ire immediate ante Cęsarem, sicut Diaconi ante Pontificem, & quãdo uia esset arcta, irent ante ipsos Diacones assistentes. Si uero nõ sint principes electores, qui portant illa uidelicet gladium pomum, seu sceptrum, nam alterum istorum duorum portabit Imperator, illi duo uadant simul cum subdiacono, qui portabit Crucem, Et illum in medio habeant. sequitur Pontifex sub Baldachino, Et Imperator cum sua corona: & imperiali habitu a sinistris. post Pontificem sequuntur duo cubicularii secreti cum seruiente, & mitra. Et duo medici cum secretario, si nõ sit pręlatus. Et post Imperatorem duo camerarii sint cum uno secretario. Inde equitabit seruiẽs armorum cum uno secretario cum umbella. deinde prælati assistẽtes Papę. Et si quis Archiep̃s princeps elector Imperatoris adesset, iret ante assistẽtes Papę. post quos ibunt pręlati, assistentes, siue consiliarii Imperatoris cum cappis: & galeris, ut alii prælati, alioquin nõ irent inter cappatos. Sequuntur deinde pręlati, oratores: Archiep̃i, Ep̃i, prothonotarii, & abbates cappati: & pileati: & demũ alii curiales togati, tã Papę, q̃ Cæsaris Hoc ordine recta uia per campum florum, & iudęorum plateam deueni-

ent ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ in cosmedim. Et ibi Pōtifex, si rosam ha
bet: illam eques Imperatori equiti dono dat. Et ad dextram cōuersus per
transtiberim cum suis omnibus ad palatium reuertitur. Cæsar autem uia,
qua sibi melius placet rosam manu gestans ad pontem Adrianum redit,
ubi uiros complures, & de se optime meritos equestri dignitate insigni-
re solet.

Quo facto: ad Lateranum cum suis progreditur. Canonici: & capitu-
lum Ecclesiæ supplicabundi Cæsari in porta principali occurrentes illū
honorifice suscipiunt. & postq̄ crucem, & reliquias osculatus fuerit, In cē
sant: & præcedentes, atq; cantantes. Te Deum laudamus. ad altare maius
deducunt, ubi procumbens super faldistorium orat detecto capite, dein-
de surgens osculatur altare, Tum resumpta corona recipitur in canoni-
cum, & in fratrem Ecclesię Lateranensis: & Canonicos omnes recipit ad
osculum pacis. quibus finitis ascēdit ad palatium Lateranē. & cum suis
celebrat solenne conuiuiū suis moribus: & cerimoniis. Deinde, si placet,
recurrit ad palatium Apostolicum ad cameras suas.

De coronatione Imperatoris absente Papa.

Si quando autem accideret, q̄d propter absentiam summi Pontificis
ab urbe Cęsar non posset ab ipso Pontifice coronari: consueuit Pōtifex
mittere ad urbem aliquem Ep̄m Cardinalem, qui simul cum legato Apo
stolico: qui urbi pręest Imperatorem electum coronet. Si autem legatus
esset iste Episcopus Cardinalis: non esset necessarium mittere alium Epi
scopum, sed quemcunq; uellet alium presbyterum Cardinalem. Et tunc ꝓ
cedetur hoc modo.

Electus Imperator ad urbem ueniēs pro corona Imperiali habebit ob
uiā barones, nobiles, officiales, ciuesq; urbis, & officiales curię Romāæ.
& remanebit extra męnia illa nocte, ut supra dictum est. Sequenti die in-
trabit per portam sub arce sancti Angeli: quę, ut diximus non est Collina
cum suis principibus ordine prędicto. Et in porta recipiet a Vicario Pō
tificis cum pręlatis: & clero urbis in modum supplicantiū paratis. Et de-
ducetur ut supra ad gradus basilicę sancti petri, ibiq; non super suggestū,
sed ante primas portas recipietur ad osculum tantum, per Ep̄m Cardina
lem coronatorem: & legatum: qui ibi aderunt cum aliis pręlatis curię pa
rati cum pluuialibus & mitris. aderunt ēt cum Cardinalibus officiales cu
rię, Subdiaconi, Auditores, Acoluthi, & si qui sunt alii: & ēt barones alii
q̄ nobiles. Sanctę Romanę Ecclesię. Et electus statim post osculum offe
rat aurū duobus Cardinalibus: quod offerre debet Pontifici, & dicat hęc
uerba. Si sanctissimus pater Dn̄s noster. N. summus Pontifex pręsens hic
esset offerrem illi aurum istud pręsens, sed per eius absentiam offero ip-
sum uobis dn̄is Ep̄o, & Legato Cardinalibus recipientibus illud uice, &
nomine dicti Domini nostri Papæ.

Quo facto intrabunt porticum.& si tunc erit procedendum ad solennitatem coronationis.quod cōmode:& decenter fieri potest.ibi supra altare Sanctæ Mariæ in turribus præstabit iuramentum fidelitatis in manibus Cardinalium.Et similiter si aliud iuramentum esset innouandum:seu cōfirmandum,tunc immediate innouabit,Deinde recipietur in canonicum Ecclesiæ Sancti Petri.ut superius dictum est.intrabit deīde Ecclesiā:& ibi ante portam argenteam Eps̄ Cardinalis dicet super eum primā orationem.Deinde ducitur ad capellā Sancti Gregorii ad capiēda sua ornamenta,& Eps̄ Cardinalis uadit ad altare maius,& ibi sup faldistorium capit sandalia:& paramenta oia Pontificalia.Et nota qd̄ debet habere expsse facultatem a Pontifice sup altare Beati Petri celebrandi , ur moris est. Cęsar indutus Imperialibus indumētis uenit ad medium Ecclesiæ. Et ibi super eum legatus apostolicus dicet secundam orationem. ueniet deinde ad confessionem Beati Petri.& procūbet in faldistorio.Et Diaconus qui seruit in missa facit super eum litaniam:orationem aūt cum uersiculis:& Pater noster dicet Legatus apostolicus. Deinde ducetur ad altare Sancti Mauricii,& ibi inungetur a Cardinali celebrante tam ipse:q̄ Augusta (si adest) cum orationibus oppotrunis.Reuertentur Deinde ad altare. Et facta confessione Imperator ad suggestum sine osculo pacis,ad faldistoriū suum reuertitur.Et proceditur in missa usq; ad Graduale.Dum cantatur Graduale,Imperator descendit ad altare,& celebrans Cardinalis ante altare stans cum mitra gladium sumit de alrari,& illum nudum Imperatori tradit dicens.Accipe gladium &c̄.Et idem dicit legatus submissa tamen uoce,det eidem mox pomum:& sceptrum cum sua oratione Ecclesiæ mō mitras aūt:& coronas imperiales ambo imponēt Cęsari:& Augustę.Sed legatus alra uoce profert uerba.Accipe signum &c̄.Er celebrans dicet eadem uoce submissa.Coronati Augustus:& Augusta reuertunt̄ ad suos suggestus sine osculo pacis,Et ad offertorium ueniunt cum coronis:& habitu Imperiali.Et oblato auro reuertūtur ad suggestus.neq; ministrabit Imperatot calicem:& ampullam.sed tempore congruo ueniet ad cōmunionem sine manto:& coronis.Post cōmunionem Imperatori nō dabitur osculum pacis a celebrante,sed reuertetur ad suum suggestum.Imperator finita missa ipse cum suis :& cum legato si placebit ibit Lateranum,& ibi pficiet suas solennitates.Cerimonię omnes,quæ pertinēt ad personam Pōtificis,dimittantur,ut oscula pedum,manuum,& oris.Quin etiam nec in missa illi deseruiet Imperator,quod Pōtifici pręstitisset præsenti:nec stapham illi,dum equum inscendit,tenet,nec equum ducit.

Hęc fere omnia seruata fuerunt cum Carolus quartus coronatus fuit Romæ per Dominum Petrum Epm̄ Hostiensem.quem ex Auinione Innocentius sextus nūcium Apostolicum ad hoc miserat,& per Dominum Egidiū de Albornozio tituli Sancti Clementis presbyterum Cardinalē

ac Legatum Apostolicum in Italia Anno salutis. Millesimo trecetesimo quinquagesimo sexto. Non. Aprilis, ut ex literis ipsius Karoli, quę adhuc extant, & Registratę sunt in archiuiis Ecclesiæ, publice patet. Voluit tamen idem Pontifex, qđ Cardinales predicti publice protestarentur Domino Imperatori, qđ propter omissionem reuerentiarum obsequiorum, & multarum cerimoniarum, quæ pertinent ad personam Romani Pontificis: non esset aliquomodo derogatum priuilegiis, & honorificentiis Romanę sedis, & suorum successorum. Et de hac protestatione & consensu Imperatoris exigerent quadruplices literas Regalibus, & Imperialibus sigillis munitas, sicut & factum est.

De coronatione Imperatricis sine Imperatore.

Imperatrix si uenerit Romam, pro corona Imperiali suscipienda sine Imperatore, uel quod non potuit uenire cum Imperatore, uel post eius coronationem ei est coniuncta: hoc ordine coronabitur. Die qua urbem intrabit procedent ei obuiam nobiles, & officiales urbis, & ordines curiæ, ut de Cæsare dictum est. Sacer Senatus ante portam urbis cā expectabit: & media inter duos Cardinales Diacones introducetur. In fine autem: & sub Baldachino clerus cum processione in porta illi occurret. ducetur ad Pontificem: qui eam in publico consistorio in prima aula ad pedis, & manus osculum recipiet. ut alii Reges recipi consueuerunt, non tamen sedebit inter Cardinales, sed post osculum pedis, & manus discedet ad suum hospitium. Deinde parabitur in Ecclesia Sancti Petri suggestus extra cancellos pro Imperatrice, & dicta die Pontifex procedet ad Ecclesiam supplicatione præeunte sub Baldachino, & paramentis tempori congruis, ascendit ad altare. orat. sedet. Pontifex autem stat, ubi solet capere paramenta: cui fit reuerentia a prelatis. Incipitur Tertia, & accipiet sandalia, & procedet usq; ad finem Tertiæ, & capit omnia Pontificalia indumenta. Interim duo Iuniores, Diaconi Cardinales cum suis cappis laneis ducunt Augustam ad Ecclesiam. Et prior Episcopus Cardinalis cum Pluuiali, Stola, & Mitra accedens in tempore expectat eam in porta Ecclesiæ principali. & ibi super eam genuflectētem deposita mitra legit hanc orationem.

Omnipotens sempiterne Deus: Fons, & origo totius bonitatis: qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando auertis: sed dignanter comprobando potius eligis, & quod infirma mundi: quęcunq;, ut fortia confunderes eligenda decreuisti. Quiq; etiam gloriæ, uirtutisq; tuæ triumphum in manu feminæ Iudaicæ olim plebis de hoste sæuissimo assignare uoluisti, Respice quæsumus ad preces humilitatis nostrę: ut supra hanc famulam tuam. N. quam supplici de

uotione Imperatricem eligimus: benedictionum tuarum dona multiplices, eamq; dextera tuę potentię semper, & ubiq; circunda: & ut dono tui numinis undiq; firmiter adiuta: ut uisibilis, seu inuisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare ualeat, & una cum sacra Rebeca, Lia, atq; Rachele: beatis, reuerendisq; Feminis, fructu uteri sui fecundari, seu gratulari mereatur ad decorem totius Imperii, statumq; Sanctę Ecclesię regendum, necnon protegendum: per Christum Dominum nostrum: qui ex intemeratę Beatę Mariæ Virginis aluo nasci: uisitare, & renouare dignatus est mundum. Qui tecum uiuit, & gloriatur Deus in unitate Spiritus Sancti, per immortalia secula seculorum. Amen.

Ducitur deinde ad confessionem beati Petri, & procumbit supra faldistorium sibi in eo loco paratum. Et a subdiacono Apostolico fit litania, & ea finita prior presbyterorum cum suis paramentis ad confessionem descendens stans sine mitra dicit super eam. Pater noster. Et deinde. Et ne nos inducas in tentationem. Respō. Sed libera nos a malo. uers. Saluam fac ancillam tuam Domine. ℟. Deus meus sperātē in te. uers. Esto ei quęsumus Dñe turris fortitudinis. ℟. a facie inimici. uers. nihil proficiat inimicus in ea. ℟. & Filius iniquitatis non apponat nocere ei uers. Domine exaudi orationem meam. ℟. & clamor meus ad te ueniat. Dñs uobiscum. ℟. & cum spiritu tuo. Oremus.

Pretende quesumus Domine famulę tuę dexteram cælestis auxilii: ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur. Actiones nostras quęsumus Domine aspirando pręueni, & adiuuando prosequere: ut cuncta nostra operatio: & oratio a te semper incipiat, & per te cępta finiatur, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Finitis orationibus reuertitur presbyter ad locum suum, & prior Episcoporum Cardinalium procedit ad altare Sancti Mauricii: quem Augusta media inter Diaconos sequitur. Et ibi apud altare Episcopus ipse inungit illam stantem de oleo exorcizato: brachium dextrum, & scapulas stās cum mitra dicens.

Spiritus Sancti gratia nostrę humilitatis officio copiosa in te descendat, ut sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali oblinita pinguescis exterius: ita eius inuisibili unguine delibuta impinguari merearis interius, eiusq; Spirituali unctione perfectissime semper imbuta: & illicita declinare tota mente, & spernere discas, & ualeas, & utilia animę tuę iugiter optare, atq; operari queas: & opereris auxiliante Domino nostro Iesu Christo. Qui tecum uiuit, & regnat in unitate &c. Reducitur deinde ad suggestum suum Imperatrix, & Cardinales reuertuntur ad Pontificem, & Diaconi quidem depositis cappis capiunt paramenta sibi conuenientia, & faciunt reuerentiam Pontifici. Deinde

Pōtifex ꝓcedit ad altare per supplicationē, occurrūt tres pſbyteri cātatur Introitus a cātoribus, & ꝓcedit̃ i miſſa uſq; ad Graduale. Imperatrix a Diaconis illis quāuis paratis ducit̃ ante Pōtificē: qui ſurgens depoſita mitra ſuper eā ante ſe genuflexā dicit hāc orationē. Deus qui ſolus habes īmortalitatē, lucēq; habitas inacceſſibilē, cuius prudētia in ſua diſpōne nō fallitur. qui feciſti ea: quę futura ſūt: & uocas ea, quę nō ſunt. qui ſuper bos ęquo moderamine de pricipatu eiicis, atq; humiles dignāter in ſublime ꝓuehis: ineffabilē miſericordiā tuā ſupplices exoramus: ut ſicut Heſter Reginā Iſrahelitice cā ſalutis de captiuitatis ſuę cōpede ſolutam ad Regis Aſſueri thalamū, regniq; ſui cōſortiū trāſire feciſti: ita hāc famulā tuā. N. humilitatis noſtrę benedictiōe chriſtianę plebis ſalutis gratia: ad dignā: ſublimēq; Imperatoris noſtri copulā, & Imperii ſui participatum trāſire cōcedas, & ut Imperialis fędere cōiugii ſemper permanēs, pudicitię ꝓximā Virginitati palmā cōtinere queat. Tibiq; Deo uiuo: ac uero ī oībus, & ſuper oia iugiter placere deſideret, & te inſpirante, quę tibi placita ſunt, toto corde perficiat per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen. Deinde ſedens cum mitra imponit illi Tiaram cum Corona Imperiali allatam ſibi ex altari: ut diximus de Imperatore, & dicit. Officio noſtrę indignitatis in Imperatricem ſolenniter benedictam Accipe Coronā Imperialis excellentię, quę licet ab indignis: Epiſcopalibus tamē manibus capiti tuo imponitur. unde ſicut auro, & gēmis redimita enites, ita & iterius auro ſapientię, uirtutumq; gēmis decorari concedat. quatenus poſt occaſum huius ſeculi cum prudentibus Virginibus ſponſo perēni Domino Ieſu Chriſto digne, & laudabiliter occurrens regni cęleſtis aulę ingredi merearis Ianuam, eodem Domino noſtro auxiliāte: qui cum Patre, & Spiritu Sancto uiuit &c.

Coronata Imperatrix mox oſculatur pedē Pōtificis cū corona, & ſurgēs reducitur a Diaconis ad ſuggeſtū, & cū cantatur deinde offertoriū, reuertatur ad Pontificem, & illi offerat aurū quātū placet: deinde ſi uult cōmunicare de ſacramento altaris (ut cōgruum eſt) procumbat ſuper faldiſtorium ad partem conuenientē ſitū, ut ſuperius diximus, & oret quouſq; ſit tēpus, ſine Corona tū, & cum Pōtifex in ſede ſua eminēti cōmunicauerit: ducatur Imperatrix ſine Corona ad eius pedes, & cōmunicet, oſculeturq; manū Pōtificis, & deſcēdēs ad altare: purificet cū uino. cōmunicabit̃ Imperatrix poſt Diaconū, & ſubdiaconū, & a Diacono accipiet uinū purificationis. Deinde aſſumpta Corona reducetur ad ſuum ſuggeſtum.

Et nota quod Imperatrix deducetur ſemper eundo, & redeundo ab illis duobus Diaconis: ſiue paratis: ſiue non paratis, & illam ſociabunt ſui pręlati, & proceres, atq; matronę, & alię mulieres. Finita miſſa Imperatrix deducitur ad ſuum Hoſpitium, Pontifex cum ſuis prælatis non paratis reuertitur ad cameram ſuam: nam Cardinales, & præ

lati dimittant in Ecclesia paramenta, & capiant cappas laneas.

De Triplici Imperatorum Corona. C.

T quoniã uulgari opinione fertur Romanoꝝ Imperatorem tribus coronis ornari oportere uarioꝝ metalloꝝ, Argentea Aquisgrani i Germania, Ferea Modętię i Lõbardia, & aurea Romę. sup qua re clarissimus Iurisconsultoꝝ sui tẽporis Baldus opusculũ edidit: mysticas metalloꝝ significationes solertissime interpretãdo, nõ uidebitur forte absurdũ aliquid de ea re ꝓ ueritate ostẽdẽda disserere. Et ut omittamus priscos illos Romanoꝝ Imperatores: qui toti fere orbi Imperabant ante Aurelianũ: ut Eutropio placet, nulla corona nisi Laurea, aut ex alia aliqua felici arbore usos fuisse, nihilq; grauius odisse populũ Romanũ: q̃ Regiũ nomẽ. hoc uero affirmamus ãte Carolũ Magnũ in cuius personã Imperiũ trãslatũ est a Gręcis in latinos, neminẽ Imperii Romani coronã ex manu Romani Põtificis Romę suscepisse. Et ut sępe Apio secundo audiuimus reꝝ Germanicaꝝ peritissimo, cui a manu seruiuimus: & i historia eius Austriali legimus, Cęsar nullã omnino Coronã accipit nisi auream: & alias quidẽ Coronas pro uariis regnis. Romę uero, & a Romano Pontifice Romani Imperii Coronam suscipit. Otho frisnigeñ Episcopus, & Federici primi Patruus uir Doctus, & eloquẽs historiã scripsit suorum tẽporũ, in ea tradit Federicũ ipsum coronis quinq; aureis decoratũ fuisse. prima de Regno Francoꝝ apud Aquisgranũ. secũda Ratispone de regno Germanię. tertia Papię de Regno Langobardico. Quartã Romę suscepit pro Romano Imperio ab Hadriano quarto sũmo Põtifice, quintã uero Modętię pro regno Italico illã suscepisse testatur. Quę quidẽ Corona ideo appellat̃ ferrea: qđ laminã quãdã habeat ferreã i sũmitate: alioquin aurea, & ꝓciosissima. Sed differt forma Coronę Imperialis ab aliis: nã ea sub se Tiarã quãdã habet in modũ fere Episcopalis mitrę humiliorẽ tñ magis apertã, & minus acutã: estq; eius apertura a frõte nõ ab aure, & semicirculũ habet per ipsam aperturã aureũ, i cuius sũmitate Crux paruula eminet, eã Tiaram alię Coronę nõ habeãt, & quoniã hãc Imperialẽ coronã bis: aut ter in Germania uidimus dũ Cęsar regalia quibusdã principibus cõcederet: ideo illã exprimere conati sumus. Legimus, & in aliis historiis quosdam Imperatores Arelate ẽt Coronam suscepisse de regno Arelatensi, & alibi alias ꝓ aliis regnis. Nam & Carolus quartus Auinionem uenit ad Vrbanum quintum Anno salutis Millesimo tricentesimo Sexagesimo quinto multo ante iussu Innocentii sexti Romę Imperator Coronatus. Qui rebus: quarum gratia ad Pontificem uenerat absolutis: Arelate profectus est. Sciant ergo qui de tribus Coronis fabulantur, & Romanorum Imperatorem unam tantum pro Romano Imperio Coronam suscipere, & eam quidem Romę, & a Romano Pontifice. alias autẽ alibi pro aliis, & diuersis regnis.

DE CANONIZATIONE VNIVS SANCTI SECTIO.VI.

Et primo de inquisitione,& cōmissione causę.

P Ostq̄ increbrescente fama de excellentia uitę, opinione sancti-tatis,& miraculorū corruscatiōe summus Pōtifex sepę fuerit per Reges Pricipes:seu populos certior factus,rogatusq;:ut aliquē uita iā functum ascribēdū in Sanctoꝝ catalogo,& uenerandū:ut Sanctū decernat,re cum fratribus mature tractata:si ꝓcedēdum ad inquisitionē cēsuerit.Cōmittat aliquibus p̄latis ī illis partibus:ubi uitā duxit,& mortuus iacet ille,de quo agitur:ut se diligēter informēt,& solerter inquirāt de fama,opinione,& deuotione populoꝝ circa illū talē,quā inquisitionē in genere,& sine testiū iuridica examinatione facere debent,& quę inuenerunt suis literis ad sūmū Pōtificē fideliter referre.Pōtifex iterea cōmissarioꝝ relatione:ꝓponit oīa sacro collegio,& cū eis deliberat an satis digna uideātur,quę relata sunt ad ulterius iquirēdū,qđ si placuerit:cōmittatur iisdē,uel aliis prelatis:ut diligētissime iquirāt de ueritate rei, testes examinent,& oīa perscrutētur:quę ad ueritatē eliciēdā sunt opportuna. Et debēt his cōmissariis articuli,& interrogatoria mitti sub bulla Apostolica:cū quibus examinare debēt testes de excellētia,& sanctimonia uitę,de puritate fidei,de patratione miraculoꝝ:& illis mādare:ut depositiones testiū,& oīa fideliter per literas suis sigillis signatas ad curiā transmittāt.Quibus receptis Pōtifex cōmittat illa examināda aliquibus Auditoribus sacri palatii:qui uideant,& ordinent processum,& uideant an inquisitio,& probatio est legitima,& sufficienter facta.

Deinde si retulerūt rē bene cē paratā.Iterū de cōsilio fratrū cōmittat tribus Cardinalibus Episcopo p̄sbytero,& Diacono :qui diligēter examinēt inquisitionē,ꝓbationes,& depositiones testiū,& cōsiderēt solertissime oīa cōsideranda.Et cū placuerit sanctissimo Dn̄o nostro, referāt in secreto cōsistorio.Et primo de excellētia uitę,& fidei puritate:quę si iudicabūtur collegio bene ꝓbata,& digna sanctificatione:tūc ꝓcedēt ad narrationem,& probationem miraculorum,& de cōsensu Cardinalium finiet Sūmus Pontifex uitam,& miracula,quę ita erunt sufficienter esse probata.Deīde deliberabūt an quę probata sunt,uideant talia propter quę merito sit decernēda canonizatio. Tunc ex consilio fratrum diffinit Pōtifex canonizationem esse faciendam.Fit post hęc publicum cōsistoriū: in quo Pontifex cum pluuiali rubeo,& mitra preciosis residet,& aduocatis causę longa oratiōe proponit uitam,gesta,& miracula canonizādi: & demū supplicat noīe Principū,& populoꝝ:qui de ea rescripserunt bonę memorię talem ascribendum cē a sua sanctitate in Catalogum Sanctorum Christi:utq; a cunctis fidelibus pro Sancto ueneretur decer-

nendum, Pōtifex audito aduocato: laudat eius facundiā: dicit libenter se audiuisse tā mirāda illius uiri prçconia, uellet tñ super hac re maturius cū fratribus suis deliberare, hortari, atq; monere oēs: ut diuinam clementiā implorēt, quatenus dignet̃ inspirare in mēte sua, & fratrū suorū Sanctę Romanç Ecclesię Cardinaliū, atq; omniū prçlatorꝫ: quorꝫ cōsilio in tāto negotio sit usurus: ea quç sunt placitura sunt diuinitati, neq; permittat errare Ecclesiā suam Sanctā. prçlatos uero mōnet: ut super his cogitare debeant: ut cum requisiti fuerint, mature possint respondere: his dictis finitur consistorium. In hmōi cōsistorio: ut apud antiquos codices legimus: solebant sex: aut octo prçlati successiue orare narrātes merita canonizandi, & supplicantes pro canonizatione, aduocatus autē in principio tantūmodo petebat a Pōtifice: ut prçlati audirētur: & supplicabat: ut canonizatio decernerētur. Post hçc cū placuerit Sāctissimo Dño nostro uocētur oēs prçlati curię in secreto cōsistorio cum Pontifice, & sacro collegio, & ibi proponat breuiter Sanctitas sua ad quid uocati sint, deinde si placet: per aduocatum faciat summatim repeti uitam, & miracula canonizandi, & quç sunt probationes in genere tantum, post hçc narret quanta cum diligentia, & fide inquisitio, & processus super hac re factus sit de multiplici, & canonica attestatione, de instanti Principum, & populorum postulatione. Et demum conscientiam illorum onerando exquirat sigillatim a quolibet suam in ea rē sententiam. & cum omnes finierint, agit gratias de bono consilio, & hortatur eos orēt Deum: ne sinat se errare in tanto negocio, & sic omnes recedunt. In hoc consistorio debent esse Patriarchç, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, ad quos tantum pertinet dicere sententiam suam. poterunt interesse aliqui protonotarii ordinarii: ut sint rogati de his, quç gerantur. Aderunt etiam auditores rotę, & maxime cōmissarii causę, ut si quid esset declarandum: possint: ut bene informati gentes aliorum declarare. Summus Pontifex erit cum mitra, & pluuiali, procurator fiscalis aderit, & faciet rogatos protonotarios de consilio, & cōsensu prçlatorū. Deliberatur deinde dies canonizatiōis: & interim in Ecclesia construitur suggestus ligneus tantę amplitudinis: ut super illū instituatur: apteturq; capella cum altari: credentiis, throno Pontificali, ī sedibus Cardinalium assistentiū Papę oratorū, prçlatorum. choro pro cātoribus, & locis omnium ordinum Romanę curię ad instar capellę palatii Apostolici a cancellis, & supra quoad formam sediliū, & capacitatem. In eo suggestu erunt duę sedes Papales una eminens ad sinistram partem, & alia erit amouibilis, ascendetur ad suggestum per pōtem cum duplici ostiolo a capite, & in imo. ornabitur suggestus in extremitatibus circumcirca cum herbis, & floribus, & intus cū pānis, & tapetis opportunis ornabit̃ Ecclesia, & suspēdētur per totū īsignia Pōtificis, Ecclesię, & imago canonizādi, atq; ēt īsignia ꝓcurātiū canonizationē, fiet bal

dachinũ nouũ cũ isignibus Põtificis, procuratorũ canonizatiõis, & imagine sancti: qđ debet suspẽdi supra altare.ubi Põtifex celebrat, fiet ẽt uexillũ magnũ cũ imagine sancti, qđ portabitᷣ ante religiosos: siue illos: qui procurãt canonizationẽ.& ponitur super ostiũ supra suggestu. Cũ Pontifex uenit ad Ecclesiã ponãtur circũ circa sup deambulatoriũ itorticia numero octuaginta: uel circa sex librãꝝ pro qualibet: quę ardeant dũ fit offiiũ. Paretur cera distribuẽda, imprimis pro Põtifice duę cerę albę duodecim librãꝝ pro qualibet, pro Cardinalibus quatuor librę. Itẽ ꝑ eleuatione Sacramẽti duodecim itorticia librarũ.vi.pro quolibet, pro altari septẽ cerei, & duo pro credẽtia duarũ librãꝝ. Itẽ pro offertorio duo magni cerei duodecim librarũ: quos offert primus Cardinalis. Itẽ tres cerei sex librãꝝ: quos offerẽt tres oratores: seu deputati cum tribus Cardinalibus. Et oẽs cerei supradicti erunt albi preter octuaginta intorticia Ecclesię. Itẽ ordinẽtur cerei de cera cõmuni ꝑ prelatis, oratoribus, & magnis nobilibus duãꝝ librãꝝ, pro officialibus, & cantoribus unius librę, ꝑ clero, & aliis: ut placuerit, Intimetur etiam clero urbis: ut summo mane cõueniant supplicãtes in porticu Ecclesię sancti Petri.

De his, quę fiunt in die canonizationis. Cap.II

Statuta igitᷣ die canonizationis Põtifex paratus pluuiali rubeo, & mitra ꝑciosis cũ Cardinalibus ꝑlatis, & officialibus paratis ꝓcessionaliter descẽdit ad Ecclesiã sub baldachino. In camera paramẽti.distribuũtur cerei: & ab omnibus portãtur accẽsi. Cũ uero Põtifex peruenerit ad porticũ sancti Petri excipitᷣ ibi a clero urbis in modũ supplicãtiũ parato, intrat Ecclesiã Põtifex: & ascendit suggestũ cũ ꝑlatis & aliis officialibus. clerus uero suggestũ circũstat. Põtifex oratione facta ante altare ascẽdit eminẽtẽ sedẽ, & accipit Cardinales, & ꝑlatos paratos ad reuerẽtiã. qua facta descẽdit, & super aliã sedẽ sibi ante altare paratã sedet uersus renes ad altare ubi facit Sermonẽ referẽs, quę gesta sũt: & uitã: ac miracula sancti sũmarie, & i genere, Demũ hortatᷣ oẽs: ut secũ pariter Dño pias ꝑces fũdãt orãtes ne ꝑmittat errare Ecclesiã suã i hoc negocio. surgit deinde Põtifex, remouetᷣ sedes, & ꝓcũbit sup faldistoriũ cũ mitra. Cantatᷣ litania a cãtoribus, & nulla fit mẽtio de canonizãdo, oĩbus in terrã genuflexis orãtibus. finita litania Diaconus a dextris surgit: & uersus ad populũ, alta uoce dicit. Orate. iteꝝ gẽuflectit, & oẽs ꝓlixius orãt. tum Diaconus a sinistris surgẽs eodẽ modo dicit. Leuate, & oẽs surgũt. Tũc Põtifex stãs sine mitra icipit i uoce: Veni creator Spũs, & tã ipe q̃ alii oẽs genu flectũt ad primũ uersum, cãtores ꝓsequũtur hymnũ: & Põtifex cũ mitra ascendit ad sedẽ eminentem, & mitra deposita expectat finem hymni: quo completo duo cantores dicunt uersum. Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & alii respondent. Et renouabis faciem terrę, & Pontifex. Oremus. Deus, qui corda fidelium Sancti Spiritus illustra-

tione docuisti da nobis in eodē Spiritu recta sapere,& de eius semper cō solatiōe gaudere per Dñm nostrū Iesum Christū Filiū tuū :Qui tecū &c.
Tunc procurator causę instāter petit a Pōtifice nomine procuratorio,& noie principū,&c.pronūciari,& declarari beatū.N.in Sāctorū catalogū ascribēdū,& ut sanctū uenerādū a Christi fidelibus.Pōtifex anteq̄ pronū ciet,cōsueuit ꝓtestari in hāc formā,quod inuenimus seruatū a multis Pō tificibus.Sunt tñ aliqui clarissimi uiri:qui dicūt hoc introductū ex qua dā causa,quę nūc cessat,quia Papa tūc quodāmodo cogebatur ad cano nizandū quēdā cōtra suā opinionē:& propterea protestabatur,nūc autē nō uideri cōgruā illam protestationē.Sed de hoc statuat sūmus Pontifex: & sacer senatus. Forma protestationis.

Nteq̄ ad pronūciationē ueniamus ꝓtestamur publice apud uos a oēs hic p̄sentes:qđ per hūc actū canonizationis nō intēdimus aliquid facere:quod sit cōtra fidē:aut Ecclesiā catholicā:siue ho norē Dei.Deinde alta uoce sedēs tñ cū mitra pronūciat in hūc modum. Ad honorē Sāctę:& Indiuiduę Trinitatis,& exaltationē fidei catholicę ac christianę religionis augmētū : auctoritate eiusdem Dei omnipotētis Patris & Filii,& Spiritus Sancti,& beatorū Apostoloꝝ Petri,& Pauli,& nostra,de fratrū nostrorū cōsilio decernimus,& diffinimus bonę memo rię.N.sanctū esse:& Sanctorū catalogo ascribēdū,ipsumq; catalogo hu iusmodi ascribimus .Statuētes:ut ab uniuersali Ecclesia anno quolibet i die tali Festū ipsius,& officium sicut pro uno cōfessore(si sit cōfessor)uel Martyre(si sit Martyr)deuote:& solēniter celebretur.Et si dño Papę pla cuerit,poterit addere ista uerba.insuper eadem auctoritate omnibus uere pęnitētibus,& cōfessis : qui ānis singulis ad sepulturā eiusdē in die tali de uoti accesserint,unū annū,& quadragita dies,accedētibus uero ānis sin gulis in octauas dicti Festi ad sepulturā quadraginta de iniūctis sibi pęni tentiis misericorditer relaxamus.

Quibus finitis procurator fiscalis rogat protonotarios &c.de protesta tione facta p Papā,& ꝓcurator causę simpliciter rogat de solēni ꝓnūcia tiōe canonizatiōis : & petit istrm.Et a Papa decerni bullas sup his oppor tunas,& mox surget Pontifex sine mitra,& incipit.Te Deū laudamus:& chorus ꝓsequitur.Diaconus a Dextris i fine dicit.Ora ꝓ nobis beate.N. Et Pōtifex deīde dicit orationē de cōmuni:Sācto canonizato:cōueniētē (si nō habeť ꝓpria)& cōcludit.p Christū dñm nostrū.Finita oratiōe Dia conus a dextris stās ante Pōtificē dicit alte,Cōfiteor Deo oīpotēti &c.& post Aplos noiat sanctū.N.& Papa sine mitra cruce sua p̄sente dicit.ꝓci bus & meritis,&c.& in fine dat idulgētias:ut sibi placet.Legimus Bonifa ciū nonū Pontificē cū canonizauit beatam Brigidam dedisse plenariam indulgentiam uisitantibus Ecclesias beati Petri:& Sancti Laurētii in pa nisperna.ubi iacebat corpus illius sanctę.

His finitis, Pontifex incipit tertiam, & accipit sandalia, uel si magis placet, dimissa tertia accipit paramenta omnia pontificalia, & cantat missam solitis suis cerimoniis, uel de sancto. uel si aliqua solennitas esset, cantat de die cum cōmemoratione de sancto. & si non posset: aliquis Cardinalis celebret pro eo. Dum cantatur Credo, tres Cardinales commissarii descendunt ad portam inferiorem suggestus: & ordinant offertoriū, & debito tempore anteq̄ Papa lauet manus in sede eminenti. ueniunt ordinate. Et primus Id est Episcopus Cardinalis offert duos magnos cereos & cum eo primus orator offert cereum suum, & canistellum deauratum cum duabus turturibus, Tum presbyter Cardinalis offert duos magnos panes cum mappulis, & secundus orator cereum suum, & canistellū argentatum cum duabus columbis albis: ultimo Diaconus Cardinalis offert duo uasa uini, & tertius orator suum cereum, & canistellum diuersorum colorum cum uariis auiculis. Cardinales osculantur genu: alii pedē summi Pontificis. proceditur deinde in missa, ut alias.

DE PLVRIBVS BENEDICTIONIBVS SECTIO SEPTIMA

Ordo seruandus in creatione noui Ducis a Paulo secundo institutus.

CREANDVS in Ducem, per summum Pontificem ueniet ad cameram Pontificis indutus manto aureo, panno contexto, aperto a dextro humero ad terram usq;, & sequitur Pōtificem ad Ecclesiam descendentem: portabitq; caudam pluuialis. facta oratione ante altare Pontifex statim faciet confessionem cū celebrante, deinde ascēdet ad sedem eminētem: & recipit Cardinales ad reuerentiam, non tamen imponit incensum, nec cantores incipiēt Introitum. & interim creandus Dux sedet ad pedes Pōtificis super primum gradum, & celebrans osculato altari accedet ad suum faldistorium & ibi expectabit. Finita reuerentia: creandus Dux accedit ad pedes genuflexus sanctissimi Domini nostri, & fit miles Sancti petri, et si prius erat miles.

Ordo benedicendi nouum militem.

Pontifex primo stans sine mitra benedicit ensem: quem unus ex acoluthis nudum tenet in manu: dicens. uers. Adiutorium nostrum in nomine Domini. ℟. Qui fecit celum & terram. uers. Domine exaudi orationē meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dominus uobiscum. ℟. Et cū spiritu tuo. Oremus. Exaudi quęsumus Domine preces nostras, & hunc ensem, quo hic famulus tuus circuncingi desiderat: maiestatis tuę dextra dignare bene✠dicere, quatenus eē possit defensor Ecclesiarum, Viduarū, Orphanorum, omniumq; Deo seruientium, contra sæuitiam paganorū, aliisq;

aliisq; sibi insidiantibus sit terror:& formido prestans ei:quæ persecutionis, & in defensionis sint effectum. Per Christum Dñm nostrum. Amen.

Benedic Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, per Inuocationem sancti tui nominis:& per aduentum Christi filii tui Domini nostri:& per donum Spiritus Sancti paracleti hunc ensem, ut hic famulus tuus:qui hodierna die eo tua concedente pietate præcingitur. inuisibiles inimicos sub pedibus conculcet, uictoriaq; per omnia potitus maneat semper illesus Per Christum Dominum nostrum. Amen. Deinde aspergit aquam benedictam. Tum stans sine mitra dicit. Benedictus Dominus Deus meus:qui docet mãus meas ad prelium, & digitos meos ad bellum:mi sericordia mea, & refugium meum:susceptor meus & liberator meus. protector meus, & in ipso speraui: qui subdit populũ sub me. Gloria patri, & filio &c. ℟. Sicut erat in principio &c. uers. Saluum fac seruum tuum domine. ℟. Deus meus sperantem in te. uers. Esto ei Domine turris fortitudinis ℟. a facie inimici. uers. Dñe exaudi orationẽ meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus:qui cuncta solus ordinas, & recte disponis:qui ad coercendam maliciam reproborum:& tuendam iusticiam:usum gladii in terris hominibus tua salubri dispositiõe pmisisti, & militarem ordinem ad populi protectiõem instituі uoluisti, quiq; per beatum Ioannem Baptistam militibus ad se in deserto uenientibus ut neminem concuterent:sed propriis stipendiis contenti essent:dici fecisti:clementiam tuam Domine suppliciter exoramus:ut sicut Dauid puero tuo Goliam superandi largitus es facultatem, & Iudam machabeum de feritate gentium nomen tuum non inuocãtium triumphare fecisti:ita & huic famulo tuo:qui nouiter iugo militiæ colla supponit:pietate cælesti uires, & audaciam, ac fidei, & iusticiæ defensionem tribuas:& præstes ei fidei, spei, & charitatis augmentum, & tui timorẽ pariter, & amorem, humilitatem, perseuerantiam, obedientiam, & patientiam bonam, & cuncta in eo recte disponas:ut neminẽ cum gladio isto, uel alio iniuste lædat, & omnia cum eo iusta, & recta defendat. & sicut ipse de minori statu ad nouum militiæ promouetur honorem:ita ueterem hominem deponens cũ actibus suis nouum induat hominem, ut recte retineat, & recte colat. perfidorum consortia uitet, & suam in proximum caritatem extendat, præposito suo in omnibus obediat, & suum in ciuitate iustum officiũ exequatur Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Deinde sedens cum mitra Pontifex imponit nudum gladium in eius manu dicens. Accipe gladium istum in nomine patris, ✠ & filii, ✠ & spiritus sancti. ✠ & utaris eo ad defensionem tuam, & Sanctæ Ecclesiæ Dei, & ad confusionem inimicorum Crucis Christi, & fidei Christianæ:& quãtum humana fragilitas tibi permiserit:cum eo neminem iniuste lædas.

Quod ipse præstare dignetur: qui cum Patre, & spiritu Sancto uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen. Et reposito gladio in uagina per eundem militem: accingitur eodem gladio per duos nobiliores milites præsentes: Pontifice dicente. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. in nomine patris Domini nostri Iesu Christi. Et attēde qđ sancti, non in gladio: sed per fidem uicerunt regna. Nouus igitur miles ense accinctus illum de uagina ter uibrat nudum uiriliter, & eo super sinistrum brachium terso: mox in uaginam recondit. Deinde Pontifex insigniens illum charactere militari dat sibi osculum pacis dicens: Pax tibi. Tum accipiens illius ensem nudum ter militem percutit plane super spatulas dicens. Esto miles pacificus, strennuus, fidelis, & Deo deuotus. & mox dat sibi leniter alapam dicens. Exciteris a sūmo malitię: & uigila in fide Christi: & fama laudabili. Tunc nobiles assistentes. imponunt sibi calcaria, & cantores: siue Pōtifex (si magis placet) dicit Antiphonam. Speciosus forma præ filiis hominum, accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Deinde dicit Pōtifex. uer. Dominus uobiscum. ℞. & cum spiritu tuo. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus super hunc famulum tuum. N. qui hoc eminenti mucrone circumcingi desiderat. gratiam tuæ benedi✠ctionis infunde, & cum dextrę tuæ uirtute fretum: fac contra cuncta aduersantia cęlestibus armari pręsidiis. quo nullis in hoc seculo tempestatibus bellorum turbetur Per Christum Dñm nostrum. Amen.

Finita oratione nouus miles osculatur pedem Papæ, tum surgit deponit ensem, & calcaria, & redit ad sedendum ubi prius. Cantores incipiunt Introitum, Incensatur altare, & procedit in missa usq; ad cantatum Graduale: quod dum cantatur futurus Dux ducitur ante Pontificem: ubi genuflexus præstabit iuramentū. Ego. N. annuente Domino futurus Dux promitto, spondeo, polliceor, atq; iuro coram Deo, & Beato Petro Apostolorum principe me de cætero reuerentiam: & obedientiam seruatur (ēt si alias obligatus sum) Sacrosāctę & Apostolicę Ecclesię, & uobis domino meo domino. N. Diuina prouidentia summo Pontifici, & successoribus uestris canonice intrātibus, nec deficiam in omnibus necessitatibus uestris, & utilitatibus Iuxta uires meas, & quantum potero diuino auxilio fultus pura, & bona fide custodiendo etiam & conseruādo omnes possessiōes, terras, loca, honores, iurisdictiones, & iura uestra, & Sāctę Romanę Ecclesiæ in omnibus, & per omnia, & propter honorem, & pręeminētiam Ducalem: quam hodie a uobis recepturus sum etiam promitto in recognitione tantę susceptę gratię pro me, & successoribus meis perpetuo dare uobis: & successoribus uestris singulis ānis in die festiuitatis beatorum Apostolorum Petri, & Pauli unum palafrenum album bene: & decenter ornatum. Sic me Deus adiuuet, & hęc sancta dei Euangelia. Pręstito iuramento Pontifex descendit ad faldistorium, & procūbit super illud

ante altare cum mitra. Dux futurus prosternit se ad sinistrã Papę aliquantulum retro supra scabellũ uiride. Subdiaconus uero apostolicus facit Litaniã cęteris cum choro rñdentibus Kyrieeleison &c̃. ubi aũt dixerit, ut obsequium seruitutis: & replicatum fuerit: surgit Pontifex, & signans sup ducem alte dicit. Vt hunc famulũ tuum in Ducẽ eligere digneris te rogamus audi nos. Et iterum ut hũc famulum tuum bñdicere digneris: te rogamus audi nos. Et tertio, ut hunc famulũ tuũ ad Ducale fastigium pducere digneris: te rogamus audi nos, & semper chorus rñdent replicando. Recumbit deinde iterum Pontifex: & Subdiaconus: atq; alii faciunt Litaniam. Qua finita Papa reuertitur ad sedem eminẽtem, & futuro Duce pmanente prostrato Papa deposita mitra stans dicit super eũ Pater noster. Deinde & ne nos inducas &c̃. uer. Saluũ fac seruũ tuum. ℟. Deus meus sperantem in te. uer. esto ei Dñe turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. uer. nihil proficiat inimicus in eo. ℟. Et filius iniquitatis nõ apponat nocere ei. uers. Dñe exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spũ tuo. Oremus. Prætende quęsumus famulo tuo. N. Duci dextram cęlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur. Actiones nostras q̃s dñe aspirando præueni, & adiuuando prosequere: ut cũcta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat: & per te cepta finiatur. per Christum Dñm nostrum. Amen. Sedebit deinde Pontifex cũ mitra, & Dux futurus ducetur ad eius pedes. & tunc Pontifex accipiens ducale Biretum imponit eius capiti ante se genuflexi dicens. Accipe insigne Ducalis pręeminẽtiæ, quod per nos capiti tuo imponitur. in nomine Patris ✠. & Filii ✠. & Spũs Sancti ✠. Amen. Et intelligas te amodo ad defensionem fidei, Sacrosanctę Ecclesię, uiduarum, pupillorũ, & quarũcunq; aliarum miserabilium personarum fore debitorem, uelisq; deinceps utilis esse executor: perspicuusq; dñator coram dño, & inter gloriosos athletas uirtutum merito ornatus appareas. quã gratiam tibi concedere dignetur Dñs noster Iesus Christus. Qui cũ patre & spũ sancto uiuit, & regnat in secula seculorũ. Amen. Post hęc imediate dat sibi sceptrum in manu dextra dicens. Accipe uirgam directionis: & iusticiæ, in noie patris ✠. & Filii ✠. & Spũs Sancti ✠. Amen. per quã ualeas unicuiq; secundum merita sua tribuere siue boni fuerint, siue mali, semper Deũ ante oculos hñs non declinans a dextris: uel a sinistris, sed cum omni bonitate: & charitate bonos foueas, malos coerceas: ut oẽs intelligãt: & sciant te iusticiã dilexisse, & iniquitatẽ odio habuisse. quã gratiam tibi cõcedere dignetur, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Et mox cũ bireto, & sceptro osculatur pedem Põtificis: qui deinde surgens sine mitra dicet super nouũ Ducem adhuc genuflectentem cum suo habitu hãc orationem. Deus pater æternæ gloriæ sit adiutor tuus: & ptector tuus, & omnipotens benedicat tibi, preces tuas in cũctis exaudiat

& uitam tuam longitudine dierum adimpleat: statum dominii tui iugiter firmet: & gentem, populumq; tuum in ęternum conseruet, & inimicos tuos confusione induat, & super te sanctificatio Christi floreat: ut qui tibi tribuit i terris dñium: ipse in Cęlis conferat præmiū. Qui uiuit: & regnat per omnia secula seculorum. Amē. Surgit deinde nouus Dux: & sociatus per duos iuniores Diaconos Cardinales ducitur in locū suum ad sedēdū. id est inter duos ultimos Diaconos Cardinales. Q đ recipiatur ad osculum a Cardinalibus nō uidetur cōuenire, cū non sit ex ordine illorum: neq; par. His finitis proceditur in missa usq; ad offertorium. Et tunc nouus Dux deposito bireto accedet ad pedes Pontificis: & offeret aurū quātum uoluerit: & recipietur ad osculū pedis, manus, & oris, & mox reuertet ad locū suū. & finita missa đ cedet inter ipsos iuniores Diaconos Cardiales.

Quæ seruantur in Duce minoris potentię.

Et hæc quidē seruantur ut supradictum est, si Dux est magnæ nobilitatis & potētię, ut fuit tēpore Dñi Pauli Papæ secūdi Borsus ferrariæ. Si uero esset mediocris potentiæ, ut fuit tempore Dñi Sixti Papæ quarti Federicus Dux Vrbini: oīa seruarentur: nisi qđ nō duceretur a Cardinalibus: sed a duobus assistentibus Papæ principalibus: & sederet ultimus post oēs Cardinales. Q đ si adhuc esset inferior: tūc oia alia seruarētur nisi qđ nō daretur ei sceptrū, neq; sederet in bancho Cardinalium: sed ad pedes Papæ in supremo gradu, & eundo incederet ante Crucem post oratores: & alios principes.

Ordo seruandus in benedictione, & inuestitura noui almæ urbis pręfecti a Sixto quarto institutus. Cap. III.

Imprimis præparentur hora cōpetenti uestes pręfecturę uidelicet tunicella serica ornata fimbriis auratis: & mantum ēt aureo limbo circūtextum: apertum a parte dextra: & infula ad similitudinē bireti ducalis. & oīa portentur ad ecclesiā, ubi est celebrandū. Pontifex aūt ꝓcedit ad ecclesiā, ut consueuit cum pluuiali, & mitra preciosis. orat ante altare. facit cōfessionem cum celebrante. ascendit sedem eminentem, & Cardinales exhibent consuetam reuerentiam. deinde duo ex proceribus Romanis pręsentant nouum præfectum in suis uestibus summo Pontifici: qui genuflectit super infimum gradum solii Pontificalis. & Pontifex surgens sine mitra dicit super eum orationes: quę in nouo milite creando dicūtur: & alia omnia facit: quæ ad creationem noui militis pertinent. Si autem antea esset miles: illis dimissis procedit ad benedictionem in hunc modum. surgit sine mitra & dicit. uer. Adiutorium nostrum in nomine Dñi. ℟. qui fecit cęlum & terram. uer. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spū tuo. Oremus.

Deus in nomine tuo congregatis famulis tuis te medium esse Christi corona ualente da gratiam huic famulo tuo præfecto nostro: quam abra

ham in holocausto.Moyses i exercitu.Helias i eremo,Samuel meruit cri nitus in templo concede Domine concordiam:quam inspirasti Patriarchis.prædicasti populis.tradidisti apostolis.mandasti uictoribus:bene✠dic qs Dñe hunc præfectum nostrum,quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum.fac eum esse annis multiplicem:ingenti, atq; salubri corporis robore uigentem,& ad senectutem optatam,atq; demum ad finẽ puenire felicẽ.Sit nobis fiducia eã obtinere gratiã pro populo : q̃ Aaron in tabernaculo.Eliseus in fluuio.Ezechias in lecto .Zacharias uetulus impetrauit in templo.sit illi regendi uirtus:atq; auctoritas:qualem Iosue suscepit in castris Gedeon sumpsit in prœliis,Petrus accepit in claue.Paulus est usus in dogmate,& ita pastoris cura proficiat in ouile,sicut Isaac profecit in fruge:& Iacob est dilatatus in grege.Quod ipse præstare dignetur:qui cum patre : & spiritu sancto uiuit:& regnat Deus per omnia secula seculorum.Amen.

Benedicat deinde uestes:quæ per aliquem acoluthum ad dextram Pontificis tenentur . Põtifex uero stans sine mitra Dicat uers. Adiutorium nostrum in noĩe Dñi.℟.Qui fecit cęlum & terram.uers.Dñs uobiscũ.℟.Et cũ spũ tuo.Oremus.Deus omnium bonorũ uirtutum dator,omnium bonorum largus infusor:supplices te rogamus,ut manibus nostris opem tuæ benedictionis infundas:tunicellam,mantum , & regnũ preparatũ uirtute sancti spũs bñdicere✠& sanctificare✠digneris✠& omnibus eis utentibus gratiam.His dictis sedet Põtifex cum mitra,& sine alia uestium bñdictione,qm̃ secularium principum uestes non benedicuntur.exuitur pręfectus ueste cõi ab illis proceribus,& adducitur ad pedes Pontificis cum stricta ueste.Qui illi primo imponit tunicellam:& deinde mãtum cum aptura super humerum dextrum dicẽs.Induat te Dñs uestimento salutis :& indumento lętitiæ circundet te in noĩe patris,& filii,& spũs sancti.Amẽ. Imponit deinde ei genuflexo infulam:siue biretum pręfecturę dicens.Accipe insigne pręfecturæ pręeminẽtię quod per nos capiti tuo imponitur in nomine patris , & filii,& spũs sancti.Et itelligas te amodo ad defensionem fidei:& Sacrosanctę Ecclesię fore debitorẽ,quod ut opere perficere ualeas ille tibi cõcedere dignet̃:qui est bñdictus in secula seculorũ . Amẽ.

Surgit demũ Pontifex:& sine mitra dicit super pręfectum genuflexũ, hanc oratiõem .Oremus.Deus pater ęternę glorię sit adiutor tuus :& ꝓtector:& omnipotens benedicat tibi,preces tuas in cunctis exaudiat , & uitam tuam longitudine dierum adimpleat,inimicos tuos confusione induat,& super te sanctificatio Christi floreat , & qui tibi in terris contulit pręfecturam:ipse tibi in cælis conferat æternam gloriam.Qui uiuit,& regnat in unitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum . Amen.

His finitis cantores incipiunt Introitum,Imponitur incensum a Pontifice :& incẽsatur altare: & reliqua ut alias.Nouus pręfectus cum suo ha

bitu sedet ad pedes Pontificis in supremo gradu.

De benedictione rosę, quę fit dominica Letare Hierusalem, & eius traditione.

Consueuerunt Romani Pontifices in Dominica quarta quadragesimę: in qua cantatur in Ecclesia Letare Hierusalem: Rosam auream benedicere, & illam post missarum solennia alicui magno principi, si pręsens est in curia, dare. Si minus esset in curia princeps tanto mũere dignus mittitur extra ad aliquem Regem: uel principẽ: ut placuerit sanctissimo Domino nostro cum consilio sacri collegii, nam cõsueuit summus Pontifex ante: uel post missam cõuocare Cardinales ad circulum in camera sua, uel ubi sibi placet: & cum eis deliberare cui dãda: uel mittẽda sit rosa. Pro eius igitur bñdictione iuxta lectum paramẽti, ubi sanctissimus Dñs noster accipit sua paramenta: paratur paruũ altare, & super illud duo candelabra, & Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali, & mitra accedit ad ipsum altare, & deposita mitra dicit: Adiutorium nostrum in nomine Dñi. ℟. Qui fecit cęlum, & terram. uer. Dñs uobiscũ. ℟. Et cũ spiritu tuo. Oremus. Deus cuius uerbo & potentia facta sunt omnia, & cuius nutu uniuersa diriguntur: qui es lęticia, & gaudium oĩum fidelium: maiestatem tuam suppliciter exoramus, ut hanc rosam odore, uisuq; gratissimã, quã hodierna die in signũ spiritualis lęticię in manibus gestamus: bene✠dicere, & sancti✠ficare tua pietate digneris, ut plebs tibi dicata ex iugo babylonicę captiuitatis educta: per unigeniti filii tui gratiã: qui est gloria, & exultatio plebis Israel illius Hierusalem: quę sursum ẽ mater nostra sinceris cordibus gaudiũ repñtet, & quia ad honorem noĩs tui Ecclesia tua hoc signo hodie exultat, & gaudet: tu ei Dñe uerũ, & perfectum gaudium largiaris, & deuotionem eius accipiens peccata dimittas, fide repleas, indulgentia foueas, misericordia ꝓtegas, aduersa destruas, prospera cũcta concedas: quatenus per fructum boni operis in odorem unguẽtorum illius floris transeat: qui de radice Iesse productus, flos campi, & lilium cõuallium mystice prędicatur: cum quo ĩ superna gloria cum sanctis omnibus sine fine lętetur. Qui tecũ uiuit, & regnat ĩ unitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Finita oratione inungit cũ balsamo rosam aureã: quę est in ipso ramusculo: & sup imponit muscum tritum: quę ꝑ sacristam ei ministrantur, & imponit incẽsum in turibulo more consueto, & demum aspergit rosam aqua bñdicta: & adolet incẽso. Interim clericus camerę Apostolicę sustinet rosam, quã deinde dat ad manus Diaconi Cardinalis a dextris: & ille ad manus Pontificis: qui manu sinistra rosam gestans, & dextra bñdicẽs progreditur ad capellam, & Diaconi Cardinales hinc inde eleuant fimbrias pluuialis. cũ peruenit ad faldistorium, dat rosam Diacono ꝑdicto: qui eã clerico camerę tradit, & ille eam sup altare ponit. finita missa Pon

tifex facta oratiōe ante altare:recipit rosam,ut supra:& eam defert ad cameram suam:Et si ille,cui eā dare uelit,ē præsens,uocatur ad eius pedes:& genuflexo dat ei rosam dicens.Accipe rosam de manibus nostris:qui licet immeriti locum Dei i terris tenemus:per quam designatur gaudium utriusq; Hierusalem triumphantis scilicet,& militantis Ecclesię:p quam omnibus Christi fidelibus mãifestatr̃ flos ipse speciosissimus,Qui est gaudium,& corona sanctorum omnium, Suscipe hãc tu dilectissime fili,qui secūdum seculum nobilis,potens,ac multa uirtute pręditus es, ut amplius omni uirtute in Christo Domino nobiliteris tanq̃ rosa plantata super riuos aquarum multarum.quam gratiam ex sua uberanti clementia tibi concedere dignetur,qui est trinus,& unus in secula seculorum. Amē. In nomine patris,& filii,& spiritus sancti amen. Hoc aliquando in capella factum fuit finita missa anteq̃ Papa descenderet de sede sua,sed conuenientius est:ut Papa reuertatur ad cameram cum rosa,& ita apud maiores factitatum reperio.Ille cui rosa data est:postq̃ manum,& pedem Pontificis osculatus est:eiq; pro tempore gratias agit: cum Papa in Camera uestes sacras deposuerit,ipse rosam manu gestans associatur usq; ad Domum suæ habitationis a collegio Cardinalium, medius inter duos antiquiores diaconus post omnes alios Cardinales, circa illum sunt pedites cursores Romanæ curiæ cum suis baculis:qui solēt illa die strenas ab eo, qui rosam habuit,accipere.

De ense in nocte natiuitatis dñi dando,& benedicendo. Cap.

In nocte natiuitatis Domini nostri Iesu christi consueuerũt Romani Pontifices ensem benedictum cum quodam capello Ducali ornatum candidis margaritis in formam columbæ alicui magno principi,si præsens ē,dare:uel si non sit pręsens:ad aliquem regem:uel alium principem per aliquem ex suis transmittere. Sed q̃uis ensis benedictus uocatur non tamen reperi eius benedictionem. Sixtus Papa quartus aliqua uerba ordinauit: cum ensis datur :dicenda:quę subiiciam.Benedictio autem poterit fieri hoc modo si placebit.Pontifex indutus alba, cingulo,amictu,& stola:antequam sumat cappam purpuream :qua in hac nocte uti solet :benedicit ensem, quem Clericus camerę in manu tenet:dicens.uers.Adiutorium nostrum in nomine domini.℟.Qui fecit cęlum & terram. uers. Dominus uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo. Oremus. Benedicere digneris quæsumus domine Iesu christe hunc ensem in defensionem sanctæ Romanæ ecclesiæ,& christianæ Reipublice ordinatum nostræ bene✠dictiōis officio ad uindictam malefactorum :laudem uero bonorum : ut per eum qui te in spirante illo accigetur:uim æquitatis exerceas:molemq; iniquitatis potenter euertas,& sanctam ecclesiam,eiusq; fideles:quos ut preciosso sanguine tuo redimeres.hodie in terris descendere: & carnem nostram sumere dignatus es:ab omni periculo protegas:atq; defendas .& famulũ

tuum:qui hodie gladio in tuo noie armatus erit:pietatis tuæ firma custodia munias, illesumq; custodias. Qui uiuis, & regnas cũ Deo patre in unitate spũs sancti Deus p oia secula seculorũ. Amẽ. Aspergit deinde gladiũ & capellũ aqua bñdicta, & incenso adolet. deinde cappam. & pcedẽte clerico cameræ cum ense bñdicto imediate ante crucem: Pontifex descẽdit ad capellam. & cætera seruantur, ut in officio noctis natiuitatis Dñi dicetur. Cum uero Pontifex dat ensem prædictũ alicui præsenti: dicit hęc uerba, quę ut diximus Sixtus quartus instituit. Solent Romani Pontifices in pręclara natalis Domini celebritate Christianissimo: clarissimoq; alicui principi ornatum ensem dare, aut destinare, quæ res profecto non caret mysterio. unigenitus namq; Dei filius, ut humanam naturam suo reconciliaret auctori: eam assumere dignatus est, ut inuentor mortis Diabolus per ipsam, qua uicerat, uinceretur. quę quidem uictoria per ensem congrue designatur. fuerunt insuper infideles Arriani: qui nõ ueriti sunt Dei filium puram creaturam affirmare: cum tamen hodierni Euãgelii scriptura testetur Deum omnia fecisse per Verbum, largitur igitur psenti die maximus Pontifex ensem Dei infinitam potẽtiam signãtem in Christo Deo uero: patriq; ęquali: & uero homini residentem. per quem facta sunt omnia: Iuxta Dauiticum illud. Tui sunt cęli, & tua ẽ terra: orbem terrę & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem, & mare tu creasti. sedes deniq; Dei apostolica, uidelicet sedes a Christo suum sumpsit stabilimentum, extititq; pręparata Dei iusto iudicio præmio atq; iusticia: quibus Saluator noster uerus Iesus Deus, & homo profligauit sedis ipsius aduersarios: hęreticos, uidelicet & tyrannos, iuxta id quoq; propheticum. Iusticia, & iudicium pręparatio sedis tuę. Figurat deniq; Pontificalis hic gladius potestatem summam temporalem a Christo Pontifici eius in terris Vicario collatam: iuxta illud: Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra. & alibi. Dominabitur a mari, usq; ad mare, & a flumine. usq; ad terminos orbis terrarum: quam & declarat cappa illa sericea, quam Pontifices gestare solent in nocte natiuitatis Domini. Nos ergo uolentes, ut ęquum est approbatas Sanctorum Patrum consuetudines obseruare, statuimus, & Principem Catholicum Sanctęq; sedis a Deo utrunq; gladium habentis filium deuotissimum, hoc nostro pręclaro munere insignire, necnon & hoc pileo in signum muniminis, & defensionis aduersus inimicos fidei, et Sanctæ Romanę Ecclesię protegere. firmetur igitur manus tua contra hostes sanctę sedis: ac Christi nominis, & exaltetur dextra tua, eos ueluti ipsius assiduus, intrepidusq; propugnator de terra delẽdo, & armetur caput tuum spiritus sancti per columbam figurati protectione aduersus eos: in quos Dei iusticia atq; iudiciũ pro Romana Sancta Ecclesia, & apostolica sede pręparatur. Quod tibi pręstare dignetur idem Dei filius: qui cũ patre & spũ sancto uiuit, & regnat Deus per infinita secula

seculorum. Amen. Princeps: qui ense donatus est: ut primum illum de manu Pōtificis accepit pedem: & manum eius osculatur, & pro tempore gratias agit, deinde discedens deducitur ad domum habitationis suæ a familiaribus: & domesticis prælatis Papę: & ab amicis, oratoribus, & nobilibus: qui uoluerint illum honorare. Seruientes armorum precedunt illum: qui ensem cum pileo ante pricipem prefert, & in hoc actu ipsi debēt habere precipuam strenam sicut cursores in rosa.

De benedictione, & traditione Vexilli bellici. Cap.

Pōtifex cōsueuit Vexilla Ecclesię, & armoꝝ suorū benedicere, & Capitaneo: seu Vexillifero Sanctę Romanę Ecclesię dare i fine missę sedēs in sede sua uexillum unum, siue plura tenent brachiis plicata sine hastis aliqui clerici camerę ante Sanctissimum Dominum nostrum: qui deposita mitra surgit: & dicit uers. Adiurorium nostrum in nomine Domini. ℟. Qui fecit cęlum, & terrā. uers. Dominus uobiscum. ℟. & cum Spiritu tuo Oremus. Omnipotens sempiterne Deus: qui es cūctorum benedictio, & triumphantium fortitudo: respice propicius ad preces humilitatis nostrę: & hoc uexillum quod bellico usui preparatum est: cęlesti benedictione Sanctifica, ut contra aduersarias: & rebelles nationes sit ualidum, tuo ꝗ͂ munimine circumseptum: sitq; inimicis christiani populi terribile, ac intercedentibus Sanctis tuis solidamentum, & uictorię certa fiducia. Tu enim es Deus: qui conteris bella, & cælestis presidii sperantibus in te prestas auxilium. per Christum Dominum nostrum. Finita benedictione aspergit uexilla cum aqua benedicta: & adolet incenso, quę mox hastis infiguntur: & erecta simul cum hastis dantur per summum Pontificem sedentem cum mitra Capitaneo genuflexo ad eius pedes cum his uerbis dicens. Accipe Vexillum cęlesti benedictione Sāctificatum, sitq; inimicis populi christiani terribile: & det tibi Dominus gratiam: ut ad ipsius nomen: & honorem cum illo hostium cuneos potenter penetres incolumis, & securus. Capitaneus accepto Vexillo osculat̄ pedes Sanctissimi Domini nostri: & surgens recedit cum suis.

De Cōsecratione Agnus Dei. Cap.

Agnus Dei soliti sunt benedici a sūmo Pontifice primo Anno sui Pōtificatus, & deinde septimo quoq; Anno: dum uiuit. Sed antiquitus cera alba pro illis formandis per magistrum cerę palatii Apostolici: & per illos: qui uolebant pro se Agnus dei, cera ponebatur super altare beati Petri: quam subdiaconus Apostolicus de altari accipiebat, & in aliqua camera capaci: & idonea in palatio ipse cum aliis subdiaconis: & acoluthis Papę manibus propriis formabāt Agnus Dei cū magna deuotione reuerētia, & mūdicia habebāt aliquos seruitores: qui necessaria ministrabāt. Et oīa fiebant impensis camerę, cerā albā mollificabant cū oleo Sancto: & oleo chrismatis quod superfuerat de Anno ꝑterito. Deide cū facta erat

tota quantitas:pręsentabantur capsę plenę Agnus Dei,& benedicebant per Papam.Hodie autem sacrista cum suis capellanis,& clericis capellæ format ipsos Agnus Dei. Cerã ipsam sumit uel ex cereo benedicto i Sabbato Sancto Anni pręteriti: uel aliunde expensis Papę. Non miscentur oleo Sancto,aut sacro chrismate:sed puri, & mundi pręsentantur in capsis Sanctissimo Domino nostro in camera sua. Pontifex aliquo die post pascha ante sabbatum in albis dicta,siue audita missa i sua priuata capella:indutus amictu,alba,cingulo,stola:& mitra simplici benedicit aquam benedictione cõmuni:sicut fit in Dominicis diebus a sacerdotibus:in aliquo magno uase ibi pręparato. Et si magis placet:potest illa aqua prius benedici ab aliquo Episcopo domestico Papę.Deinde Pontifex accedẽs ad uas prędictum,deposita mitra stans dicit uersum. Adiutorium nostrũ i nomine Domini .℟.Qui fecit cęlum,& terram.uers.Dominus uobiscũ ℟.& cum Spiritu tuo.Oremus Domine Deus pater omnipotens statutor elementorum omnium:& conseruator humani generis:datorq́ gratię Spiritualis:& largitor salutis ęternę qui aquas ex paradisi fonte manantes totam terram irrigare iussisti, super quas unigenitus tuus siccis pedibus ambulauit,& in eis baptizari dignatus est,quę una cum suo sanguine de latere sacratissimo perfluxerunt, & baptizare in ipsis pręcepit discipulis omnes gentes, adesto benignus, & clemens .& nobis tua hęc magnalia recolentibus gratia tuę benedictionis adueniat: ut ea,quæ in hoc aquarum uasculo ad gloriam tui nominis pręparato infundere decreuimus:& imergere:bene✠dicas, & benedicta Sancti✠fices:quatenus ipsorum ueneratione:& honore nobis famulis tuis crimina diluantur.abstergantur maculę peccatorum.impetrentur uenię.gratię conferantur.& tandem una cum Sanctis:& electis tuis uitam percipere mereamur ęternam Per eundem Christum Dominum nostrum.Amen.

Resumit deinde mitrã Pontifex:& infundit balsamum ex ampulla in aquam in modum Crucis dicens.Cõsecrare:& sanctificare digneris Domine aquas istas per istam unctionem balsami, & nostram benedictionẽ, In nomine Patris✠& Filii✠& Spiritus Sancti✠ Amen. Et ter signat. Deinde ex alia ampulla in eandem aquam Sanctum chrisma:& in modũ Crucis dicens.Consecrare:& Sanctificare digneris Domine aquas istas per istam unctionem Sancti chrismatis: & nostram benedictionem. In nomine Patris✠& Filii✠& Spiritus Sancti✠ Amen. Benedicta aqua uertit se ad capsas ubi sunt Agnus Dei, & sine mitra stans dicit Dominus uobiscum.℟.& cum Spiritu tuo.Oremus Deus omnium sanctificationũ Dominator Dñs,cuius pietas sine fine sentit̃, qui Abraam Patrẽ fidei nostræ pcepto tuo filiũ Ysaac imolare disponẽtẽ i figurã redẽptionis nostrę p arietẽ uepribus ihęrẽtẽ eius sacrificiũ ↄsumare uoluisti,quinq́ Moisi famulo tuo legifero iuge holocaustũ pcepisti i agnis imaculatis

offerri:te suppliciter deprecamur, ut nostrę uocis exoratus officio: has ceteras formas innocentissimi agni imagine figuratas benedi✠cere:& p inuocationem tui Sancti nominis Sanctificare digneris, ut per eius tactū, & uisum fideles inuitentur ad laudes, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, uentorum rabies, infesta tonitrua temperētur:fugiant:atq; tremiscant maligni Spiritus ante Sanctę Crucis uexillū:quod in illis exsculptū est:cui flectitur omne genu:& omnis lingua cōfitetur, quia deuicta morte per Crucis patibulū Iesus Christus regnat in gloria Dei Patris, ipse enim tanq̄ ouis ad occisionē ductus in morte tibi Patri Sanctum sui corporis obtulit sacrificium:ut ouem perditā diaboli ca fraude seductam reduceret, & reductam suis humeris ad cælestis Patrię gregē reportaret: Qui tecū uiuit, & regnat in unitate Spiritus Sācti Deus per omnia secula seculorum Amen. Deinde dicit aliam orationem. Omnipotens sempiterne Deus, qui legalium hostiarum:& cerimoniarū es institutor:& quę pro restauratione humani generis fieri instituisti: ut plasmatio tua, quę suggestione diabolica decepta tuę maiestatis imperiū contemnendo indignationem tuam incurrit:& his hostiis :atq; sacrificiis obediendo placari uoluisti, sicut in sacrificio agni primitiarum instituisti Abel, & in oblatione Melchisedech sacerdotis tui :atq; in imolatione hostiarum agnorum, arietum, & taurorum pinguium, Abrahę, Moisi, & Aaron famulis tuis:quę omnia illis in figuram contingebant, quia cum tua sancta benedictione Sancta erant:atq; salutifera humiliter offerentibus. Et sicut ille Agnus de cuius sanguine postes, & superlimina domus immolatus, populum tuum a persecutione Aegyptiaca media nocte liberauit, & quēadmodum ille Agnus Innocens tua uoluntate immolatus in ara Crucis Iesus Christus Filius protoplastum nostrum de diabolica potestate eripuit:sic isti agni imaculati uirtutem illam accipiāt: quos consecrandos offerimus in cōspectu diuinę maiestatis tuę. Tu eos bene✠dicere: Sanctifi✠care, & Cōse✠crare digneris, ut tua larga benedictiōe sanctificati eandē uirtutē accipiant contra oēs diabolicas uersutias, & fraudes maligni Spiritus:ut illos deuote super se ferētibus nulla tempestas eisdem pręualeat, nulla aduersitas dominetur, nulla aura pestilēs, neq; aeris corruptio, nullusq; morbus caducus, nulla maris procella, & tempestas, nullum icendiū, neq; ulla iniquitas dominetur eis, neq; pręualeat. homo partus cū matre icolumis cōseruet̄ p intercessionē unigeniti Filii tui Dn̄i nostri Iesu Christi:qui tecū uiuit, & regnat i unitate Spūs Sācti Deus, &c.

Oremus tuam clementiam omnipotēs Deus:qui cūcta ex nihilo creasti, & post Adę lapsum Noe:& Filiis eius benedixisti:qui iusti coram maiestate tua comparuerunt, atq; tua miseratione ab a quis diluuii saluifacti sunt : sic ita istos Agnus Benedi✠cere : Sanctifi✠care:& conse✠crare digneris:quatenus eos deuote deferentes ob reuerentiam

& honorem nominis tui liberentur ab omni inundatione aquarum:& ab omni fluctuatione diabolice tempestatis,& a morte subitanea per uirtutem passionis Iesu Christi Filii tui benedicti:qui tecum uiuit:& regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

His finitis accingitur linteo Pōtifex,& sumpta mitra sedet apud uas aquę,& cubicularii ad eū portāt Agnus Dei in peluibus argenteis: quos Pontifex imergit in aquā,& prelati astantes eos extrahunt:& in peluibus portāt super mēsas cum mappis mūdis prędaratas:ut siccentur. Et omnibus baptizatis per Pontificem:uel per eius prelatos:surgens Pōtifex stās sine mitra dicit super eos has orationes. Oremus. O alme Spiritus qui aquas fecundas,& cuncta uiuificas:& in aquarū substantia maxima quęq; sacramēta cōstituisti,quę a te Sanctificāte amaritudine dimissa indulcedinē sunt cōuersę:& tuo flatu Sanctificatę,atq; Imperāte lauacri suscē ptiōe Sāctę Trinitatis nomine Inuocato oīa peccata diluunt: quęsumus Domine hi agni sacra & perēni unda balsamoq; sacri chrismatis perfusi tu illa benedi✠cere,Sanctifi✠care:& cōse✠crare digneris, quatenus a te benedicti uirtutem accipiant contra oīa diabolica tentamēta, & omnes portantes tuti esse possint inter aduersa:& prospera :ut tua consolatione accepta nullum periculum timeant,nullamq; formident umbram, nulla sęuitia diabolica:aut uersutia humana eis noceat: sed fortitudine tuę uirtutis roborati tua cōsolatione gloriētur,qui uere Paracletus diceris :& in Trinitate pfecta uiuis:& regnas per omnia secula seculorū: Amē. Domine Iesu Christe Fili Dei uiui:qui uere es Agnus Innocens sacerdos: & hostia,qui prophetica uoce uitis:& lapis angularis prędicaris,qui mūdi peccata abstulisti,qui occisus nos redemisti Domine Deus in sanguine tuo :atq; postes pectoris,& frontis nostrę tuo cruore liniuisti:ne diabolica nocturna uersutia, & meridiani incursus, & populus sęuiens,& super domos nostras transiens uires in nos exercerent. Tu uere es Agnus immolatus pro nostra reconciliatione,& iugis uoluisti a tuis fidelibus in tui memoriam immolari,& in Agnum paschalem sūmi sub speciebus panis, & uini in sacramento in salutem :& remedium animarum nostrarum:ut mari,& pręsenti seculo transacto ad resurrectionis :& ęternitatis gloriam uenire possimus. Rogamus ergo clementiam tuam:ut hos agnos immaculatos benedi✠cere:Sanctifi✠care:& cōse✠crare Digneris:quos de cera uirginea in tuum honorem formauimus per opera Crucis:& sacra unda,balsamoq;, & sacro chrismate liquori confecti in sanctificationem tuę conceptionis : quę absq; contagione,ac propagine humana sola diuina uirtute suscepisti, sic eos deferentes tuearis, protegas: & defendas ab omni periculo incendii, fulguris, procellę, & tempestatis :& ab omni aduersitate custodi per mysterium passionis tuę : & sic eos liberare digneris ab omnibus periculis, & in puerperio laboran-

tes:ſicut matrem tuam ab omni periculo liberaſti, & Suſannam de falſo crimine,& beatam Teclam Virginem:& Martyrem tuam ab incendiis: & Petrum a uinculis abſolutum illęſum abire feciſti, ita nos ab hoc ſeculo illęſos abire facias:ut tecum ſine fine uiuere ualeamus Qui uiuis: & regnas in unitate Spiritus Sancti Deus per oia ſecula ſeculorum Amen.

His finitis reponuntur Agnus Dei in ſuis capſis:& deinde Sabbato in albis poſt Agnus Dei in miſſa dantur:ut in cerimonia illius diei plenius dicemus.

Legimus Vrbanum quintum Pontificem maximum miſiſſe ad Imperatorem Græcorum tres Agnus Dei cum uerſibus infraſcriptis.

Balſamus:& munda cera cum chriſmatis unda
Conficiunt Agnum:quod munus do tibi magnum
Fonte uelut natum per myſtica ſanctificatum.
Fulgura de ſurſum depellit, omne malignum
Peccatum frangit:ut Chriſti ſanguis:& angit
Pręgnans ſeruatur, ſimul & partus liberatur.
Dona defert dignis, uirtutem deſtruet ignis
Portatus mũde de fluctibus eripit undę.

DE CREATIONE NOVORVM CARDINALIVM SECTIO.VIII.

q Vãuis Romanus Põtifex de plenitudine poteſtatis quãdo uoluerit,& quos utiles Reipublicę chriſtianę putauerit :poſſit ĩ Sanctę Romanę Eccleſię Cardinales aſſumere, tñ conſueuit Cardinaliũ creationẽ celebrare in quatuor tẽporibus ad imitationẽ Sãctoꝝ Patrũ, qui illis diebus ordinatiões faciebãt clericoꝝ Romanę Eccleſię:ſicut & hodie faciũt aliaꝝ ciuitatũ Epi, aliqñ tñ ẽt noſtris temporibus extra tẽpora creati ſunt Cardinales.Sixtus enim Papa quartus Anno ſalutis Milleſimo quadringẽteſimo ſeptuageſimo tertio:& ſui Põtificatus ſecũdo, ſeptima die Maii creauit octo Cardinales. Seruatũ tñ uſq; ad tẽpora:ut Põtifex nõ creet nouos Cardinales :niſi de cõſenſu maioris partis ſacri collegii.

De primo cõſiſtorio an ſint creãdi, & quot.

Cum igitur Pontifex uoluerit nouos Cardinales creare quarta feria quatuor temporum in conſiſtorio ſecreto proponit fratribus ſuis Sãctę Romanę Eccleſię Cardinalibus cauſas:quę mentẽ ſuę ſanctitatis mouẽt ad nouos Cardinales faciendũ, deiñde exquirit ſigillatim eoꝝ ſentẽtiam, an uideatur eis expedire noua Cardinalium creatio. Exponunt uota ſua omnes per ordinem libere,& ut ab omnibus intelligantur ſeruato ordine Dignitatis:& prioritatis uidelicet:primũ Epi deinde preſbyteri, ultimo Diaconi. Et quãuis antiquis temporibus in conſiliis :& uotis dandis

preterq̃ in electiõe Põtificis ordine preposteto, iter Diaconos Prior Diaconoꝝ eẽt ultimus, & Iunior primus: tñ hodie res ad debitũ ordinẽ redacta ẽ, & Prior ẽ primus, & Iunior ultimus. Si maior pars collegii in sententiã Põtificis uenit: tũc agitur de numero promouẽdoꝝ, in quo si eadẽ die cõueniunt: dimittitur senatus, & indicitur ad sextã feriã aliud cõsistoriũ, & Pontifex monet Cardinales: ut cogitent de personis promouendoꝝ.

De secundo consistorio, & forma pronunciandi Cardinales.

Sexta feria iterum cõueniunt Patres ad secretũ cõsistorium. proponit Põtifex nomina illorum: qui sibi uidentur idonei ad talem dignitatem, & causas: cur ad id moueatur exponit, siue sint merita personarũ, siue principum iuste preces: rogãtur Patres sentẽtiã: & in quibus maior pars collegii cõsentit: illi tantũ Sancte Romane Ecclesie Cardinales a Põtifice ꝓnunciantur in hãc formã. Auctoritate Dei Patris omnipotentis: Sanctoꝝ Apostoloꝝ Petri & Pauli: & nostra. N. Episcopũ firmanum absoluimus a uinculo: quo tenebatur: Ecclesie sue firmanẽ. & ipsum assumimus in Sãcte Romane Ecclesie ꝑsbyteꝝ Cardinalẽ. &. B. ꝓtonotariũ Seneñ. assumimus in Sancte Romane Ecclesie Diaconũ Cardinalẽ, & sic de singulis. Si uero aliquis non erat prius Episcopus nõ dicit absoluimus a uinculo: quo tenebatur Ecclesie &c. Sed simpliciter dicit assumimus.

Infirmorum uota exquirenda per duos Cardinales.

Et aduertẽdũ, q̃d si qui antiqui Cardinales sunt in curia: qui infirmitate detẽti nõ possint uenire ad cõsistoriũ, cõsueuit Põtifex duos alios Cardinales ad domũ infirmi mittere: qui ab illo exquirãt uotũ suũ. primo die & secũdo an sint noui creãdi, & de numero: & postea de personis, qui oĩa fideliter referãt Sanctissimo Dño nostro in secreto cõsistorio coram aliis Cardinalibus. Creatis nouis Cardinalibus ipsa sexta feria Pontifex, siue Cardinales antiqui solẽt per suos nũcios id significare nouiter creatis.

Quod nouiter creati non sunt publice uisitandi anteq̃ capellum acceperint, & uisitauerint. Cap. II.

Sed nõ debẽt prius uisitari publice noui ab antiquis, q̃ galerũ acceperint a Põtifice, & alios ipsi uisitauerint, possunt tñ ab aliquibus amicis uisitari clã: & noctu: & nõ cũ ostẽtatione. Vidimus tñ Sixti ꝑfati tẽpore solitã Cardinaliũ grauitatẽ nõ fuisse seruatã, qui nõ modo publice uisitarũt aliquos nouos creatos: ut primũ e consistorio sunt egressi: sed nonnullos: qui erãt in palatio oẽs simul collegialiter deduxerũt ad domũ suã cũ cappa Cardinalari: & galero nigro: quod tamẽ fuit a multis damnatum.

De consistotio publico, in quo publicãtur Cardinales noui, & datur galerus presentibus. Cap. III.

Sabbato seq̃ẽti fit publicum consistorium noui Cardinales ueniunt sũmo mane ad palatiũ in habitu: quo antea utebantur, & expectant in aliqua camera sibi preparata, & hoc antequã Cardinales antiqui ueniant.

Deinde congregatis omnibus Pontifex cum pluuiali, & mitra preciosis precedente cruce, & Cardinalibus exit ad publicum consistorium, ascendit cathedram suam: & recipit Cardinales antiquos ad reuerentiam more solito. deinde consedentibus omnibus. Pontifex uerbis conuenientibus exponit causas, quę mouerunt suam Sanctitatem, & sacrum collegiũ ad nouos Cardinales creandos, deinde descendens ad particularia nominat personas ad Cardinalatum assumptas: unũquemq; laudãs pro meritis: & qualitate sua. Verbi gratia. Assumpsimus dilectos filios Egregium sacrę Theologię professorem. N. tũc Episcopum Vlyssiponensem &c. uirum utiq; probum, modestum, & multa doctrina prudẽtem, &. B. tũc Episcopum Vrbinatem Iuris utriusq; peritissimum uirum integerrimum, & uitę laudabilis in Sanctę Romanę Ecclesię presbyteros Cardinales. simili modo assumpsimus dilectos filios. N. de Fuxo tunc Apostolicę sedis ꝓtonotarium uirum, & maiorum suorum gloria: & sua uirtute clarissimum: & demum Ioannem nostrum secũdum carnem nepotem cuius merito dies ascendet: in sanctę Romanę Ecclesię Diaconos Cardinales.

His dictis, prout res & tempus exigere uidebitur: Iubebit summus Pontifex nouos Cardinales uocari, Diaconi Cardinales antiqui tot numero, si adsunt, ut duo antiqui unum nouum ducant: ad eos proficiscuntur: & illos ad conspectum Pontificis adducunt duo. antiquiores Diaconi medium habent primo nominatum ex nouis, quod si antiqui Diaconi nõ sufficerent: erit unus tantum antiquus cum uno nouo, ita tamen quod antiquus sit a sinistris, & si etiam non sufficiant antiqui: unus ducat duos: aut tres nouos. Si autem nullus adesset Diaconus antiquus: aut unus tantum. Iuniores presbyteri Cardinales, antiqui unus uel duo debent supplere: ita ut nõ minus duobus sint antiqui Cardinales qui nouos ducant. primum tamen locum obtinebit Diaconus Cardinalis: ut prior illius ordinis. Cũ peruenerint in conspectum Põtificis detecto capite se profunde iclinãt, prout ductor eis ostendet. cum uenerint ad introitum consistorii, firment se post scamnum: ubi sedent ultimi presbyteri Cardinales ante Pontificis faciem, & capite detecto persistent per ordinem suę pronunciationis: ita ut primo nominatus stet primus uersus parietem, & alii successiue sequãtur. Pontifex in hanc ferme sententiam eos alloquitur.

Maxima dilectissimi Filii, & excellentissima dignitate donati estis ad collegium Apostolicum uocati consiliarii nostri: & coniudices orbis terrarum eritis inter causam: & causam. inter sanguinem: & sanguinem. iter lepram: & lepram discernere uos oportebit, successores Apostolorum circa thronum sedebitis. uos Senatores urbis, & regũ similes eritis ueri mũdi Cardines: super quos militantis Hostiũ Ecclesię uoluendum: ac regẽdũ est. cõgitate animo quos uiros, quę ingenia, quam integritatẽ hęc dignitas requirat, humilitatem: non superbiam. liberalitatem: non auariciam

abstinentiam,nō ebrietatē.cōtinentiam,nō libidinem.scientiam nō ignorātiam.uirtutes oēs:nullū uitium hic honor exposcit,si fuistis hactenus uigilantes nunc uigileris oportet aduersus malignū hostē:qui nūq̄ dormit cogitans:quē deuoret.Si liberales fuistis,nūc opes in rebus honestis profundite,& maxime in alēdis pauperibus Christi:si cibi,potusq; abstinētes:nunc precipue luxuriam fugite,absit auaricia,facessat crudelitas,exulet arrogātia .sint libri sacri semper in manibus uestris,dies noctesq; aut discite aliquid:aut alios docete.opera perficite per quę lux uestra corā hominibus luceat,& deniq; tales estote: quales esse debere Cardinales diiudicastis anteq̄ hoc culmē ascēderetis. His uerbis usus est Pius secundus Pontifex maximus cum primos suos Cardinales creauit.poterit Pōtifex pro sua eloquētia,& doctrina mutare:& addere prout sibi expediēs uidebitur.nos pro introductione,& formula quadam hęc posuimus.facile erit deinde inuētis addere:& pro qualitate tēporis:& psonarū uariare.

De receptione nouorum Cardinalium ad osculum pacis. Et traditione Galeri. Cap.IIII.

Dum Pōtifex nouos Cardinales alloquitur:Diaconi:qui illos deduxerunt in scamno suo sedēt,& ut Pontifex dicēdi finē fecit surgunt,& rursus nouos ordine,quo uenerant ad Pōtificē ducūt.procedit antiquus:& nouo gestus,reuerētiasq; ostendit.Cum peruenerint ad Pōtificē:noui pedē,deinde manum illius osculantur,& Pōtifex eos alleuās ad osculū oris recipit.inde a Diaconis ad alios antiquos Cardinales deducunt,& a primo usq; ad ultimum stantibus recipiuntur ad osculū pacis.Diaconi deductores suo loco,& ipsi stātes in suis scamnis nouos ad osculū suscipiūt: qui demū exosculatis omnibus antiquis:a ministro cerimoniarū deducūtur ad subsellia presbyterorum:seu Diaconorum,& sedēt secundū ordinē factę pronūciationis:& gradus. Vbi consederint potest proponi aliqua breuis cā per aduocatos,si placuerit Sanctissimo nostro,& ea finita surgēt oēs Cardinales,& cantoribus cantantibus. Te Deum laudamus procedent ad capellam minorē palatii Apostolici:si fiet apud Sanctum Petrum,si alibi aliquam capellam cōmodam:siue altare in proximo pręparatū.pręcedēt Episcopi,deinde presbyteri & Diaconi,& noui erunt medii inter ultimos.duo Diaconi ex senioribus remanebunt apud Papā.Cū peruenerint ad altare:prosternūt se noui omnes super tapetis ante altare in terra tenētes caput super brachia sua.Et finito hymno prior Episcoporū stans in cornu altaris ubi Epistola legitur,& ex libro super altare parato dicit uersiculos:& orationes infrascriptas.Pater noster.secrete prosequitur:& deinde alte.Et ne nos inducas in tētationem.℟.sed libera nos a malo .uers.Saluos fac seruos tuos.℟.Deus meus sperantes in te.uers. Mitte eis Dn̄e auxiliū de Sancto.℟.Et de syon tuere eos.uers.Domine exaudi

exaudi orationem meam.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uerſ. Dominus uobiſcum.℟.Et cum ſpiritu tuo.Oremus.Omnipotens ſempiterne Deus miſerere famulis tuis,& dirige eos ſecundum miſericordiam tuam in uiā ſalutis ęternę,ut te donante tibi placita cupiāt:& quę tibi placita ſunt tota mente perficiant.Actiones noſtras q̄s Dn̄e aſpirando pręueni,& adiuuando proſequere,ut cuncta noſtra oratio:& operatio a te ſemper incipiat,& per te cepta finiatur.Per Chriſtum Dn̄m noſtrum.Amen.

Reuertuntur Cardinales omnes ad ſanctiſſimum Dominum noſtrum ordine quo uenerant,& ſtantibus antiquis Cardinalibus in circulo ante Pontificem:prior nominatus ex nouis genuflectit ante Pontificem : cui Pōtifex imponit galerū rubrum ſuper caput eius dicēs.Ad laudem omnipotentis Dei,& ſanctę ſedis Apoſtolicę ornamentum accipe galerum rubrum iſigne ſingulare dignitatis Cardinalatus :per quod deſignatur qđ uſq; ad mortem,& ſanguinis effuſionem incluſiue pro exaltatione ſanctę fidei.pace,& quiete populi Chriſtiani.augmēto,& ſtatu Sacroſāctę Romanę Eccleſię te intrepidum exhibere debeas.in nomine Patris ✠ & Filii &c̄.Et ſic unicuiq; ſigillatim galerū imponit ſecundum ordinationem:ſiue pronunciationem,& quiſq; ex deputatis a Pōtifice qui primo tenebāt galerum,cum Pontifex ipſum impoſuit capiti Cardinalis:finita oratione reſumit dictum galerum,& ipſum portat quouſq; Cardinalis nouus equitat.

De noui Cardinalis deductione. Cap.V.

Cardinales acceptis galeris deducuntur ab antiquis equitantes ordine:quo ad altare ducti ſunt:prior ex nouis erit medius iter duos antiquiores Diaconos:qui equitant ultimi,Secundus erit medius inter duos alios Diaconos illis prioribus ſuccedentes,& ſic de aliis.Ita qđ caput Diaconorum incipiatur ab ultimis.& ita deducuntur noui ab antiquis Cardinalibus uſq; ad domos ſuarum habitationum . Et primo uadunt non per ordinem promotionis:ſed ut magis commodum erit incipiēdo a uicinio ri:& quemlibet dimittunt domi ſuæ.quando perueniunt ad domum noui Cardinalis:antiqui firmant ſe ante oſtium:antiquiores prope ipſum oſtium,& alii Epiſcopi,& preſbyteri ſucceſſiue,Diaconi autem ab alia parte,& nouus ſolus deducente clerico cerimoniarum equitat ad primū Cardinalem,& detecto capite agit ei gratias pro impenſo honore, & ſocietate breuiſſimis uerbis,& deinde ſigillatim cuiq; ex āt iquis, reuertitur poſt hęc ante oſtium ſuum,& uerſus ad Cardinales ſemper detecto capite cuiq; diſcedenti inclinat caput.& cum omnes Cardinales,& pręlati deceſſerint: intrat domum ſuam . Idem fit cum omnibus aliis , tam preſbyteris, quam Diaconis.

De modo uiſitandi. Cap.VI.

Poſtq̄ noui Cardinales acceperunt galerum a Sanctiſſimo Domino

nostro sequenti die, si possunt, uisitãt summum Pontificem, Deinde alios Dominos ãtiquos, non per ordinem, sed ut eis cõmodum erit, & finita uisitatione omnium: ipsi debent ab antiquis uisitari in domibus suis. Quãdo ipsi uisitant alios debent honorari a uisitatis: & poni ad manum dextram eundo: & cum intrant ostia primo intrare debent, tamen facere modestam reuerentiam, & renitentiam de non accipiendo dextram: & nõ intrando prius: sed tamen tandem debent obedire. & similiter quando alii ueniunt ad uisitandum eos in domo sua, etiam si sint post eum pronunciati: aut inferioris ordinis, debent eos ponere ad dextram, & pręmittere intrando, & cum ueniunt: exire eis obuiam usq; ad fines scalarum, si potest: & cum recedunt sociare eos quousq; ascendant equum seu mulam. & hoc non debent dimittere, etiam si sępius a uisitante rogentur, ut remaneant. Quod seruatur & in nouis, & antiquis cum se mutuo uisitant. semper uisitatus honorat uisitantem.

De modo & forma claudendi, & aperiendi os nouis Cardinalibus.

In primo consistorio Pontifex nouis Cardinalibus claudit os inhibetq;: ne quid loqui pręsumant in consistoriis, aut cõsiliis quousq; de cõsilio fratrum duxerit eis os aperire.

In secundo consistorio: aut tertio consueuit eisdem Põtifex aperire os in hunc modum. Postq̃ omnes tam antiqui q̃ noui consederint. Pontifex iubet exire nouos Cardinales: qui exeuntes expectant extra consistorium in loco condecenti. & summus Põtifex proponit antiquis Cardinalibus. an illis uideatur qđ nouis sit aperiendum os: & illis sigillatim consentientibus: uocantur intus noui Cardinales, & sedent in locis suis. Tunc Pontifex nouos Cardinales stantes uerbis paterna caritate plenis ĩstruit, quo modo se ĩ omnibus cum grauitate, modestia, humanitate, & prudẽtia gerere debeant. qđ in consistoriis cum reuerentia: & modestia loquantur, & cum ipso Pontifice, & cum omnibus aliis Cardinalibus & in consultatione, aut collocutione respondeant, & mentem suam exponant nõ per modum contradicendi: seu impugnandi aliorum dicta: sed cum omnium reuerentia, & modestia sententiam suam explicent ea prudentia: quam Dominus eis subministrare dignabit', Alios Cardinales & domi, & foris honorent, uenerentur, & colant: pręlatos omnes pro eorum dignitate reuereant', & benigne tractent, & deniq; humanos, beniuolos, & affabiles quãtumcunq; dignitati liceat, in omnes se prębeant. In cõsiliis, seu uotis explicandis solum Deum prę oculis habeant, honorem sanctę sedis apostolicę, & iusticiam tantummodo in animo suo gerentes: & semota omnium priuata affectiõe amoris, odii, aut alterius cuiuscunq; perturbationis pura, & sincera mente sententiam suam dicãt. domum, atq; familiam suam cum omni honestate & modestia gubernent. non sint in ea lusores, rixatores, ganeones, & uiri infames. sed studiosi, modesti, docti, & honesti, fami

liç namq; uitia plerũq; dominis impingi solent, unde illud. Qualis Rex talis & populus. incumbant: cum uacant a publicis negociis: bonarum artium studiis, dicant officium diuinum, & missam quotidie audiant. & ita ut non lateat domesticos, ut diuiuum illud adimpleant. Luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant opera uestra bona: & glorificent patrem uestrum: qui in Cęlis est. nam in his: quę pertinent ad religionem oportet habere testimonium etiam ab his: qui foris sunt: nisi enim alii uiderint Cardinalem diuinum officium frequentãtem, & missam quotidie audientem: & re, & exemplo plurimum offendunt. in mensa semper aliquid audiant de sacra scriptura. uenationibus, choreis, ludis inhonestis minime indulgeant. non exeant in publicum crebrius, non cursitent per urbem, neq; ad palatium sine causa ueniant: & super omnia caueant, ne turpis lucri cupidi esse censeantur. Hęc, & alia pleraq; in hunc modum poterit Sãctissimus Dominus noster nouis Cardinalibus dicere, prout suę sanctitati uidebitur expedire.

Forma aperiendi os. Cap. VII.

Deinde aperit eis os dicens. Aperimus uobis os tam in collationibus, q̃ in consiliis: atq; in electione summi Pontificis, & in omnibus actibus, tam in consistorio q̃ extra: qui ad Cardinales spectant, & quos soliti sunt exercere. in nomine patris ✠ & filii ✠ & spiritus sancti. Amen.

De dandis titulis, & annulis nouis Cardinalibus.

Deinde accedentes noui Cardinales unus post alium ad Põtificem primus genuflectit ante Pontificem: qui accipiens annulum preciosum ad hoc pręparatum immittet in digito annulari dextrę manus Cardinalis, dans ei annulum, & titulum dicens. Ad honorem Dei omnipotentis, sanctorum apostolorum Petri, & Pauli & sancti. N. committimus tibi Ecclesiam Sancti. N. cum clero, & populo, & capellis suis secundum formã: qua committi consueuit Cardinalibus: qui eandem Ecclesiam in titulum habuerunt. in Diaconis autem idem seruatur, nisi q̃d non dicit tituli, nec addũtur capellę.

Q̃d noui Cardinales nõ utuntur titulis anteq̃ habeant titulum. Cap. VIII.

Et notãdum q̃d noui Cardinales etiam si antea erant prælati non debent portare annulos anteq̃ habeãt annulum a summo Põtifice. Cum autem acceperint ãnulum: & titulũ: osculẽtur pedem, & Põtificis manum. & sanctitas sua eos eleuet ad osculum oris: & reuertũtur ad sedes suas.

Datis annulis, & titulis Cardinalibus præsentibus cõsueuit etiam Põtifex ad cõtẽtiones tollẽdas etiam dare titulos Cardinalibus absentibus: si qui sint nouiter creati. Et hęc omnia de ore aperiẽdo annulis, & titulis dãdis possunt etiam fieri extra cõsistorium ordinarium, uidelicet in circulis, & cõgregatiõibus: quãdo Cardinales uocãtur pro aliqua causa. Et ta

men supradicta seruantur sicut in consistorio.

Dispensatio qđ retineant beneficia. Cap.IX.

Et quoniam in assumptione ad Cardinalatum censentur omnia beneficia promoti, uacare consueuit Pontifex per literas apostolicas ad partē dispensare cum promoto: ut omnia beneficia, quę obtinebat, retineat: & decernere illa non uacare.

Galerus regulariter non mittitur absentibus. Cap.X.

Et notandum qđ sicut apud omnes cerimoniarum libros inuenimus, regulariter Pontifices non consueuerunt mittere galerum rubrum nouis Cardinalibus extra curiam, nisi essent in aliqua legatione pro aliqua re magni momenti nomen sedis apostolicę, quia tunc mittetur, ut sint maioris auctoritatis, & reuerentię. & tunc seruantur infrascriptæ cerimoniæ.

Quę seruantur cum mittitur galerus extra curiam. Cap.XI.

Summus Pōtifex cū galerum rubrum alicui extra curiā destinat, cō mittit alicui pręlato in illis partibus primario per suas literas: ut publicē galerum rubrum apostolicę sedis nomine nouo Cardinali imponat recepto ab eo prius fidelitatis iuramento. Nam ab absentibus exigitur iuramentum. de pręsentibus autem aliquando fuit factum, aliquando non. Formam iuramenti, & literas apostolicas dabit illi, per quem mittet galerum. Qui igitur illum nomine Pontificis ad nouum Cardinalem deferet: cum ingreditur urbem siue oppidum: ubi nouus Cardinalis inhabitat, deducētur a nobilibus & amicis Cardinalis, & ipsum galerum portabit pālam ut uideri possit, siue super unum baculum, sicut portantur ante Papā siue alias quomodo sibi placuerit. Die dominico uel festo conuenient ad domum noui Cardinalis Episcopus cui committitur assignatio & Pontificis nuncius qui galerum portauit: & simul omnes cum nouo Cardinali ibunt ad ecclesiam nuncio apostolico ante Cardinalem galerum portante, & tunc Cardinalis habebit cappam Cardinalarem, & galerum nigrum statui suo pristino congruentem. In ecclesia postq̄ fecerint orationem ante altare, audient missam solennem siue simplicem, prout domino Cardinali placebit. Finita missa Episcopus cōmissarius induet super rochetum, siue superpellicium: stolam pluuiale, & mitram preciosam, & sedebit supra cathedram sibi paratam ante altare uertens faciem ad populum. Nuncius autē, qui galerum portauit, deponet illum super altare: & si ad hoc erit idoneus, & paratus stans in loco conuenienti: ut ab omnibus audiatur facit breuem sermonem de dignitate Cardinalari: de meritis, & uirtutibus noui Cardinalis, & de meritis pricipis, qui pro eo supplicauit. Finito sermone uel dimisso accedet ad Episcopum commissarium. & illi pręsentabit literas apostolicas: quas Episcopus reuerēter suscipiet, & per unum ex suis publice legi faciet. Deinde conuertens se ad circūstātes nar

rabit qualiter summus Pontifex uolēs Sanctæ Romanę: & uniuersali Ecclesiæ de nouis Cardinalibus prouidere.in quatuor temporibus proxime præteritis assumpsit ad Cardinalatus dignitatem octo Reuerendissimos patres omnium uirtutum genere excellentes. inter quos uoluit annumerari Reuerendissimum in Christo patrem, tunc Episcopum Tornacensem cum suis pręclaris meritis: tum maximis precibus, & itercessione serenissimi Regis, seu pricipis &c. & hic, præserti si nuncius Apostolicus id non fecerit, laudet personam Cardinalis, personam intercedētis, & ipsam dignitatem. Demum exponat commissionem sibi factam, & concludat se esse paratissimum ad exequenda Apostolica mādata.

Nouus Cardinalis his dictis accedat ad altare, & genuflexus ante Episcopum iuret: ut in forma ad Epm trāsmissa cōtinetur. Quo facto surgit Episcopus, & retrahēs se ad cornu Epistolę deposita mitra, & libro super altare sibi parato dicit uersiculos, & orationes infrascriptas super Cardinalem genuflexum in eodem loco, ubi iurauit: permanētem. Pater noster: deinde prosequitur secrete. tum alte dicit. Et ne nos inducas in tentationem. ℞. Sed libera nos a malo. uers. Saluum fac seruum tuum Domine. ℞. Deus meus sperantem in te. uers. Mitte ei Domine auxilium de sancto. ℞. Et de syon tuere eum. uers. Dñe exaudi orationem meam. ℞. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℞. Et cum spiritu tuo. Oremus. Oro. Omnipotens sempiterne Deus miserere famulo tuo. N. & dirige eum secundum clementiam tuam in uiam salutis æternę: ut te donante tibi placita cupiat, & tota uirtute perficiat. Oratio. Actiōes nostras qs Dñe aspirando pręueni, et adiuuando prosequere: ut cūcta nostra oratio, & operatio a te semper icipiat, & per te cepta finiatur Per Christum Dñm nostrū. Amen. Sedet deinde Eps cōmissarius cum mitra, & accipiens galerum rubrum de manu nūcii Apostolici ipsum super caput noui Cardinalis ante se genuflexi biretū, & cappam in capite tenētis imponit dicens. Ad laudem, & gloriam oīpotētis Dei accipe rubrū galerum magnæ Cardinalatus dignitatis insigne, quod per manus nostras apostolicę sedis noīe capiti tuo imponitur in noīe patris ✠ & filii ✠ & spūs sancti ✠ Amen. Et sicut idem Paracletus super capita Discipulorum Christi in figura ignis descēdit eorum corda dei timore inflāmans: ita & tu qui illorum typum cum aliis Sanctę Romanę Ecclesię Cardinalibus in terris gesturus es: caritate feruens, zelo domus Dei ardeas, & scias te pro exaltatione, & tuitione catholicę fidei: pro pace, & quiete Christiani populi, ꝓ defensiōe ecclesiasticę libertatis. honore, statu, cōmodoq; Sāctę Romāę Ecclesiæ usq; ad effusiōem sanguinis, & ipsius corporis mortē perpetuo fore obligatum: quod, ut pręstare ualeas, ipse cōcedere dignetur: qui cum patre, & spū sancto uiuit, & regnat in seculorū amē. Et mox dat illi osculum pacis dicēs. Pax tibi. & ille rñdet: & cum spū tuo. Extrahitur deinde galerus, & tradi

nuncio apostolico. Episcopus uero commissarius surgēs detracta mitra genuflectit & incipit. Te deū laudamus, chorus prosequit̃. & Episcopus post primum uersum surgit stans sine mitra usq; in finem: nouus Cardinalis perseuerat semper genuflexus usq; in finem. finito hymno Episcopus dicit. Dominus uobiscum. ℞. Et cum spiritu tuo. Oremus Omnipotēs sempiterne deus dirige actus nostros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abundare. Et in fine. Dominus uobiscum: & cātores dicunt Bnedicamus domino. alii respondēt: Deo gratias. his finitis Episcopus reassumpta mitra stans in medio altaris benedicat solēniter dicēs Sit nomen domini &c. deinde exuit se sacris uestibus, & assumpta chlamide deducit nouum cardinalem domum suam. qui si locus est idoneus ascēdit equū: & cū galero rubro reuertit̃ ad ꝓprios lares.

De creatione Episcopi Cardinalis, & qđ Cardinalis, de quo aliquid tractatur exit consistorio Cp.

Vacante titulo Episcopi cardinalis consueuerunt romani Pontificēs regulariter ad episcopatum promouere antiquiorem presbyterum cardinalem (si tamen ante suam promotionem ad cardinalatum erat consecratus Episcopus) unde si prior presbyterorum non erat ante suam promotionem Episcopus, præmittitur secundus uel tertius si prius erant consecrati. quod seruatum legimus a Ioanne uigesimo secundo, & Clemēte sexto & aliis. Sed non nunq̄ præponuntur iuniores presbyteri propter legationem, ut fecit Ioannes uigesimus secundus prædictus: qui promouit ad episcopatum Hostiensem Dominū Bertrandum de Pogeto: qui erat in legatione, & nouissimus cardinalis. Legimus etiam apud antiquos nōnullos ex diaconatu ad episcopatum promotos fuisse. ut Gregorius undecimus: qui cardinalem Lemonicēsem promouit ad episcopatū prenestiñ. diaconum existentem, & etiam ipsi nostris temporibus idem uidimus, Pius secundus Ioannem caruaial cardinalē sancti Angeli ex diacono episcopum Portuensem creauit propter eius pręclara erga sedem Apostolicā merita, fuerat enim bis in legatione cōtra turcos cū maximo labore, & uitæ suæ discrimine. Et Sixtus quartus Rodericum boriam sancti Nicolai in carcere diaconū Cardinalem: ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ uice cancellarium ad ep̄atum primum: Albanēsem deinde Portuēsem promouit. Licet igitur uidere, qđ Pōtifex pro suo arbitrio cū cōsilio fratrū de ꝑsonis presbyterorum, siue diaconorum cōsueuit titulis episcopalibus cardinalium prouidere. Igitur uacante ecclesia episcopali cardinalari Pontifex in secreto consistorio proponit personas, ut sibi uidetur benemeritas: q̄uis ordinarie antiquiores presbyteros proponere debeat, si præsens est ille, de quo agitur, debet exire consistorio. Et cū Pontifex habebit uota fratrum, promouet illum talem ad episcopatum per uerbum prouidemus: ut fit in aliis episcopis: nō per assumimus: ut in cardinalibus, deinde reuoca

tus ad consistoriū prouisus per Pontificem intimatur sibi, qualiter de con sensu fratrū prouiderit ecclesiæ Episcopali &c. de sua persona tūc nouus Episcopus agit gratias genuflexus Sanctissimo Domino nostro: & oscu latur pedem, & manū eius, & datur sibi anulus preciosus & nouis cardina libus, & eleuatus recipitur ad faciē Pontificis. Inde per ordinē recipitur ad osculū ab oībus aliis cardinalibus, & sedet post ultimum epm Cardina lē. Tum finito cōsistorio deducitur a toto collegio domū propriam medi us inter duos antiquiores diaconos in ultimo loco equitātes. Cum per uenerit ad Domū suā agit gratias dñis Cardinalibus singulariter singu lis: ut de nouis Cardinalibus diximus, uisitat, & uisitatur. Et aduerte qđ ex laudabili, & debita obseruantia quotiēscunq; in secreto cōsistorio agitur de aliqua re spāliter tangente personā alicuius Cardinalis pr̨esentis, ille talis debet exire consistorio: & expectare in camera ad partē quoad finito suo negocio reuocetur.

De electione Legati Apostolici de Latere. Cap.

Pontifex in secreto cōsistorio primum proponit causas: propter quas sibi uideatur necessaria Legatorū creatio: & exquirit uota an sint creandi legati & quot, postq̄ conuenerint, nominant personas. quæ nominatæ ex eunt consistorio, & cum Patres cōcordauerit de personis, reuocantur in tro. Pontifex omnibus consedentibus exponit qualiter confisus de pru dentia uirtute &c. illius: de cōsilio fratrum designauerit illū Legatū Apo stolicum ad tales partes, iniungitq; ei onus legationis. ille, ut primū Pon tifex ad eū conuertit orationē, assurgit: & ut Pontifex finiuit, detecto ca pite agit gratias sāctissimo Domino nostro, & Sacro senatui de bona eo rum opinione erga suā insufficientiā, & uerbis modestissimis excusat se: & rogat, ut id onus melioribus, & peritioribus cōmitatur, & tandē instante Pontifice offert se paratū ad obedientiā, agitq; iterū gratias: & accedens ad eius pedes: & genuflexus osculatur pedē & manū: & recipiē ad osculū oris. Et similiter deinde ab omnibus Cardinalibus, & deducitur domum: ut de Episcopo Cardinali supra diximus. Deinde parat se ad iter: & interi omnes Cardinales uisitat anteq̄ discedit. Adueniente die profectionis fit secretū consistoriū: & in fine exiens a latere Pontificis deducitur ab omnī bus Cardinalibns ordine prædicto usq; extra portā ciuitatis. Et ibi postq̄ egit gratias: & osculatus est oēs Cardinales proficiscitur in pace. Alii au tem reuertuntur domū suā. Cardinalis legatus postq̄ exiuit territoriū ci uitatis ubi Pontifex residet, incipit benedicere, capit mantū rubrū, & pr̨e fertur ante eū Crux. & dum est in legatione nō participat de emolumētis camer̨e apostolicæ: siue annatarū. Consueuerunt summi Pontifices semp quando pronūciabāt nouos Cardinales, siue Epos cardinales: siue Lega tos apostolicos siue nouos electos ad ecclesias catedrales: siue trāslatos ha bere pluuiale, & mitram cōsistorialem, & tūc Cardinales oēs faciebāt re

uerentiam ut in ecclesia. Et nota qđ Papæ nunquam fit reuerentia a Cardinalibus: quando nõ habet pluuiale & mitram. hodie ut audio raro Pontifex ista facit cũ pluuiali, & mitra. Et reuerẽtia nũq̃ fit ĩ cõsistorio secreto.

De ordinatione Cardinalium ad sacros ordines. Cap.

Assumpti ad dignitatẽ Cardinalatus minores ordines, & subdiaconatum accipiunt ab aliquo Ep̃o Cardinali de cõmissione Pontificis. Diaconatũ uero, & presbyteratũ de manu summi Pontificis in loco: ubi suę sanctitati placuerit. Aderunt presentes duo Diaconi Pontifici assistentes: & unus Diaconus ministrans in Missa, si erit solemnis, & unus presbyter Cardinalis parati: qui Pontifici ministrabunt. Et seruabuntur oĩa: quæ in ordinatiõe alioꝝ seruant̃. Senior Diaconorũ dicet. Postulat sctã ecclesia &c. & respondet. Ordinati post ordinationẽ osculantur pedẽ Sãctissimi Domini nostri, & manũ genuflexi, & recipiuntur ad osculũ oris. Ad offertoriũ offerent cereos panes & uinũ: ut faciunt Ep̃i. Et in fine cũ mitra simplici in capite dicẽt. Ad multos annos ut in Episcopis.

Quod apud altare sancti Petri solus Papa consecratur. Cap.

Et nota qđ secundũ institutionẽ Gregorii primi, huiusmodi consecrationes non debent fieri apud altare sancti Petri: quia ibi solus Romanus Pontifex cõsecratur. Quando Papa aliquos uult ordinare publice in sancto Petro consueuit actus ordinationis, & consecrationis facere in capella sancti Andreæ, uel alia, & reliquũ missæ finire ad altare sancti Petri. Et aduerte qđ Cardinales si Papa celebraret publice, anteq̃ illi essẽt ordinati, in suo ordine non essent cum paramentis: sed cum suis cappis laneis, & sederent ultimi post paratos in suo ordine.

De nouo Cardinali ueniente ad curiam sine galero.

Nouus Cardinalis die: quo perueniet ad urbẽ: in qua est Pontifex: quiescit in aliquo loco circa portam urbis intra uel extra secundũ cõmoditatẽ locorum: ut Romę apud sanctã Mariam de populo uenientes per Tusciã: siue per uiã flaminiã: uel apud lateranum uenientes per Appiã siue latinã: illo die non uadunt ei obuiã aliqui Cardinales neq; eorũ familiæ: & cũ est per unũ miliare prope ciuitatẽ dimisso pallio itinerario induit cappam cardinalarẽ, & galerum nigrũ secundum suã pristinam dignitatẽ & illa nocte: ubi quiescit: sũmo mane ornetur ibi aliquis locus honestus, & capax in quo Cardinales cõgregentur expectantes aduentũ aliorũ. Et nouus ponat aliquos ex suis: qui aduertant quando Cardinales adueniũt, & sibi renuncient, ut in tempore possit eis occurrere: cũ uero Cardinales uenerint unus uel plures, nouus cũ sua cappa occurrat eis in introitu loci: & reuerenter, atq; benigne eos excipiat: & ponat oẽs ad dexteram suã: & eos honoret tãq̃ si esset in domo sua: ducatq; illos in locũ præparatũ: ubi debent alios expectare: & ipse sedeat semper ultimus. Et sic unicuiq; ueniẽti obuiã ibit: & deducet ad alios. Cum uero oẽs conuenerint, descẽdant ad

equitandum.& ipſe cum ſuo galero nigro equitabit medius inter duos antiquiores Diaconos in ultimis. Qui anteq̃ pueniát ad palatiũ, illi duo antiquiores Diaconi dimiſſo nouo Cardinali in medio aliorũ duorum poſt eos ſeniores perueniũt ad Pontificem: & illum induunt amictu, alba, cingulo, ſtola, pluuiali rubro, & mitra precioſis. Cũ uero alii Cardinales perueniũt ad palatiũ, & nouũ Cardinalẽ dimittunt in aliqua capella, ſiue camera ad hoc parata cũ duobus iunioribus Diaconis Cardinalibus, & ipſi uadũt ad ſummũ Pontificẽ, qui paratus, ut diximus, p̃cedẽte cruce exit ad publicũ cõſiſtoriũ. ſedẽt oẽs in locis ſuis, & fit reuerẽtia a Cardinalibus p̃ſentibus. deinde aduocatus cõſiſtorialis ꝓponit aliquã cãm. Interim tempore cõgruo duo antiquiores Diaconi uadũt ad locũ: ubi expectat nouus Cardinalis. & illi duo, qui erãt: ueniũt ad cõſiſtoriũ. & facta ex more reuerẽtia Põtifici ſedẽt in locis ſuis. Poſt paululũ uenit nouus Cardinalis medius inter duos Diaconos, & cũ uenerit in cõſpectu Põtificis ꝓfunde caput inclinet ante Põtificẽ ſimul cũ ſuis ductoribus: quoꝝ geſtus animaduertit, & imitat̃. Deinde p̃cedentẽ priorẽ Diaconũ ſequat̃, & iterum ante gradũ primũ ſedis Põtificalis ſimul cũ deductoribus Põtificẽ ueneret̃, & aſcẽdens gradus genuflectat ad pedes Põtificis, oſculet̃ pedẽ & manũ, & a Põtifice ſubleuet̃, & ad oſculũ oris recipiat̃. tum a ſupradictis diaconis ducit̃ ad oſculũ oium Cardinaliũ p̃ñtium p ordinẽ, & in fine ipſos Diaconos ſtãtes in locis ſuis oſculet̃. Et mox a miniſtro cerimoniarũ ducitur ad locũ: qui ei cõpetit ſecũdum ordinẽ ꝓnũciationis ſuę, cũ fuit aſſũptus in Cardinalẽ &. reliquis ſedẽtibus ſedet & ipſe: aduocatus aũt ꝓſequit̃ ſuam cãm. finita cã ſurgũt oẽs Cardinales, & ordinate uadũt ad paruã capellã: ſeu ad altare ad hoc paratũ p̃cedentibus cantoribus cãtantibus. Te Deũ laudamus. duo uero ãtiquiores diaconi uadũt ad aſſiſtẽtiã ſũmi Põtificis, ducit̃ nouus Cardinalis ad altare, ubi ꝓſtratus orat. dicuntur uerſiculi, & oꝛones p primũ Cardinalẽ, reducit̃ ad pedes ſanctiſſimi Dñi noſtri, accipit galerũ de manu Põtificis, & deducit̃ ab aliis Cardinalibus domũ ſuã. Et omnia fiunt, ſicut diximus qñ datur galerus præſentibus. uiſitat, & uiſitatur, Demum in primo conſiſtorio imponitur ei ſilentiũ, & in ſecundo aut tertio aperitur ſibi os. & fit mentio, ut de aliis ſupradictum eſt.

De reditu noui Cardinalis cum galero, ſiue legati.

Si aũt nouus Cardinalis habuit galerũ, ſiue ẽ legatus Apl̃icus aliquis, ille qui uenit, recipitur apud portã, deducit̃ ad palatiũ: & deinde ad conſiſtoriũ ad pedes Papę, ut de nouo Cardinali ſine galero diximus: recipitur ad oſculũ pedis, manus, & oris a Põtifice. & ab oibus Cardinalibus ad oſculum pacis, & tandẽ ponitur ad ſedẽdũ in ordine ſuo. ſecũdũ ꝓnũciationẽ de ipſo factam, ſi eſt nouus. ſiue in loco antiquo, ſi eſt legatus. & nõ ducitur ad altare neq; aliquid cãtatur, ſed finito cõſiſtorio deducitur domum ſuã ab omnibus, uiſitat & uiſitatur. ut de aliis dictũ eſt ſuperius.

De nouo Cardinali, uel Legato redeunte uacante sede. Cap.

Si uero nouus Cardinalis, uel Legatus redierit ad curiam sede uacante nullus Cardinalis uadit sibi obuiam. quia tunc collegium tenet quodam modo locum Pontificis, sed cum suis priuatis amicis se recipit domũ habitationis suæ sine aliis cerimoniis.

SECTIO NONA.

DE LOCO ET ORDINE CONSISTORII Cap.I.

q Via publicum consistorium frequenter nominauimus: & in posterum nominatori sumus: operepreciũ uidetur ordinẽ & modum ipsius consistorii explicare. In palatio Apostolico apud Sanctum Petrum tres aulę sunt põtificales: quas in cõclaui contineri superius diximus. prima omnium maxima pro consistorio publico ornari solet: qñ Reges, aut Regii Legati sunt excipiẽdi. canonizationũ etiã causæ in ea parantur, in tertia aula excipiũtur legationes aliorum principum, & rerum publicarum: cum ad uenerandum summũ Pontificem ueniunt, publicantur noui Cardinales. excipiuntur Legati Apostolici qñ reuertũtur ex suis legatiõibus. excipiunt̃ Cardinales noui uenientes ad Romanã curiã, & agitãtur causæ q̃ publicũ consistoriũ requirunt. In capite aulę erigitur solium põtificale: ad quod tribus amplis gradibus ascenditur, forma solii erit ferme quadrata: latitudinis in sũmo plano palmorum duodecim uel circa, in medio sedes erit parieti hærens cũ magno & paruo scabello, planum totũ cũ magno scabello coopertũ erit panno coccineo, sedes uero aureo erit ornata panno & pariete: & supra caput pendebit aureus pãnus, a dextra infra soliũ per uiginti palmos uel circa sedilia Eporum Cardinalium, & p̃sbyterorũ erunt remota a pariete p duos palmos, habebunt reclinatorium, siue postergale altum usq; ad spatulas & gradũ altitudinis sex aut octo digitorũ: super quẽ pedes teneant, primũ sedile erit longitudinis trium cannarũ uel circa secundum mensurã Romanę curiæ: huic cõiunctum erit secundum sedile duarũ cannarum longitudinis in transuersum aulę: ita ut ibi sedentes in faciem Põtificis respiciant. a sinistra Pontificis erit sedile Diaconorũ Cardinalium e regione Eporum Cardinalium, inter quod & sedile: quod in trãsuersum porrigitur erit spaciũ decem palmorũ, aut duodecim, ut sit quodãmodo ostium ad ingressum consistorii, longitudo sedilis Diaconorũ erit duarũ cannarum cũ dimidia uel circa, hęc sedilia erunt pari formiter ornata aulęis, & tapetis, & eiusdẽ altitudinis, & latitudinis, ita ut in nullo differant gradus solii Põtificalis: & totum spacium quod sedilibus circũplectitur pannis uiridibus sternitur.

De habitu, & locis in publico consistorio. Cap. II.

Pontifex ad publicum consistorium ut ad capellam procedit paratus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro, & mitra preciosis, cruce cum cardinalibus præcedente. sedet in sua sede Pontifex, cardinales facta ex more reuerentia omnes in suis sedibus sedent. diaconi non assistũt. postq̃ fecerint reuerentiã, Archiepiscopi, Episcopi, protonotarii, & omnes plati sedent super tres gradus solii pontificalis. & cum eis in ultimo subdiaconi, auditores, clerici cameræ, & acoluthi omnes cũ suis cappis laneis. curiales togati sedent super terram inter sedilia cardinalium. cubicularii & secretarii cum caputiis ad collum in terra inter prelatos, & curiales togatos. Si nepotes Põtificis, aut aliqui magni principes adsunt. Vnus uel duo nõ tamen tales, quos sedere deceat in sedili Cardinalium, hi stant iuxta Pontificem hinc inde. oratores Regum, & principum, & magni nobiles stant ad dexterã Põtificis inter gradus solii & parietes, familiares Papę & nobiles stant a sinistra inter gradus, & parietes. Aduocati consistoriales stant retro uel post sedilia presbyterorum & Diaconorum Cardinalium. Procuratores Regum, Principum, Religionum simul cum procuratore fiscali stant post sedile Episcoporum Cardinalium inter murum & sedile. fiscalis tamen tenet primum locum. Spacium autem inter sedilia p̃sbyterorum, & Diaconorum Cardinalium seruientes armorum obseruant: tanq̃ ostium & aditum consistorii, & illac qui ingressuri sunt ad Pontificem: ingrediuntur. Magister sacri hospitii: quę dignitas hoc tempore est in nobili comitum domo illic stat ante seruientes armorum in fine sedilis presbyterorum, & in capite sedilis Diaconorum stare debent clerici cerimoniarum: ut presto sint ad exequendum: quę Pontifex mãdauerit, & ordinandum quę sunt agenda: Cum autem consistorium tenebitur p̃ causis iudicialibus tantum, quod fieri consueuit a Pontificibus: interdum cũ ob alias causas non tenetur, aduocatus proponens stat post sedile presbyterorum Cardinalium contra Pontificis faciem: & causam suam exponit & in fine cedulã suę supplicationis inter sedentes in terram curiales proiicit. qui illam ad manus uicecancellarii transmittũt. Siquis est ex aliis aduocatis: qui contradicere uelit: & pro aduersario respõdere: finita altercatione Pontifex respondet per uerbum placet simpliciter: uel cum limitatione ut sibi uidetur. Et uicecancellarius manu propria signat supplicationẽ, secundum Pontificis responsum, & idem in libro quem penes se habet scribit. Nam quidam ex suis apud pedes suos sedens, librum & pugillares seruat. Expeditis autem causis surgunt omnes, & duo seniores Diaconi accedunt ad assistentiam Põtificis, qui reuertitur ad cameram eo ordine: quo uenerat.

De consistorio secreto. Cap. III.

Secretum consistorium celebratur in aula aliqua palatii Apostolici

remotiori: hodie cameram Papagalli appellant. sedes Pōtificalis parieti hęret i medio: surgit a solo sine thalamo, aut gradibus. scabellum habet magnū. sup quod Pontifex tenet pedes, & aliud paruū per quod ad maius ascenditur. Scabella pro pedibus Cardinalium ante Pontificem locantur in forma quadrata a dextra, & a fronte sedent Episcopi, & presbyteri suo ordine unus post alium. prior Episcoporum primus post Pontificem, deinde alii. a sinistra uero prior Diaconorum primum iuxta Papam obtinet locum, alii deide sequuntur ultimus presbyterorum proximus est ultimo Diaconorum. Inter quos nemo Cardinalium sedet. Pontificis sedes aureo panno est ornata, scabella Cardinalium nuda sunt: sed picta rubeo colore cum armis Papę, locus inter sedem Papę, & scabella Cardinalium tapetis sterni consueuit, ultimus Diaconorum tintinabulum, seu campanellam retinet: ut signum faciat custodibus consistorii. si Pontifex aut patres ab eis aliquid uelint. In angulis ante faciē Pontificis scabella duo hinc, & inde remouentur quoad omnes conuenerint: ut inde tanq̄ per ostia intrent Cardinales ad sedendum: cum omnes congregati sunt: illa duo scabella restituūtur in locum suum. Pontifex si est pronūciaturus Cardinales, siue prę latos: cōsueuit exire paludatus, & mitratus: in aliis negociis cū suo rocheto, & paruo cappucio. q̄uis hodiera ro nisi i principio Pontificatus exeat cum pluuiali, & mitra. alii omnes p̄ter Cardinales excluduntur cum tractare incipiunt consistorialia: duo secreti cubicularii pro foribus consistorii excubant cum suis cappuciis super collum inuersis: ut presto sint, si signum fiat. Pontifex negocia incumbentia in senatu proponit, deinde per ordinem sententias rogat (uotum enim suum sententias appellant) quisq; surgens sentētiam suam dicit, deinde Pontifex secundum maioris partis sententiam decernit.

SECTIO DECIMA.

DE PROVISIONE ECCLESIARVM. Cap.I.

CVM autem prouisiones Ecclesiarum Pōtificalium, siue monasteriorum occurrunt: Pontifex cōmittit uiuæ uocis oraculo alicui ex Cardinalibus: ut de opportunis legitime se informent, & deinde in secreto consistorio referat: Cardinalis cōmissarius Primo diligenter inquirit de essentia, qualitate, & regiōe Ecclesię uacantis: tum de ueritate, & modo uacationis, demum de qualitate, & sufficientia prouidendi, seu confirmandi. Nam quędā prouincię hn̄t priuilegiū a sede Aplica eligēdi sibi p̄latos: cū illo℞ Ecclesię, siue mōasteria uacāt, & tūc ultra p̄dicta diligēter iquiret: an electio fuerit cāonica, & canonice fcā, puidēdus āt ab ip̄o Pōtifice nominat siue motu p̄prio, siue ad

petitionem principũ, aut alioꝶ, & aliquãdo plures nominantur, & de pluribus exquiritur. examinãtur super præmissis testes medio iuramento. recognoscuntur publica documẽta, & aliæ scripturæ, & cõficit̃ ꝓcessus ordinarius: cum placuerit sũmo Põtifici: Cardinalis cõmissarius in secreto cõsistorio refert publice oĩa, quæ in processu cõtinẽtur sũmarie, & simpliciter, ac dilucide. processum ipsum ĩ scriptis per scribam suũ redactũ secũ habens. Pontifex relatione audita: exquirit primo uotũ comissarii proponentis, deinde patrum sententias, & si suę Sanctitati uidetur expedire, pronunciat in hanc formam remoto e capite Bireto dicens uidelicet.

Auctoritatę omnipotẽtis Dei, & beatorũ Apostoloꝶ Petri, & Pauli, ac nostra ꝓuidemus Ecclesię Pientiñ. de persona dilecti filii Augustini Patricii clerici Senẽsis præficiẽtes eũ illi Ecclesię in Episcopũ, & pastorem, curã, & administrationẽ illius Ecclesię in spũalibus, & tẽporalibus eidẽ plenarie cõmittẽdo. In noĩe Patris: & Filii: & Spũs Sancti. Amẽ. Et sic dicẽs facit manu signũ Sanctę Crucis. Si uero electio erit confirmãda: non dicit prouidemus: sed electionem de persona dilecti filii Alberti electi Argentiñ. ad Ecclesiam Argentinam canonice factam cõfirmamus, & approbamus pręficientes eum illi Ecclesię in Episcopum &c.

Pronunciandi Abbatis forma. Cap. II.

Auctoritate &c. prouidemus Monasterio Sancti Galgani ordinis Cisterciensis Senensis diœceſ. de persona electi filii. A. eiusdẽ monasterii monachi professi in sacerdotio, & legitima ætate constituti: pręficientes eũ illi Monasterio in Abbatem, curam, regimẽ, & administrationem ipsius monasterii in Spiritualibus, & temporalibus eidem plenarie cõmittẽdo. In nomine Patris: & Filii: & Spiritus Sancti. Amen.

Interdum autem cum Ecclesia uacat in curia Romana: & persona ꝓuidenda est familiaris, siue ualde nota Pontifici: Pontifex sine aliquo processu, siue cõmissione proponit personam, & de consensu fratrum prouũciat, & prouidet: ut superius est dictum.

De habitu: & prima uisitatione Pręlatoꝶ, & iuramẽto. Cap. III.

Pronũciatus in Epm̃ mox accipit rochetum, & tõdet caput faciẽs sibi magnã coronã, & ut primũ poterit indutus magna cappa, & sociatis ab amicis equitat cũ Galero nigro Epãli: primũ ad palatiũ Apostolicũ, & agit gratias sũmo Põtifici de sua ꝓmotione, deide ad oẽs Cardinales: quibus ẽt agit gratias, qđ ꝓmotionẽ suã benigne iuuerint, & ĩ ea gratiose cõsenserint. Et qñ promotus intrat ad Pontificem, seu Cardinales: solent ẽt admitti prẽlati, & nobiles curiales: qui eum deducunt: ut possint audire proponentem, & respondentem. solent promoti agere gratias pro dignitate sibi cõmissa: merita sua extenuando, & dignitatis auctoritatem amplificando, Ecclesiam sibi cõmissam cõmendando, & se offerẽdo. Põtifex pro qualitate personę respondet allegando merita promoti uel interceſ-

ſorum eius,& monet:ut Eccleſię,ad quam promotus ē:honori,& utilita ti totis uiribus incumbat.Cardinales plerunq; ſolent reſpondere:quod ipſis non ſunt agendę gratię:ſed ſummo Pōtifici,qui perſonam ſuam ad illam dignitatem promouere uoluit.ad alia uero reſpondent ſecundū me rita:& ſecundum propoſita:laudando,monendo,& hortando:ut expedi re iudicauerint. Promoti clerici ſeculares ſtatim: ut diximus utuntur rocheto:& capello ab extra panno nigro,ab intus ſerico uiridi coperto cum cordulis:& mappulis uiridibus. Promoti uero ex religione utun tur priori habitu ſine rocheto(niſi ſint canonici regulares, qui illo utun tur in ſua religione).& utūtur galero ab extra:& ab intus nigri coloris,ſi cut protonotarii:& Abbates pręſentes ante expeditionem literarū Apo ſtolicarum pręſtant iuramentum fidelitatis ſummo Pontifici in mani bus prioris Diaconorum Cardinalium genuflexi in forma: quam cleri cus cerimoniarum exhibet:qui de iuramento eſt rogatus, & facit inde in ſtrumentum,& refert in Cancellaria,qualiter talis pręlatus iurauit, neq; in Cancellaria expediuntur literę ſine tali relatione:& male,& cum graui pręiudicio Apoſtolicę ſedis:& ideo prouidendum. Ad abſentes mittitur forma iuramenti cum aliis literis.

Qui appellantur electi. Cap.IIII.

Promoti ad Eccleſias:ſiue monaſteria ante ſuam conſecrationem:ſiue benedictionem:quam infra tres menſes ſumere debent:non appellantur Epiſcopi:ſiue Abbates:ſed electi.& q̄uis utantur Epiſcopali:ſiue abbatia li habitu:non tamem poſſunt uti paramentis:& mitris ſine ſpeciali indul to Pontificis. Conſueuerunt tamen Pontifices in curia committere miniſtris cerimoniarum:ut pręlatis huiuſmodi concedant,quod poſſint in capella Sanctiſſimi Domini noſtri cum aliis pluuiali:& mitra uti ī pu blicis actibus.

De pallio:& quomodo traditur. Cap.V.

Promoti ad metropoliticas:ſeu parochiales Eccleſias etiam ſi ſint cō ſecrati Epiſcopi:appellantur Archiepiſcopi. Neq; Patriarchę niſi pri mum acceperint pallium de corpore beati Petri ſumptum:ſed electi ad il las Eccleſias, & tranſlati de una Eccleſia metropolitana ad aliam non poſſunt uti pallio:quod acceperant in prima ſua Eccleſia, & minus pal lio prędeceſſoris defuncti:ſeu tranſlati:ſed oportet, quod de nouo peta tur pallium,& obtineatur,& interim non poſſunt neq; conſecrare, ſyno dum celebrare,& alia pleraq; Pontificalia exercere.Debent autem petere pallium per ſe:uel procuratorem intra tempus ſex menſiū. Sunt & quidā Epiſcopi,qui ex indulto Apoſtolico pallio utuntur:ut Luceñ. ī Thuſcia, Papieñ. in Lōbardia. Bambergeñ. ī Germania. Et ſi qui alii:quo uti debēt infra ſuas Eccleſias diebus:& modo in priuilegiis a ſede Apoſtolica illis conceſſis. Cura conficiendorum:& cōſeruādorum palliorū ad ſubdia

conos Apostolicos pertinet:qui ex lana munda:& alba illa hoc pacto cō ficiūt.Sanctimoniales monasterii Sanctę Agnetis:uel religiosi:qui sunt ī illa Ecclesia:offerūt quotannis Agnos duos albos super altare illius Ecclesię in die festiuitatis Sanctę Agnetis dum in missa soléni cātat Agnus Dei,qui agni recipiuntur a duobus canonicis Ecclesię Lateranēsis,& ab eis postea cōsignant subdiaconis Apostolicis:qui Agnos ipsos in pascua mittunt,quoad ueniat tempus tōdendi ipsos agnos opportunum . ex his agnis lana tondetur,quę mixta cum alia lana alba,& pariter mūda reducitur in filum:ex quo pallia hmōi cōtexuntur Latitudine digitorū trium redacta in orbem ita:ut humeros prę sulum ambiāt,a pectore:& renibus particulam pendentem habet pallium longitudinis palmi:& semis:& in eius extremitatibus laminas plumbeas tenues ad parē latitudinem ī fine orbiculatas,nigro serico tectas,insutas supra pēdentes particulas ante, & post,& super humeros utrosq;.sic confecta pallia per subdiaconos portant ad basilicam Principis Apostolorum,& per canonicos basilicę ponuntur super corpora Petri,& Pauli Apostolorum sub altari maiore:ubi factis ex more uigiliis illa per noctem dimittunt,deinde restituunt subdiaconis:qui in loco honesto ea cōseruāt. Vsus autem pallii huiusmodi inquātum potuimus explorare antiquissimus est,& a Lino Pōtifice Petri Apostoli imediato successore habuit originem,ita enim scriptū legimus a Maximo Epō ī Homilia de ueste sacerdotali.In lege gratię antiquum ē illud nostrum ephoth(id est pallium)quod nostri Patriarchę arbitrantur a Lino post Petrum secundo Romano Pōtifice īstitutum:& in singulare potestatis priuilegiū nostris Deo plenis prę sulibus datū.Et Eusebius cęsariensis in sermone de Epiphania scribit Nihil antiquius ueste illa sacerdotali prę sulis nostri, quę illi ue sti de ueteri testamento successit bysso, auroq; contextę:qua in signum plenissimę potestatis primus Linus amictus est : cui & typum dedit,& nomen:ut a ueteribus accepimus scriptoribus,quam appellauit & pallium. Cum autem aliquis prę latus indiget pallio:illud primo per quempiam ex aduocatis consistorialibus pro curatorem ab eo ad hoc specialiter constitutum a summo Pontifice in consistorio instanter,instantius :& instantissime petitur.Pontifex excluso aduocato exquirit patrum sententias:an dandum sit pallium, deinde cōmittit Priori Diaconorum:ut pallium prę lato:uel eius procuratori assignet,expediuntur super ea re literę Apostolicę in forma consueta,& prior Diaconorum Cardinalium imponit locum:& diem.ubi:& in quo pallium consignare debeat.Id plerumq; fieri solet in domo ipsius Cardinalis in sua capella:iterdū autē in Ecclesia Sancti Petri:& super maius altare,& ualde cōdecēter maxime pro maximis Ecclesiis,& ultramōtanis,& ita uidi seruari a Reuerēdissimo Dn̄o Cardinali Seneñ.priore Diaconorū.Statuta die p̄latus,si ē prę sens,uel eius ꝓcurator ī absentia cū spāli mā

dato uenir ad locum ordinatum. adsunt Dñs Prior Diaconorum Cardinalium, & subdiaconus Apostolicus cum ipso pallio: qui pallium explicat super medium altaris. prelatus, si est presens, idutus super rochetum : siue superpellicium planera genuflexus in gradu altaris ante priorē Diaconorum stantem in cornu dextro altaris: ubi legitur Euangelium: petit sibi dari: & cōsignari pallium his uerbis. Ego. N. electus Ecclesię. N. instāter, istātius, & instātissime peto mihi tradi: & assignari pallium de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo Pōtificalis officii. Tunc dñs prior Diaconorum accipiens pallium de alrari imponit illud super humero prelati genuflexi dicens. Ad honorem omnipotentis Dei: & beatę Marię semper uirginis, atq; beatorum Apostolorum Petri, & Pauli: nec nō Ecclesię. N. tibi cōmissę: tradimus tibi pallium de corpore beati Petri sumptum: in quo est plenitudo Pontificalis officii cum Patriarchalis: uel Archiepiscopalis nominis appellatione: ur utaris eo infra Ecclesiam tuā certis diebus: qui exprimuntur in priuilegiis ab Apostolica sede cōcessis In nomine Patris: & Filii: & Spiritus Sancti. Amē. Et illud cum subdiacono aprar: nō tamē infigir spinulas, & recipir illum ad osculū pacis: Demum clericus cerimoniarum extrahit illi pallium, & aduocatis restibus rogat se de illo actu. plicat pallium, & illud portat ad dictum prelatum: uel illud reseruar in loco sacro quoad prelatus recedat, & rūc dat illi pallium cum publico instrumēto. Vidi etiam cum essem magister cerimoniarum. Sixtum Papam quarrum manibus propriis dedisse palliū Patriarchę Constātinopolirano Domino Hieronymo Lando Veneto : tunc Archiepiscopo Cretēsi: quod tamē (ur arbitror) nō puto multū cōdecens esse, cum traditio pallii proprie ad Diaconum spectet: & ipsi Romano Pōtifici in sua coronatione: & cōsecratione nemo imponat palliū nisi prior Diaconorum. Si aurem pallium rradendum sit procuratori in absentia prelati: procurator indutus superpellicio genuflectat: ur de p̄lato diximus: & petit pallium, & iurat in hanc formam. Ego. N. procurator: & procuratorio nomine: & pro parte reuerendi in Christo Patris: & Dñi dñi. N. electi Ecclesię. N. instanter, instantius, & instantissime peto mihi tradi, & assignari pallium de corpore beati Petri sumptum, in quo est plenitudo Pontificalis officii, & promitto illud reuerenter portare eidem Reuerēdo Patri Dño. N. nec pernoctabo in aliquo loco nisi una nocte tātum, nisi prepeditus fuero legitime, & tunc in cathedrali ipsius, & si nō fuerit carhedralis, in collegiata: & si nō fuerir collegiata, in parochiali Ecclesia remittam, & honorifice reponam, sic me Deus adiuuet, & hęc Sancta Dei Euangelia. Diaconus autem Cardinalis accipiēs pallium de altari imponit illud super humeros procuraroris dicēs. Ad honorem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorum Petri & Pauli: & Dñi nostri Papę: ac Sanctę Romanę Ecclesię assigno tibi palliū de corpore bea

ti Petri sumptum: in quo est plenitudo officii cum Archiepiscopalis nominis appellatione: nomen & pro parte Reuerendi in Christo patris domini. N. & Ecclesię. N. ad quam electus est ut eo utatur infra ecclesiã suam certis diebus: qui exprimũtur in priuilegiis ab Aplica sede concessis. Et in fine procurator osculatur illi manum, & rogat clericum cerimoniarũ, & petit instrumentum. clericus extrahit illi pallium: plicat, & reportat & conseruat in loco sacro quousq; procurator sit discessurus, & tunc dat illi pallium & instrumentum in publica forma.

Qui pallium sunt accepturi, postq̃ fuit petitum in consistorio & concessum: componunt primum cum subdiaconis. nam illi ut diximus tenẽt pallia. Qui accipiunt secundũ ualorem, & taxam Ecclesię aliquãdo plus: aliquando minus pro cẽtenario. Et quia uidi uarios usus, & nihil firmi statutum legi: de quota nihil dicam, clerici cerimoniarum & ipsi ratiõe officii sui & instrumenti mercedem suam exigunt etiam ad proportionem taxę & ualoris Ecclesiarum: non tamen tantum, quantum subdiaconi. Solent etiam: qui pallium accipiunt Diacono Cardinali duo bireta, & totidem suis camerariis dono dare. antiquitus dabant: ut legi: uinum album, & species. portabant etiam duas faculas cereas quæ ardeant super altare, dum pallium traditur: & sericum ad induẽdum pallium: cum quo illud ad Ecclesiam suam deferunt.

SECTIO VNDECIMA.

DE PVBLICATIONIBVS SOLENNIBVS.

DE PVBLICATIONE PACIS. Cap.I.

In publicatione pacis lectis capitulis Pontifex surgit sine mitra. incipit. Te Deũ laudamus, & cãtores prosequũtur, & in fine chorus cantat Antiphonã. Da pacẽ Dñe in diebus nr̃is quia nõ est alius qui pugnet pro nobis nisi tu Deus noster: & Põtifex dicit hos uersiculos choro r̃ndẽte. Fiat pax ĩ uirtute tua. ℟. Et abũdantia in turribus tuis. uers. Nõ nobis Dñe non nobis. ℟. Sed nomini tuo da gloriam. uers. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spũ tuo. Oremus.

Deus a quo sancta desideria, recta consilia, iusta sunt opera, da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacem, ut & corda nostra mandatis tuis dedita, & hostium sublata formidine, tẽpora sint tua protectione trãquilla per Christum Dñm nostrum. Amen.

In publicatione federis initi contra hostes Ecclesię aut infideles.

Lectis capitulis Pontifex surgat & incipiat. Te Deum laudamus sine

mitra.chorus prosequitur hymnum usq; ad finem. Pontifex pronunciat Pater noster. Et deinde. Et ne nos iducas in tētationem. ℞. Sed libera nos a malo amen. uers. Christus uincit. Cristus regnat. Christus imperat. ℞. In ęternum: & in seculum seculi. uers. Respice Domine in faciem Christi tui. ℞. Exaudi preces Ecclesiæ sanctæ tuæ. uers. Miserere nostri miserere nostri. Respon. Respice nos & ostende nobis lucem miserationum tuarum. uers. Adiuua nos Deus salutaris noster. respō. Et propter gloriam nominis tui libera nos. uers. Propicius esto peccatis nostris propter nomen tuum. ℞. Ne forte dicant in gentibus ubi est Deus eorum? uers. Saluos fac nos domine Deus noster. ℞. Vt liberati de tribulatione confiteamur nomini sancto tuo. uers. Concede Domine populo tuo ut sit ei cor unum: & Anima una. ℞. In obseruatione mandatorum tuorum. uers. Alleua manus tuas super gentes alienas. ℞. Vt uideant potentiam tuam & agnoscāt te. uers. Innoua signa & immuta miracula. ℞. Glorifica manum et brachium sanctum tuum. uers. Hostium nostrorum elide superbiam. ℞. Et eorum cōtumaciam dexteræ tuę uirtute prosterne. uers. Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est. ℞. Intrent in conspectu tuo & gemitus compeditorum. uers. Effunde iram tuam in gentes: quæ te non nouerunt. ℞. Et in regna: quæ nomen tuum non inuocauerunt uers. Ecce inimici tui Domine sonuerunt. ℞. Et qui oderunt te extulerunt caput. uers. Auerte a nobis Domine indignationem tuam. ℞. Et procul sit a nobis furor tuus. uers. Da mercedem Dñe sustinētibus te. ℞. Vt prophetæ tui fideles īueniātur. uers. Sanctus deus, Sanctus fortis, Sāctus immortalis. ℞. Miserere nostri. uers. Mitte nobis auxilium de sancto. ℞. Et de syon tuere nos. uers. Domine exaudi orationem meam. ℞. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dominus uobiscum. ℞. Et cum spiritu tuo. Oremus Omnipotens sempiterne Deus qui preciosissimo sanguine dilectissimi filii tui humanum genus redimere: ac per beatos Apostolos eius iacentem in tenebris mundum ad Euāgelii lucem erigere dignatus es quæsumus: ut aduersus impias Turcorum gentes cūctasq; barbaras natōes uiuificæ Crucis inimicas fideles christianorum principes, ac populi ita potēter arma accipiant, ut pro tui nominis gloria militantes, uirtutis tuæ brachio subleuati, ad ecclesiam tuam uirtutis signa reportēt. Omnipotēs sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnes potestates, & omnium iura regnorū: respice in auxilium Christianorum catholicorum: ut gentes paganorum, & hęreticorum, quæ in sua feritate confidunt dexteræ tuę potentia cōterantur. Per. C. D. N. Amen.

Si uero hostes sunt christiani dicantur istæ orationes. Oremus. Protector noster aspice Deus: & ab inimicorum nos defende periculis: ut omni perturbatione semota liberis tibi mētibus seruiamus. Deus refugium nostrum, & uirtus adesto prę sens ecclesię tuæ precibus Auctor ipē pietatis, & praesta, ut ab omni exuamur bellorum nequitia, & in tuæ prote-

ctionis securitate lætemur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

In publicatione federis initi pro defensione Ecclesię, & conseruatione pacis.

Lectis de more capitulis surgit Pontifex sine mitra, & dicit. Te Deū laudamus. Chorus prosequit: quo finito prōnūciat Pontifex. Pater noster. &c. Et ne nos inducas in tētationē. ℣. Sed libera nos a malo. uers. Saluos fac seruos tuos Dñe. ℣. Deus meus sperantes in te. uers. Dissipa gētes: quę bella uolunt. ℣. Vt liberētur dilecti tui. & confiteantur noi tuo. uers. Concede Dñe populo tuo: ut sit ei cor unū, & anima una. ℣. in obseruatione mandatorum tuorū. uers. Mitte nobis Dñe auxiliū de sancto. ℣. Et de syon tuere nos. uers. Dñe exaudi orationē meā. ℣. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscum. ℣. Et cum spiritu tuo. Oremus. Ecclesiæ tuę quę sumus Dñe preces placatus admitte, & destructis aduersitatibus & erroribus uniuersis secura tibi seruiat libertate. Per Christū Dominū nrm amē. Deus auctor pacis & amator charitatis, quem nosse: uiuere, cui seruire, regnare est, protege ab oibus impugnatioibus: supplices tuos. ut qui i defēsione tua confidimus nullius hostilitatis arma timeamus Per Christum Dominum nostrum. Amen.

SECTIO DVODECIMA

Ordo quomodo Papa equitat in pontificalibus Cap. I.

SI Romanus Pontifex Romę: uel alibi morā trahens uelit de loco ad locum in solenni pompa (id est pontificalibus) equitare. hic ordo seruetur. Primi equitabūt Valisarii dominorū Cardinalium cum familiis ipsorum dominorum Cardinaliū, & aliorum prelatorum, mixim incedentibus. ut eis placuerit. Qui tamen lōgis uestibus utuntur. clerici Pontificē nō præcedunt cum istis, sed sequūt. Tum p ordinē isti sequūtur, Tōsor, & Sartor Papæ cū ualisiis rubris: i quibus sūt uestes Pontificis, familiares & Scutiferi Papæ, Nobiles & Barones minores cū attinētibus Cardinalium, Scala Papæ pāno rubro coperta, quam Equus albus phaleratus portat. equū aliquis ex parafrenariis Papæ freno ducit: scala ipsa lignea: quę gradus tres cōtinet, equo Pōtificis apponit per quam equū suū ascendit si equitat, deinde reponitur super et ad locum suū reducitur, post scalā equitāt Duodecim cursores Papæ, cū duodecim Vexillis rubris, inde uexilliferi uiri Nobiles cū uexillis ciuitatis, Papæ, Ecclesię, & sanctæ Crucis, ornati ut in coronatione Pōtificis diximus. & ordine ibi declarato, Si plura erunt uexilla pro dignitate illorū disponētur, digniora erunt ultima. Deinde equi duodecī albi phalerati, freno ducent sine sessoribus: tū quatuor nobiles portātes quatuor pileos ex cra

mesino supra baculos quosdam ad mensuram triũ uel quatuor palmorũ. hi scutiferi honoris uocant̃. Inducũt post hos procuratores Regum, & Pricipũ, Procurator fiscalis, aduocati, & secretarii mixti: ut alias dictũ ẽ. & post cubicularii cũ caputiis supra collũ & circa pectus inuersis, secretarii & aduocati, cubicularii aurẽ circa pectus tm̃. hos sequũt̃ accoluthi, clerici camerę, & auditores Rorę cũ rochettis, & cappis. inde ꝓceres, & barones maiores, & oratores regũ, & pricipũ simul cũ cõseruatoribus urbis. inter oẽs Senaror pręcipuũ locũ habebit, cedetq; tantum Orarori Cęsaris, deinde si quis aderit magnus Princeps aut p̃fectus urbis: siue aliquis insignis: qui tñ non sedeat in scãno Cardinaliũ. subdiaconi Apostolici postea equitabũt cũ rochettis & cappis, & ille qui fert Crucẽ papalẽ pileũ in capire gestabir ab extra nigro panno abintus serico cum cordulis, & mappulis cærulei coloris. anre crucẽ duo magistri ostiarii cum suis uirgis sericeis. Immediate incedenr post Crucẽ duodeci pedires clerici: uel laici, accensa funalia deferent, & iuxta eos equitabunr duo clerici capellæ, laternas duas argenteas p̃ferẽtes, in quibus cãdelę perpetuo lucẽt, ducit̃ post hos equus albus phaleratus mãsuetus, & pulcher cum tintinabulo ad collũ benesonãre: qui capsulã uehir cũ sacratissimo Christi corpore, supra qd̃ ciues nobiles porrabũt baldachinũ, funalia cõdecẽrer deferent̃ p clericos cũ superpelliciis. Sic tẽpore Pauli secũdi aliquãdo fieri uĩdimus. nã tũc beneficiati sancti Perti ea portarunt. Post sacramentũ sacrĩsta aplici palatii, cũ suo habitu & baculo in manu equitabit, & post eũ si quis adierir princeps: qui in scãno Cardinaliũ sedeat. Nã inter Sacramentũ & Papã: & quãdo sacramentũ non adest inter Crucẽ, & Papam nemo oĩo ĩcedere debet nisi Cardinales: & qui cũ eis sedẽt. ꝓcedunt deinde Dñi Cardinales, diaconi, p̃sbyteri, Epĩ, duo tantũ antiquiores Diaconi Põtifici semp assistunt, & ante eũ immediate incedũt: senior ferulã manu gestat ex officio: ut prior diaconorũ, & ad quẽ spectar ordinare processiones, & ita oẽs libri antiqui cerimoniarũ cõtinent, & seruatũ uidi tẽpore Pii secũdi: cũ Prosper columẽ erar prior diaconorũ. & tẽpore Pauli, cũ Rodericus Boria, qui nũc est Eps portuẽsis erat prior, camerarius autẽ si est Cardinalis, nõ debet portare ferulã, sed eius uice camerarius: quia nõ ut Cardinalis, sed ut camerarius porrar ille: qui potest esse nõ Cardinalis secundũ obseruatões supioꝝ tpum. Nr̃o tñ tpe & Latinus ursinus, & qui nũc camerariatũ tenet Raphael Scti Georgii Cardinales ferulã portare, & processionẽ ordinare cõsueuerũt. Cardinale Senẽsi priore diaconorũ id nõ mõ ad ęquo aĩo ferẽte, sed libentissime pmittẽte. ꝓcedet deinde Pontifex cũ pluuiali, & mitra p̃ciosa: siue cũ regno id ẽ tiara triplici corona ornata uectus equo albo, siue sella sub baldachino: equũ freno ducẽt primũ maiores pricipes: deinde alii inferiores: sellã humeris etiã a pricipio pricipes & alii ut in ꝓcessione coronationis diximus portabunt: post põtificẽ cu-

bicularii duo secreti,& iter eos Decanus rotæ,q̄ seruit de mitra cū habiti bus suis sequunt̄.inde duo medici cū secretario Papę,si non est prelatus, consueuit intet hos equitare Elemosinarius Papæ.et aliquādo cū uidet p̄s surā circa Pontificē spargere pecunias.deinde seruiens armorū firmatus oībus armis præter galeam equitat portans umbellā crocei,rubeiq; colo ris:aliorū autē seruiētiū armorū cū suis argēteis baculis pars equitat an te Crucē:alii uero discurrūt per pompā sursum & deorsū:instantes,et cu rātes.ut pōpa suo ordine p̄cedat. parafrenarii cū suis martellis.cursores cū uirgis,& bacculis argenteis coreaceis uēto siue stuppa plenis turbā se mouētes:& custodes corpis cū baculis ligneis Pōtificē pedites circūstāt post umbellā sequūtur prelati cū suis cappis amplis,& pileis. primū Pa triachę si qui assūt:tunc assistētes Papę Oratores:prelati:Archiepi:Epi: protonotarii:Abbates:postremo curiales togati mixtim:ut placet pom pam claudunt.

.Ordo cum Papa equitat ad aliquam ecclesiam religionis gratia, siue ad alium locum:& non in pontificalibus. Cap.II.

Valisarii:& familiares Cardinaliū:& prelatorū:in breuibus p̄cedunt, ualisarii Papæ Scutiferi Papæ,cum minoribus nobilibus:& attinētibus Cardinaliū:aliqui equi albi phalerati sine sessoribus cū magistro stabuli: post eos procuratores Regū:& principū:& fiscalis:duo forerii cū pul uinaribus aureis:& tapeto:ut super his genuflectat Pontifex in orōne:& hoc si uadit ad aliquā ecclesiā ad orādum:aliter forerii nō uadunt in ordi ne.Secretarii:& aduocati mixti.cubicularii:& oēs cum suis capuciis sup humerū sinistrum:acoluthi:clerici camerę cum oratoribus nō p̄latis: & senatore.subdiaconi cū Cruce,& magistris ostiariis: post crucē secundū antiquū & debitum morē ipse Pōtifex debet procedere equo uel sella ue ctus si nō habet stolā:& mitrā,& tunc habebit stolā supra rochetū longā succinctā:& desup capuciū puum rubri coloris secundū debitum ordinē: q̄a supra rochetum semp Papa utit̄ colore rubro:p̄terq̄ a sabbato scō ad octauā paschę.hodie tū quia factitauit Sixtus quartus:utit̄ plerunq; al bo caputio cōtra maioꝝ normā:et deinde si ē frigus,uel tēpus pluuiosum mātum rubrū aptum a parte anteriori:& pileū in capite purpureū cum aureo lymbo in extremitatibus.Deinde sequi debēt Cardinales:Epi:pres byteri:diaconi.Sed tēpore Sixti & post crucē,quis icōgrue Cardinales p̄ cedebāt diaconi:presbyteri: Epi:Et duo ātiquiores diacōi assistūt; custo des corporis armati ante crucem instructa acie incedunt;post Pōtificē mox sequuntur duo secreti cubicularii cum secretario,si nō est prelatus, & duo medici.Decanus rotę nō adest:quia Pōtifex nō habet mitrā.Cardi nales cū sequunt̄:primo erūt Epi tum p̄sbyteri:demum diaconi oēs quia nō assistū:pōtifici cū nō habet mitrā.sequunt̄ deīde assisteñ.p̄lati: orato res p̄lati:Archiepi:Epi:p̄tonotarii:abbates:& alii curiales togati mixti,

Quando Cardinales debent precedere Pontificem; & quando sequi. Cap.III.

Sed considerādum est utrū in hac profectione condecentius Dñi Cardinales pcedant an sequantur Pontificem. bone memorie Dñs Frācisc⁹ Cardinalis mantuanus meo iudicio huius noue consuetudinis auctor dicere solebat: Cardinales semper debere pcedere Pontificem: qñ Pontifex habet stolam, sed cū uenia dictum sit, hæc non est bona rō, quia & ita semper uidi seruari a Pio secundo: cui p quatuor annos ad minus in suo Pontificatu deseruiui: quem etiam per agros & nemora peragrantem cum stola semper conspeximus. Et Paulus cum per urbem uehebatur etiam lectica clausus nunq̄ erat sine stola. & in matutinis certe maioris hebdomadæ Pontifex exit ad capellā cum stola & manto, & quia sine mitra Cardinales sequuntur: non aūt pcedunt. Ego aūt arbitror Cardinalē Mantuanū: quia ut secundus Diaconus assistebat Pontifici: fauisse huic opinioni ne unq̄ abesset a latere Pontificis. Ceterū ut in processionibus qñ prælatus est indutus sericis uestibus, canonici sui precedūt, qñ aūt profanis, & quotidianis subsequunt̃, ita & Cardinales Pontificem mitratum pcedūt: sine mitra sequunt̃. Neq; unq̄ Pontifici sine mitra existenti fit a Cardinalibus reuerentia publica, & assistentia a Diaconis. De his tamē statuet summus Pontifex, prout sibi placebit. Nos ne antiquæ, & congrue cerimoniæ omnino pereant, hæc pauca diximus.

De itineratione Pape quando ad alias urbes siue alia loca uult se transferre. Cap.IIII.

Pontifex cum ad alia loca uult transmigrare primū re cum sacro collegio cōicata, deleget aliquos ex Dñis cardialibus: qui itineris sui sint comites & ad minus tres: ex quibus duo sint Diaconi. alius Eps̄ siue presbyter, & si non adessent tot Diaconi poterit unus esse presbyter pro illo Diacono. Alii cardinales preire uel sequi poterunt, uel remanere si breui Papa est rediturus, prout eis uidebitur. Sed honestum est qd̄ aliqui pcedant: si papa est ingressurus aliquam ciuitatem insignē ne uideatur ita solus, & ut honorēt ingressū, pmittēt̃ cōmissarii qui curēt hospitia p pōtifice & sua familia, pro cardinalibus & aliis pōtificē deducentibus. & isti habebunt noia omniū in uolumine siue in rotulo: ut sciant pro quibus debeant prouidere. pontifex cū suo caputio & stola ad collum mantello rubro, & galero ex cramasino equitabit, siue portabitur in sella. Et anteq̄ discedat e camera sua dicet has oratiōes. In uiam pacis salutis & psperitatis dirigat Dñs gressus nostros & angelus suus bonus cōmitetur nos ad dirigendos pedes nostros in uiā pacis: ut cū salute & gaudio eamus, & reuertamur ad propria. postea dicitur totus psalmus. Benedictus Dñs Deus israhel, cum gloria patri, Et sicut erat. postea reincipitur tota antiphona. In uiam pacis &c. Deinde sequitur Kyrie eleison, Xpē eleison Kyrie eleison. pater no

ster. Et ne nos inducas in tētationem, Sed libera nos a malo. uers. Esto no bis Domīe turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. uers. Nihil proficiat inimicus in nobis. ℟. Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis. uers. Vtinam dirigantur uię nostrę. ℟. Ad custodiendas iustificationes tuas in uiam pacis. uers. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dn̄s uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus.

Actiones nostras quęsumus Dn̄e aspirando praeueni, & adiuuando prosequere: ut cūcta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat: & per te cepta finiatur. Omnipotēs sempiterne Deus dirige actus nostros in beneplacito tuo: ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abūdare. Deus qui filios israhel per maris mediū sicco uestigio ire fecisti, quiq; tribus Magis iter ad te stella duce monstrasti: tribue nobis q̄s iter prosperum, tempusq; tranquillum: ut Angelo sancto tuo comite ad eum, quo pgimus locum: ac demum ad aeternę felicitatis portum feliciter peruenire mereamur per Christum Dominum nostrum. Amen.

Deinde ingredietur iter suum. Ante Pontificem semper pręferetur Crux per subdiaconum Apostolicum, & post Crucem portabitur corpus Christi super equum album cum campanella. ante equum pręibit clericus capellae cum laterna cum lumine, & post sacrista cum ferula, Et isti semper erunt inter Papam, & Crucem.

Ordo intrandi aliquam urbem in ponrificalibus. Cap. V.

Cum autem Pontifex uoluerit intrare aliquam insignem urbem: firmabit se in aliqua Ecclesia, uel domo extra portam ciuitatis, & ibi capiet pluuiale, & mitram, & interim omnia parabuntur: quae portantur in pompa: quando Pontifex equitat in Pontificalibus. scilicet uexilla parua & magna: & cū illis uexilla ciuitatis: in quam intrat, equi phalerati, pilei quatuor, equus cum scala, umbella & reliqua. baldachinum pro sacramento, & pro Papa ciues inuenient. Erit etiam paratus clerus urbis illius cum crucibus, & reliquiis sanctorum extra portam ciuitatis, & pueri etiam obuiabunt pedites cū ramis oliuarum, uel aliarum arborum, & cum armis Papae clamātes. Viuat Papa. Pōtifex cum sua curia equitabit eo ordine: quo superius diximus cum equitat in Pontificalibus, hoc addito qđ sarcinae Pontificis pręcedent omnes equos, Et clerus paratus cum sua processione ibit immediate ante Crucem Papae. Si autem aliqui cardinales exeuntes de ciuitate obuiabunt Pontifici: postq̄ habuerit mitram & pluuiale, aduertat ille: qui ducit equum cum scala papae: & statim praecedat. & deponat scalā ad dextrā ptē Papae. Cardinales autem descendant ex equis suis remote, & accedant reuerenter ad papam: Et primo osculentur ei pedem, & manum. deinde per scalam ascendant: & osculentur faciem. postea ascē

dant suos equos:& uadāt in suo ordine. Hoc seruatum legimus apud maiores nostros. Et quia uidetur in se habere grauitatem & maiestatem, q̄q̄ in usu non uiderimus, placuit his addere. Cum Pontifex erit prope portam ciuitatis: prælatus illius accedet ad Pōtificem debitis reuerentiis, & offert illi Crucem osculandam, quam Pontifex reuerenter cum mitra tamen osculabitur. nō enim commode poterit ei abstrahi & imponi mitra equestri ab equestribus. Si tamen placuerit & mitram deponere, non erit inconueniēs. Deinde prælatus incipiet Antiphonam. Ecce sacerdos magnus &c. Et aliam, Dum esset summus Pōtifex. Et ibit cum clero ad locū suum ante Crucem in porta. Princeps ciuitatis etiam si esset Rex: ducet equum Pontificis freno, uel si Pontifex uehitur sella subit sellam cum suis proceribus dignioribus per aliquot passus. deinde iubente Pontifice alii succedunt ei, & ille ascendit equum & equitat in suo ordine. Si uero ciuitas non sit sub principe sed libera: tunc summi magistratus ducunt equū freno: uel subeunt sellam a principio, & mox mutantur: & alii nobiles ciues succedunt. sed post magistratus uadunt circa Pontificem pedites, alii autem portant baldachinum supra Pontificem, alii supra sacramentum. Cum Pontifex peruenerit ad portam Ecclesiæ principalis prelatus offert ei asperſorium cum aqua benedicta, & Pontifex aspergit seipsum & circū stantes, Deinde imponit incensum in thuribulo: & per prelatum incensatur. Si autem pontifex descenderit ex equo anteq̄ intret Ecclesiā, & si Diaconi Cardinales erunt prope ipsum: antiquior de manu prælati accipiet asperſorium: & porriget Pontifici, & ministrabit nauicellam cum Pontifex ponet incensum: & clerus cantabit. Te Deum laudamus. Cum peruētum fuerit ad altare genuflectet Pontifex ad orandum ante altare super faldistorium quousq; fuerit finitum. Te Deum laudamus. Et prelatus Ecclesię dicet super eum uersiculos & orationes: prout diximus in nostro pōtificali in receptione pontificis. Quibus dictis pontifex surgit ascēdit ad altare: & solenniter benedicit populo dicens. sit nomen Domini benedictum &c. & mox unus de Diaconis pronunciat indulgentias prout pontifici placebit. Inde eodem ordine Pontifex deducitur ad suū hospitium & alii diuertunt ad sua. In exitu autem ciuitatis: si Papa uoluerit proficisci in habitu pontificali cum pluuiali & mitra: seruabitur idem ordo ut in introitu preterq̄ de processione cleri, de uexillis, de umbella, de baldachinis. quę non aderunt. Et pontifex extra portam intrabit aliquam Ecclesiam, & deponit mitram & pluuiale: & induet mātum rubrum & galerum ex ctamesino, & procedet ut superius dictum est itinerando cum suis tribus Cardinalibus. Q̄d si Pontifex noluerit uti pontificalibus. tunc poterit equitare per ciuitatem ordine: quo diximus superius cum equitat nō in pontificalibus ad aliquam ecclesiam religionis gratia: nisi quod sacra

mentum corporis Christi semper aderit,& forerii cum puluinaribus nō aderunt.extra ciuitatem eum sibi uidebitur dimittet Cardinales:& alios: qui honoris causa suam Sanctitatem deduxerint,& retinebit eos:qui secum sunt profecturi.

Quid agendum:si cum Papa adesset unus Diaconus tantum cum uno Episcopo,uel presbytero Cardinali. Cap.VI.

Et quia in huiusmodi itinerationibus sępe accidit:quod apud Pontificē sunt pauci Cardinales,si hoc uel aliquo tempore accideret,quod in aliqua solēnitate dum Pontifex exit ad Ecclesiā in Pontificalibus non esset pręsens nisi unus Diaconus,& unus Eps tantum, Cardinalis Episcopus iret a dextris:& Diaconus a sinistris Papę,& sic sederēt in assistētia Papę, Diaconus tamen semper imponeret:& extraheret mitram adiuuante Episcopo.Si uero adesset aliquis presbyter Cardinalis cū uno Diacono: tūc Diaconus iret,& sederet a dextris semper:& similiter imponeret,& extraheret mitram Pontifici.In incēsatione autem,& pace presbyter Cardinalis(si adest)id faciet q̄uis sit assistens:si non sit alius presbyter, si non aderit,faciet unus Episcopus Cardinalis.& si non aderit Episcopus:faciet Diaconus tam in missis q̄ in uesperis,tam parato Pontifice in Pontificalibus q̄ non parato.Et si nullus aderit Cardinalis:dignior pręlatus incēsabit:& dabit pacem Pontifici.

SECTIO TERTIADECIMA.

DE RECEPTIONE PRINCIPVM ET PRIMO DE RECEPTIONE IMPERATORIS VENIENTIS AD VRBEM PEREGRINATIONIS GRATIA. Cap.I.

f RIDERICVS Tertius Anno salutis sexagesimo octauo supra Millesimū quadrigentesimū Romam uenit religiose peregrinationis gratia: eumq; Paulus secundus Pontifex maximus summis honoribus excepit.Quæ igitur in suo aduētu mature,& prudēter ordinata sūt,atq; seruata qm̄ oībus iterfui:ex officio hic ānotabo:& ut posteri his uti(si uoluerint)facile possint adnectā.

Vt primū igiť Pōtifici nūciatū ē Cæsarē in Italiā aduētasse:Romam uia Flaminia petiturum,iussit prouinciarum Ecclesię Romanę p̄fectos: per quas iter facturus erat Cæsar:ut uenienti honoris causa obuiam irēt Pontificis nomine ad fines prouinciæ, illumq; cum omni suo comitatu publicis sumptibus magnifice exciperent, & honores ei omnes impenderent,iuberentq; per ciuitates omnes, qua esset transiturus: clerum in porta obuiam exire cum crucibus, & deducere ad Ecclesiam

cũ Antiphonis uersiculis,& orationibus:ut in Pontificali habetur.Dein de:ut Ecclesię agrum Cæsarem intrasse cognouit.Nobiles quosdã ex ordine equestri pręmisit, qui Cæsari obuiam eant, gratulantes Pontificis nomine prosperum eius aduentum,ei omnia Pontificis officia pollicentes.post hos sunt missi duo sacri palatii causarum auditores: qui Spoleti, & duo deinde Archiepiscopi cum duobus Episcopis ex assistentibus Papę:qui Marini Cæsari se exhibuerunt.designauit pręterea Pontifex duos Apostolicę sedis legatos:Guillelmũ Epm Hostiensem Rothomageñ.& Franciscum Sancti Eustachii Diaconum Senẽsem:Sanctę Romanæ Ecclesię Cardinales,datis mandatis:ut duorum dierum itinere Cæsari obuiam irent.Sed legati cum primum obuiam fiunt Imperatori,descẽdunt ex equis cum ex propinquo eum manifeste uideant,& suę maiestati reuerẽtiam faciunt:siue descenderit:siue in equo manserit:consueuit tamẽ & ipse descendentibus legatis descendere.Die autem quo urbem intrauit:hoc ordine exceptus est.Primi obuiam iere ad tertium lapidem Vicecamerarius,pręfectus,Senator,conseruatores,& cancellarii urbis: omnes cum habitu suæ dignitatis,& cum his capita Regionum, & alii magistratus urbani cum ciuibus nobilioribus.quos non multo interuallo ordines curię,& cancellarię officiales Duce Episcopo Vrbinate correctore, & abbreuiatore literarum Apostolicarum secuti sunt. Tertio loco pręlati domestici Pontificis cum aulicis proceribus,& nobilibus multis ad secundum lapidem processere.sacer deinde Cardinalium senatus extra portam ad quingentos passus Cæsarem expectabit:cui aduenienti suo,& Pontificis nomine felicem aduentum gratulatus est:uerba faciente priore Episcoporum Cardinalium.Clerus urbis in ipsa porta cum crucibus,& reliquiis:ut Cæsarem exciperet:iussus erat.Hoc igitur ordĩe q̃uis propter serum introitum omnino seruari non potuerit:urbẽ ingressus est.Primo ꝑcedebãt mixtę Cardinaliũ familię cũ militibus Cæsaris, tum familiares Pontificis laici cum familiaribus Imperatoris,Inde nobiles:& barones tum cõseruatores cum officialibus urbis.Deinde oratores Principum,& regum nõ pręlati.postremo Senator,& pręfectus urbis cum suis ornamẽtis, armiger Cæsaris cum ense nudo inter illos,& Cæsarem solus equitabat.Sequebatur Cæsar sub baldachino medius inter duos seniores Ep̃os Cardinales:cui in porta Vicarius Papę:qui clero urbis pręest:paratus in Pontificalibus:crucem ex osculandam porrigere debet. Et clerus cãtat. Ecce mitto Angelũ meũ.Et clerus supplicabũdus ꝑcedit imediate ante ꝑfectum:& Senatorẽ.Imperatorem sequuntur Cardinales per ordinẽ Ep̃i ꝑsbyteri:& Diacõi.officiales,& nobiliores ciues ducũt equũ Cæsaris freno:& baldachinũ portãt.post Cardinales sequebant̃ ꝑlati Cęsaris cũ ꝑlatis oratoribus,& demũ alii Archiep̃i,Ep̃i, ꝓtonotarii,Abbates,& alii curiales togati.Ex itinere duo ꝑsbyteri:& duo diacõi cardinales diuertẽtes

ad Pontificem pręuenerunt:qui cũ illis:& nõnullis aliis pręlatis, atq; au licis suis cum pluuiali,& mitra descẽdit ad Ecclesiã Sãcti Petri: ubi in capella maiori i sede sua eminẽti sedẽs Cæsarem expectabat. Cæsar ordine quo diximus ad gradus Basilicę peruenit. ubi equo descẽdẽs a Cardinalibus,& aliis ad confessionem beati Petri deductus ẽ:ubi paratum erat faldistorium, super quod procumbens aliquantulum orauit. Interim Cardinales omnes ad Pontificem ascendentes in locis suis sederunt, & illi duo presbyteri:& Diaconi:qui pręuenerãt: Cæsarẽ apud faldistorium orantẽ expectãtes illum finita oratione ad Pontificẽ deduxerunt, qui ut Pontificem uidit genu terram tangens illum ueneratus est,& accedens propius idem fecit. ascendens deinde ad solium:in terrã pronus Pontificis pedes osculatus est, deide manum. Põtifex benigne illum suscipiẽs, atq; a terra eleuans ad osculum oris recepit,& assurgens eum modeste amplexatus ẽ, moxq; iussit eum sedere in sede pro eo honorifice præparata inter solium Pontificis,& sedilia Eporum Cardinalium. tum excepit prę latos, & proceres Cæsaris ad pedis osculũ. deide a duobus Diaconis Cardinalibus deductus Cęsar ad altare maius:ibi super paratum sibi faldistorium diutius geuuflexus orauit. Interim chorus cãtauit Antiphonã. Elegit eum dñs: & excelsum fecit illum prę Regibus terrę. uers. Glorificauit illũ in cõspectu regum. ℟. & non confundetur. surgẽs deide Pontifex sine mitra dixit Pater noster. Et ne nos inducas in tentationem. ℟. sed libera nos a malo. uers. Deus iudiciũ tuũ Regi da. ℟. & iustitiã tuã filio regis. uers. Saluum fac Dñe seruum tuum Fridericum Imperatorẽ nostrũ. ℟. Deus meus sperantem in te. uers. mitte ei Dñe auxilium de Sancto. ℟. & de syon tuere eũ. uers. nihil proficiat inimicus in eo. ℟. & Filius iniquitatis nõ apponat nocere ei. uers. fiat pax in uirtute tua. ℟. & abundantia in turribus tuis. uers. Domine exaudi orationem meam. ℟. & clamor meus ad te ueniat. uers. Dominus Vobiscum. ℟. & cum spiritu tuo. Oremus.

Deus qui beato Petro Apostolo tuo collatis clauibus regni cęlestis:animas ligandi, atq; soluendi Pontificium tradidisti. Intercessionis eius auxilio famulus hic tuus Fridericus Imperator noster a nexibus peccatorum suorum liberetur.

Prętende quęsumus famulo tuo. N. Imperatori nostro dextrã salutis auxilii:ut te toto corde ꝑquirat,& quę digne & humiliter postulat, assequi mereatur. Omnipotẽs sempiterne Deus christiani Imperii ꝓtector,& cõseruator da seruo tuo. N. Imperatori nostro uirtutis inuictę triũphũ: ut ad nostrã,& Ecclesię tuę Sanctę, atq; fideliũ omnium unitatẽ,& pacẽ subdi tas illi facias uniuersas barbaras nationes. per Christũ Dñm nrm. Amẽ. Post hęc Põtifex de solio descendit, & Cæsarẽ iterum amplexatus manu sinistra illum tenens pariter palatiũ Apostolicum ascenderunt, qui i sacellum Sancti Nicolai ingressi aliquantulum consederunt,& familiariter

confabulati sunt. Deinde Pontifex Cæsarem ad cubiculū illi paratum dimisit: iussitq́ Cardinales complures illum deducere, ipse uero cum suis ꝑ aliam sacelli portam ad cameram suam profectus est.

Dū Cæsar Romę fuit, sæpe noctu uno, uel altero famulo sociatus clā & indicto tpe ad Pontificis cubiculum accessit. cui Pontifex obuiam exiuit: cum primum id potuit rescire, & discedentem ipse deduxit usq́ ad secūdam, & tertiam aulam: & aliqñ ipse Pontifex inexpectatus ad Cęsaris cubiculum cū paucis uenit: illumq́ quātum potuit honorauit cū summa tñ grauitate, & maiestate & in Ecclīa, & in uia. In ecclesia orāre Pontifice super faldistorio sibi parato ante altare: ut fit: Imperator sup aliud faldistorium orabat a sinistris positum cooptum purpureo ornamento cum puluinari ēt purpureo, & paruo scabello uiridi ēt purpureo. sedes Cęsaris cū suo reclinatorio, siue postergali sita erat inter sedē Pontificis, & sedilia cardinalium in formam sedis Pōtificalis, sed nō tātæ altitudinis neq́: latitudinis cooperta erat panno sericeo uiridis coloris: & scabellum paruū habeb[illegible] uiride, sup quod pedes tenebat Impator. altitudo ipsius sedis ita erat in[illegible]ta in capella Aplica: ut non altior esset locus: ubi sederet Impetator: q̄ ubi Pontifex teneret pedes, et item scabellum Cęsaris ęquale erat sedibus Cardinalium. Cum incensabatur Pontifex per Cardinalē assistētem: mox incēsabatur Impator per primum ex p̄latis assistentibus pontifici. cum Pōtifex pacē accipiebat ab assistente Cardinali. primo dabat pacem Impatori, postea Diaconis assistentibus, Inter eundum semp manu sinistra illius dextrā tenebat: uolebatq́ ut ęquali semp gradu incederet quis modeste semp Cęsar reluctaretur. In discessu mandauit pontifex qđ itidem ut in introitu honoraretur. sed ille summo mane cum paucis e suis consenso equo ante recessit, q̄ Cardinales consueuissent, pauci admodum eius festinationem sunt assecuti. Dōauit Pontifex Cæsarem pluribus muneribus. primum ueste aurea, & equo albo phalerato cum aliquibus iocalibus cū Reliquiis sanctorum admodum preciosis: quorum precium supra duum millium aureorum ferebatur.

De receptione Regis uenientis ad urbem. Cap. II.

Cum pontifici: nunciatū erit regē quēpiā Romā uētuꝝ, mādet rectori prouincię: qua ille erit primum trāsiturus: ut ueniēti Regi ad fines agri ecclesiæ obuiā uadat: illum pontificis noīe benigne suscipiat, honoret, & per totā suā prouinciā deducat, alatq́ cum oī sua familia publicis sumptibus. cum ciuitates & insignia oppida intrabit: occurat ei clerus cum supplicatione, & baldachino cātātes hymnos: añas: uersiculos: & orōnes ut in libro pōtificali habeť: & mittat q̄primum numerum equitum: qui sunt cum rege: & qualitatem comitum eius ad pontificē: mittantur deinde ad tres diętas duo p̄lati, qui occurrāt Regi pontificis noīe: & deinde quatuor alii ad duas: demum per quindecim aut sexdecim milliaria mittantur

duo ex p̃sbyteris siue Diaconis Cardinalibus legati obuiam: qui regē ad urbem deducant. Ordinentur qui in toto itinere: dum erit i terris ecclīae: faciant expensas Regi. In die introitus uicecamerarius, siue gubernator urbis cum p̃fecto senatore, conseruatoribus, cācellariis, capitibus regionum & aliis officialibus & nobilibus ciuibus primi exibūt obuiam ad secundum aut tertium lapidē, Ad primū lapidē occurret Regi familia Pōtificis cum oībus ordinibus & officialibus curiæ. sacer senatus Cardinalium in porta obuiabit Regi, Et per priorem Ep̃orum Cardinalium fient uerba cōgratulatoria noīe Pontificis & collegii, & oēs Cardinales tangent manum Regi: & osculabuntur genam. deinde hoc ordine intrabūt urbem. primo præcedunt familię Dn̄orum Cardinalium, & curialiū mixtim, familia deinde Pontificis cum officialibus curiæ secularis. uidelicet scriptoribus Ap̃licis abbreuiatoribus & hmōi. Et cum familia Regis: barones, nobiles, conseruatores, oratores, principum, & Regū nō prælati: p̃fectus urbis, & senator. Siquis princeps aut magnus nobilis erit cū Rege locetur inter oratores laicos, uel cum senatore aut p̃fecto prę dignitate sua. Nota tñ qđ orator Imperatoris semper p̃cedit senatorem. Sequentur deinde seruientes armoꝝ cum suis baculis argenteis quoꝝ aliqui semper discurrent curantes: ut alii p̃cedant secundū datum ordinē. Deinde sacrum collegium Cardinalium Ep̃i, presbyteri, Diacōi. Rex uero erit medius inter duos seniores Diaconos in ultimo loco, post Regē erunt imediate duo aut tres cubicularii siue secretarii sui. Deinde oratores, prælati, Archiep̃i, Ep̃i, protonotarii, abbates. Et si quis p̃latus erit cum Rege erit inter p̃latos oratores, prȩlati ex familia Papæ in hmōi actibus: qn̄ collegium est prȩsens non p̃ponuntur aliis: quia collegium est ibi tūc nomine suo & Pontificis. sed stabunt in loco suę promotionis. Clerus urbis cū uicario occurret Regi ad gradus basilicę Sancti Petri. & ibi Regi ex equo descendenti uicarius offeret Crucem osculādam: Et tunc p̃cedent cantātes Antiphonam. Ecce ego mitto angelum meum &c̄. Et alios hymnos. & sic deducetur ad altare maius ordine quo uenerat. ubi sup faldistorium sibi paratum orabit genuflexus. Interim chorus cantabit rñsorium. Posui adiutorium sup potētē & exaltaui electū de plebe mea. uers. Inueni Dauid seruū meū. oleo sancto meo unxi eum. ℟. Et exaltaui &c̄. Itē aliud. Tua potētia, tuum regnum Dn̄e, tu es sup oēs gentes: da pacem Dn̄e in diebus nr̄is. uers. Creator oīum Deus terribilis & fortis: iustus, & mīsicors. ℟. Da, pacē &c̄. Finito rñsorio. Rege adhuc prostrato p̃manente prior Cardinalium dicit uersus & oṙones infrascriptas supra Regem stans in cornu dextro altaris: ubi dicit̃ Euāgelium. Pater nr̄. uers. Et ne nos inducas in tentationē. ℟. Sed libera nos a malo. uers. Deus iudiciū tuū Regi da. ℟. Et iustitiā tuā filio Regis. uers. Saluū fac Dn̄e. N. Regē. ℟. Deus meus sp̃erātem in te. uers. Mitte ei auxilium de sancto. ℟. Et de Syon tuere eum. uers. nihil

pficiat inimicus in eo. ℟. Et filius iniquitatis nõ apponat nocere ei. uers. Dñe exaudi orõnem meã. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscũ. ℟. Et cum spũ tuo. Oremus. Deus: cui ois potestas famulat: da huic famulo tuo. N. Regi prosperũ suæ dignitatis effectũ, in quo te semp timeat tibiq; iugiter placere cõtendat. Deus qui btõ Petro aplo tuo collatis clauibus regni celestis aias ligãdi: atq; soluẽdi Põtificiũ tradidisti cõcede, ut itercessiõis eius auxilio famulus hic tuus. N. Rex. a nexibus pctõrũ liberetur. Prætẽde Dñe. N. Regi famulo tuo dexterã cœlestis auxilii: ut te toto corde perquirat: & quæ digne & humiliter postulat, assequi mereat. Per Christum. Dominum Nostrum. Amen.

Surgat Rex ab oratione, & deducatur a Cardinalibus ad aliquem locum sibi præparatum ad hoc, & ibi eum dimittant cum duobus ultimis presbyteris & totidem ultimis Diaconis Cardinalibus, alii omnes ascendant ad Põtificem; qui paratus cum pluuiali, & mitra preciosis exit ad publicum cõsistorium in prima aula Regali ornatum. cum omnes sederint: facta a Cardinalibus consueta reuerentia duo antiquiores Diaconi ibũt ad Regẽ cum sex, aut octo prelatis acceptis a solio Pontificis: & illi duo iuniores ibũt ad consistoriũ, & facta reuerẽtia Sanctissimo Dño nro sedebunt in loco suo. & mox deducetur Rex ad Pontificem a quatuor Cardinalibus in hunc modum, Primo precedent familiares Regis, rum quatuor seruientes armorum, & post eos minister cerimoniarum, Inde duo presbyteri Cardinales, Deinde Rex medius inter duos antiquiores Diaconos, & post eũ sex aut octo prælati prędicti. Rex tertio genuflectet in cõspectu Pontificis, duo presbyteri Cardinales precedentes facient reuerẽtiam Pontifici, & expectabunt ibi: stantes ante Pontificem. deinde ascendet primus Diaconus, & post eum Rex: qui genuflexus osculatur pedem Sanctissimi Dñi nostri. Põtifex porrigit ei manum: quam postq̃ fuerit osculatus: leuet eum, & recipiat ad osculũ oris, Interim ascẽdet & alius Diaconus his peractis, & aliquibus uerbis gratulatoriis et grates agẽtibus pontificem & Regem dictis: deducitur Rex a Diaconis ad sedendũ post primũ Epm Cardinalem. Et ipsi reuertuntur ad sedendũ ad locum suum. Et tunc si pontifici placet proponunt ab aduocatis aliquę causę: quibus finitis surgunt oẽs, & Rex accedit ad Pontificẽ cũ Cardinalibus, & eius familia osculatur pedes Pontificis. Deinde Põtifex cũ oibus reuertit ad cameram, & mittit aliquos Cardinales qui deducãt Regẽ ad camerã suã.

Et nota qd secundũ qd legi in pluribus libris cerimoniarũ Rex i prima die aduẽtus sui nõ debet seruire Põtifici in aliquo actu, neq; in ferẽda cauda, neq; in mẽsa si secũ prãderet: neq; in aliqua re. In aliis aũt diebus portabit caudã pluuialis, dabit aquã manibus, siue i missa, siue in mẽsa, & in cõuiuio portabit primũ ferculũ. & in collatiõe primũ potũ & hmõi. sedebit aũt ubicũq; erit i publico aut i secreto cũ cardialibus post primũ cardialẽ

super cussinum aureum, siue purpureum, & in loco suo incensabitur, & ca piet pacem per eundem: ut alii Cardinales.

Pontifex donabit Regem aliquibus mũeribus deuotis & preciosis, ue ste aurea, & equo phalerato, sicut fecit Sixtus quartus Christigeruo Regi Daciæ, & Ferdinando Regi Siciliç: qui Romam uenerũt tempore Iubilei anno Millesimo quadringentesimo Decimo tertio.

In discessu sociabitur Rex a Cardinalibus usq; ad portam ciuitatis. Si Rex ueniet ad urbem ob aliam cãm: q̃ peregrinationis: possent ommitti omnia, q̃ fiunt in Ecclesia Sancti Petri. Et sine supplicatione cleri deduceretur a Cardinalibus ad locum destinatum, & inde ad consistorium publicum, ut dictum est. Si uero Pontifex non esset Romç, neq; in terris suis: quando Rex aliquis ad eum ueniet: tunc neq; per tot dietas mitteret ante eum, neq; faceret ei expensas. in ingressu autem honoraretur, & reciperetur in consistorio publico, ut superius dictum est.

De receptione Reginç. Cap. III.

Si aliqua Regina ueniret Romam honoraretur: & in eius aduẽtu omnia seruarentur: quæ dicta sunt de Rege in omnibus & per oĩa. & in Ecclesia dicuntur quç inferius ponemus: sed non recipietur a Põtifice ad osculum oris: sed ad pedis, & manus. neq; poneretur ad sedendum inter Cardinales, uerũ salutato Põtifice post osculum pedis, & manus Papa surgeret, & rediret ad cameram suam: & illa dimitteretur cum aliquibus Cardinalibus ad locum sibi paratum. Quod tamen seruatum non fuit in Regina Daciç tpe Sixti quarti, & Innocentii octaui. non enim recepta fuit in cõsistorio: sed a collegio seducta ad domũ suç habitatiõis. In Ecclesia fieret ei suggestus ornatus extra & prope capellã, ubi cũ suis ancillis posset stare, & audire missam, & cum Diaconus Thuris suffitu excipit Cardinales: Reginã acoluthus unus eodẽ mõ excipiat: similiter, cũ datur pax Cardinalibus: Subdiaconus qui seruit in missa portet pacẽ argẽteam: siue auream osculandã Reginç, Neq; illa seruit in aliquo Pontifici, nec debet esse aliquo modo in cõuiuio cũ Pontifice. In porta igitur Ecc̃liæ sancti Petri sup gradus occurrit ei clerus cũ supplicatiõe indicta, & p̃latus offert ei crucẽ osculandã. Et chorus cantat r̃ñsoriũ. Ista est speciosa inter filias Hierusalẽ: Scut uidistis eam plenã charitate, & dilectiõe in cubilibus, & in hortis aromatũ. uers. Ista est speciosa, q̃ ascẽdit de deserto deliciis affluens. Sicut uidistis. &c. Gloria patri. &c. Sicut uidistis &c. Deinde cantando. Te Deũ laudamus pueniunt ad altare maius: ubi Regina super faldistorium orat. Interim prçlatus stans apud altare dicit super eam uersiculos, & orationem uidelicet. uers. Saluam fac ancillam tuam Domine. ℟. Deus meus sperantẽ in te. uer. Mitte ei auxiliũ de sancto. ℟. Et de syon tue re eam. Vers. Nihil proficiat inimicus in ea. Respon. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. Vers. Fiat pax in uirtute tua. Respõ. Et abũdãtia

in turribus tuis.uerſ.Domine exaudi orationē meā.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uerſ.Dominus uobiſcum.℟.Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Deus, cuius prouidentia in ſua diſpoſitione non fallitur: ineffabilē clementiam tuam ſupplices exoramus, ut ſic Heſter reginam Iſraeliticæ plebis cauſa ſalutis ad Regis Aſſueri thalamum, regniq; ſui conſortium trāſire feciſti. Ita hanc famulā tuam chriſtianæ plebis ſalutis gratia: ad gratiam tuam tranſire facias: ut tibi ſuper omnia iugiter placere deſideret, & te inſpirante: quæ tibi placita ſunt, toto corde perficiat, & dextera tuæ potentiæ illam ſemper hic & ubiq; circundet: Per Chriſtū dñm nſm. Amē.

De receptione primogeniti Regis. Cap. IIII.

Primogenitus Regis, quia eſt heres Regni, & futurus Rex, ſi ſuperſtes erit: honoratur eiſdem fere cerimoniis in ſuo aduentu: ſicut de Rege diximus: pauca mutabuntur. Non mittentur obuiam per tot dies plati: neq; mittentur Legati Cardinales, ſed per unum, aut duos dies mittentur etiam aliqui Prelati, & collegium obuiabit in porta urbis, deſcendet ad palatium Apoſtolicum: & ducetur ſuo tēpore a duobus Diaconis ad Pontificem ad publicum conſiſtorium, & poſt receptionem ad oſculum, ſedebit poſt primum preſbyterum Cardinalem: & non poſt primum Epiſcopum: ut ſit aliqua differentia inter patrem, & filium. Si ueniret Romā cauſa deuotionis poſſet recipi in eccleſia ſancti Petri ſicut de Rege diximus, ſed in orationibus nō diceretꝰ.ſ.Rex.ſed ſimpliciter famulus tuus .N. oia alia ſeruentur, ut ſuperius dictum eſt de Rege. In capella ſedebit ut diximus. Thure excipietur, & accipiet Pacem ut Rex. In receſſu deducetur a collegio Cardinalium uſq; ad portam ciuitatis, & ſemper erit medius inter duos Seniores Diaconos Cardinales: ut in ultimo loco tam in ueniendo: quam in redeundo.

De receptione alicuius Principis electoris Imperii: ſiue alterius maximi Principis.

Principes electores Romani imperii digniores habentur aliis principibus præter Reges, ſicut Cardinales aliis prælatis ratione electionis, hii ſeptem numero ſunt: tres Archiepiſcopi, Colonienſis, Maguntinus, & Treuereñ. Tres Principes, comes Palatinus Rheni: Dux Saxonię: Marchio Brandeburgenſis: Septimus additus fuit Rex Bohemię: Colonienſis cancellariæ Imperiali præeſt per Italiam. Maguntinus qui ut decanus eſt electorum per Germaniam, Treuerenſis per Gallias, & ſingulis illorum ſua prouincia & diœceſi procedit ſecundum Caroli quarti ſanctionem. Palatinus: qui inter laicos primum locum obtinet: Archidapifer eſt Imperii, & ad eum pertinet deferre aureum pomum ante Cęſarem, Dux Saxōiæ Archimareſcallus eſt: & enſem nudū ante Cæſarē pfert. Brādeburgenſis camerarius Imperii cenſetur: & ante Cæſarem ſceptrum Imperiale portat. Et q̄uis ille comes, hic Marchio dicatur: ſunt tamē & Du-

catus titulo omnes insigniti. Nam palatinus ex ducibus Bauarię primus habetur. Et Brandeburgeñ. Pomaramię & Stetinensem ducatus obtinet. Sed comitatui & marchionatui fuit attributa eligendi potestas. Hæc uoluimus delibasse: quæ non facile alibi legas: ut omnes sciant quantam auctoritatem nomen electoris imperii ibi uendicet: quos tā prelatos q̄ principes pari modo honorandos esse in eorum aduentu ad curiam censeo nisi in sedendo: ut postea dicemus.

Princeps igitur maximus excipietur: ut agrum Ecclesię Romanę intrauerit omni humanitate & honore: ut diximus de Rege, sed non tanto apparatu, neq; clerus ibit obuiam cum processione. mittetur aliqui a Pōtifice obuiam per unum, aut duos dies. In itroitu eorum familię cardinalium sigillatim unaquęq; per se extra portam per quingentos passus, uel circa exibunt obuiam principi: gratulabuntur felicē eius aduentum nomine heri sui: & offerent domum & eius bona. Oratores principum, & senatus ulterius progredientur, familia Papę post alias familias ibit obuiā Principi. & demum duo Cardinales nomine Pontificis & collegii paulo extra portam principi occurrent, & post cōgratulationem capient eum medium: & ducent ad Pontificem in publicum cōsistorium hoc modo. p̄cedent familiæ Cardinalium & primum qui in breuibus sunt: deinde familia principis cum suis sarcinis, demum familiares Papæ laici cum nobilibus, postremo oratores non prelati, Princeps deinde medius inter dictos duos Cardinales, & ante eos seruientes armorum. post uero prælati oratores cum prelatis papę, deinde siquis prelatus erit cum principe honorabitur pro sua dignitate, postea sequentur alii prelati ordine suo cōsueto. deducetur princeps ad palatium, & expectabit in parua capella cū sua familia, illi duo Cardinales ibunt ad Pōtificem: qui paratus ex more exibit ad publicum consistorium paratum in aula ultima non in prima regia, & facta reuerentia a Cardinalibus proponetur aliqua causa ab aduocatis: & cum prima erit finita uel ante, si placebit Sāctissimo Domino nostro, quatuor aut sex prelati ex primis assistentibus discedent a pedibus Pontificis & ibunt ad deducendum principem ad consistorium: qui ueniet medius inter duos primos iuniores. & facta reuerentia recipietur a Pontifice ad osculum pedis, manus, & oris: deīde post aliqua uerba quibus & gratias aget: & gratulabitur, surget, perq; clericum cerimoniarū deducetur ad sedendum inter duos ultimos Diaconos Cardinales, & proponetur aliqua causa, uel finietur proposita. finito consistorio surgent omnes, & priceps cum aliquibus Cardinalibus ibit ad Pontificem: & illo stāte, & cum Pontifice confabulante poterūt eius familiares osculari pedes Papę. Postea Papa reuertetur ad cameram suam: & princeps ibit imediate post crucem inter duos iuniores cardinales, & sic sedebit in Ecclesia. & ibi quādocunq; erit cum Reuerendissimis Cardinalibus. Et cum abscedet a Papa,

& ibit ad locum sibi assignatum: debet deduci ab illis duobus Cardinalibus: qui eum deduxerunt ad palatium.

De receptione principis non ita clari. Cap. VI.

Princeps aũt non elector Imperii, siue Dux non ita clarus magnus tñ iisdem fere cerimoniis honorabit', sed nõ ibunt obuiã ei Cardinales aliq, neq; sedebit inter Cardinales: uerũ post oẽs Cardinales, & erit medius intrans inter duos primos p̃latos Pontificis, cętera ut supra. Et si eẽt Dux, aut princeps minoris fortũæ: qui nõ deberet sedere in sedibus Cardinaliũ nõ recipietur in cõsistorio publico, sed mõ supra dicto deducetur ad suum hospitium.

De principe electore prælato. Cap. VII.

Princeps elector Archieps uidelicet Magũtinus, Coloniẽsis, siue Treuerensis quis p̃cedant laicos electores, cũ ultra sacram dignitatẽ ẽt ducatus titulo decorentur, tñ familiarius consueuerũt a Põtifice tractari in sedendo: ut audiui. Nam ex eis nemo meis tpibus ad curiam uenit. Credo tñ qđ debeant recipi: ut alii principes electores. Et in sedendo erit ille Archieps elector post oẽs Cardinales in sede Diaconorũ Cardinalium. Si tamẽ erit p̃sens alius similis princeps: quia tũc ipse non cederet illi, poterunt, si erunt plures sedere in eodem sedili secundum ordinem ipsorum.

De receptione oratorum, siue Legatorũ Regum, & principũ, seu rerum publicarum. Cap. VIII

Pridie q̃ oratores sunt ingressuri urbem, debent id significare honesto modo. Et si ipsi oratores ueniunt ad p̃standam obedientiã summo Pontifici: siue ob aliquã rem magni momẽti & spectãtem ad bonum publicũ, tũc Pontificis noĩe debet intimari per cursores Cardinalibus & prelatis curiæ dies, & hora introitus illorũ oratorum, & per quam portam, & ut mittant familiam ad honorandum. Et nota qđ intimatio hmõi non consueuit fieri nisi in casibus prædictis. cum aũt oratores ob res priuatas suorum dñorum ueniunt, nõ mittuntur familiæ, sed priuati amici mittunt. Tempore Sixti cerimoniæ hmõi fuerũt multo laxiores, idq; ambitioni, & gratię datũ non improbandum si res ad pristinam grauitatem reducerentur. Die igitur & hora p̃dicta familiæ Dñorũ Cardinalium separatim exibũt obuiam oratoribus per medium miliare: uel circa extra urbem. Si ueniunt per portam Sancti Petri. familiæ non transeunt domum leprosorum, neq; ullo modo ascendunt montem, & similiter si per portam Sanctæ Marię de populo non transeunt pontẽ Æmilium. Aduenientibus oratoribus, ille cui cõmissum est a Cardinali accedit: & noĩe Dñi sui gratulat' felicem aduentum oratorum, & dicit Dominum suum misisse familiam suam ad honorandum illorum introitum propter reuerentiam, deuotionem, affectionẽ, siue beniuolentiam, ex dñi illius conditione cuius titulos diligenter seruare debet, quem habet erga dominum illorum, & polli-

cetur:atq; offert oẽm operam Dñi sui, domum, familiã & omnia quę potest:qñcunq; operam requirent illorum, & habito ab illis responso: recedũt ad partem, dant locum aliis, & uadunt ad loca sua, & semper honorabiliores remanent cum oratoribus. familia Papę debet eis occurrere paulo extra portam, & facta salutatione aptantur per clericum cerimoniarũ in hunc modum, Primo procedunt familię curialium tam cardinalium q̃ aliorum:qui in breuibus sunt, deinde sarcinæ, & familia oratorum nouorũ bini & bini, post familiares Papę laici, & nobiles, ac barões:si qui sũt: tum seruientes armorum cum suis baculis argenteis, Inde oratores: quorum primus erit medius inter duos primos prelatos Pontificis. Deinde si erunt plures oratores ponentur unus post alium medius inter unum prælatum Pontificis & unum ex oratoribus principum:qui sunt in curia:siue sint prelati siue laici, & prelatus Pontificis erit a dextris noui oratoris:& orator antiquus a sinistris. Quando nõ erunt plures oratores noui sequẽtur, unus prelatus palatii & unus orator, & qui superhabundabunt siue ꝑlati palatii:siue oratores:ibunt bini & bini. Q đ si oratores essent tot numero:ut & prelati Papę, & oratores antiqui nõ sufficerent ad retinendos eos medios:ibunt post primum:qui erit iter duos: ut diximus: ex palatio: alii bini & bini:unus orator nouus & unus prelatus palatii, siue unus orator antiquus, & hoc alternatim. uidelicet post primũ erit unus orator antiquus:deinde unus prælatus palatii, & sic deinceps usq; ad ultimum. Sequentur deinde alii prelati suo ordine, & post eos Subdiaconi, auditores, clerici camerę, acoluthi, cubicularii, alii familiares Papę togati, demum alii curiales. Cum peruenerint ad portã hospitii nouorum oratorum, ipsi noui oratores firmabunt se ante portam in equis: & agent gratias prælatis & oratoribus:qui eos deduxerunt, & sic remanebunt in porta respondentes facientibus reuerentiam cum capite detecto quousq; prelati omnes transeant:& discedant. tunc intrabunt domum:& descendent ad quiescendum. Neq; prius ibunt in publicum q̃ uisitauerint summũ Pontificẽ. Die deinde statuta parabitur consistorium publicum in aula conuenienti oratoribus:ut alias diximus. & pridie itimetur Cardinalibus. prelatis, & officialibus curię. hora consueta Dñi Cardinales ueniũt ad palatium, & summus Põtifex paratus pluuiali, & mitra preciosis exit ad publicum cõsistorium. Interim oratores ipsi ueniunt ad palatium comitati ab amicis, & aliqui Cardinales amici solent mittere familias suas ad deducendum eos ad palatium. nam tales Cardinales preueniunt aliquantulum alios, & statim mittunt familias. Et est aduertendum:qđ Papa non prius exeat ad consistorium q̃ oratores intrauerint palatium, ne indecenter oporteat eũ expectare. Illi autem:ut descenderint, expectabunt ĩ capella minori, uel si consistorium erit in aula regali: expectabunt in aliquo loco inferius ad hoc eis parato, cum Pontifex & alii sederint:fit reuerentia a Cardinali-

bus more solito, Deinde proponitur aliqua causa ab aduocatis. Tūc clericus cerimoniarum perquirat a referendario: qui habet curam signaturę: quot causę sint proponendæ, & cum tempus uidebitur, assumat prælatos e numero assistentium Papę tot, quot sufficiant pro numero oratorum, uidelicet: si erit unus uel duo oratores: non assumantur minus q̄ quatuor: & deducantur medii. Et si fuerit inter oratores aliquis prelatus: debet deferre cappam. Oratores si essent sex, octo, uel plures oratores: tot assumantur prelati: & unus ultra ut primus orator sit medius, alii unus orator & unus prelatus, qui prelati ibunt simul ad locum, ubi oratores expectant, & eos deducent ad consistorium. cum apparuerint in conspectum Pontificis: Tertio cum distantia genuflectunt: prout clericus cerimoniarum, qui eos præcedet, ostendet, & tunc aduocatus tacebit: etiam si sua propositio non esset finita. Oratores preeunte primo prelato ad Pontificem ascendent, & recipientur ad osculum pedis, manus, & oris. & genuflexi dicent secrete aliqua uerba, & presentabunt Papę literas credentiales: uel publica documenta commissionis eorum, quas prius osculabuntur, quam in manibus Pontificis tradant. Pontifex literas, & instrumenta dat secretario, & oratores per clericum cerimoniarum ducuntur retro scamnum presbyterorum Cardinalium: quod est in conspectu Pontificis, & ibi stant quousq; sit tempus exponendi. Aduocatus autem si non finierat, prosequitur causam suam, Et ea finita. Secretarius Pontificis surgit, & legit literas, & instrumenta stans ante Pontificem clare & distincte pronunciando, ita ut bene ab omnibus intelligatur. Quibus finitis: orator cui incumbit stans detecto capite: accepto signo incipit orationem suam, & alii eius collegę simul stantes capite detecto permanent: & illo se inclinante, uel genua flectente pariter se inclinant, & genuflectunt. Finita oratione Pontifex respondet ut sibi uidebitur. procurator autem fiscalis rogat omnes protonotarios, clericos camerę, & alios notarios publicos de obedientia prestita, uel actu facto, & responso Pontificis: & petit instrumentum & instrumenta. post respōsum surgunt omnes, & oratores interim ueniunt ad Dominum nostrum ad circulum cum aliquibus Cardinalibus, & eorum familiares osculantur pedes Pontificis: qui mox reuertitur ad cameram suam: ut ueneratat. Oratores deducuntur ad hospitium suum a suis amicis particularibus: & non a familiis Cardinalium: quia illę debent comitari Dominos suos.

SECTIO QVARTADECIMA

DE CONCILIO GENERALI. Cap. I.

SCRIPTVRI Cerimonias in sacro generali Concilio seruandas Primum de loco concilii, & sedium dispositione differendum putamus, Deinde de personis, & earum habitu. Tertio de ordine rerum gerendarum, & ultimo de sacris precibus: & orationibus ad Deum.

Generale concilium: tunc canonicum & legitimum reputatur: cum a Romano canonico Pontifice indicitur, uel qd' schismatis sæuientis procella catholica Ecclesia sibiipsi indicit. Neq; concilium aliquod susceptum legimus: quod Apostolica beati Petri sedes non probauerit, illiq; uel per suum antistitem Romanum Pontificem, uel per eius legatos non præfuerit.

De loco, & sedibus concilii. Cap. II.

In dicto igitur concilio generali ornetur locus concilii, id est ubi publicę sessiones habédę sunt in Ecclesia cathedrali, siue alio capaci loco in hunc ferme modum.

Primum caueatur: ut nullus omnino aditus relinquatur ad ipsum locum pręter unum tantum: qui ualuis: & firmis clausuris obserari possit. Si erit Ecclesia cathedralis relinquenda erit, dummodo sit capax pars superior apud altare maius pro missis solennibus celebrandis: & asseribus, aut alia materia separanda a parte inferiori: in qua sedes aptabuntur pro concilio. Igitur in capite loci ubi sessiones celebrandę erunt: construetur thalamus pro sede Papę cum tribus gradibus debitę proportionis, latitudo ultimi plani erit decem palmorum, longitudo uero duodecim: in medio erit sedes cum suo postergali, & cum scabellis magno & paruo, & omnia erunt ornata: ut sit in publico consistorio. erunt etiam duo scabella hinc inde pro Diaconis assistentibus Papę. In ista linea mille aliæ erunt sedes: nisi forte Imperatoris, aut Regum: si quis istorum esset interfuturus concilio. Sedes Imperatoris parabitur iuxta sedem Papæ: quę habebit duos gradus coniunctos gradibus Papę, sed non tantę latitudinis aut longitudinis, erit ornata cum panno aureo post tergum, sed non supra caput. habebit scabellum paruum ad pedes uiridi colore pictum. Et aduertendum qd' locus: ubi sedet Imperator non sit altior loco, ubi tenet pedes Pontifex. Si uero reges adessent unus uel duo: parentur sedes pro eis cum postergali usq; ad spatulas, & ornentur ut scamna Cardinalium, habebunt tamen puluinaria ex cramesino, & scabellum uiride sine gradibus, & ponentur hinc inde non ad lineam omnino sedis Papę sed aliquantulum transuersę: ut possint respicere ad faciem Pontificis a dextris, deinde & a sinistris intra gradus sedis Papalis. Per longitudinem loci erũt scamna pro Cardinalibus, & pręlatis cum postergali, & unico gradu: longitudinis octo cannarum: uel circa, sed media pars a dextris pro Episcopis, & presbyteris. & alia pars a sinistris pro Diaconis Cardinalibus erit

aliquantulo eminentior uidelicet quatuor: aut quinq; digitorum altitudine, pulchrioribus pannis ornata. Post scamna prædicta in transuersum ante faciem Pontificis ad lineam erigantur quatuor sedes patriarchales distinctæ, & separatæ suis postergalibus, & gradibus ad similitudinem scamnorum prędictorum, & collocentur paribus interuallis: ita ut quadraturam facientes lineam transuersalem impleant. & inter duas medias erit quasi ianua, & aditus ad sedes primę quadraturæ. Intra hanc primam quadraturam fiet sedilia humiliora sine gradibus, & sine postergali per longitudinem cum transuersa usq; ad aditum: qui debet relinqui latitudine unius cannæ uel circa.. post primam quadraturam fient & alia scamna post priora eiusdem fere altitudinis sine postergali tamen, quæ cōplectantur post etiam patriarcharum sedes: relicto spacio pro aditu, & item: si locus erit capax: fiat alius ordo sedilium post secūdum, & tot quot loci amplitudo, & prælatorum numerus exigit: Erigatur etiam in dicto cōuentu altare aliquod cum Cruce, & sacra Eucharistia, siue reliquiis sanctorum in loco congruo: ubi possit Pontifex orare cum uenit ad concilium, & cum dicit preces pro synodo illuc faciem conuertere.

Si autem Papa non erit futurus in Concilio: poterunt scamna prędicta fieri apud altare maius sine sede Papali, Et præsidens concilii finita missa paratus sacris uestibus ac si esset celebraturus sedebit in faldistotio posito ante altare uertens tenes ipsi altari.

Qui habent uocem deliberatiuam in conciliis. Cap. II.

In conciliis autem illis uenerandis, ac sacrosanctis: quibus fides nostra, & recta uiuendi norma purgata, atq; firmata est, non legimus interuenisse statuendi causa nisi Episcopos & abbates, & hii tantum decretis se subscribebant. Episcopos appellamus etiam Episcopotum pricipes. quoniam hęc est supema in Ecclesia Dei potestas. inferioris autem gradus ecclesiasticos uiros, & principes seculares consulendi, ac instruendi gratia: non autem decernēdi intererant: qui (ut periti aiūt) consultiuam uocem habent in conciliis, non definitiuam seu deliberatiuam. Aderunt igitur in conciliis ad statuendum: Romanus Pontifex tanq̄ rector & moderator totius Ecclesię, pastor gregis dominici, & omnium Episcopotum Episcopus. Sacer Cardinalium senatus, patriarchę, primates, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates: quibus non immerito & ordinum religiosorum generales magistri additi sunt: deniq; omnes prælati: qui secundum formam iuramenti, quod præstant cum ad dignitates promouentur: ad synodum uenire tenetur, Alii autem ut diximus disserendi, instruendi, consulendiue gratia poterunt interesse: non tamen in sessionibus publicis induti sacris uestibus sedebunt neq; sententiam dicent.

De diuersis officialibus concilii.

Aderunt ét diuersi magistratus:& ministri concilii:quos tamen Pontifex sũmus(si presens erit)cõstituet alios:qui negocia proponẽda suggerant. Alios qui uenientes ad conciliũ in uolumine describãt.missorũ,ac legatorũ facultates examinent,& publica documẽta rimẽtur.Alios qui locũ cõcilii custodiãt.Gesta aũt cõcilii excipere:& in publicã formã redigere spectat ꝑprie ad ꝑtonotarios Aplicos,clericos camerę,& secretarios Papę:qui tñ anteꝗ̃ scripta sua publicẽt:corrigẽda illa exhibeant his:qui a Põtifice,siue a cõcilio erunt deputati.Sedes aũt omnibus cõsignabunt clerici cerimoniarũ.Si papa erit in cõciliis:& cũ difficultas aliqua orietur,consulent super ea re summũ Pontificẽ. Sin uero sũmus Pontifex abesset:constituerẽtur a cõcilio:qui sedibus cõsignandis pręsint.

Ordo sedẽdi in cõciliis. Cap.III.

Ordo aũt sedẽdi in publicis sessionibus hic erit.Summus Pontifex in solio Põtificali sedebit:cui a lateribus super scabellis sedebũt Diacõi duo assistẽtes,& prior p̃sbyterorũ in scabello ét in loco eminẽti:siue a dextris,siue a sinistris:prout in capella cũ cappa celebrat:sed tũc:& quoties indiuinis ministrat,ut capellanus assistens erit indutus pluuiali,non planeta. Imperator,si aderit,sedebit in sede sua ad dexteram Põtificis,& tunc Diaconi nõ sedebunt apud sedem Papę:sed ante ipsam sedem hincinde super paruis scabellis:ut erat mos antiquis:& hoc ne Diaconus a dextris uideatur sedere medius iter Papã:& Imperatorẽ.Reges sedebunt in nominatis sedibus suis.Epi:& p̃sbyteri Cardinales in prima parte eminẽtiori scãnorũ a dextris,Diaconi Cardinales ꝑter illos duos ĩ prima parte a sinistris. Patriarchę quatuor Ecclesiarũ Cõstãtinopolitanus. Anthiochenus. Alexãdrinus:& Hierosolimitanus sedebunt in quatuor illis sedibus singularibus contra faciem Pontificis. Et nota:qđ ꝑdicti Patriarchę in missis,& aliis actibus siue sint parati,siue non:sedent ante assistentes Papę. Alii Patriarchę,primates,Archiepi,Epi.Abbates parati sedebũt in scamnis post Cardinales hincĩde.primũ tamẽ locũ habebit uicecamerarius:si erit pręlatus paratus.Et ita seruatum legimus ĩ cõcilio Pisano pręsidẽte Alexãdro quinto.& in Cõstantiensi pręsidente Ioanne uigesimotertio.Deĩde oratores regum:& principum:si erunt parati,inde reliqui pręlati parati. Et impleta prima quadratura scamnorũ:implebũtur reliquę post illã. postremi erũt Generales ordinũ. Et aduerte:quod pręlati omnes cuiuscũꝗ̃ sint gradus secũdũ Gregorii Papę decretum,sedebũt iter collegas suos secũdum ordinem:siue promotionem suam.Assistẽtes Papę parati sedebũt super gradus thalami Põtificalis ad sinistram partem,protonotarii Apostolici:& clerici camerę ad dextrã.subdiaconi uero auditores rotę:& acoluthi ĩ parte anteriore ad pedes Papę.Sup planũ sedebũt duo cubicularii secreti Papę, decanus auditorum:qui seruit de mitra,& secretarius Papę

si nõ est prelatus. Oratores autem laici, siue nõ prælati sedẽt ĩtra primam quadraturam in sedibus illis humilioribus pro dominorum suorũ digni tate: ita ut digniores sint propinquiores primis scamnis Papę. & si ade rit aliquis magnus priceps sedebit in scãno Diaconorum post oẽs Diaco nos. si alias cõsueuit sedere in suo scãno. alii inferiores Dñi laici inter uel post oratores nõ prelatos: secũdum eorum qualitatem. Cæteri uero sacer dotes: & clerici: qui aderũt: stabũt post scamna prelatorum: ut poterunt.

Ordo rerum gerẽdarum in cõciliis. Cap. IIII.

Ordinem autem rerum agẽdarum ex antiquis cõciliis propter eorum uetustatem colligere nõ potuimus: nisi q̃tum ad sessiones pertinet: in qui bus discussa cõmuniter proponebãtur, & per uerbũ placet a patribus fir mabãtur. Sed quoniam nouissimorũ cõciliorũ Cõstãtiẽsis: & basileeñ. res gestę diligentissime annotatę fuerũt, & in ordine satis inter se cõgruunt: modum in illis seruatum perstringemus. sed defuit in Basileeñ congrega tione multitudinis in sanctos Episcopos reuer[illegible]ia, & superabũdauit te meritas, atq; arrogãtia: quãdo nõ pluris fieret sentẽtia optimi cuiusq; an tistitis q̃ minimi canonici, & id quod ad Epõs spectat, diffinire: & sanci re unusquisq; sibi arrogaret. unde Ecclesiam Dei, quam imitari cõuenit, in diuturnam: & perniciosam scissuram adduxit. Ordinẽ igitur profecto illius cõcilii: & procedẽdi modum laudarem: si prelatis tantum: ut prisci uoluerũt: decernẽdi: & diffiniẽdi potestatem permisissent. Sed abstine bunt (ut arbitror) postea horũ exẽplo ab huiusmodi nouitate, & bene or dinata idoneis ministris cõmittẽt. Modum igitur hũc seruabãt: qui absq; te Pontifice nõ incompetẽter fortasse seruari poterit: si prelatis: ut dixi mus: relinquetur tantum statuẽdi facultas.

De Cõstãtiensi: & Basileeñ cõciliis. Cap. V.

Primum omnes ad cõcilium uenientes siue suo: siue alieno nomine per cursores prẹordinatos describebãtur. tum patres omnes per quatuor na tiones diuidebant. Italicam, Germanicam, Gallicanam, & Hispaniẽsem. In Cõstantiensi tamen synodo: quia Hispani eum suo Benedicto decimo tertio diu in contumacia persistentes non affuerunt nisi in fine. Anglica na quartum locum obtinuit: quæ Basileę cum Gallicana est cõnumerata. Ex nationibus pari ex unaquaq; numero quatuor conuentus creabant: quas sacras deputationes uocitabãt: locis, uocabulis, & potestate disere tas. nã ĩ prima fidei catholicę. secũda de pace populi Christiani. tertia de reformatiõe Ecclesię. & in postrema de aliis emergẽtibus negociis agita batur. Erãt cuiq; cõuẽtui separata tribũalia: & loca: ĩ quibus cõuenirẽt p prii magistratus, Pręsidẽs qui cõciõnẽ aduocaret, negotia pponeret: & se cũdũ maioris ptis sñias cõcluderet. Promotor: qui tãq̃ curator publicus ĩ gereret negotia: istaretq;: ut absoluerent. Scriba qui gesta decretaq; publi

cis documētis annotaret. Nūcius deīde, siue apparitor: qui patres cōuocaret, citaret, edicta pponeret, & similia. Cōueniebāt hęc collegia ter i heb domadæ iisdem horis in propriis prętoriis: ubi re diuina peracta rebus gerendis operam dabant. Et quatuor deinde sacris deputationibus duodecim uirorum collegium eligebatur, terni ex unoquoq; conuentu: & natione: uiri doctrina: & experientia clari: ad hos negocia omnia primum deferebantur: qui rebus mature digestis uel ea respuebant, uel si admittēda uidebantur: ad collegium, cui competerent, remittebāt: eratq; his potestas: cum aliquid graue instaret: cōuocare quatuor conuentus etiam extra ordinem. Cæterum, quæ a duodecim uirorum collegio ad quempiam ex quatuor conuentibus remittebantur: proponebantur per pręsidētem illius conuentus, neq; licebat illa die de propositis decernere: nisi res manifeste celeritatem necessariā exigeret, quod maior deinde pars statuisset ad alios tres conuentus deferebatur. eorum opinio cum rationibus: & argumentationibus utriusq; partis. quod per tres conuentus approbatum erat: ad pręsidentem concilii publicis documentis deferebatur. qui statuto die in generali congregatione de ea re referebat: neq; licebat pręsidentem de aliqua re agere cum patribus in generali cōuentu: nisi prius de ea deliberatum (siue ut aiebant) conclusum fuisset per quatuor: aut saltē per tres deputationes. Demum ubi quicpiam a patribus approbatum erat in generali congregatione: quæ octauo quoq; die frequentabatur: in formam decreti redactum in publica sessione ritu solenni statuebatur.

De generali congregatione in conciliis.

Generalis congregatio differt a publica sessione. quod in illa res statuendę per quatuor deputatiōes discussę approbabant̄ hoc modo. Vbi in sacris deputationibus aliquid decernendum censebatur: pręsidens illarum quisq; in suo cōuentu id firmabat his uerbis. In nomine Sanctę Trinitatis Patris: & Filii: & Spiritus Sancti. Ego concludo in talem sententiam. idem fiebat deinde in generali congregatione. ubi uero pręsidēs cōcilii pręsidentium deputationum uota cognouerat: concludebat nomine totius concilii. Oportebat tamen illum concludere secundum pręsidentium uota. his peractis cum res ita exigebat publica sessio indicebatur. In omnibus tamē supradictis: si Papa erit pręsens: ipse erit rector, moderator, ac dispensator. & deputationes, collegia, magistratus, & rerum omnium ordinem pro suo arbitrio constituet. Quæ ideo recēsuimus: ut posteri hinc capere possint, quæ res publicę magis expedire uidebuntur.

De publica sessione: & sacris precibus.

Publicę sessiones his cerimoniis celebrari cōsueuerunt. Anteq̄ prima sessio celebretur, indicitur omnibus consiliariis triduanū ieiuniū, deīde statuta die Pontifex cū omnibus pręlatis: & aliis: qui interesse debent: ac

clero cum sacra pompa:si placet,uenit ad locum concilii : ubi per ipsum Pontificem,uel alium prelatum cantatur missa de Sancto Spiritu : & fit Pontifici reuerentia per Cardinales,& omnes prelatos paratos . In aliis sessionibus non solet semper cantari missa solennis ante:sed Papa audita missa priuata uenit ad concilium cum pluuiali rubro:& mitra preciosa,& facta oratione ante altare ascendit ad sedem suam,& similiter omnes alii sedent in sedibus prenominatis, & fit ei reuerentia a Cardinalibus cum suis cappis laneis:si prius non est facta,deinde duo seniores Diaconi accipiunt dalmaticas,& unus eorum stolam:& manipulum, quia est cantaturus Euangelium,subdiaconus etiam paratur,deinde accedunt ad Pontificem,& imponunt ei sandalia,& dicitur psalmus.Quã dilecta.Interim Cardinales:& alii prelati accipiunt paramenta sibi cõuenĩetia omnes rubri coloris.omnibus indutis aliquantulum quiescunt.Tunc silentio facto Diaconus a dextris surgens alta uoce præfatur . Orate. Et mox tam Pontifex super faldistorium sibi paratum : q alii sine mitra ĩ terra genuflexi dicendo orant uersi ad altare.surgens deinde Pontifex solus: aliis prostratis permanentibus,absolute dicit hanc orationem in tono competenti uidelicet. Ad sumus Domine Sancte Spiritus,ad sumus quidem peccati imanitate detenti,sed in nomine tuo specialiter aggregati : ueni ad nos:& esto nobiscũ,& dignare illabi cordibus nostris.Doce nos quid agamus,quo gradiamur,& ostende,quid efficere debeamus:ut te auxiliante tibi complacere in omnibus ualeamus , esto salus:& effector iudiciorum nostrorum,qui solus cum Deo patre:& eius Filio nomẽ possides gloriosum:non patiaris perturbatores esse iusticię.qui summam diligis ęquitatem, non in sinistrum nos ignorantia trahat.non fauor inflectat.nõ acceptio munerum,uel personę corrumpat:sed iunge nos efficaciter tibi solius tuę gratię dono:ut simus in unum:sed in nullo aberremus a uero:quatenus in nomine tuo collecti sic in cunctis teneamus cũ moderamine pietatis iusticiam:ut hic a te in nullo dissentiat sententia nostra:& in futuro pro bene gestis consequamur prēmia sempiterna.Qua finita oẽs respondeant.Amen.Finita oratione Diaconus a sinistris surgens uersus ad patres dicit:Erigite uos,& omnes surgunt.Et cãtores cantant Añas. Exaudi nos Domine:quoniam benigna est misericordia tua secundũ multitudinem miserationum tuarum respice nos Domine.Iterum Diaconus a dextris conuersus ad patres dicit.Orate:& similiter oẽs procumbũt: & aliquãtulũ orãt secrete.Surgẽs deinde Diaconus a sinistris dicit : Erigite uos,& oẽs surgũt.Et Põtifex oibus stantibus detecto capite dicit orationem absolute.Mẽtes nostras quęsumus Dñe Paracletus, qui a te ꝓcedit, illuminet,& in oẽm:sicut tuus promisit filius:iducat ueritatẽ.Qui tecũ uiuit:& regnat in unitate eiusdem.Qua finita iterum omnes genuflectunt, & fit litania:quæ per duos ex cãtoribus pronũciatur,& oẽs respondẽt,&

post uersum illum:ut donum Apostolicum &c.surgens Põtifex cum mitra benedicit synodo dicens: Vt hãc Sanctam synodũ:& omnes gradus Ecclesiasticos benedicere digneris.Et omnes respõdent.Te rogamus audi nos.Iterum dicit: Vt hãc Sanctam synodum,& omnes gradus Ecclesiasticos benedicere:& regere digneris.℟.Te rogamus audi nos.Et tertio Vt hanc Sanctam synodum:& omnes gradus Ecclesiasticos benedicere, regere,& cõseruare digneris.℟.Te rogamus audi nos.Et procumbẽte iterum Pontifice litania perficitur.Deinde surgunt omnes:& Pontifex uersus ad altare sine mitra dicit.Oremus:Diaconus a dextris.Flectamus genua,& Diaconus a sinistris.leuate.Et Põtifex.Da quęsumus Ecclesię tuę misericors Deus:ut Spiritu Sancto congregata hostili nullatenus incursione perturbetur.per &c.in unitate eiusdem &c.Tum Diaconus petit benedictionem pro Euangelio,& imponitur a Pontifice incensum more solito,& cantatur Euangelium competens rei:de qua agitur cum luminaribus:& cerimoniis consuetis:& in fine Pontifex osculatur librum: & incẽsatur more consueto:presbyter Cardinalis paratus cũ pluuiali seruit Põtifici & de libro:& de nauicula incẽsi: ac si Põtifex celebraret.finito Euãgelio oẽs sedent,& Põtifex patres hortatur uerbis cõuenientibus ad faciẽda decreta assignãs rationes cur ita sit faciendũ.deinde surgẽs sine mitra incipit hymnũ.Veni Creator Spiritus .oẽs genuflectũt,& ipse ẽt postq̃ inceperit genuflectit procumbens super faldistoriũ quousq; primus uersus perficiatur.Deinde oẽs surgunt:& stant capitibus detectis cãtores: & patres,si uolũt, ꝓsequunť hymnũ.in fine Põtifex dicit uers.Emitte Spũm tuũ:& creabũtur.℟.& renouabis faciẽ terrę.Et Pontifex . Oremus.Deus qui corda fideliũ Sancti Spũs illustratione docuisti:da nobis in eodẽ spũ recta sapere,& de eius semper cõsolatione gaudere. per.D. &c.in unitate eiusdẽ &c.Demum duo cãtores dicũt:Benedicamus dño.℟.Deo gratias. Quibus finitis Diaconus legit decreta faciẽda,& rogat patres an ista placeant:qui incipiẽdo a sũmo Põtifice respõdẽt placet,uel nõ placet.&,pto notarii Apostolici clerici camerę:& alii Tabularii rogati decreta notãt: & in publicã formã redigunt:quæ deinde bulla,ac sigillo Apostolico muniũtur. Euãgelia mutãtur in sessionibus secũdũ materias,quæ tractãtur. Si Romãus Põtifex nõ adesset:ꝑsidẽs cõcilii paratus Cũ sandaliis:Diacono:& subdiacono oĩa faceret:ut prędictũ est:nisi ea quæ ad sũmũ Pontificẽ tantũ spectant.Decreta legeret aliquis pręlatus,& literę signẽtur bulla concilii,Decretis firmatis oẽs deponũt Sacras uestes.& Tũ reuertũtur domũ queadmodũ uenere. Si Papa est pręsens decreta intitulãtur hoc modo.Martinus Episcopus seruus seruorũ Dei Sacro approbãte cõcilio &ç.ut in Constantieñ.Si autem abest Põtifex.sic scribitur:ut Basileeñ.Sacrosancta generalis synodus Basileeusis in Spiritu Sancto legitime cõgregata:generale cõciliũ faciens;& uniuersalẽ Ecclesiã repręsentãs &c

SACRARVM CERIMONIARVM SECTIO QVINTADECIMA.

De morte:& exequiis Reuerendissimorum Cardinaliũ. Cap.I.

q VONIAM Sacra Philosophia ẽ assidua meditatio mortis:quia nihil omnino certius:q̃uis hora incerta sit:decet sũmos uiros semper paratos esse quo ad interiorem:& exteriorem hominem,ne improuisi ab ultimo die opprimantur.Dũ igitur mente:& corpore ualebũt domini Cardinales,& alii prelati,& magni uiri Ecclesiastici (si sapiant)rebus suis consulant:& ultimam uoluntatem indulgente Pontifice legitimo firmabunt testamento .Quod si dũ sanus erat quispiam,neglexit: saltem dum corpore languet, & mortem aduentare timet,id agere non pretermittat:sed cum recte animę suę:familię:& suis heredibus prospexerit:id precipue curet:ut ex numero Cardinalium executores eos deligat sui testamenti:qui integritate,& auctoritate clari habeantur,qui familiam tueri:& legata, atq; relicta testatoris implere uelint,& possint.Cęterum qui ęgrotanti assistent,si ille morbo pressus eius rei non meminisset,curet diligenter:ut in tempore Ecclesiastica sacramenta non clam,sed publice administrentur,& dum in extremis laborare incipit,aduocent Executores:qui decedentem solitis officiis cõsolentur:& bonorum omnium descriptionem faciãt,eaq; fidis ministris: & in locis tutis custodienda cõmittant. Executores in domo decedentis conuenientes,quę ad salutem,seu consolationem animę illius pertinent, in primis procurabunt,ordinabuntq;:ut uiri religiosi psallentes,& orantes morientem circũstent,administrationi:& curę domus preficiant aliquem ex suis:qui cum officialibus domus:familiam gubernet pacifice, & quiete:& necessaria prouideat.Indeq; ad deducendum funus, quę opportuna sunt,statuant:& cõmittant.sit etiam qui orationem funebrem meditetur. Cum autem languens Spiritum Creatori reddiderit: ministri deposito ex lecto post morulam cadauer illud calida aqua lauent, barbam radant.mundetur:& ita curent opportunis remediis:ut corpus sine fętore usq; ad prestitutum tempus reseruari possit. Significent executoribus horam transitus:ut illi de hora funeris deliberare ualeant .Etiam deinde per cursores aliis Cardinalibus prelatis:& curialibus,atq; etiam collegiis:& cõuẽtibus Clericorum, ac religiosorum: quos funeri interesse uoluerint intimabunt. Sed nota:quod ante Sixti quarti tempora Cardinales non consueuerunt ire ad domum Cardinalis defuncti nisi executores tantum,mittebant autem familias suas:post ea tempora fere omnes intersunt quando uigilię dicuntur:non tamen sequuntur funus,quid magis deceat:alii uiderint.Ministri Cardinalis defuncti:ut corpus mundauerint,illud uestiant omnibus quotidianis indumentis usq; ad rochetum

inclusiue:deinde ornent eum sacris uestibus:ac si missam esset celebraturus. Si est presbyter, aut Episcopus Cardinalis imponāt sandalia, amictū, albam, cingulum, stolam, manipulum, tunicellam, dalmaticam, chirothecas, planetam, mitram simplicem, & annulos. Si uero esset Diaconus supra stolam transuersam dalmaticam tantum imponerēt, & mitram simplicem in capite ea scilicet ornamenta quibus uteretur: si euangelium eēt dicturus. Et ita indutum deponant in terra super aliquem pannum: siue tapete cum cereis ardentibus a capite, & a pedibus. ponent super eius pectus Crucem aliquam, quam manibus teneat. Interea tota domus nudetur ornamentis omnibus. In maiori aula domus quasi in medio paretur lectica ex tabulis: quę antea distendatur sex palmis, latitudine decem, longitudine duodecim palmorum aut circa: & super eam ponatur lectus ex lana siue pluma cum ceruicali lōgo, & magno pāno aliquo cooperiatur lectus, & lectica circa a lateribus. hinc inde ponātur scamna cum foraminibus: ut ibi ponantur sex cini: aut uiginti intortitia. Ad pedes lecti erit mensula cum mappa munda, & super eam duo candelabra cum luminaribus, superpellicium unum una stola cum pluuiali nigri coloris. Item uas cum aqua benedicta & aspersorio, & thuribulum cum nauicella incensi, & libellus pro dicendis orationibus. circum circa per totam aulam ponantur sedilia pro Cardinalibus prælatis, & aliis curialibus: qui ueniunt ad honorandum defunctum. Familiares in istis uigiliis, & in deducendo funere non intersunt: quia non sunt adhuc induti ueste lugubri, habebunt tamen singuli nigrum biretum expensis defuncti. Cum aderit hora pręstituta corpus defuncti ita ornatum: ut diximus: ponetur super lectum in aula, & accendentur intorticia. Cardinales, pręlati, & alii qui uenerunt sedebunt circū circa. Religiosi per singula collegia, siue per singulos conuentus incipient uigilias: & primi dicent inuitatorium cum primo nocturno, & post responsorium tertię lectionis dignior ex eis indutus superpellicio, stola & pluuiali stans apud mēsam ad pedes lecti dicit. Pater noster, asperget & incensabit per circulum, & deinde sequitur. Et ne nos inducas cum uers. & oratione consuetis. Cum incipient cantare distribuentur cantantibus aliquę candelę, cum primum finierint aliqui sequentur secundum: & deinde tertium nocturnum, & deinde laudes. & digniores: qui aderūt: incipient. Et si essent plura collegia, siue plures conuentus poterunt duo simul cantare unum nocturnum, Paretur interim feretrum ad portandum corpus, & quinquaginta aut sexaginta itorticia: quæ ante corpus per stabularios deferantur. Finitis uigiliis ponitur corpus super feretrum: & religiosi suo ordine pręcedūt, deinde luminaria, postea corpus: quod per religiosos defertur, postremo sequūtur pręlati, & curiales. & cum peruenerint ad ecclesiam: ubi sepelitur. finito officio omnes descendunt quisq; ad suam. Hæc funeris deductio sępe intermittitur propter uarias causas, & tunc factis

uigiliis in domo defuncti:discedunt omnes:& in nocte portatur corpus ad Ecclesiam per familiam cum aliquibus religiosis. Post hec executores statuunt diem:in quo exequiæ incohentur:& interim distribuunt pannum nigrum familię, prelatis quinq; cannas, capellanis quatuor, scutiferis tres, stabulariis duas cum dimidia. ordinant ut fiat pallium aureum pro lecto sub campana, siue castro doloris, qđ fiet Ipsum castrū doloris cum lectica, scamnis pro intorticiis, & banchis in quibus sedeat familia. Item pingantur arma:suspēdanturq; circa Ecclesiam, Altare, & castrum. fiet cera ad sufficientiam. consueuerunt esse ad sex, uel octo milia librarum cerę. suspendantur itorticia circumcirca in Ecclesia unius lanceę spacio inter se distantia. a lateribus lecti hinc inde:super scamnis ponantur duodecim, aut decem & octo intorticia in quolibet latere. preficiantur aliqui qui teneant computum ceræ. & qui illam subministrent distributoribus, alii qui curent:ut missę uere & suo ordine legātur: & dent elemosynam celebrantibus. Ordinent:qui Cardinalis primam, & qui ultimam missam sit celebraturus. qui prælati intra nouenam celebrent:& aliæ missæ legantur. qđ cantores cum capella, cum paramentis, & libris opportūis ex palatio Apostolico adsint. qđ ibidem sint quinq; pluuialia nigra cū suis stolis:ꝙ committatur quatuor Cardinalibus ut cum celebrante in fine missæ apud castrum doloris absoluant:ut inferius dicemus. ꝙ parentur quatuor scabella apud primas. & postremas columnas castri. & alia necessaria. Omnibus opportune dispositis:uesperi ante statutam diem per cursores faciunt intimari Cardinalibus, prelatis, oratoribus, & officialibus curię:qđ in tali loco cras incipientur exequię bonę memorię Reuerendissimi Domini Cardinalis. N. & Reuerendissimus Dominus. A. celebrabit. & Dominus, uel Magister. B. faciet orationem. Mane deinde hora competenti Reuerendissimi Domini Cardinales conueniunt ad Ecclesiam. sedebunt prope altare maius in sedilibus pro eis preparatis:nudis tamen & sine aliquo panno. prælati & alii curiales sedebunt in locis suis, familiares defuncti Cardinalis summo mane omnes nigris uestimentis induti:simul bini & bini ex domo defuncti ueniēt ad Ecclesiam, duo cursores eos præcedent:& sedebunt in banchis circa castrum doloris pro eis locatis. supra lectum:qui erit sub castro doloris:erit pannus aureus cum insignibus defuncti, & duo ceruicalia nigra, ad caput lecti & ad pedes duo pilei rubri ipsius defuncti. Hinc inde adstabunt duo parafrenarii mortui Cardinalis: qui cum duobus flabellis factis cum insignibus Cardinalis ex serico nigro uideantur abigere muscas etiam si sit tempus hyemale:qui sedulo flabella placide moneant. Omnibus paratis icipitur missa pro defunctis. Et cum fuerit dicta prima collecta:clerici cerimoniarum incipiūt distribuere ceram Dñis Cardinalibus primum:tum oratoribus, & prelatis: de familię defuncti, deinde officialibus curię, demum ceteris presentibus tam

mulieribus q̃ uiris. Quę profecto dispensatio cerę, siue potius dissipatio est ualde importuna, & tumultuosa, & meo iudicio satis iconueniens. Nã obstrepitum, & clamorem petentium, & rapientium cãdelas diuinum officium, & funebris oratio admodum conturbatur, anteq̃ incipiatur Euãgelium accenduntur dictę cãdelę: & per ministros tenentur accensę usq; ad finem missę. Finita missa post Requiescãt in pace fit sermo in laudẽ defuncti. & Cardinalis, qui celebrauit, dimissa plãeta accipit pluuiale, & sedet cum mitra alba: dum fit sermo. Illo finito iterum accenduntur candelę, & quatuor alii Cardinales: si mortuus erat Episcopus Cardinalis, Episcopi Cardinales: si tot numero fuerint pręsentes, & si deficiat numerus. presbyteri supplent. Si uero mortuus erat presbyter, siue Diaconus: quatuor presbyteri Cardinales capiũt superpellicium, amictum, stolam, pluuiale nigrum, & mitram albam in capite, & simul cum celebrãte uadunt ad castrum doloris hoc ordine: primo procedunt duo ex capellanis celebrantis cum superpelliciis: unus defert thuribulum, & nauicellam, alius uas aquę benedictę cum aspersorio. deinde duo alii cum candelabris, & luminaribus. Inde Subdiaconus paratus cum cruce. deide duo Cardinales iuniores parati. tum duo seniores parati. ultimo Cardinalis, qui celebrauit, & post eum Diaconus paratus, & alii sui capellani cum superpelliciis. unusquisq; Cardinalis habet secum unum capellãum cum superpellicio: qui seruit ei de mitra, & aliquos scutiferos: qui ei assistũt: quorum unus defert cereum accensum. Cum peruenerint ad castrum doloris: Subdiaconus cum cruce, & ceroferariis ponit se ad pedes lecti in medio extra castrũ tamen: post eum sunt cantores. ad caput lecti ponit̃ in medio contra crucem faldistorium celebrantis, super quod ille sedet, & apud eum stat Diaconus euangelii: qui defert incẽsum, & aquam benedictam, & alii capellani. senior Cardinalis ponit se iuxta columnam ad humerum dextrum secundus in dignitate iuxta columnam ast pedem sinistrum. Tertius Cardinalis ad humerum sinistrum, ultimus ad pedem dextrum: & ibi aliquantulum quiescunt. caput lecti figitur proximior pars altari: & pedes pars propinquior portæ Ecclesię. post morulam surgũt omnes deposita mitra: & tenente librum uno ex capellanis celebrans cum Diacono incipit absolutionem. Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine: quia nullus apud te iustificabitur homo: nisi per te oĩum peccatorum ei tribuatur remissio. non cum ergo q̃s Dñe tua iudicia aliis sententiis premant: quem tibi uera supplicatio fidei Christianę commendet, sed gratia tua illi succurrente mereatur iudicium euadere ultionis ęternæ. qui dum uiueret insignitus est signaculo sanctę trinitatis per Christum Dñm nostrum Amen.
Finita oratione Cardinales omnes sedent cum mitra: & cantores cantãt primum responsorium. Subuenite &c̃. Anteq̃ finiatur responsorium: Diaconus cum deferentibus incensum, & aquã bñdictam accedit ad seniorem

Cardinalem ad humerum dextrum sedentem.& cum cãtatur Requiẽ ętet nam:clericus cerimoniarũ accipit thuribulũ & nauicellam,& accedit ad ipsum seniorem Cardinalẽ,& offert thuribulũ, Diacono uero nauicellã, Cardinalis imponit incensum in thuribulo dicens.Ab illo bñdicaris &c̃. Deinde cũ cantores cantant Kyrieeleison:surgunt oẽs sine mitra, & ipse primus Cardinalis dicit uoce cõpetenti Pater noster.Et mox capit a sperforiũ de manu Diaconi:&circuit lectũ aspergẽs illum aqua bñdicta.Diaconus interim eleuat a manu dextra fimbriã pluuialis.cũ uero Cardinalis transit ante alios Cardinales ibi astantes:facit unicuiq; reuerentiã inclinãdo caput,& idem ẽt facit Cruci:Diaconus uero qui simul pergit genu flectit:facto circuitu reddit asperforiũ Diacono,& de eius mãu capit thuribulum,& simili mõ incensat circũ circa inclinando se Cardinalibus,& Cruci.Vt aũt cõpleuit gyrum reddit thuribulũ Diacono & reuertitur ad locũ suum.Diaconus qñ dat aliquid Cardinali,uel recipit ab eo : osculaẽ eius manũ Cardinalis stans in loco suo uoce cõpetenti.tenente librũ ante ipsum Diacono:dicit.Et ne nos iducas &c̃.℟.sed libera &c̃.uers. A porta inferi.℟.Erue Dñe aĩam eius.uers.Requiescãt in pace.℟. Amen.uers.Dñe exaudi orõnem meam.℟.Et clamor meus ad te ueniat.uers. Dñs uobiscũ. ℟.Et cum spũ tuo.Oremus.Deus cui oĩa uiuunt,& cui nõ pereunt moriẽdo corpora nostra,sed mutanẽ in melius:te supplices deprecamur ut suscipi iubeas aĩam famuli tui. N. per manus sanctorũ Angelorum deducendam in sinũ amici tui Abraę patriarchę resuscitandam in nouissimo iudicii magni die,& quicquid uitiorũ fallente Diabolo ꝯtraxit :tu pius & misericors abluas indulgendo per Christũ Dñm nostrum.℟. Amen.

Finita oratione Cardinales sedent & chorus cantat rñsorium.Qui Lazarũ resuscitasti a monumẽto fętidum tu eis Dñe dona requiem, & locũ indulgẽtię.uers.Qui uenturus es iudicare uiuos,& mortuos,& seculum ꝑ ignem.Tu eis &c̃.Requiẽ ęternã &c̃.Tu eis &c̃.Kyrieeleison.Diaconus interim cum portantibus incensum & aquam benedictam accedit ad secundum Cardinalem apud sinistrum pedem.Et cum dicitur Requiem imponitur incensum.ad Kyrieeleison surgunt omnes,& deinde ipse secundus Cardinalis dicit Pater noster.aspergit & incensat:ut primus,& reuersus ad locum suum dicit.Et ne nos &c̃.℟.Sed libera nos &c̃ . A porta inferi.℟.Erue Domine animam eius.uers. Requiescat in pace.℟. Amen.uers. Domine exaudi orationem meam.℟.Et clamor &c̃.uers.Dominus uobiscum.℟.Et cum spiritu tuo.Oremus. Fac quęsumus Dñe hanc cum famulo tuo.N.defuncto misericordiam:ut factorum suorum in pęnis nõ recipiat uicem,qui tuam in uotis tenuit uoluntatem : ut sicut hic eum uera fides iũxit fidelium turmis:ita eum illic associet Angelicis choris ꝑ Christum Dominum nostrum.℟.Amen. Finita oratione sedent Cardinales cum mitra:& chorus cantat responsorium. Domine quando ueneris iu

dicare terram:ubi me absčódam a uultu irę tuę:quia peccaui nimis in uita mea.uerſ.Commiſſa mea pauesco,& ante te erubesco,dum ueneris iudicare,noli me condemnare.Quia peccaui &c̃.Requiem &c̃.Quia peccaui &c̃.Kyrieelei ſon.ter.Interim Diaconus cum ſociis accedit ad tertiũ Cardinalem apud ſiniſtrum humerum ſedentem:& in tempore ponitur incenſum.Et ad Kyrieeleiſon omnes ſurgunt ut ſupra.Et ipſe tertius Cardinalis dicit Pater noſter,aſpergit & incenſat ut alii & : reuerſus ad locum ſuũ dicit.Et ne nos inducas ℟.Sed libera &c̃.uerſ.A porta inferi. ℟. Erue Domine animã eius.uerſ.Requieſcant in pace.℟.Amen.uerſ.Domine exaudi &c̃.℟. Et clamor &c̃.uerſ. Dñs uobiſcum.℟.Et cum ſpiritu tuo.Oremus.

Inclina Domine aurem tuam ad preces noſtras:quibus miſericordiam tuam ſupplices deprecamur:ut animam famuli tui.N.quam de hoc ſeculo migrare iuſſiſti in pacis:ac lucis regione conſtituas,& ſanctorum tuorum iubeas eſſe conſortem.per Chriſtum Dominum noſtrum Amen.

Oratione completa ſedent Cardinales:chorus cantat.℟.Ne recorderis Domine peccata mea dum ueneris iudicare ſeculum per ignem.uerſ. Dirige Domine Deus meus in conſpectu tuo uiam meam.dum ueneris. &c̃.Requiem &c̃.Dum ueneris &c̃.Kyrieeleiſon.Chriſte.Kyrie. Interim Diaconus cum ſociis accedit ad ultimum Cardinalem apud dextrum pedem:& in tempore imponitur incenſum ſurgunt ad Kyrieeleiſon.Et ipſe Cardinalis quartus dicit.Et ne nos &c.℟.Sed libera &c.uer.A porta inferi.℟.Erue Domine animam eius.uerſ. Requieſcat in pace.℟.Amen.uerſ. Dominus uobiſcum.℟.Et cum ſpiritu tuo. Oremus.

Abſolue quęſumus Domine animam famuli tui.N.ab omni uinculo delictorum:ut in reſurrectionis gloria inter ſanctos & electos tuos reſuſcitatus reſpiret per Chriſtum Dominum noſtrum .℟.Amen.

His finitis ſedent:& chorus cantat Libera me Domine de morte æterna in die illa tremenda : quãdo cęli mouendi ſunt, & terra:dum ueneris iudicare ſeculum per ignem.uerſ.tremens factus ſum ego:& timeo dum diſcuſſio uenerit:atq; uentura ira.Quando cęli &c̃.uerſ.Dies illa dies iræ calamitatis & miſeriæ dies magna,& amara ualde.Dum ueneris &c̃.Requiem ęternam &c̃.Libera &c̃.Kyrieeleiſon.Chriſteẽ.Kyrieẽ.Interim Diaconus cum ſociis accedit ad Cardinalem:qui celebrauit ſedentem ad caput, & in tempore imponitur incenſum ad Kyrieẽ.ſurgunt Cardinales ſine mitra,& qui celebrauit dicit Pater noſter,aſpergit,& incẽſat: ut fecerũt alii quatuor:& reuerſus ad locum ſuum ſtans dicit.Et ne nos.&c̃. ℟. Sed libera &c̃.uerſ.A porta inferi.℟.Erue Domine animam eius.uerſ.Requieſcãt in pace.℟.Amẽ.uerſ.Dominus uobiſcum.℟.Et cum ſpũ tuo. Oremus.

Abſolue quęſumus Domine animam famuli tui.N.ut defunctus ſeculo tibi uiuat,& quę per fragilitatem carnis humana conuerſatione cõmiſit,tu uenia miſericordiſſimæ pietatis tuæ abſterge. Per Chriſtum Do

minum nostrum.℟.Amen.Deinde dicit idem Cardinalis Requiem ęternam dona ei Domine.℟.Et lux perpetua luceat ei.Et in fine duo cantores dicunt Requiescat in pace.℟.Amen.

His completis omnes ordine: quo uenerant reuertūtur ad loca:ubi acceperant paramenta, & exuunt sacras uestes. Alii autē Cardinales & prælati dum hęc fiunt circa castrum doloris: remanent sedentes in locis suis expectantes finem. Demum omnes discedunt ad suas habitationes.

In prima, & nona die:quę est ultima:in qua fiunt eędem cerimoniæ:nisi qđ in ultima non fit sermo: Consueuerunt legi in Ecclesia ubi fiūt exequię centum quinquaginta missę,& datur per eleemosyna cuiqꝫ celebranti unus grossus Papalis, & duę paruę candelę. Aliis septem diebus intra nouenam dicuntur centum missę quolibet die.& hora competenti cantatur missa pro defunctis per aliquem Episcopum. & familia defuncti adest sedens in loco suo. Interea non accenduntur circa Ecclesiam,sed super scamnis a lateribus lecti, & nouem supra castrum doloris sine aliis candelis. Cardinales non ueniunt. distribuitur cera celebranti, & ministris,clericis siue religiosis illius Ecclesiæ,familię defuncti & aliis:qui adsunt. Apud sepulchrum uero ubi iacet corpus quotidie ponuntur duo intorticia quę ardent dum diuina celebrantur. Finita missa intra nouenam prelatus qui celebrabit, deponit planetam & accipit pluuiale & mitram, & precedente Subdiacono cum cruce,ceroferariis, incenso & aqua benedicta uadit ad castrum doloris. Eum sequuntur Diaconus & alii ministri altaris. Religiosi autem siue clerici Ecclesię disponunt se circa castrum: Subdiaconus cum Cruce & ceroferariis ad pedes. prelatus uero stans ad caput in medio sine mitra absolute incipit. Non intres in iudicium ut supra. Et in fine chorus cantat primum Responsorium. Et post Kyrieeleison.prelatus sine mitra dicit.Pater noster. Aspergit & incensat per circuitum: ut supra diximus de Cardinalibus. Et deinde stans in loco suo dicit, & ne nos inducas &c.cum aliis uersiculis & prima oratio ne in fine cuius dicit.Requiem ęternam dona ei Domine.Respon.Et lux perpetua luceat ei. Et chorus dicit. Requiescat in pace. Et sic reuertitur ad se exuendum. In secunda die dicitur secundum Responsorium. Et secunda oratio, & sic deinceps. Et cum finierint reincipitur a primo.

In nona die fit omnino: ut in prima:nisi qđ non fit sermo. Cantatur missa per Cardinalem, & per Cardinales fit absolutio apud castrum doloris. A die uero quo est sepultum corpus usquequo incipiantur exequiæ consueuerunt in ea Ecclesia celebrari aliquot missę ꝓ defunctis nō tamē per prelatos.& fiūt ad partem ibi aliquot eleemosynæ ꝓpter hoc. Familia uero defuncti solet per quadraginta dies sustentari in eius domo,& tandem unicuiqꝫ redditur aliquod premium. uel secundum taxationem a domino factam:uel ut executores censuerint habita ratione ser:

uitii, temporis: & qualitatis.

De ægrotatione, morte, & exequiis Romani Pontificis. Cap. II.

Romanus Pontifex: & si mortales omnes dignitate: & auctoritate pcellit: omniaq; in terris ligare: & soluere queat: fati tamen extremam necessitatem soluere nequaq̄ potest. Non est discipulus supra magistrum: nec seruus maior Domino suo. Filio suo non pepercit Deus: quem mori uoluit: ut hominem a perpetua morte liberaret: utq; omnes agnoscerent neminem a corporali morte omnino esse imunem. Cogitet summus Pontifex (& si omnium sit maximus) se tamen esse mortalē, & elogium illud quod inter solennia coronationis suę decantari solet sedulo memoria repetat. Pater Sancte Sic transit gloria mundi, omnis caro fenum, & omnis gloria eius tanq̄ flos agri. Sit igitur semper Pontifex paratus: ut bonus pastor, solertissimus Vicarius: & diligentissimus uillicus rationem reddere Domino suę administrationis: & cupiens dissolui: & esse cum Christo. cum Martino Turonensi clamet: & dicat. Domine si adhuc populo tuo sum necessarius: non recuso laborem: fiat uoluntas tua: curetq; eo maiori studio quo cæteris omnibus pręest: ut ultimum actum: quo solo coronari electi solent, cum laude perficiat. Quod si forte non agnosceret: dum ęgrotat: morbi periculum: medici qui illius curam gerunt: cum de eius salute dubitare cęperint prudentibus uerbis eum admoneāt semotis arbitris: hortenturq; ad ea peragenda, quæ ad animæ suę salutē pertinent: polliceantur se oēs studio acturos, quæ spectāt ad corporis sanitatē aperiant eidē confessori Pontificis: qui uerbis apertioribus secrete tamē: & cum sūma reuerētia: & charitate moneat Pōtificē i quo sit discrimine: hortetur: ut uolūtati diuinę nō iuitus adhęreat, cogitet quē locū teneat: oportereq;: ut alios pricipes uerbo: & exemplo ad uiā salutis deducat. Pōtifex sua sponte, qđ melius erit: uel saltem his monitionibus excitatus cū ultimū diē appropinquare cognouerit, primū peccata sua cōfessori diligētissime cōfiteatur, petatq; ab eo plenariam indulgentiā. deinde tēpore cōgruo iubeat ad se uocari p̄latos domesticos: & pricipales familię suę, & pręsente sacratissimo Christi corpore primum confiteatur: & catholicam fidem quam affirmet se semper inconcusse, & firmiter tenuisse: & in ea uelle uiuere, & mori: cum Deo placuerit. Tum petat ueniam ab omnibus: si quem forte iniuste offenderit, largiatur eis aliquas gratias spirituales: roget: ut orent Deum pro anima sua, & petat a sacrista uel ab aliis prelatis: ut tunc sacratissimum uiaticum recipiat: ut cum tempus eis uidebitur, alia Ecclesię sacramenta sibi administrent. Conuocet post hęc: dū sensus integri sunt: Sacrum Cardinaliū senatum: profiteatur

iterũ catholicã fidẽ.petat ueniam si in sua administratione quępiã iniuste offenderit.Roget:ut orent pro anima sua,cõmendet eis Ecclesiam Dei: & hortetur in electione successoris diligentes sint:& unanimes, & talem Eligant:qui Christianos uberius:q̃ ipse pauerit:qui pasci nouerit, & si ei uidebitur nominet unũ, uel plures :quos suo iudicio magis idoneos arbitretur.Aperiat etiam eis debita:& credita:si qua sunt:& similiter scripturas,pecunias,& gẽmas, ac preciosa quęq; manifestet,condat testamẽtũ suum:si uult:& eligat sepulturam.Demum cõmendet Senatui familiam: & attinentes suos,& gratias spirituales:quas uoluerint eis largiatur,eosq; cum sua benedictione dimittat.Huiusmodi ultimum cum fratribus suis sermonem(ut audiuimus.)Nicolaus quitus nostro tempore habuit, & quod ipsi uidimus,Pius secundus.Hic etiam in uigilia Assumptionis beatę Virginis cũ pridie de sacramento altaris cõmunicatus fuisset : & cum domesticis:inter quos minimus eram,quę superius conuenire diximus, peregisset.Sacrum collegium ad se post Vesperas conuocari iussit, patresq; longo:& dulci sermone q̃q̃ morti proximus.(Nam secunda noctis hora expirauit)allocutus est.Vidimus Cardinales omnes abũde lachrymantes cubiculo languentis exire.Et ultra supradicta omni studio hortatus est Senatum:ut expeditionem contra Turcas ob quam rem ipse Anconam se contulerat,prosequerentur. Post hęc Cardinales:ut cognouerint Pontificem in extremis laborare,tres delegibunt ex collegio unum uidelicet de quolibet ordine:qui simul cum camerario inuentarium faciant de omnibus bonis,quæ sunt in Palatio Apostolico,& illa reponãt in loco tuto sub bona custodia.Quæ uero ad Sacristam pertinent:reuideãt: & dimittant apud Sacristam,quoniam est officium perpetuum . Deinde prouideant Cardinales:si in urbe moritur Pontifex:ne tumultus aliquis concitetur.Aduocent:& intromittant prudenter:& in tempore Ecclesiasticam militiam,& eam disponant per ciuitatem in locis opportunis, prouideant etiam prouinciis Ecclesię mittendo cõmissarios uiros graues,& prudentes. Pontifice uero Animã agente, aliquis ex prelatis domesticis ei adstet:& crucem inspiciendam ,osculandamq; illi crebro offerat: redigatq; ei ad memoriam passionem Christi.Cubicularii adstent cum diligentia ministrantes necessaria.Sacrista in tempore extremam unctionẽ: & cõmendationem animę faciat:prout in ordinario. Pęnitentiarii uero circũstent.legant psalmos pęnitentiales:passionem Christi :& alias deuotas orationes:dum adhuc expirat. Postq̃ uero spiritum Creatori reddiderit legant officium mortuorum.Cardinales uero debent mox narrare: & singuli absoluere Defunctum Pontificem dicentes unum responsoriũ cum suis uersiculis:& orationẽ pro defunctis uidelicet.Deus qui iter Apl̃icos,&c.Et ut quisq; absoluit:discedit.cubicularii autem parent aquã cãlidã cũ herbis odoriferis:& fratres plũbatores lauent eius corpus, tõsor

radat barbã. Interim lauet corpus cũ optimo uino albo aromatizato: & calido: & loca spumãtia impleãtur aromatibus mirrha: & aloes. nares: & aures impleãtur musco, & demũ bene fricent manus, & totũ corpus balsamo: quod cubicularii: & sacrista subministrabũt. Post hęc penitẽtiarii induãt eũ cõmunes uestes usq; ad rochetũ. deinde sacras: ac si esset celebraturus incipiendo a sandalis usq; ad mitram simplicem: tum & ãnulo cum fanone, pallio, spinulis: & omnibus ornamẽtis. paramẽta erunt rubri coloris. ponent ide corpus ita ornatũ super feretrum: siue lecticam coopertã aureo panno cum Põtificis: & Ecclesię armis: & subtus caput ceruical ex panno aureo, & ad pedes duo alii similes: super quibus erunt duo pilei Põtificales. Corpus lauabitur: & ornabitur in camera secreta: & ornamentũ ponetur in lectica: siue feretro in camera papagalli. Et ibi usq; ad Diẽ: si Pontifex in nocte morietur: pęnitentiarii uigilantes: & psallentes custodient corpus, & habebunt expensas: & omnia necessaria a palatio. Deinde hora competenti pręcedente subdiacono Apostolico cum cruce: & cũ cappa sua obscuri coloris uidelicet uiolacea. Cantores capellę cantabũt Sub uenite, & penitentiarii portabunt corpus ad capellam maiorem. portabuntur ante corpus uiginti sex aut uiginti octo intorticia accensa per scutiferos defuncti. Reliquum familię sequetur. cantores: & pęnitẽtiarii cãtabũt Vesperas: & uigilias pro defunctis quousq; ueniãt alii religiosi. Et nota quod camerarius: si non est Cardinalis, debet omnibus dum fiũt personaliter interesse. Si uero est Cardinalis: non Ipse, sed uicecamerarius intererit. Collegia clericorum, & conuentus religiosorum: ut uenerint cantant uigilias: aspergunt: & incensant corpus: & absoluunt: ut in exequiis Cardinalium diximus. Postq̃ omnes absoluerint deducunt funus ad Ecclesiam Sancti Petri, & ibi ponitur corpus in medio Ecclesię, praeferuntur multa intorticia: & familia sequitur. finito officio remanet ibi corpus per biduum, aut triduum: ut populus possit illum uisitare: & osculari manum. In nocte reponitur in capella maiori: & tandem noctu sepelitur: interdum uigilię per collegia: & conuentus non cantantur, sed per canonicos beati Petri defertur corpus ad Ecclesiam cum capitulo: & familia. Interim parantur exequię. erigitur castrum doloris cum lecto: & alia fiunt, quae in exequiis Cardinalium supra notauimus. Sed largius: & abundantius. familiares Papę, officiales curię: & urbis officiales si Romę fit, uestiuntur pãno nigro: ut in libris camerę Apostolicę plenius apparet: ad quos uos remittimus. fiunt large Eleemosynę pro anima Pontificis religiosis uiris: & mulieribus per camerarium, & thesaurarium: & maxime si camera est diues. In prima die exequiaꝝ legunt ducẽtę missę cũ eleemosyna. Missam solẽnẽ cãtabit prior Epoꝝ Cardinaliũ, fit sermo de laudibus Põtificis: & i fine fiũt absolutiões a senioribus: ut in exequiis Cardinaliũ scriptũ ẽ. Accenduntur eodẽ die intorticia multa circũcirca

in Ecclesia:& candelę supra castrum doloris,& idē fit in die nono.missam tunc cātat sub prior Eporum Cardinaliū.Intra nouenā quotidie aliquis Cardinaliū celebrat incipiēdo a senioribus post subpriorē Eporū:& legū tur Cētum missę.Intorticia circa Ecclesiā:& supra castrū doloris nō acce dūtur.Reliqua fiunt:ut in primo,& nono die.Distributio cerę fit quoti die Cardinalibus,ꝑlatis,familię,curialibus,& aliis:qui aderūt:& quoti die fiunt absolutiones a Cardinalibus in fine missę circa castrum dolo ris.Quotidie post missam conueniunt Cardinales in loco congruo con sulentes de rebus Ecclesię:& ordinantes cōclaue. Nona die post missam de defunctis cantatur missa de Spiritu Sancto,& fit sermo exhortatori us ad electionem Pontificis.

De significatiōe mortis eius ꝑ collegiū,Et de stilo scribendi. Cap.III.

Mortuo Pontifice Collegiū id literis suis pricipibus:& maximis ꝑla tis significat,utiť in scribēdo stilo Apostolico filios:& fratres illos appel lās:quos Pōtifex ita uocat,& singulares singulariter salutat:& alloquiť.

De bullis plumbatorū per uicecācellariū frangendis. Cap.IIII.

Vicecancellarius:ut primū Pontifex expirauit, bullas:quibus literæ Apostolicę signari consueuerūt:a plūbatoribus accipit,& partē illam in qua literę cū nomine Pōtificis inscriptę sunt publice:& corā pluribus ꝑ ipsos plumbatores frangit,& ad signādum omnino ineptas reddit. Aliā uero partem in qua Apostolorum capita sunt sculpta lineo pāniculo in uolutam alligatam:& sigillo suo signatam camerario tradit:& diligētis sime curat ne aliquę literę signari possint post Pontificis obitum.

Officium missę Apostolica sede uacante.Introitus.

Suscitabo mihi sacerdotē fidelē:qui iuxta cor meū:& animā meā fue rit:& ędificabo ei domū fidelem,& ambulabit corā Christo meo cunctis diebus.uers.ut sedeat cum principibus:& glorię solium teneat.Dñi enim sunt Cardines terrę:& posuit super eos orbē.Gloria patri.Sicut erat &c.

Oratio.

Supplici Dñe humilitate deposcimus:ut Sacrosanctę Romanę Ec clesię concedat Pontificē illum tua imensa pietas:qui & pio in nos studio semper tibi placitus:& tuo populo pro salubri regimine sit assidue ad glo riam tui nominis uenerandus Per Dominum nostrum &c.

Lectio Epistolę beati Pauli Apostoli ad Hebręos.

Fratres adeamus ad thronū gratię eius:ut misericordiā ꝓsequamur,& gratiā inueniamus in auxilio opportuno.Omnis nāq; Pōtifex ex hoibus assumptus ꝓ hominibus cōstituiť in his,quę sunt ad Deū:ut offerat dona & sacrificia ꝓ peccatis:qui cōdolere possit his,qui ignorant,& errāt:qm̄ & ipse circundatus est infirmitate.Et propterea debet:& quemadmodum pro populo,ita & ꝓ semetipso offerre pro peccatis.Nec quisq̄ sumit sibi honorē nisi qui uocatur a Deo tāq̄ Aaron.Sicutq; Christus nō semetipm

clarificauit:ut Pontifex fieret,sed qui locutus est ad eum,Ego hodie genui te,quemadmodum & in alio loco dicit.Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech.Qui in diebus carnis suę preces,supplicatiōesq; ad eum:qui possit eum saluum facere a morte cum clamore ualido:& lachrymis offerens exauditus est pro sui reuerentia.G.R.Pontifex sacerdos magnus inter fratres suos: super cuius caput fusum ē unctionis oleum:& cuius manus in sacerdotio consecratę sunt,uestitusq; est sanctis uestibus debuit per omnia fratribus similari.uers.ut misericors fieret:& fidelis Pontifex ad deum:ut repropiciaret debita populi.Alleluia.uers.Sacerdos sit Sanctus:sicut ego sum Dominus:qui sanctifico uos.Alleluia.

Tractus in septuagesima.

Erunt Filii Iacob sicut a principio,& cetus eius coram me permanebit.uers.Et erit dux eius ex eo,& prīceps de medio eius producetur.uers. Et applicabo eum:& accedet ad me.uers.Quis enī iste est:qui applicet cor suum:& appropinquet mihi ait dominus?uers.Et eritis mihi in populū, & ego uobis in Deum.

Euangelium.Secundum Ioannem.

In illo tēpore dixit Iesus discipulis suis.Si diligitis me mādata mea seruate:& ego rogabo patrē:& aliū Paraclētū dabit uobis:ut maneat uobiscum in ęternum:spiritum ueritatis:quem mūdus nō potest accipere,quia non uidet eum,nec scit eum.Vos autem cognoscetis eum:quia apud uos manebit,&in uobis erit.Non relinquam uos orphanos.ueniam ad uos. adhuc modicum:& mundus iam me non uidet.Vos autem uidebitis me: quia ego uiuo:& uos uiuitis.

Offertorium.

Non participent sancta,donec exurgat Pōtifex ī ostēsiōe:& ueritate.

Secreta.

Tuę nobis Domine habundantia pietatis īdulgeat:ut sacra munera: quę tibi reuerenter offerimus gratum maiestati tuę Pontificē sanctę Matris Ecclesię regimini pręesse gaudeamus.Per.D.N.Iesum Christum.

Cōmunio.

Veste Sancta utetur Pontifex: qui fuerit cōstitutus:& qui ingrediebatur tabernaculum testimonii:ut ministret in sanctuario.

Oratio post cōmunionem.

Preciosi corporis:& sanguinis tui nos Domine sacramento refectos mirifica tuę gratia maiestatis de illius summi Pontificis assumptione lętificet:qui & plebem tuam uirtutibus instruat,& fidelium mentes spiritualium aromatum odore perfundat.Per Christū dnm nostrum.Amen.

PRAEFATIO IN SECVNDVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE LIBRVM.

Maxima mihi pars operis absoluta uideri poterat, cũ Romani Põtificis augustissimam nominationem: cum ritus, ac cerimonias tanta religione obseruari solitas priore libro peregi. Quin etiam Imperatoris, ac Principum excipiendi ratio addita. Diuorũ nostrorum Apotheoses. celebres illę Eulogię. Sacro sanctorũ Cardinalium allectio. Conciliorum usus. deducendi Pontificis solennis, ac frequens põpa. Iusta demum Cardinalibus, ac Pontifici persoluenda Coronidem nõ solum uni libro, sed toti plane operi imponebant. Quid. n. Amplius quisq̃: aut maius optare poterat? Sed consulendum etiam curiosis fuit: & quando multa adhuc nobis longo usu probata supererãt scitu haud indigna: nõ neglexmus hanc etiam partẽ, quæ religionẽ ipsam pręcipue tangeret; neq; solum attingeret, sed mysticas illas species in sacris obseruatas omnino referet. Agetur a nobis igitur hoc altero: qui sequitur libro, quo ritu, qua pietate in sacris Pontifex Maximus utatur. Qui dies illi peculiares; quibus etiam diuis operetur: ut his etiam, qui ea cotidie spectãt: ac tractant: non ingrata futura sint: dum legẽt. erit & illud ex ipsa lectione emolumenti, ut si quis forte spectauerit: & quædam interim obliuioni mandauerit: habeat hac in parte unde subsidium petere possit: & omnia uelut illustri monimẽto posita statim recognoscat. nam his: qui nunq̃ interfuere tanto gratiora, ac iucundiora fore arbitramur: quanto res ipsa maior, ac tota religiõis, pietatisq; nostrę sit. Legãt igitur libẽter ista omnes, & cum a superioris libri lectiõe fatigatus animus fuerit: secedat uelu ti in pratum hoc secundi libri; quem nos: ut reliqua ad usum, uoluptatẽq; omnium primi concinnauimus. neq;. n. iuidimus, quod pleriq; omnes faciunt utilitatem hanc publicam mortalibus. aut soli sapere hac in re uoluimus. utinam occasio nobis esset data ista maturius Edendi. sed quando hoc potissimum tempore emisimus, habeant saltem illã mihi gratiã: qui primi istęc legent: ut ornatum maiorẽ a nobis non requirant res ipsas nuda, ac simplici oratione prodentibus, alioqui cum multa noua nostrorumq; temporum plane essent: uerbis obsoletioribus, atq; usitatis, ut ab omnibus intelligi plenius possent; utendum fuit. bene uale.

SACRARVM CERIMONIARVM ROMANAE ECCLESIAE. LIBER SECVNDVS

DE PRIMA DOMINICA ADVENTVS DOMINI. Cap.I.

PRIMA DOMINICA DE ADVENTV Consueuit celebrare camerarius Sanctissimi Dñi nostri Papæ, si non est Cardinalis. Si uero est Cardinalis, celebrat uicecamerarius, si est Episcopus. Q đ si non est Episcopus: aliquis ex primis assistentibus Papæ celebrat. qui hora competenti præueniens ad capellam accipit Pontificalia paramēta coloris uiolacei, & mitrā simplicem: Diacono, & Subdiacono planetas plicatas ante pectus habentibus sermonem facit Procurator ordinis prędicatorum.

Ordo seruandus quando cantatur missa ordinaria coram Papa per Prętatum. Cap.II.

Hac die summus Pontifex in camera paramenti: q̄ Papagalli dicitur, induitur amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro simplici, & mitra nō auri phrygiata per seniores diaconos Cardiales duos sibi assistētes, & duos Subdiaconos: qui debent stare quasi retro Pontificem acoluthis mini

strantibus paramenta:& oram siue extremitatem albę ad terram aptantibus, Diaconi Cardinales: postq mitram imposuerunt Pontifici, faciũt ei reuerentiam, osculantes manum dextrã sub antiphrygio pluuialis illis protensam:& mox fimbrię pluuialis anteriores dantur per clericũ cerimoniarum deferendę alicui protonotario, qui procedit ad sinistrã Pontificis aliquantulum ante, cauda uero pluuialis datur ferenda alicui magno nobili, uel oratori laico. Tum Pontifex hoc ordine ad capellam, siue ad ecclesiam ꝓcedit. Primo familiares Cardinaliũ,& deinde scutiferi Papę pcedunt, tum procuratores principũ & ordinum religiosorũ, inde aduocati,& secretarii mixtim, deinde cubicularii, acoluthi, clerici camerę, auditores cũ magistro sacri palatii. post hos sequũtur nobiles maiores, barones, conseruatores urbis, oratores nõ prelati, Senator urbis:& siqui alii principes sunt:qui nõ sedeant inter Cardinales. Tum subdiaconi apostolici quorũ unus portat Crucẽ Papalẽ,& duo magistri hostiarii iũctim cum eis procedunt. Inde si quis adest princeps:qui stet in sede Cardinaliũ, Deinde Diaconi, pſbyteri: Epi, Cardinales, Demũ duo antiquiores Cardinales Diaconi assistentes, siue medium hñtes Pontificem. post quem sequuntur duo cubicularii secreti cũ auditore:qui seruit de mitra inter eos, Deinde secretarius, si nõ est platus cũ medico, demũ Epi assistentes Papæ, Oratores, plati, Archiepi, Epi, ꝓtonotarii, abbates, generales ordinum, & reliqui togati. Et hic ordo semper seruat:qñ Papa exit ad capellam nõ ꝓcessionaliter, siue ad uesperas, siue ad missam cũ pluuiali & mitra. Papa igitur cũ Cruce,& Cardinalibus uenit ad capellam,& ante altare procũbit super faldistoriũ:ubi detracta mitra per Diaconũ sibi a sinistris assistẽtem:orat. platus aũt celebraturus:ut primũ uidet Pontificem uenientem deposita mitra surgit & Pontifici procũbenti apud faldistorium facit ꝓfundam reuerentiã caput inclinando, deinde dum Pontifex orat, uadit detecto capite retro ad sinistrã Pontificis sequentibus Diacono,& Subdiacono. Quo surgente ab orõne remouetur faldistoriũ:& scabellum p clericos capellę: uel si absunt, p cerimoniarios. Prelatus aũt accedens facit cũ eo cõfessionem Pontifice inchoante. Dicto per Pontificẽ indulgentiam &c. prelatus retrahit se,& a Subdiacono manipulus illi imponitur:cum quo & Diacono dicit: Deus tu cõuersus &c̃. usq ad finem, & ibi remanet quousq Pontifex discedat. tũc ascẽdit ad altare dicẽs. Aufer &c̃. Et apud altare dicit. Oramus te Dñe &c̃. Et cum dicit. Quorũ reliqę hic sunt osculatur altare in medio. deinde librũ missalem in cornu Euangelii p Subdiaconum sibi porrectũ & ibidem in medio altaris expectat quousq thuribulum p Diaconum sibi ministretur. Pontifex uero cũ duobus Cardinalibus sibi assistentibus cõfessionem perficit, Deinde accepta mitra ascẽdit ad solium, sedet:& fit ei reuerẽtia per oẽs Cardinales. primo per Epos, Deinde pſbyteros & Diaconos. Cũ aũt prior pſbyterorũ Cardinaliũ uenit

ad reuerentiam accedit ad Pontificem clericus cerimoniarum cum thuribulo & nauicella: qui facta per pſbyterum Cardinalem reuerentia porrigit illi nauiculam: & ille Pontifici dicens: Bñdicite Pater ſancte, manum Pontificis deoſculatus. & Papa imponit incẽſum more ſolito dicens: Ab illo bñdicaris: i cuius honore cremaberis. In noĩe patris, & filii, & ſpiritus ſancti. amen. Cerimoniarius recepta nauicula. reportat thuribulum ad altare, quod Diaconus miniſtrat celebranti: qui incẽſat altare more conſueto, Deinde incenſatur ipſe a Diacono in cornu Epiſtolæ. Tum Papa cum mitra ſeden . poſtq̃ Dñi Cardinales fecerunt reuerẽtiam, a priore preſbyterorum Ca dinalium in infimo gradu ſolii ante ipſum genuflexo incenſatur. Interim ueniunt ad circulum oẽs Cardinales, & incenſato pontifice duo priores prelati aſſiſtentes uidelicet primus cum libro miſſali. alius cum candela accenſa accedunt ad Pontificem, qui depoſita mitra ſurgit & dicit Introitum, & Kyrieℓ. cum Cardinalibus: qui mox diſcedunt, & uadunt ad loca ſua, & Pontifex ſedet ſi tempus dabitur quouſq; dicunẽ orationes: celebrans uero cum primũ incenſatus fuerit, accedit ad faldiſtorium cum mitra: qua depoſita ſtãs altare uerſus dicit Introitum, & Kyrieℓ. uno ex capellanis ſuis librum tenente. finito a cãtoribus Kyrieeleiſon: celebrans uerſus populum oĩbus cõſurgentibus dicit Oremus. & oratiões conſuetas quatuor, primã dicit ſub ſua cõcluſione. ſecundam. Deus qui de beatę Marię uirginis utero. Tertiam. Omp̃s ſempiterne Deus i cuius manu ſũt oẽs poteſtates. Quartam. Deus oĩum fidelium paſtor, & rector ſub ſua cõcluſione: ad quas Pontifex depoſita mitra: cũ Dñs uobiſcum diciẽ ſurgit. celebrante dicente ultimã orationẽ: Subdiaconus depoſita planeta, accipit librum epiſtolarũ & facta reuerentia primo ſacerdoti, deinde altari & Papæ comitante cerimoniario ipſe ſibi librum tenens dicit Epiſtolam oĩbus ſedentibus: ea dicta p̃cedente cerimoniario accedit cũ libro ad oſculandum pedem Pontificis, & reuerſus ad celebrantẽ reaſſumit planetam, & accipiens miſſale tenet illud ante celebrantem: qui ſedens in eo legit epiſtolam, graduale &c. & Euangelium, Deinde ſedet Subdiaconus in loco ſuo. ſimiliter aſſiſtentes Papæ offerunt ei librum: & legit celebrãs. cum incipitur Allã, ſurgit Diaconus: & illi planeta extrahitur, & plicaẽ ſi non eſt alia plicata, & ſic plicata imponitur, & in humero ſiniſtro ſuper ſtolam: & fortiter cum cingulo ad hoc dato ligatur, Et tenens librũ euangeliorũ ambabus manibus ante pectus: facit reuerentiam primo celebrãti, deinde altari, demũ Papę, & ſolus accedens ad altare ipſum librum ponit ſupra illud in medio, & genuflectit. Tum ſurgens p̃cedente cerimoniario uadit ad Papam: & oſculatur pedem eius: cerimoniario pedem Papæ diſcooperiente. deinde reuertitur ad altare, & genuflexus dicit: Mũda cor meũ &c. quo finito accipit librum ex altari ambabus mãibus ante pectus tenens, uadit ad celebrãtem, ſi ſupereſt ei tẽpus. Interim uero alius cerimo

niarũ clericus cum thuribulo,& nauicula accedit ad Pontificẽ,& assistẽs presbyter Cardinalis simul:& imponitur incensum per Pontificem ut supra in principio missę dictum ẽ.Deinde cerimoniarius cum thuribulo,& nauicula redit ad celebrantem:datq; uni ex ministris thuribulũ ad dextrã nauiculã ad sinistram,tum accipit duo candelabra cum candelis ardentibus de altari uel credentia,& consignat duobus ministris iunioribus celebrantis.Deinde cum tẽpus fuerit,itur ad euangeliũ hoc ordine.primo pcedit cerimoniarius alios dirigens,& instruens,tum thuriferarius cũ thuribulo & nauicella,inde duo cũ candelabris,deinde Subdiaconus , demũ Diaconus cum libro ante pectus,ut supra,Et factis reuerentiis celebrãti , altari,& Papę uadunt ante Papam:ubi Diaconus genuflexus petit a Pontifice bñdictionem,deinde subdiaconus stans medius inter duos ceroferarios tenet librum Euangeliorũ,& Diaconus incipit Dñs uobiscum.

Et nota qđ non est necessarium neq; ex antiquis cerimoniis.quod cũ Diaconus petit bñdictionem assistant ei ceroferarii . Diaconus uero cũ dicit Euãgelium:nõ debet uertere faciem ad altare:sed ad altaris cornu dextrũ. quod in capella Papę Romæ nõ seruatur:quia uerteret faciẽ ad ipsum põtificem.in sancto Petro aũt & alibi semper seruatur.Cum aũt dicit.Sequẽtia Sancti Euangelii &c.signat cum pollice dextro librum:deinde frontem,os , & pectus,cum rñdetur Gloria tibi Dñe incensat ter librum uidelicet in medio a dextris & sinistris.Finito Euangelio fit reuerentia altari & Papæ .Diaconus & ceroferarii reuertuntur ad celebrantẽ, Subdiaconus portat librum apertum osculandũ Papę,& deinde reuertitur ad celebrantem.Cerimoniarius facit signum presbytero Cardinali assistenti:& accipiens thuribulum de manu thuriferarii offert illud ipsi assistenti.qui stans ante gradus incensat Pontificem sine mitra stantem,& reuertitur ad locũ suum inter alios Cardinales:Papa uero sedet:& capit mitram.deinde ducitur per cerimoniarũ ad pedes Pontificis : qui sermonem est habiturus. qui genuflexus,& illos deosculatus petit bñdictionem dicendo.Iube Dñe bñdicere,tunc Papa benedicet dicens.Dñs sit in corde tuo,& in labiis tuis:ut digne & fructuose annuncies uerba sua sancta. in noie patris &cẽ. Et benedictione accepta ille dicit indulgentias. Pater Sancte Papa concedit quinq; annos , & totidẽ quadragenas Et ille recedens factis reuerentiis uadit ad pulpitum:ubi facit suum sermonẽ,quo finito expectat in pulpito & Diaconus per cerimoniariũ ante gradus sedis Papę ducit,& stans alta uoce dicit.Confiteor &cẽ.Ante cuius inchoationem surgunt oẽs.sed Papa,& celebrans sunt cũ mitra.Cũ uero Diaconus dicit,Et tibi pater,similiter.Et te pater:debet genuflectere.Et cũ dicit Mea culpa singulis uicibus manu dextra pectus percutiat.Finito confiteor.Orator pronunciat indulgentias per Pontificem concessas.& descẽdit quo uult.Interim subdiaconus Apostolicus portat Crucem ante papam , & papa surgens sine

mitra ex libro cantat. precibus & meritis &c. Misereatur. Indulgentiam &c. & dat benedictionem: ut in libro. Et cum deponitur mitra pōtifici: deponitur mitra celebranti. Et unus protonotarius accedit ad Papam cum dicit. Et benedictio Dei &c. Qui discendentibus assistentibus capit fimbriam pluuialis, & tenet ante corpus Papæ. Et nota qđ quotienscunq; papa cantat, uel legit aliquid ex libro. si tunc non celebrat primus Episcopus assistens tenet ante eum librum supra caput, & secundus Episcopus tenet candelam accensam, Diaconi uero si assistunt hinc inde tenēt manus, Si uero papa celebrat missam, siue uesperas solennes assistens Cardinalis, siue Episcopus sit, siue presbyter, tenet librum supra caput, Et primus Episcopus non Cardinalis adiuuat eum. alii ut supra. Facta benedictione, uel si sermo non fit, osculato libro, & incensato Pontifice: ut supra diximus, celebrans incipit Credo. & Cardinales uenientes ad circulum circūstant Pontificem: & cum eo credo perficiunt, Cum dicitur. Et incarnatus est. Cerimoniarius capit ex credentia bursam cum corporalibus: & eam dat Diacono: qui ambabus mãibus eam accipiens usq; ad oculos eleuat, portat ad altare cum reuerentiis solitis: ubi extractis hinc inde corporalibus explicat super altare: bursam uero ad locum minus impeditum ponit. Deinde reuertitur ad locum suum. Finito credo surgit celebrans sine mitra, & uersus ad populum dicit. Dominus uobiscū, Deinde uersus altare. Oremus: & legit Offertorium. tum sedet. imponitur ei mitra; extrahunturq; chirothecæ a ministris, & unus ex scutiferis portat aquam: qui primo facit reuerentiam Papę, Deinde altari, tum celebrant cui dat aquam manibus, ministri tenent mappam. Interim assistens celebrantis ducitur per cerimoniarum cum missali, & cussino ante pectus ad altare cum reuerentiis solitis: ubi ponit librum in loco Euangelii super cussinum: & inuēit, quę sunt dicenda, Deinde ad partem in cornu dextro expectat celebrantem, Interim etiam paratus Subdiaconus ante credentiam cum uelo circa collum, & inde accipit Calicem cum patena, hostia, & palla: & cooperitur cum uelo, & accedit ad cornu sinistrum altaris uidelicet Epstolę. Et post eum unus ex capellanis celebrantis ampullas uini, & aquæ manibus portans. Celebrans autem lotis, & extersis manibus ascēdit ad altare deducente Diacono. & cum uertit se uel trāsit ante Papam, extrahitur ei mitra: & facit reuerentiam Pontifici: Deinde uadit ad mediū altaris: & Diaconus stans a dextris eius accipit Calicem de manu Subdiaconi, & ponit ipsum super altare, Deinde accipit patenam cum Hostia: & illam dat celebrāti: qui eam offert cum orationibus consuetis assistente capellano suo in libro omnia demonstrāte. Interim Diaconus erigit calicem, & accipit ampullam uini de manu Subdiaconi & ponit uinum in calice. Nam Subdiaconus postq̄ deposuit calicem: uertit se ad illum: qui portauit post eum ampullas, & ex eius manibus primo accipit ampullam uini, & eam;

ut dixi dat Diacono, Deinde accipit ampullam aquę: & uersus ad pontificem potrigit aquam benedicendam: quam postq̃ fuerit per pontificem benedicta, ipse Subdiaconus infundit in calicem, deinde reddit illi: a quo eam acceperat. Et Diaconus dat calicem celebranti: offerunt simul cum oratiōibus &c̃. Subdiacono uero imponitur in dextra manu patena. quã cooperit: & uadit ante medium altaris in loco cōueniēti. Interim uero cerimoniarius cum thuribulo & nauicula uadit ad Pōtificem: & assistēre p̃sbytero Cardinali ministrante Impōitur incẽsum ut supra. Deinde reuertitur ad altare, & dat thuribulũ Diacono, & ille celebranti: qui suo tp̃e incensat oblata primũ, deinde altare. postea acceptamitra in cornu epistolę incẽsat̃ ipse a Diacono, Tum lauat manus, & deposit a mitra reuersus ad medium altaris prosequit̃ missam prout in ordinario. Diaconus uero celebrãte incensato: cum thuribulo accedit ante Pontificem, quẽ incẽset Cardinalis assistens, tum per Diaconũ incẽsatur ipse Cardinalis, Deinde alii duo Cardinales assistẽtes, postea alii more consueto. Interim celebrãs procedit in missa suo ordine. Cum peruẽtum est ad p̃fationem: & incipit Per oia secula &c̃. ponit manus super altare, & Papa surgit cum mitra, & alii oẽs surgunt, & presbyter Cardinalis assistẽs Papæ recedit a scabello, & uadit ad locum suum, & ammouet̃ scabellum: quia amplius illuc ad sedendum nõ reuertitur. Celebrãs cum dicit Sursum corda: eleuat manus aliquãtulum de altari: tum dicit. Gratias agamus, sup uerbo Dño eleuat altius manus, & iungit ante oculos, deinde extẽsas eas tenet usq; in finem cũ est circa medium p̃fatiōis: Cardinales incipiũt uenire ad circulum ante Pontificem, & finita p̃fatione dicunt. Sanctus cũ Papa stante sine mitra, deinde discedunt suo ordine ad loca sua, & Papa reassumit mitrã. Dũ dicitur Sanctus: clerici capellę incẽdunt quatuor intorticia, & per cerimoniarũ dantur quatuor capellanis celebrantis, & ducuntur inferius ante altare: ita ut mediũ inter se habeant Subdiaconũ patenam tenẽtem: sit q; inter eos & altare cõpetẽs distãtia: ut ibi possit stare Papa cum suis assistentibus, & ministris. Papa aũt cum celebrãs dicit. hãc igitur oblationẽ: cum mitra descendit ad faldistorium ante altare: ubi deponitur illi mitra. Cerimoniarius uero incẽsat sacramẽtum: dum eleuatur: gẽuflexus ad celebrantis dextram. Et facta eleuatiōe reponitur Papę mitra, qui ad sedẽ suam reuertitur: ubi iterum sibi mitra deponitur, & sine ea stat usq; post factam cōionem corporis & sanguinis Dñi: tunc ei reponitur. Cum autem dicitur. Pater noster circa finem Subdiaconus reuertitur ad altare, & dat patenam Diacono: qui eam dat celebranti. eodem tempore ueniunt Cardinales ad circulum ad dicendum. Agnus Dei cum Papa: quo dicto discedunt, & presbyter Cardinalis assistens de circulo accedit ad altare, & pacem a celebrante accipit. Assistens uero celebrãtis dicto Agnus cum celebrãte dimittit librum in manu Diaconi ministrãtis, & factis reuerẽtiis

altari, & Papę uenit ad cornu finistrum altaris: & ibi expectat. Subdiaconus uero ministrans uadit ad dextrum latus celebrantis. presbyter uero Cardinalis assistens uadit ad Pontificem, & ei dat osculum pacis dicens. Pax tecum, deinde reuertitur ad locum suum. Et Diaconi Cardinales assistentes primo a dextris, deinde alter a sinistris Papæ cum debitis reuerentiis accipiunt pacem a Papa: qui dicit. Pax tecum: & illi respõdent. Et cũ spiritu tuo. Interim assistens celebrantis ductus ad priorem presbyterorũ assistentium ab eo accipit pacem: quam primo dat aliis Cardinalibus. Et deinde datur pax omnibus in capella more consueto. Celebrans autem ut sumpsit sacramentum: purificatur Subdiacono ampullas uini & aquę ministrante. Diaconus librum reportat ad cornu Epistolę, Subdiaconus uero accipit calicem. mũdat, & aptat cũ patena & purificatorio. plicat corporalia: ponit in bursa: imponit supra calicem, & omnia simul portat ad credentiam. postmodum reuertitur ad celebrantem. Celebrans facta purificatione accipit mitram. lauat manus, & extergit. deponitur mitra, & ea amplius: si Papa præsens est: non utitur. Legit cõmunionem: tum in medio altaris uertit se ad populum, & dicit Dominus uobiscũ. Deinde ad altare in cornu Epistolę. Oremus & orationes. Quibus finitis in medio altaris uertit se ad populũ, & replicat Dominus uobiscum. Et ad altare rursum reuertitur. Quo dicto Diaconus uersus ad altare dicit. Benedicamus Domino. Cantores respondent. Deo gratias. celebrans inclinato capite ante Crucem. Placeat tibi &c̃. Quo finito retrahit se ad cornu Epistolæ, & faciem uertit ad Pontificem. Interim Subdiaconus Apostolicus portat Crucem ante Papam: qui stans dat benedictionem dicens: Sit nomen Domini &c̃. more consueto uno ex protonotariis auriphrygium ad sinistram tenente, Data benedictione per Pontificem celebrãs uertit se ad altare dicens. Dominus uobiscum. Initium sancti euangelii secundum Ioãnem. In principio erat uerbum &c̃. Reuertitur ad faldistoriũ, deponit omnia paramenta dicit Orationes trium puerorum &c̃. & redit in pace.

De prima Dñica aduentus Papa absente. Cap. III

Cum autem in absentia Pontificis Cardinales huius diei officio interẽrũt celebraturus prelatus: de quo supra diximus: accipit omnia paramẽta. & sic paratus Cardinales expectat, post quorũ aduentum cerimoniarius accedit ad ipsos Cardinales petens ab eis licentiam pro officio inchoando nomine celebrãtis. Qua habita celebraturus cum mitra accedit ante superioris gradus altaris facta prius Cardinalibus reuerentia caput ꝓfunde inclinando: & tunc cardinales ei assurgere debent, ille uero deposita mitra facit Altari similiter reuerentiam, & cum Diacono ac Subdiacono genuflexus dicit confessionẽ more cõsueto. Cãtores interim dicunt. Introitum & Kyrieeleison. Finita cõfessiõe celebrãs ascẽdit ad medium altaris: osculatur illud, deinde librum euãgeliorum. Tum ministrãte Dia

cono nauiculam:& cerimoniario thuribulum. Imponit incensum, incẽsat altare: deinde incensatur ipse cum mitra. tum reuertitur ad faldistorium: ubi deposita mitra dicit Introitum & Kyrieleison. quo finito deposita mitra surgit: & conuersus ad populum dicit. Dominus uobiscum. Deinde ad altare Oremus: & orationes: & alia utsupra per totum usq; ad finem Epistolæ. Qua finita Subdiaconus librum clausum ante pectus tenens uadit ad celebrantem: coram quo genuflexus ponit librum in eius gremio, & manum illius osculatur: quem librum cerimoniarius ab eo recipiens ponit ad locum suum: deinde surgit Subdiaconus, & tenet missale celebranti ut supra. Cum dicitur Alleluia: & Diaconus librum euangeliorum super altari posuerit: Cerimoniarius cum thuribulo, & nauicula uadit ad celebrantem in faldistorio sedentem. ubi ministrãte Diacono celebrans imponit incensum ac signat ut supra. Cerimoniarius tũc dat uni ex ministris thuribulum qđ dextra: & nauiculam quam sinistra manu prę ferat. & duo candelabra cum luminaribus aliis duobus: Diaconus uero interim ad altare accedens genuflexus dicit, Munda cor meum. Tum capiens ex altari Librum Euangeliorum, & ante pectus illum tenens: ad celebrantem in faldistorio sedentem reuertitur, & genuflexus coram eo dicit. Iube Dñe benedicere. & benedictione recepta procedit ad lectionem Euangelii ordine supradicto. Finito Euangelio factis reuerentiis reuertuntur omnes ad celebrantem, & Subdiaconus portat ad osculãdum librum Euangeliorum apertum celebranti: qui mox per Diaconum incẽsatur: quo facto Oraturus adducitur ad celebrantem. Et si Episcopus uel abbas sit capite tantum inclinatus, Si uero inferior genuflexus coram celebrante dicit. Iube Domine benedicere. Et benedictione accepta petit indulgentias populo publicandas, & celebrans committit ei publicationẽ indulgentiarum a Papa concessarum. uadit deinde oraturus ad locum cõsuetum, & facit sermonem ut supra. Finito sermone statim pronunciat indulgentias nomine consueto. Tunc celebrans deposita mitra uersa facie ad altare dicit Credo & alia ut supra dictum ẽ. Finito Offertorio sedet celebrans. deponuntur ei annuli & chirothecę, lauat manus, surgit deinde, & cum mitra ascendit gradus altaris: unde facta reuerẽtia Cardinalibus procedit ad medium altaris: ubi deponitur ei mitra, & alia facit ut supra. Cerimoniarius thuribulum & nauicellam suo tempore affert, & ministrãte Diacono celebranti imponit incensum benedicens & incensans: ut supra. deinde incensatur ipse celebrans, & successiue Cardinales & alii ordine suo, continuatur missa ut supra. Dicto agnus dei assistens celebrãtis cũ suo libro in manibus diaconi uenit ad manũ dextrã celebrãtis, & ibi ante altare genuflectit. surgit. osculatur altare, & pacẽ a celebrãte accipit: quã dat postmodũ primo Epõ, primo pŝbytero, & primo diacono Cardinalibus, & successiue aliis: & cũ uiderit celebrãtem purificationem sumpsisse

dat pacem Cerimoniario qui perficit cursum suũ, & alia fiũt: ut supra. dicto Benedicamus &c. celebrans complet Placeat &c. Et imponitur ei mitra. Stans in medio altaris: & uersa facie ad ipsum altare: & manus ante pectus iunctas habens dicit. Sit nomẽ Dñi Benedictum. Et cum dicit. Sit nomen Dñi: cum pollice, & indice simul iunctis dextræ manus facit sibi signum Crucis in pectore: sinistram uero tenet supra stomachum suum cum dicit Benedictum iungit manus ante pectus. Deinde cum dicit. Adiutorium nostrum in nomine domini: cũ manu aperta signat se signo Crucis incipiens a capite. deinde sub umbilico. Tum a sinistro, deide a dextro humero se tangens manum sinistram: ut supra tenens. Postea dicit Benedicat uos omnipotens Deus. & cum dicit Deus iungit manus: & cum dicit Pater: uertit se ad manum dextram signum Sanctę Crucis faciens. Deinde uersus ad medium dicit. Et filius. Et iterum signat. Tandem in fine sic nihilominus signãs tertio dicit. Et Spiritus Sanctus. Et circulum perficiens ad altare se uertens dicit. Dominus uobiscum. Initium Sancti Euãgelii: &c. Et facta Reuerentia Cruci, deinde Cardinalibus cum mitra ad faldistorium reuertitur dicendo Euangelium Sancti Ioannis: & alia, quæ sunt dicenda. Ibiq; exuitur &c. ut supra.

De Missa Papali in Dominicis aduentus. Cap. IIII.

Si autem sũmus Pontifex hac uel aliis Dominicis in aduentu uoluerit soléniter celebrare: parabitur in camera paramenti: ut supra diximus: & descendet ad Ecclesiam siue capellam. Cardinales autẽ: & alii prelati erũt cum suis cappis laneis: & facta oratione more solito ante altare accedet ad sedem: ubi consueuit accipere paramenta: sedet: & fit reuerentia a Cardinalibus tantum cum suis cappis laneis. Interim Subdiaconus Epistolam dicturus paramenta sibi conuenientia pręter manipulum: & planetam, quæ capit postea cum Papa intrat ad altare, & acoluthi, atq; alii officiales: qui utuntur superpelliciis supra rochetum dimittunt cappas: & capiunt superpellicia. deinde Põtifex incipit Deus in adiutorium meum intende pro tertia stans sine mitra: & sedet cum incipitur psalmus: & accipit sandalia: & legit psãlmos: & orationes consuetas: & in fine cãtat orationem pro tertia presbytero Cardinali qui ei assistere debet librũ supra caput cum sua cappa lanea tenente. paulo ante duo Diaconi assistẽtes: & Diaconus cantaturus Euangelium uadunt ad capiendum ornamenta uidelicet planetas ante pectus plicatas uiolacei coloris: & alia cõsueta, Diaconus tamen cantaturus Euangelium accipit amictum, albam, cingulũ, & stolam: & ita uadit ad parandum Pontificem: quo sacris uestibus induto ipse: & subdiaconus Epistolę capiũt planetas: & manipulos: & interim duo alii diaconi uel in defectu eorũ duo ultimi p̃sbyteri assistũt Põtifici cũ suis cappis. finita tertia tres diaconi parati reuertunt ad Pontificẽ: qui lauat manus ministrante p̃sbytero Cardinali adhuc cũ cappa lanea, depõit

mitram pluuiale:& stolam:& accipit paramenta more consueto,& tunc omnes Cardinales,prælati:& officiales capiunt paramenta sibi competentia:& in omnibus,ac per omnia seruantur cõsuetę cerimonię:ut plenius dicemus infra in Natiuitate Dñi nostri,excepto quod illi assistit ꝑ capellano prior presbyterorum Cardinalium:& nõ prior Episcoporũ: qui prior presbyterorum & nunc:& quotiens seruit pro assistente tã in uesperis,q̃ in missa induitur pluuiali:& non planeta,& sedet in loco assistentis,& in uesperis cantat tertiam antiphonam:ut assistens.sub prior uero presbyterorum ministrat uinum ad purificationem manus post cõmunionẽ,& cantat quartam antiphonam in uesperis,alia omnia:ut in Natiuitate.

De secunda Dominica aduentus. Cap. V

Secũda Dñica aduẽtus cõsueuit celebrare unus ex Ep̃is assistẽtibus Papę eo ordine prout supra Dñica dictum est:& similiter dicuntur quatuor orationes:ut supra.Sermonem facit procurator Ordinis minorum.

De tertia Dominica aduentus. Cap. VI

Tertia Dñica aduẽtus Dñi:quia cãtatur Introitus Gaudete i domino semper:celebrare cõsueuit presbyter Cardinalis cum paramentis uiolaceis:& mitra auriphrygiata.Diaconus:& subdiaconus utũtur dalmatica: & tunicella.dicũtur quatuor orationes,prout in prima Dñica:& Dñs uobiscum,non Pax Vobis,ante primam orationem.omnia alia dicũtur:& fiunt prout supra in prima Dominica dictum est.Sermonem facit procurator ordinis Eremitarum. In hac die consueuerunt antiqui Pontifices celebrare,erant Vesperę Papales pręcedentes:& potus in aula.

De quarta Dominica aduentus. Cap. VII

Quarta Dominica aduentus celebrare consueuit unus ex Episcopis assistentibus Papę cum paramentis uiolaceis.dicuntur quatuor orationes. ministri utuntur planetis plicatis ante pectus,& omnia alia fiũt prout supra in prima Dominica dictum est.Sermonem facit procurator ordinis beatę Marię de monte Carmello.

De Vigilia Natiuitatis Christi. Cap. VIII

Si uero Vigilia Natiuitatis Christi i Dñica uenerit:celebrat unus ex assistẽtibus Papę:ut supra in paramẽtis uiolaceis.ministri utũtur tunicella:& dalmatica.Cardinales non debẽt facere reuerẽtiam Põtifici:quia in Vesperis illam sunt facturi.Dicũtur quatuor orationes prima de Vigilia sub sua cõclusione.Secũda de Dñica.Tertia contra paganos.Quarta pro Pontifice,pręfatio dicitur de aduentu:& nõ fit sermo.

De Vesperis Vigilię Natiuitatis Christi Põtifice in crastinum celebraturo. Cap. VIIII

In Vigilia Natiuitatis Dñi nr̃i Iesu Christi,Si Sãctissimus Dñs nr̃ in crastinũ ẽ celebraturus,uespę fiũt solẽnes hoc ordine.Põtifex idutus i ca-

mera paramẽti, quę papagalli dicitur: amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali albo, & mitra pciosa procedit ad Ecclesiã ordine cõsueto, subdiaconis, auditoribus, clericis camerę: & acoluthis in superpelliciis amictibus quod tñ fit pro eorum cõmodo: & euitãdo seruitorũ nimio strepitu, ne habeant in capella se exuere cappis: & superpelliciis induere. nõ quod ordo sic iubeat: quia cum aliis prelatis se uestire deberent. Cardinales autem: & prelati alii in cappis precedunt: cum peruenerint ad altare: Põtifex detracta mitra in faldistorio ante altare sibi preparato accumbit: & orat. surgit deinde: & accepta mitra uadit ad solium. Interim prelati omnes exceptis Cardinalibus se induunt pluuialibus, & alba mitra. uidelicet Archiepi, Episcopi: & Abbates. protonotarii aurẽ cum cappis suis permanent. cum sedit Pontifex: Cardinales accedunt ad reuerentiam. ultimi duo Cardinales siue sint presbyteri, siue Cardinales Diaconi: cum exhibuerint reuerentiã: assistunt Pontifici a dextris: & a sinistris. & Diacones: qui assistebant discedunt: & induunt se paramẽtis: & tunc ẽt omnes alii Cardinales exceptis illis duobus: qui Papę assistunt: paramentis se induunt uidelicet Episcopi pluuialibus. pbyteri planetis, Diacõi dalmaticis: & prius amictu oẽs induuntur: & etiam superpelliciis, quibus placet. Diacones uerõ duo prefati: cum primũ induti sunt: reuertũtur ad Põtificem: & illi qui remanserant uadunt ad loca sua: & cõuenientibus sibi indumẽtis induũtur. Postq̃ Cardinales oẽs induti fuerint, surgit Põtifex: & detracta mitra uersus ad altare dicit secrete. Pater noster. Deinde seipsum signans alte dicit. Deus in adiutorium meum intẽde. Finito Gloria patri a cantoribus. Subdiaconus cãtaturus postero die Epistolã stans ante Pontificẽ ante gradus inferiores sedis Põtificalis facta prius ei reuerentia preintonat submissa uoẽe Papę antiphonam: & ea preinronata expectat stãs quousq; Papa antiphonam ipsam intonauerit. Tũc accedunt duo Episcopi assistẽtes cum libro: & lumine. & prior Episcoporũ Cardinaliũ ẽt assistẽs accipit librũ: & capite suo ipsum tenens Pontifici apponit iuuante cum seniore ex duobus Episcopis assistentibus: & iuniore candelam ardentem tenente: Pontifex incipit antiphonam: quam cantores prosequuntur usq; ad finem. Qua per Pontificem intonata subdiaconus cum cerimoniario facit reuerentiam Papę: & ad sua loca reuertuntur. Idem seruatur in itonatiõe aliarum antiphonarum, & etiam in intonatione hymni. Incępto psalmo Põtifex sedet: & accipit mitram, similiter alii oẽs. Episcopus Cardinalis assistens sedet in cathedra nuda inter Diaconũ a dextris Papę: & sedẽ Cardinalium sibi parata uersa facie ad altare: si loci dispositio patiatur: sin uero locus non esset capax: ad sinistram locatur: ut fit in capella palatii: & si locus esset nimis angustus: ut aliquãdo euenit in quibusdam Ecclesiis: sedet ĩ suo ordiñe cũ aliis Cardinalibus siue Eps sit, siue pbyter Cardinalis. Cãtato psalmo: & iterata ãtiphona subdiaconus surgit: & diacono assistẽti

a dextris Papę pręiutonat secũdum antiphonam plane:quam Diaconus
ipse surgens deposita mitra intonat alte:& cantores prosequũtur:ut pri-
us,& dum unus ex Cardinalibus assistentibus Papę surgit,semper etiã alii
Cardinales assistentes:& Episcopi assistentes.similiter faciunt alii Cardi-
nales:dum unus eorum surgit,surgunt & alii omnes,& etiam omnes prę
lati:qui sunt in capella surgunt semper surgẽtibus Cardinalibus aliis nõ
autem surgentibus Cardinalibus assistentibus tantum.Tertiam antipho
nam similiter subdiaconus pręintonat priori Episcoporum Cardinaliũ
ibidem assistenti.Quartam priori presbyterorum Cardinalium. & quin-
tam Diacono Cardinali assistenti a sinistris Pontificis reiterata a canto-
ribus post finem coniuncti psalmi.Quinta antiphona:subdiaconus exhi
bita prius reuerentia altari:& Papę stans in loco:ubi legitur Epistola uer
sa facie ad altare ita tñ quod non uertat renes ad Papã cantat capitulum.
Interim surgit Pontifex:& stat cum mitra.alii uero omnes stãt sine mitra
Cãtato capitulo unus auditorum rotę modo prędicto Papę pręintonat
hymnum tunc Pontifex mitra deposita ex libro sibi oblato:ut supra alte
incipit hymnum:quem cantores prosequuntur :& Pontifex sic ad finem
hymni stat sine mitra. cãtatur deinde a cãtoribus uersiculus. & inde sub-
diaconus stãs coram Põtifice pręintonat ei antiphonam ad Magnificat:
quam Pontifex stans sine mitra ex libro alte intonat:& cãtores prosequũ
tur.Interim sedet Põtifex:& accipit mitrã:& accedit acoluthus cũ thuri
bulo:& nauicella:quã dat Episcopo Cardinali assistẽti:qui eã offert Põtifi
ci dicẽs Benedicite Pater sancte,& supposito per acoluthũ thuribulo Põ
tifex imponit incẽsum:reassumit deinde nauiculam acoluthus:& accedit
ad cornu sinistrũ altaris:& ibidem expectat Põtificem.Interim duo audi-
tores accedunt ad altare,& hincinde eleuant iteriorẽ partẽ superioris to-
baleæ altaris:& plicãt usq; ad mediũ,uel circa:cũ icipit.Magnificat:sur
git Pontifex:& cũ mitra descendit ad altare:quẽ sequũtur Cardinales ip-
si assistẽtes,auditor mitra seruiẽs:& cubicularii secreti.alii auditores ele-
uãt fimbriam Põtifici ante pedes,cum ascendit gradus altaris:& idem fa
ciũt quãdo ad solium reuertitur.Si autem duo tãtũ auditores interessent
eleuata tobalea altaris ueniunt ad Pontificem:& ei fimbrias eleuãt. Cum
Põtifex peruenit ad altare:extrahitur ei mitra:osculatur altare in medio,
& acoluthus thuribulũ Epõ Cardinali assistẽti offert.Epũs uero Cardina
lis Põtifici,tũ põtifex incensat altare more solito,post incẽsationem alta
ris pontifex recepta mitra facit reuerentiam altari:& reuertitur ad soliũ
duobus auditoribus fimbrias,ut prius tenentibus.alii duo auditores To
baleam altaris:ut prius erat,explicant.uel si tantum duo sint auditores ex
plicent Tobaleam:anteq̃ fimbrias pontificis teneant. pontificem dein-
de cum mitra in solio stantem Episcopus Cardinalis assistens stãs ante in
fimũ gradum solii recepto ex manibus acoluthi thuribulo icẽsat ter thu-

ribulum ducendo, qui incensatus deponit mitram, & detecto capite stat usq; ad finem Magnificat. Inde subdiaconus accepto thuribulo incensat Episcopum, demum Episcopum Cardinalem assistentem stantem ante cathedram suam, & successiue alios duos assistentes. deinde reliquos Cardinales, postea prelatos omnes paratos. postmodum omnes ordine suo: ut in missa. cantato Magnificat sedet Papa: imponitur ei mitra: & cantatur Antiphona. Accedunt deinde duo acoluthi cum duobus candelabris: & luminaribus ad gradus solii: inter quos stat medius cerimoniarius: & Pōtifex stans detracta mitra dicit. Dñs uobiscum. Et cantoribus respondentibus: Et cum spiritu tuo. offertur ei liber: ut supra. Pontifex dicit orationem, & eo demum replicāte Dñs uobiscum duo acoluthi candelabris: & cerimoniario factis reuerentiis redeunt ad altare, inde dicto Benedicamus a cantoribus ipse Pōtifex dat benedictionem uno protonotario auri phrygium tenente more solito: qua data descendit de solio, genuflectit i faldistorio ante altare cū mitra orat. deide surgens redit ad camerā.

De publica compotatione, siue collatione, potus in aula a priscis uocitatus. Cap. XX

Si Solennis collatio, prout aliquando Pontifices consueuerunt facere, fieri debet: in prima aula palatii parabūtur omnia ad instar publici cōsistorii. paretur credentia magna eminens duodecim uel circiter gradus habens pro uasis aureis, chrystallinis: & argenteis desuper ponendis ad magnificentiam tantum. credentia huiusmodi erit altitudinis a terra usq; ad eius planum siue mensam palmorum septem, uel circa. mensa eius erit longitudinis palmorum. xxii. & latitudinis septem, uel circa. & desuper gradus: ut diximus: qui satis sint pro uasis supradictis, quę suo ordine locentur. In secunda uero aula parentur duę credentię: una parua pro Sanctissimo Domino nostro: & alia longior pro Reuerendissimis Dominis Cardinalibus: ubi constituantur uina, cōfectiones, aqua, confecterię, mātilia, mappę Scyphi, phialæ, & alia pocula, uasaq; aurea, siue argentea opportuna in competenti numero: & quantitate. Magister domus Apostolici palatii prouidebit in tempore de uino diuersi generis, confectionibus diuersarum specierum uexillulis longitudinis unius palmi cum insignibus Papę: & Cardinalium in confecteriis ponendis. Et centum intorticiis pro collatione: & matutinis. In uigilia igitur Natiuitatis Christi. Si uesperę in capella palatii celebratę fuit: Ponifex finitis uesperis in sede solii sui deponit mitram: & pluuiale, & imponitur ei cappa de carmasino. Interim etiam omnes Cardinales intus: prelati uero: & alii omnes extra cancellos capellę paramenta: & superpellicia deponunt: & cappas accipiunt. Pontifex uenit ad aulam: ubi collationem est facturus Cruce precedente. Si uero uesperę huiusmodi in basilica Sancti Petri sunt celebratę: illis finitis Pontifex reuertetur ordine consueto ad cameram papa-

galli ubi depositis pluuiali:& mitra accipit cappam:ut supra.Cardinales uero,prelati:& alii omnes: qui sua paraméta,& ornaméta in basilica pre dicta post uesperas deposuisse debent,& cappas accepisse,ponuntur in dicta camera Papagalli:& expectant,qui cum Papa uenit ad aulam prędictam Cardinalibus subsequentibus sine Cruce tamé:manebũt usquequo collationem perfecerit.Pontifice igitur sedente nobilissimus totius curię etiam si Rex,aut Imperator sit:ducetur ad credentiam Papę ad dãdã aquam hoc ordine.duo seruientes armorum pręcedent,magister cerimoniarum in suo habitu,magister domus baculum ferens mantello indutus.auditor sine mantili.Auditor mantile portans cum sua cappa lanea. deinde aquam ferens medius inter magistrum sacri hospitii:& seneschallum secretum,Papa manus lauante Diaconi assistentes adiuuant: & omnes Cardinales surgunt,alii omnes genuflectunt.Dum Papa lauat,Cerimoniarius acceptis aliis duobus seruientibus armorum uocat alium post predictum nobiliorem:qui portabit primum ferculum,qué ducit ad credentiam Papę:deinde cum ferculo ad Pontificem hoc ordine.duo seruiẽtes armorum,cerimoniarius,magister domus:qui expectat ad gradus solii,auditor sine mantili,auditor cum mantili,scalcus secretus.deinde ferens ferculum solus,similiter ibit solus.postea qui potum portat. Omnes hi excepto magistro domus ascendunt ad Pontificem:& Cardinales assistẽtes extendunt ante Pontificé tobaleam:quam auditores hinc:& inde genuflexi tenent.deinde assistens a dextris dat ad pręgustandum ex ferculo latori,& ambo assistentes detectis capitibus stantes apponunt manum ad confecteriam,ex qua Pontifex cibum sumit.& exinde descendunt omnes:qui uenerant:& ascendunt alii cum primo potu:quem deducunt magister hospitii:& Cardinales assistentes.similiter aliam tobaleam de manibus auditoris secundo uenientis accipientes illam extendunt ante Pontificem:quam auditores tenent:ut supra.deinde facta per portantem uinum credentia in uase,quod ad partem portat,& per alium scutiferum Papę aquam portantem simpliciter de aqua,Cardinales assistentes iuuant miscentem aquam uino Papę.recepto potu per Pontificem descendunt isti:& ascédunt alii.& hic ordo usq; ad finem collationis seruat̃:scalcus secretus:& magister hospitii uicissim comitantur cibos: & pocula, quæ portantur per nobiliores,pceres,siue oratores pręsentes clerico cerimoniaꝝ ordinãte:& secrete deducẽte:& icipiẽte a nobiliori ẽt si eẽt Rex, aut Imperator.Solent quatuor spẽs cõfectionũ haberi:& quater uinũ ad potũ ministrari.Descẽdẽte a Põtifice illo:qui ultimũ potũ dedit,descendunt etiã Cardinales assistentes,& ad sua loca uadunt.Tunc unus ex cubiculariis Papę pcedente alio cubiculario: & cerimoniario portat mappã lõgã mũdam ante priorẽ Cardinalem:cuius unũ caput ipe ibidẽ tenet:aliud capit secũdus cubicularius,& illud extendit usq; ad ultimũ Cardinalẽ

ubi illud tenet. Quod si forte una mappa tam longa nõ sit: portẽtur aliç quç sufficiant: ita tamen quod pro qualibet sint duo cubicularii: qui eam per capita: ut supra tenent, tum prçcedẽte scalco Papç cubicularii in suo habitu singuli habentes mappulas breues in humeris ipsum sequũtur portantes unusquisq; unã cõfecteriã discopertã confectionibus plenam: & in qualibet confecteria sit unum uexillulum ab una parte habẽs insignia Põtificis: & ab alia illius Cardinalis: cui defertur. primus cubicularius portet confecteriam priori Cardinalium. Secundus alteri seniori Cardinalium: & sic de aliis. Primum cubiculariũ sequunt duo scutiferi prioris Cardinalium: primus mappulam habẽs in humeris: & poculũ uini in dextra manu, secundus uas cum aqua sine mappula. Secundũ cubiculariũ sequãtur duo scutiferi secundi Cardinalis similiter uinum, & aquam portãtes ut primi: & sic de singulis. quatuor etiam uicibus quatuor species confectionum: & uinum prout Pontifici: & Cardinalibus portant. Finita collatione Cardinaliũ scutiferi cũ mappulis ad collum aliis seruiunt uidelicet oratoribus, prçlatis, & aliis omnibus ad scabellum Papç sedentibus. Erunt de quolibet ferculo octo bacilia: & multo plura cum uino: & uasa aqua plena. residuum quod in bacilibus remanet inter scamna Cardinalium sedentibus, & aliis circũstantibus spargi solet. Finita collatione reducitur Papa ad cameram suam: & omnes discedunt.

De matutinis noctis natiuitatis Christi Papa prçsente. cap. xi.

In matutinis noctis natiuitatis Dñi nostri Iesu Christi Pontifex indutus amictu: alba, cingulo: & stola: si placet: benedicet ensem: ut in prima parte supra posuimus. Deinde assumpta cappa de carmasino prçcedente Cruce: & subsequentibus Papam Cardinalibus: quia non habet mitram, uadit ad capellam unus ex clericis camerç ensem cum Galero de beuaro. cum perlis prçfert ante Crucem. Et facta oratione in faldistorio ante altare Pontifex uadit ad sedem suam a duobus Cardinalibus Diaconis assistentibus deductus: & cum sederit ipsi Cardinales recedunt, sedentq; in locis suis inter alios Cardinales. Cum uero Papa fuerit in ecclesia, clericus camerç ensem cum Galero prçdicto super altare ad cornu Epistolç reponit: & non fit reuerentia per Cardinales. Pontifex autẽ accepto a cerimoniario ante ipsum genu flexo signo surgit: & detecto uel semidetecto capite stans uersus ad altare secrete dicit. Pater noster. deinde cantando: & sibi os cum pollice signando dicit. Domine labia mea aperies. ℣. & os meum. Deinde signans se a fronte ante pectus dicit. Deus in adiutoriũ meũ intẽde &c. Et stat quousq; cõpleatur inuitatoriũ, hymnus: & antiphona primi psalmi. primo psalmo incepto sedet. similiter primus Episcoporum assistentium aptat Papç cappã: & ante ipsum extendit fimbrias. Et nota qđ semper in oibus officiis: qñ Papa surgit: oẽs surgunt: qñ autẽ sedet, omnes sedent, nisi i quibusdam reuerẽtiis: ut suo loco Dicemus. Cũ dicit tertius

psalmus primi nocturni cerimoniarius capit librum lectionum,& cleri- cus capellę pulpitum nudum:& pręcedente cerimoniario ad medium ca pellę inter cornua amborum scamnorum Cardinalium uersus ad altare ponit dictum pulpitum : & cerimoniarius librum desuper:& redeũt ad lo cum suum.Cũ dicitur uersiculus primi nocturni : cerimoniarius accepta parua candela cerea accensa factis reuerentiis altari : & Papę uadit ante pulpitum .& finito uersiculo Papę facit signum:ut surgat, qui surgit : & capite semidetecto dicit.Pater noster,quod secrete prosequitur.deinde di cit alte.Et ne nos.Et assistentes Episcopi apportant librum:& candelam ex quo Papa dicit absolutionem:Exaudi &c.Interim cerimoniarius illũ: qui dicturus est lectionem:ad pulpitum ducens ibidem expectat finem ab solutionis:qua finita lectionem dicturus genuflexus uersa facie ad Ponti ficem cantat.Iube Domne benedicere.Et Papa stans:ut supra ei benedi- cit dicens.Benedictione perpetua benedicat nos Pater ęternus.℟. Amen non tamen signum Crucis super eum faciens:sed tantum uerba benedi- ctionis proferens.finita lectione cum dicit.Tu autem Domine miserere nostri:genuflectit uersa facie ad altare.deinde surgit:& factis reuerentiis altari:& Papę uadit ad osculum pedis Pontificis cerimoniario pręcedē- te:& pedem Pontificis discoperiente,& demum coperiente.quod semper obseruatur nisi Cardinalibus.deinde ad locum suum quisq; reuertitur.Si autem dicturus lectionem Cardinalis sit:cum peruenerit ad pulpitum fa cit reuerentiam altari,& Papę more consueto,& dicendo .Iube Domine caput inclinat uersus Pontificem,& cum dicit. Tu autem Domne caput inclinat uersus altare.quo dicto factis reuerentiis ad locum suum reuerti tur:& cerimoniarius redit ad altare ad locum suum ibi expectãs,quousq; incipiatur uersus aut citius,uel tardius :secundum quod longum erit re- sponsorium:& uersus.deinde factis reuerentiis:ut supra,redit ad pulpitũ, & aliam lectionem secundam dicturum ducit:& facit:ũt supra ,Pontifex ad secundã lectionem sedens benedicit dicens.Vnigenitus Dei filius &c. & similiter ad tertiam cum dicit.Spiritus Sancti gratia &c.Deinde can- tantur tres psalmi secundi nocturni:& post uersiculũ surgit Pontifex cõ- uersus ad altare detecto capite alte dicit.Pater noster. secrete ꝓsequitur : & alte pronũciat.Et ne nos.Deĩde ex libro dicit absolutionem .Ipsius pie tas &c.& benedictionem ad quartam lectionem Deus pater omnipotens &c.& sedet.quintam legit nobilis cui datur ensis : si est pręsens,& stat ac uelit illam legere hoc ordine:incepta quarta lectione Cerimoniarius no bilem missum ad Angulum post sedem Diaconorum Cardinalium ducit illum ubi Galerus sit:uel ad aliũ locum cõuenientem,& illic clericus ca merę ensem cum Galero de altari capiens portat.idem nobilis induitur superpellicio :& desuper ense pręcingitur ad latus sinistrum :& pluuiali albo induitur:cuius apertura super brachio eius dextro sit:& Galerus ꝑ-

dictus ei in capite ponitur, quo sic induto clericus cameræ ad locum suum reuertitur; & nobilis finita quarta lectione dum cantatur responsorium, ante Pontificem per cerimoniarium ducetur: & ibi ante gradus solii, deposito ad manus cerimoniarii galero facit reuerentiam altari, deinde Papæ: ad quem conuersus stans euaginat gladium: et tertio cum eius mucrone terrã tangit, uibratq; deinde ter, & tãdem tergit eum super brachium sinistrum: & reponit in uaginam, & accedit ad pulpitum: ubi finito responsorio uersus ad Pontificem genuflexus dicit: Iube &c. Et Pontifex sedens benedicit ei dicens: Christus perpetuę &c. Tum ille stans cantat lectionem, & cerimoniarius tradit galerum prędictum uni ex familiaribus dicti nobilis: qui sedeat ad pedes loci: in quo dictus nobilis sedere solebat: finita lectione idem nobilis ducitur ad osculum pedis Papę indutus ut cantauit: & deinde reducitur ad locum: ubi indutus fuit, ubi exuitur pluuiali, & superpellicio, & ense decingitur: quem cerimoniarius tradat dicto familiari galerum tenenti: quem super ensem reponit: ut prius erat: qui ensem erectum cum galero desuper teneat sedens, ut supra usq; ad finem officii. & nobilis ille per cerimoniarium ad suum locum reducitur. Quando uero non est præsens, cui ensis datur, clericus camerę indutus superpellicio cantat quintam lectionem. Et quando Papa uadit ad capellam, & inde reuertitur, tam in matutinis q̃ in missa maiori semper clericus ipse portat ensem cum galero. Si uero nobilis cui ensis datur præsens sit, & nesciat legere: ipse nobilis nihilominus in tempore induitur superpellicio: & pluuiali, accingitur gladio, & galerus ei imponitur, ut supra: deinde ducitur ad Pontificem: & omnia facit pręcise: quę supradicta sunt nisi qđ non petit benedictionem, nec legit lectionem, quę loco suo clericus camerę indutus superpellicio facit: & in fine osculantur ambo Pontificis pedes: nobilis primum, deinde clericus camerę. Et nota qđ satis cõpetenter Pontifex daret ensem nobili si esset pręsens, in loco isto anteq̃ ille accingeretur ense. & tunc dum cantatur responsorium quartæ lectionis: nobilis induitur superpellicio, & pluuiali, ut diximus: Et ductus ante Pontificem finito responsorio genuflexus accipit a Pontifice ensem: qui dicit illam orationem. Solent Romani Pontifices. &c. Et tunc descendens cum habitu extrahit ensem, quo prius a ministris accintus fuerat & facit ut supradictum est. Sextam lectionem legenti Pontifex benedicit dicens. Ignem sui amoris. Deinde cantantur tres psalmi tertii nocturni, & uersiculi. Tum Pontifex surgens capite detecto conuersus ad altare dicit: Pater noster, ut supra, & ex libro absolutiõem: A uinculis. &c. Diaconus Cardinalis assistens a sinistris cantat septimam lectionem cum euangelio, & omilia: qui apud pulpitum inclinatus ante Pontificem dicit. Iube. & Pontifex stans benedicit dicens. Euangelica lectio, & perseuerans stans quousq; incipiatur omilia, tum omnes sedent. Octauam lectionem

L

cum euangelio cantat Diaconus assistẽs a dextris iisdem cerimoniis: cui inclinato capite benedictionem petenti Pontifex sedens benedicit dicens p euangelica dicta: tũ surgit Põtifex ad euangelium: ultimam lectionem cantat ipse Pontifex qui stans uersus ad altare capite detecto dicit: Iube dñe benedicere. sed nullus benedicit, cantores respondent. Amen. Assistentes presbyter Cardinalis, & duo Episcopi accedunt cum libro, & lumine: duo acoluthi cum suis cappis, cum candelabris, et luminaribus, stant ad gradus more solito, usq; in finem. Et Pontifex perficit lectionẽ, & in fine uersus ad altare dicit: Tu autem domine. &c. Interim cum Papa lectiõem cantat: ponuntur pluuiale albũ preciosum super altare pro Pontifice: & paramẽta super credentia pro Cardinali missam celebraturo, si ante illic posita non fuerunt. Et diaconus, ac subdiaconus capellæ in sacristia, aut alio conuenienti loco se induunt more solito, capellani etiam cardinalis celebraturi ad credentiam suis coctis induuntur. Finita lectione subdiaconus apostolicus in sua cappa submissa uoce præintonat Pontifici. Te Deum laudamus: qui ex libro si placet illud intonat: & cantores prosequuntur: quo incepto cardinalis missam dicturus accedit ad altare, & in faldistorio consueto accipit sandalia: & dicit psalmos: Quam dilecta &c. Deinde induitur omnibus paramentis consuetis per subdiaconum, & diaconum capellę, ut moris est. cum dicitur uersus. Te ergo quæsumus: ad uerba, Quos precioso sanguie redemisti Papa in sede sua & omnes alii genuflectunt. & in fine Pontifex sine mitra dicit, Dominus uobiscum: & orationem: Concede quęsumus, ex libro cum assistentibus, & ceroferariis more solito, & in fine Pontifex replicat. Dominus uobiscum: & cantores dicunt Benedicamus. &c. Et Pontifex ante sedem solii sui exuitur cappa, & pluuiali albo, & mitra induitur. & accedit ante altare ubi cum celebraturo &c. illuc ueniente dicit confessionem more solito, & incipitur introitus, & missa. & non fit reuerẽtia Papæ per Cardinales, quia fiet in missa maiori, sed finita confessione ascendit ad solium. Et presbytero cardinali assistente ministrante Papa imponit incensum, celebraturus incensat altare: incensatur ipse. deinde Papa, qui surgit sine mitra, & dicit introitum. Interim Cardinales ueniunt ad circulum, cum quibus dicit Kyrieeleison, deinde: & in terra. &c. Quo dicto presbyter Cardinalis uenit ad scabellum suum, ad assistẽtiã Pontifici: Pax uobis dicitur & una tantum oratio, post offertorium omnes incensantur, & pax datur more consueto. finita missa Papa dat benedictionem: & non indulgentias: deinde recedit Papa cum omnibus Cardinalibus, prelatis, & officialibus: ensis ẽt cum galero, si ille cui datus ẽ, pręsens sit, per ipsius familiarem ante eum in suo loco procedentem portatur. Alioquin si absens sit, per clericum cameræ ante Crucem ad cameram Pontificis reportatur, ubi manet usq; ad missam maiorem.

De ordine cantantium lectiones. Cap. xii

Lectiones in hac nocte triplici ordine cantari cõsueuerunt nostris diebus. Omnes explicabimus. Pontifex pro tempore: ut magis placebit seruari mandabit. Ante tempora Pauli Secundi seruatum uidimus: & legimus hunc modum. Primam lectionem clericus cerimoniarum, Secundã acoluthus, tertiam auditor, Quartã iunior presbyter Cardinalis, Quintam, nobilis cui datur ensis, uel eius loco clericus cameræ, Sextam subdiaconus apl'icus, Septimã diaconus assistẽs a sinistris, Octauã diacõus a dextris, Nonam Pontifex. Cardinales dicunt cum suis cappis laneis, alii oẽs cũ superpelliciis: hunc modũ hactẽus seruauit Innocẽtius Octauus. Alius modus sub Paulo Secundo: primam acoluthus, Secundam auditor, Tertiam subdiaconus cantabat, Quartam iunior presbyter Cardinalis, Quintam nobilis ab ense: & si nesciret literas eius loco clericus cameræ. In absentia uero illius secundus iunior presbyter Cardinalis. Sextam alius iunior presbyter Cardinalis. ita ut duo uel tres iuniores presbyteri dicerent in secundo nocturno: duo in præsentia nobilis, tres in eius absentia, a iuniori tamen incipiendo. Vltimæ tres lectiones ut prius cantabantur. Sixtus autem quartus uoluit, ut omnes lectiones cantarentur per Cardinales. & sex primæ incipiẽdo a iuniori diacono, siue presbytero in absentia diaconi, per ordinem cantarentur, & per Episcopos Cardinales, si deficerent, aliæ tres ultimæ, ut prius per diaconos assistentes, & Papam. Si uero in his matutinis interesset Imperator ipse cantaret septimam lectionem sub Euangelio Exiit edictum a Cæsare Augusto: his cerimoniis: cum cãtatur ultimus psalmus in tertio nocturno, clerico cerimoniarum ordinante: diaconi assistentes Papæ accedũt ad Imperatorẽ: quẽ a sua sede ad planum descẽdere monet: & illic eum induunt superpellicio: deinde accingunt ense benedicto: demum induit pluuiali albo: non cum apertura super humerum dextrum: sed ante pectus: ut Episcopi: ut in sigillis imperialibus sculptus apparet: galerus eius armigero traditur. Nam Cæsar illud in capite non portat, quia est insigne ducalis dignitatis: quæ longe est inferior Imperiali. Imperator sic ornatus ducitur medius a Cardinalibus diaconis ante Pontificem, qui facta reuerentia nudat ensem, inclinat, uibrat, tergit, & recondit: ut de nobili diximus. Tum accedit in tempore ad pulpitum: & profunde inclinatus ad Pontificem uersus dicit. Iube D. Benedicere. Et Pontifex. Euangelica lectio. &c̃. Tum Imperator legit euangelii partem usq; ad omiliam tantum si placet: & omiliam prosequitur diaconus: qui assistit a sinistris. Q đ si Imperator uult totam lectionem legere: laudabile erit: & diaconus ipse nihil dicit. In fine lectionis Imperator cum suo habitu, siue totam, siue partem lectionis dixerit, ascẽdit ad osculum pedis Pontificis: deducentibus & ministrãtibus ipsis diaconibus Cardinalibus. postremo reducitur ante suã sedẽ: ubi exuitur

galero in prędicto loco portabit. Et cum ī ecclesia fuerit ad pedes illius, cui datus est, sedebit: & sic per totū officium tenebit. supplicantis igitur more procedet ad ecclesiam hoc ordine. Scutiferi Papę cum minoribus nobilibus, procuratores ordinum, & principum, Secretarii, & aduocati mixtim, Cubicularii extra cameram, oratores laici, & non prelati Impatoris, Regū, pricipū, & cū eis Senator urbis, & cōseruatores, & Barōes, ac maiores nobiles: Acoluthi Papę, clerici cameræ, Auditores Rotę cū Auditore causarum cameræ apl'icæ, & Subdiaconi ap'lici oēs in superpelliciis supra rochetum. Magister sacri palatii in habitu, & loco suo acoluthus Thuriferarius, & ad minus duo ceroferarii: cum luminibus accensis. Deberet tamen in huiusmodi, & omnibus aliis supplicationibus septem candelabra cum totidem luminaribus deferri per acoluthos: sed quia aliquādo acoluthi nō adsūt tot nūero, hoc ommittitur: Ceroferarios autem immediate sequitur Subdiaconus epistolam lecturus indutus, ut supradictum est, Crucem baiulans ad latera, habens duos magistros hostiarios cum uirgis: quem sequuntur pręlati omnes parati hoc ordine. penitentiarii sine mitris: Abbates, Episcopi, Archiepiscopi, pręlati, oratores, assistentes Papæ, omnes cum paramentis, & mitris, ut supra dictum est: successiue, Diaconi, presbyteri, & Episcopi Cardinales, assistentes hinc, & inde. Deinde Papa: cuius pluuialis auriphrygiū duo Diaconi Cardinales assistentes hinc & inde iuxta eum incedentes deferent. fimbrias posteriores, id est caudam pluuialis nobilior laicus in urbe existens: etiam si sit Imperator. uel Rex, & hoc si Papa pedibus incedat. Si uero portatur in sede, duo Cardinales prędicti assistētes ipsum immediate pręcedant, & qui lecturus est euangelium inter eos medius, qui alioquin iret ante Papam solus. super Papam portatur baldachinū per octo principes, & oratores laicos insigniores, & magnos barones, cōseruatores urbis: & tales, aut omnibus deficiētibus per scutiferos Papę. nobilioribus portantibus detur semper primus locus: hoc est anterior: ita q̄ d. illi continuo præcedant Papam. Si uero huiusmodi supplicationibus interferunt Imperator, Reges, duces, aut maximi principes, incedent in loco in quo solent sedere. Imperator ad sinistram Papæ, Rex cum primo Episcopo Cardinali, primogenitus Regis cum presbytero, maximus Dux siue princeps, seu Dux, inter ipsos diacones iuniores, & Episcopos assistētes Pontifici. sequuntur cubicularii de camera, qui secreti appellātur: auditor seruiens de mitra, Medici secreti, & primus secretarius, si non est pręlatus. Demum protonotarii, & prælati non parati in suis cappis: hoc ordine perueniunt ad ecclesiam. Pontifex postq̄ ad ecclesiam peruenerit super faldistorio ante altare sibi præparato genuflectit, Diaconus a sinistris mitram Papę tollit de capite, quam dat Auditori ad mitram seruienti, & alius assistens Cardinalis Birretum amoueat. facta oratione, &

conibus a dextris, & a sinistris Papæ ac Subdiacono latino retro ipsum Papā ſtantibus Papæ mitrā primo, Deinde pluuiale, & ſtolā extrahit: & sacris paramētis: quæ ex altari p acoluthos deferuntur ipsum induit hoc ordine: primū cingulo cū ſuccintorio in pte ſiniſtra pēdente: qui cīgulo pdicto cingit̃ ſubtus alio cingulo quod Eps tenebat. & iſto ſecūdo ligato ſoluit̃: & deponit̃ cingulū primū: Tū cruce pectorali poſtea fauone, quē diaconus ſup caput Papę ipōit replicatū ut ante oculos pēdeat, & partē quā dextra manu tenet, collocet ſup humerū dextrū: & aliā ſuper ſiniſtrum, & oras ambas fauonis depēdere facit circa pectus iuxta menſurā unius palmi. Deinde ſtola, quæ ab humeris pēdeat. tū tunicella, & dalmatica. albā miniſtri circa fimbrias aptēt: ut terrā tāgat. His oībus p Diaconū adiuuātibus diacōibus aſſiſtētibus: & ſubdiacono, qui ē a ſiniſtris Papa induit̃. de q̄bus p diaconū oſculāda porrigūt̃ Crux pectoralis, fauon, ſtola & in fine palliū anteq̄ ſibi iponat̃, & ſiliter cū exuit̃ Papa, cū accipit dalmaticā reſidet extrahit̃, ac aptat̃ ei per Diaconū fauō circa caput. quo aptato amouetur ſcabellū ſuper quo ſtabat Diaconus induēs: & imponūtur Papæ per Diaconū, & ſubdiaconū chirothecę: qui ante & poſtq̄ illas ſibi impoſuerint oſculantur eius manus, & chirothecas, Deinde reponit̃ ſcabellū, & Papa induitur caſula & extrahit̃ fauō circa collū & aptatur, ut æqualiter pēdeat circum circa. Interim unus ſubdiaconorū apoſtolicorū palliū de altari uelo coopertū apportat: qd' diaconus ab ipſo accipiens Crucē poſteriorē pallii Papæ oſculādā porrigit, deinde illud adiuuāte ſubdiacono latino Papæ imponit eo modo, ut pars duplex ſup ſiniſtro humero maneat, inde portant̃ tres ſpinulę, quarū unā pulchriorē diaconus Cruci anteriori palli infigit, aliā cruci ſuper humerum ſiniſtrū, & tertiā infigit ſubdiaconus Cruci poſteriori. Sūt autē hmōi ſpinulę taliter infigēdę, ut tertio crucē pertrāſeāt: palliū autē non pforēt, neq; planetā tāgāt, qđ'q; gēmæ ſpinulæ maneāt ad extra infigentis. Tū rurſus aptatur fauō circa pectus ut pēdeat ſub anteriori pallii Cruce, & planeta ſupra brachia Pōtificis. Deinde ipſe diaconus Papę mitrā imponit. Accedit interim primus Epōrū Cardinaliū aſſiſtens, & iponit Papæ iā mitrā tenēti annulū pōtificalē, & alios quos Papa uoluerit: cuius manum oſculat̃. Hęc oīa Pontificis ornamēta prius per ſacriſtā ſuper altare præparātur, & ordine prædicto inſtruēte cerimoniario per acoluthos ad Pōtificē deferuntur, aſſignāturq; ad manus diaconi Cardinalis prædicti. poſt hæc Epō Cardinali aſſiſtēte, & miniſtrāte Pontifex ponit incenſū in thuribulo dicēs Ab illo benedicaris. &c. Tū Papa ſupplicabūdus uadit ad cōfeſſionē ante gradus altaris duobus auditoribus fimbrias eleuātibus a pedibus. Ordo procedēdi: thuriferarius: duo ceroferarii in quorū medio Crucē ferēs, ſubdiaconus latinus librū euāgeliorū, & in eo manipulū Papę incluſū ante pectus geſtās. Inde diaconus euāgelii cū Epō Cardinali aſſiſtēte. quē ſequit̃

auditor ad mitram seruiens medius inter duos cubicularios secretos: deinde Epi assistētes. Inter altare & sedem, in qua Papa paramēta accipit, occurrunt Papę. tres ultimi presbyteri Cardinales quorū senior primo deinde alii duo per ordinē Pōtificē in ore primo, deinde in pectore osculāt. subdiaconus interim librū Euāgeliorū cerimoniario tenēdū tradens Papā ambabus manibus retro ad eius spatulas appositis sustētat. Inde Cardinales illi tres, cū Papa ante altare se firmauerit, redeunt ad loca sua, Idē facit subdiacōus cū Cruce, & ceroferarii: thuriferarius uero ad cornu epistolę altaris genuflexus expectat finē cōfessionis. cū Papa fuerit ante gradus altaris Diacōus Euāgelii depōit ei mitrā, & eā auditori tradit ad hoc seruiēti. Papa medius īter Epm Cardinalē a dextris: & Diaconū Euāgelii a sinistris stās facit cōfessionē more solito. duo Diaconi Cardinales assistētes stāt post Papā: & aliqtulū se retrahūt Epō & diacono cedentes. post Diaconus, & subdiaconus genuflexus persistit cū libro euāgeliorū & manipulo intus, quē imponit Papæ dicto Indulgētiā. prius tñ eius manū osculat. facta cōfessione Papa ascēdit ad altare, & illud in medio osculatur, Subdiaconus librū Euāgeliorū aperiens illū osculādū Papæ offert in cornu euāgelii Epō Cardinali assistēte ipsū adiuuante. Quo facto Diaconus euāgelii ad dextrā Pōtificis in medio altaris stātis accedēs, & una cum eo thuriferarius incensum & thuribulū Papę offerūt: qui imposito incēso ut supra, altare incensat more consueto.

Et aduerte qđ dū Papa est apud altare Diaconus euangelii semper ministrat incēsum, & incēsat Pōtificem: cum ante Papa est in sede, tunc Cardinalis Eps siue presbyter assistens hoc facit. Incensato altari Pōtifex tradit thuribulū Diacono euangelii: & in cornu epistolę stans per Diaconē a dextris assistētem assumpta mitra a diacone euangelii ibidē incensat, & ad mediū altaris se retrahēs adhuc uersus ut incēsatus est stās cum mitra Diacones Cardinales primo euangelii deinde assistentes duos tantum ad osculum oris primo, deinde pectoris recipit. Inde Papa cum mitra facta altari reuerentia uadit ad sedē suam eminentem. in qua stans detracta mitra dicit Introitū et Kyrieeleison cum Cardinalibus assistētibus Epo cardinali assistente librū super caput tenēte iuuātibus ipsum duobus Epis assistentibus ut alias dictum est. Diaconus & subdiaconus latini manent in cornu epistolę altaris, & simul dicunt Introitum, & reliquū missæ tēpore suo cū quibus Diaconus & subdiaconus græci dicūt & in terra & patrē. Deinde Papa residet cū mitra, & per auditorē qui seruit de gremiali imponitur ei gremiale super genua: quod gremiale dictus auditor semper seruat captū ex credētia, & cū Papa sedet, illud imponit super genua: & cum surgit illud accipit, & seruat quousq; Papa lauat manus post offertorium. tūc portat gremiale ad credētiam: & Diaconi assistentes sedent in scabellis hinc inde iuxta Papam more solito. Episcopus uero Cardinalis assi-

ſtens ſedet ſuper cathedram nudam ſeu in faldiſtorium inter Diaconem a dextris Papę, & ſedē Cardinalium iuxta murum ſibi paratam. Diaconus uero euāgelii cū Papa ſederit & alii Cardinales aſſiſtentes ſedet & ipe in ſiniſtro cornu altaris uidelicet epiſtolę ſuper ſcabellum ibidem poſitū uertens faciem ad cornu euangelii. Diaconus autem gręcus ſuper gradū altaris ſedet in cornu euangelii, & ſubdiaconus latinus, & gręcus in cornu epiſtolę ſuper inferiorem gradum uultu ad Pōtificem uerſo. finito Kyrieeleiſon detracta Papę mitra, & tenēte Epiſcopo librum ut ſupra, eleuatis manibus iuxta altitudinem humerum, & eorum diſtantiam extenſis digitis, ſed nō diſiūctis ſtans uerſus altare Dicit Gloria in excelſis. Et cū dicit Deo iūgit manus ante pectus, deinde ea cū Cardinalibus aſſiſtētibus tm̄ plane plecta reſidet, & finito Gloria depoſita mitra ſurgit & dicit manibus eleuatis uerſus ad populum Pax uobis. Deinde orationem Epiſcopo Cardinali aſſiſtente ut ſupra librum tenente. Interim ſubdiaconus portans librum epiſtolarum ante pectus uadit ad legendum epiſtolam: altero ex clericis cerimoniarum ipſum aſſociante. finitis orationibus ſubdiaconus ſtans in loco conſueto. uidelicet inter cornu epiſtolæ & ſedem eminentem Papæ per tranſuerſum ita qđ a dextris altare, & a ſiniſtris Papā habeat: ſibi ipſi librum tenēs cātat epiſtolā, & Papa cum mitra ſedet: ſubdiaconus uero finita epiſtola retrahit ſe aliquantulum, & immediate ſubdiaconus græcus per cerimoniarium cum debitis reuerētiis ad eundem locum, in quo latinus cantauit, ducitur: ubi & ipſe ſtans uerſus, & librum tenens ut alter cantat epiſtolā gręcā: qua finita ambo ſubdiaconi ſimul cerimoniario pręcedēte accedunt ad oſculū pedis Papę latinus primum: deinde græcus. inde ambo redeunt ad altare, & ibi latinus cum Cardinale diacono legit epiſtolam & alia: aſſiſtentes uero Ep̄i portāt librum Papę: & uno ipſorū illū ſupra caput tenēte Papa legit epiſtolā, graduale: & euāgelium: cum cantatur graduale uel ſequētia ſi cantatur Diaconus Cardinalis euangelii accipit librum euangeliorum, & portans illū ante pectus ſuum: uadit ad altare & ſupra illud librum ponit. quo ibidem dimiſſo cū debitis reuerentiis uadit ad Papam: coram quo ſtans capite inclinato manū eius reuerenter oſculatur cerimoniario eum aſſociāte: deinde reuertit̄ ad altare coram quo genuflexus dicit Munda cor meū. &c. tunc accipit librum euāgeliorū de altari, & illum tenet ante pctus: interim paratur pulpitum cū uelo aureo per clericos capellæ in loco cōſueto: id eſt apud gradum altaris in cornu dextro: ita ut uertat ſuā faciem ad ſiniſtrā nō ad corpus altaris: & ſeptē acoluthi cū ſeptē intorticiis, & alius acoluthus cum thuribulo & nauicella uadit ad Papā cū Ep̄o Cardinale aſſiſtēte: quo miniſtrāte ut ſupra Papa imponit incēſum, & acoluthus reuerit̄ ad ſeptem acoluthos ceroferarios qui parati ſunt cū ſeptē cādelabris ſiue ſeptē intorticiis accēſis. Cardinalis uero Ep̄s ad cathedrā ſuam nudā. hora com

petenti procedit ad locũ euãgelii:hoc ordine. Cerimoniarius, thuriferarius, ceroferarii, Subdiaconus .diacõus qui cũ ante Papã fuerit, stãs capite inclinato uersus ad Pontificem dicit. Iube Dñe benedicere. & accepta benedictione uadit ad pulpitum. ponit librum super illud, & septem ceroferarii faciunt circulum ante eum. Subdiaconus uero stans post pulpitũ inter illud & Ceroferarios pulpitum amplectitur. & ambabus mãibus ex utraq; parte tangit librum euangeliorum: Diaconus iunctis manibus dicit. Dñs uobiscum. & cum dicit. Sequentia sancti euangelii: signat pollice dextro librum, deinde frontem, os, & pectus. cum respondetur. Gloria tibi Dñe: incensat ter librum primo medio, deinde a dextris & a sinistris. Finito euangelio factis reuerentiis consuetis Diaconus cum quinq; ceroferariis reuertitur ad altare stans ibidem iuxta scabellum suũ: Subdiaconus uero capit librum euangeliorum ante pectus, & ibidem iuxta pulpitũ a latere expectans finẽ euangelii græci: duo ceroferarii cum thuriferario etiam manent iuxta pulpitum hinc & inde. Diaconus uero grecus accipit librum suum ponens illum ante pectus uadit ad altare, & dimisso super altare libro Cerimoniario precedente & pedem Pape discooperiẽte, & cooperiente uadit ad osculũ pedis Pape, nisi forte esset Eps, tunc nõ pedem sed genu dextrum Papæ osculari debet. tum ad altare reuertitur corã quo genuflexus dicat Mũda cor meũ &c̃. Deinde surgit. accipit librũ euãgeliorum ante pectus, & p̃cedente eũ Subdiacono suo post Cerimoniariũ uadit ad gradus sedis Pape: ubi genuflexus petit benedictionẽ. qua habita uadit ad pulpitium. ponit desuper librum. Subdiaconus uero græcus stans retro ad pulpitum tenet ut latinus fecerat, Diaconus deinde dicit signat, & incensat: ut de latino diximus Subdiacono sibi respondente. Finito Euangelio Subdiaconus capit librum, & Diaconus cum duobus ceroferariis redit ad altare ad sua loca. lectis euangeliis Subdiaconi portãt libros apertos ad osculandũ primo latinus, deinde grecus. Tũ Papa stãs sine mitra per Episcopum Cardinalem ad gradus solii stantem incensatur more cõsueto. deinde Papa dicit. Credo in unum deum: & plane cum assistentibus tantum Cardinalibus perficit symbolum. & cum cantatur Et incarnatus est: cũ mitra caput uersus ad altare humiliter inclinat, Cardinales autem & alii omnes genuflectunt quousq; dictum sit & Homo factus est. quo dicto omnes surgunt & sedent. Diaconus uero cum Subdiacono latino uadunt ad credentiam Papæ: ubi paratus erit unus scutifer Diaconi cũ uasis & duobus mantilibus pro lauãdis & extergendis manibus: quibus lotis ad altare redeũt: ubi per sacristã Pape porrigit eis q̃dã tobalia sericea: quã super altare explicant: deinde Subdiaconus uadit ad credẽtiam sacriste, ubi iponitur ei p cerimoniariũ quidam pãniculus propter hoc confectus: qui retro ad collum ligatur & stringit: ut ante a collo depẽdeat, & ipsum ad lõgitudinẽ brachiorũ coopiat: & accipiẽs bursam

cum corporalibus & super eam hostiaria cum hostiis, & desuper purifica torium omnia discoperta cum debitis reuerentiis ad medium altaris por tat, & Diacono latino apud altare expectanti consignat: qui ea accipiēs ponit super altare uersus cornu epistolæ simul & purificatorium & hostia riam de corporalibus & ibidem prope ponit. extrahit corporalia de bur sa & explicat in loco suo. bursam uero ponit inter crucem & corporalia: uel alio conuenienti loco, ubi non impediat. Interim sacrista de sua credē tia dat uni acoluthorum ampullas uini, & aquæ uacuas duobus uelis aure is coopertas, & sub axilla sinistra pateram unam argenteam, ipse uero sa crista aureum uelum circa collum habens accipit de dicta sua credentia calicem cum patena, cum quibus Pōtifex est celebraturus: & paruū quod dam coclear aureum super patenam ponit: quæ omnia parte dicti ueli co operta præcedentibus duobus seruientibus armorum & sequente dicto a colutho ad credentiam Papę defert: ubi cum aqua, de qua credentiarius primum probam faciat, mundat ac tergit calicem patenam, coclear, am pullas & pateram, deinde iplet ampullas uino & aqua, & ex ampullis dat credentiariis in unam eorum pateram: ut faciant credentiam siue probā, & restituit ampullas & pateram acolutho: qui eas portauit: quas ut prius cooperit, & pateram sub axilla ponit, Sacrista uero cum calice patena & coclear i copertis: ut uenit præcedentibus dictis duobus seruientibus ar morum & acolutho uadit ad cornu epistolæ altaris, & ponit omnia in di cto cornu super altare. Et Diaconus latinus accipiens tres hostias ex ho stiaria ponit eas ordinatim super patenam: sicq; papam expectant. Fini to Credo Papa deposita mitra surgit & dicit Dñs uobiscum, & Oremus: & lecto Offertorio sedet. reponitur sibi mitra, & per Diaconos assisten tes extrahuntur ei annuli & chirothecæ, & Papa abluit manus ordine cō sueto. quibus lotis reponuntur ei annuli per Diacones assistentes: ubi pri us erant: & Papa descendit ad altare duobus auditoribus semper fimbri as eleuantibus: ubi Diaconus euangelii latinus extrahit ei mitrā, Interim duo Epi assistentes præuenientes Pontificem ponunt missale super altare in cornu euangelii super puluinum, Et Eps Cardinalis assistēs dicit quæ sunt dicenda, & ea digito suo Papę semper ostendit. Diaconus uero euan gelii latinus accipit hostiā unam de tribus: quę sunt super patenā, & cū ea alias duas hostias tangit, & eam dat sacristę comedendā, deinde accipit aliam hostiā de duabus quæ remanserant & cū ea tangit patenā & calicē per totū intus & extra: & similiter dat eam sacristæ comedēdam, post hęc de ampullis uinum & aquam in patera dat Sacristę ad pgustandū, & dein de accipiens patenam cū hostia eam dat in manibus Papę: qui illam Deo offerens dicit. Suscipe sancte pater &c. Tunc idem Diaconus ponit uinū in calice ad sufficientiā pro tribus: Subdiaconus uero latinus accipit co clear pdictū: sup quod sacrista iponit aquā ex ampulla, & subdiaconus in

clinatus uersus ad Pontificem dicit. Benedicite, & benedictione accepta simul cum Diacono latino infundit in calicē, quem Diaconus dat in manus Papę, & simul cum Papa calicem tangens illum offerunt dicentes. Offerimus tibi Domine &c. Et Papa ponit eum super corporalia cum eo signum crucis faciēs: quem mox Diaconus palla cooperit. Subdiacono uero latinorum per cerimoniarium impōitur quodam uelum circa collū retento etiam panniculo, quem prius habebat, & patena in manu dextra, & dicto uelo cooperitur, cum qua post Papam uadit: & ibi stās permanet usq; circa finem Pater noster, interim unus acoluthorum cum thuribulo & nauicella accedit ad cornu epistolę altaris, & cū Papa dixerit Veni sanctificator &c. offert nauiculā Diacono latino, & thuribulū Papę: qui imponit incēsum dicens. Per intercessionē &c. Deinde Pōtifex accepto thuribulo de manu Diaconi icēsat primo oblata Diacono pedem calicis tenente, deinde altare more consueto: & demū in cornu eplę reddit thuribulum Diacono, & accepta mitra stans ibidem a Diacono incēsatur, & mox accedentibus ministris & nobili cum aqua tertio lauat manus ordine consueto. Interim uero Diaconus euangelii: ut Pontificem incensauit primū incēsat Epm, & Diaconos Cardinales assistētes iuxta altare, & Pontificē in suis locis stantes. postea omnes Cardinales, oēs Reges, & magnos principes, siqui adessent: deinde Epōs assistētes incipiēs ab illis qui de libro & candela seruiunt. alii nāq; post Pōtificem inter altare & solium circulum faciūt, deinde dat thuribulum uni ex subdiaconis cum superpellicio astanti: qui incēsat primo Diaconū euangelii stantē medium inter alios duos Diacones assistentes, postea pręlatos oēs paratos, deinde alios more cōsueto. Finitis orationibus secretis Pōtifex positis ambabus manibus hincinde super altare incipit cātando. Per oīa secula seculorum. &c. Et cū dicit. Sursum corda, eleuet aliquātulum māus, & disiūctas teneat: cū dicit, Gratias agamus: altius eleuat, & cum dicit deide: Nostro iungit ambas manus ante faciem: & caput deuote inclinat, deinde iterū disiungit manus, & disiunctas tenet usq; ad finem prępationis: qua finita iungens iterum manus ante pectus dicit. Sanctus &c. Clerici uero capellę in tempore accendunt octo intorticia, quę per Cerimoniarium dantur acoluthis Apostolicis, & ipsis deficiētibus auditoribus: quę ipsi post Episcopos assistentes per ordinem stantes accensa tenent usq; post communionem Pontificis, & omnium aliorum a Pontifice se communicantium. Cum eleuatur sacramentum posito per aliquē incēso acoluthus incensat more cōsueto. post eleuationem autem sacramenti mox sacrista cū uelo circa collum: ut supra, accipit calamum quendā aureum cum suo stilo panno sericeo inuolutum manu dextra, & sinistra quendam calicem, quem parte dicti ueli a collo pendente cooperit, & pręcedēte acolutho, cui ampullas uini & aquę coopertas: ut prius dederat, & sub una axilla

pateram cõsuetam, sub alia uero axilla pateram auream paruam cũ ansa prǽuntibus duobus seruientibus armorum ad credentiam Pontificis uadunt: ubi sacrista accepto in una magna patera uino a credentiariis sibi porrecto, quod ante prǽgustauerat lauat diligenter, & abluit calicem, calamum etiam pateram paruam auream, ampullas uero uino & aqua euacuat, & recenti uino, & aqua implet: quǽ omnia credentiarii prǽlibãt. Et mox ordine quo uenerant, reuertuntur. Sacrista autem omnia super altare reponit in cornu epistolǽ. Cum Põtifex dicit Benedicis, & prǽstas nobis. Diaconus euangelii latini detegit calicem, & Põtifice dicẽte Per ipsum &c. signãte calicem digitis dextrǽ manus pedem calicis tenet & Hostiã super corporalia reposita tegit calicem, & ad suum locum post Pontificem reuertitur. Tum Põtifex positis super altare manibus disiunctis incipit cãtando. Per omnia &c. Et cum dicit. Pater noster: eleuat manus ante pectus, & eas sic usq; ad finem tenet, cum dicit. Et dimitte nobis, Subdiaconus patenam tenens facta altari reuerentia uadit ad cornu Epistolǽ & patenam dat Diacono euangelii: uelum uero cerimoniarius super credentiam sacristǽ reponit. Cum Papa dicit orationẽ. Libera nos &c. Diaconus euangelii patenam ipsam tradit Pontifici: qui se cum ea oratione finita signet more consueto, & eam supponat Hostiǽ. Diaconus uero calicem detegat, supra quem Pontifex Hostiam frangat, & particulam illã quǽ in dextra manu restat super calicem paululum eleuatam tenens dicit cantando. Per omnia &c. Pax Dñi &c. Et signat ter cum particula super calicem, deinde eam in calice depõit, tũ dicit submissa uoce Agnus Dei. Et cum Pontifex altare deosculatus dicit. Pax tecum. Eps̃ cardinalis assistens osculato prius altari a Põtifice pacẽ accipit osculãdo ipsũ in ore, deinde in pectore: simili modo duo Diaconi Cardinales assistentes a Pontifice pacem accipiunt ipsum primo in ore, Deinde in pectore osculando, altare aũt non osculãtur: Diaconus aũt euangelii a Pontifice nunc pacẽ non accipit. sed postq̃ ipsum Papa communicauerit accepta pace a Pontifice. Eps̃ cardinalis assistens prǽcedente cerimoniario defert pacẽ aliis cardinalibus, Regi &, nobilissimo cuiq;, si adsũt ordine suo, deĩde primo Episcopo assistenti uidelicet ei: qui de libro seruit: qui aliis pacem subministrat. post hǽc uni ex Subdiaconis in superpellicio: qui pacem prosequitur prǽlatis paratis cum uicecamerario, si sit protonotarius, & aliis more cõsueto. postq̃ Pontifex pacem dederit Ep̃o, & Diaconis cardinalibus assistentibus capite discooperto ascendit ad sedẽ eminentem, quẽ sequuntur Eps̃ & Diacones cardinales prǽfati. & alii Ep̃i assistẽtes cum libro & cãdela accensa, & ibi stans capite detecto & inclinato pontifex uersus ad altare aliis Cardinalibus & Episcopis assistentibus in locis, & officiis suis ministrãtibus Diaconus euangelii apud altare detecto capite patenam cum sacramento reuerenter accipiens & ambabus manibus tenens eã in

altum usq; ad oculos eleuat. Et primo uertit se a latere suo dextro uidelicet epistolę usq; ad medium circulum Id est ut eius rhenes sint ad altare, & per eandem uiam reuertitur ut prius erat, secundo a sinistra parte usq; ad medium deinde procedens uersus cornu dextrum uidelicet Euangelii: ubi Subdiaconus expectat genuflexus patenam cum sacraméto summa reuerétia ei tradit, & mox Subdiaconus surgit, & Diaconus genuflectit quousq; Subdiaconus discedat, & portet sacramétum a sinistra manu Papæ altero Cerimoniariorum eius fimbrias attollente, & Pontifex aduenienti sacramento profunde se inclinat & illud reuerenter adorat, Cum Subdiaconus peruenit ad Pontificem, stet ad eius sinistram erectus, & nõ genuflexus, Diaconus uero accipiés Calicem discoopertum ex altari eo modo se uertit, ut de patena fecerat, inde accedit cum calice ad Pontificem ad dextrum eius latus. Cerimoniarius similiter ei fimbrias leuat. tunc Papa dictis orationibus opportunis sumit unam partem corporis Domini Subdiacono continuo patenam tenente, aliam uero partem in duas partes diuidit pro Diacono & Subdiacono. Interim sacrista uelum circa collum tenens, ut supra accipit calamum aureum in sinistra, & Calicem de quibus supra diximus uelo coopertos in dextra, & antecedente acoluthi ampullas uini, et aquę coopertas portante, & sub eius axillis duas pateras supradictas tenéte accedunt ad Põtificem, cui Episcopus Cardinalis assistés capiés calamum prædictum illum discooperit, & uino ex ampulla cũ stilo intus mundat super calicem: qué adhuc tenet sacrista deinde uinum infundit in pateram argéteam imponés modicũ de aqua, ex alia ampulla, & dat sacristæ pro credétia. Et cum Põtifex corpus Christi sumpserit. Episcopus Cardinalis porrigit ei calamum: quem Papa ponit in Calice in manibus Diaconi existéte, & sanguinis partem sugit: residuum cum particula hostię dimittit pro Diacono & Subdiacono. Tunc Diaconus Calicem dextra tenés, & calamum sinistra, quem tamé de Calice nõ extrahit stans inclinato capite Põtificis manum dextram ex osculatus reueréter ex eius manibus de corpore Christi communicat. Item osculata Põtificis facie cum calice, calamo, & diuinissimo sacramento ad altare reuertitur, & cum calamo in sinistro cornu stans sanguinis partem sugit. Interim Subdiaconum coram se genuflexum, & eius dextram prius deosculatum Pontifex de residuo corporis Christi cõmunicat, & simpliciter ei osculum pacis donat: qui ad Diaconum cũ patena eleuata ad cornu altaris accedés, & ipse de sanguine cum calamo sugit: cum primo diligéter patenã super calicé excusserit, curaueritq; ne aliqua particula ea remaneat sacramenti: ac unus eorum particulam in Calice existentem ad labia calicis retrahit, & eã sumit. Imposito deinde in calicé uino albo se purificát, & calicem ad credentiã sacristę restituũt. Cum primum uero Põtifex Subdiaconũ cõmunicauerit, Eps Cardinalis assistés imponens

ex ampulla uinum in calicem: quem sacrista portauit dat Papæ ad purificandum. Quo purificato sacrista cum calice illo, & patera argentea ad credentiam suam redit, & prior pr̃sbyterorum Cardinalium ampullam uini manu dextra, & paterã auream manu sinistra ab acolutho accipiẽs Pōtificis digitos super dictã pateram uinum effundendo abluit, & reddita acolutho ampulla pateram cũ uino ad altare reportat: cõsignatq; ministris & ad locum suũ redit. Eps uero Cardinalis album pãniculum, quod purificatorium appellãt, sibi ad hoc a sacrista assignatum Pōtifici tradit cum quo digitos tergit, deinde acolutho illud restituit cum ampullis ad credẽtiam sacristę reportãdum. Pōtifex autem facta purificatiōe mitram accipit, & sedens quarto lauat manus ordine supradicto nobiliori aquã ministrante. Interim duo primi Epi assistẽtes pręcedunt ad sinistrum cornu altaris cũ libro, puluino, & candela, & Pontifex lotis, tersisq; manibus surgens descẽdit ab altari: ubi ante gradum inferiorem deposita mitra per Diaconum Euãgelii accedit ad altare, osculatur illud in medio: uadit ad cornu epistolę: ubi liber paratus est, & dicit postcõmunionem, tum redit ad medium altaris: & illo osculato uersus ad populum stans dicit. Dominus uobiscũ: & interea dum respōdetur, Et cum spiritu tuo uadit ad librũ: ubi dicit. Oremus, & orationem: qua in totum finita cum respondetur Amen: reuertitur ad medium altaris, illud osculatur: & iterum ad populũ dicit. Dñs uobiscum, & responso dato. Et cum spũ tuo. Diaconus Euãgelii stans post Papã medius inter duos Cardinales assistẽtes cantat. Ite missa est uersus ad populum: ut Pōtifex. Interim Subdiaconus non Epistolę sed alius accipit Crucẽ, & eam portat ante Pōtificem iter ipsum & populum. Respōso Deo gratias: Pōtifex stans inclinato capite in medio altaris dicit. Placeat tibi &c. Quo dicto benedicit populo solenniter dicens. Sit nomen Domini benedictum &c. Data benedictione per Pontificem Eps Cardinalis assistens ad sinistram Pontificis uersus ad populum pronunciat indulgentias sub his uerbis. Sãctissimus in Christo pater, & Dominus noster Dñs. N. diuina prouidẽtia papa octauus dat, & cõcedit omnibus hic pręsentibus plenariam indulgẽtiam: uel tot annos, & totidem quadragenas de uera indulgẽtia in forma Ecclesię cõsueta, Orare Deum pro felici statu suæ sanctitatis, & sanctę matris Ecclesię. Interim dum indulgẽtia huiusmodi pronũciatur, Diaconus Euãgelii extrahit papę pallium, & illud supra altare reponit. Cardinales etiam, & pręlati omnes paramẽta sua deponũt & cõsuetum habitũ accipiũt. Pōtifex uero sic paratus ad palatium reuertit̃ cũ baldachino associatus a Cardinalibus in cappis: Diaconi tñ parati ex decẽti more deberẽt comitari pōtificem missalibus indumentis adhuc paratum usq; ad cameram suã. Et nota qđ hac die Dñi Diaconi Cardinales, & omnes alii officiales papę nō sacerdotes debẽt cõmunicare de sacramento altaris.

De traditione ensis, & pilei: Cuius benedictionem
require supra in prima parte. Cap. XV

Si Pontifex hoc die traditurus est ensem cum pileo alicui Principi uel nobili in Romana curia presenti si illum in matutinis non dedit: finita missa Pontifex ascendit sedem suam eminentem: corã quo genuflectit Princeps uel nobilis circũstantibus dominis Cardinalibus: & tenẽte ante Põtificem uno ex clericis camere ensem cum pileo predicto. Pontifex eũ alloquitur hoc modo (Consueuit hoc aliquando fieri in camera Pape Post q̃ ipse fuit paratus in corona Cardinalium) Solent Romani Pontifices preclara natalis Domini celebritate &c. ut supra in benedictione ensis. His dictis Pontifex tradit ensem cum pileo Principi: uel nobili predicto, qui illis acceptis Pontificis pedem osculatur deuote: & gratias agit: tum ensem cum Galero huiusmodi tradit uni ex familiaribus suis: ipse autem in ordine: & loco suo uadit ante Pontificem: & ipsum usq; ad camerã Papagalli comitatur precedẽte semper imediate ante eum illo: qui ensem cũ pileo portat. Deinde deduci debet nobilis ipse ab omnibus prelatis palatii: & familia Pape: & ab oratoribus, & baronibus urbis, ac aliis nobilibus amicis suis usq; ad domum habitationis sue hoc ordine. Primo equitabunt familiares: & curiales omnes in breuibus. deinde scutiferi Pape quos sequuntur barones Romani, & oratores: deinde Comites: & Duces si qui sint, post hos seruientes armorum, & post eos ensem cum pileo gestans: quem imediate sequitur ille: cui datus est ensis medius inter duos seniores prelatos palatii. deinde sequẽtur alii prelati palatii: & prelati oratores: & alii successiue, cubicularii: & alii capellani: & togati. Cum deductus ipse domum peruenerit, ibidem in loco conuenienti se firmet deducẽtes uersus & capite detecto agat Gratias singulis prelatis illis cum ante ipsum equitant recedentes caput inclinando, & post recessum omniũ prelatorum caput tegat: & domum suam intret: & recedant omnes. Ordo p̃dictus obseruatus fuit in die Natiuitatis Christi Anni Millesimi quadringentesimi octuagesimi quinti Pontificatus Dñi Innocentii Pape octaui Anno primo, qua per prefatum Pontificem ensis cum pileo datus fuit Illustrissimo Dño Francisco de Aragonia filio quarto nato Ferdinandi Sicilie Regis ad prestandum obedientiam nomine Regis genitoris sui sũmo Pontifici cum quibusdam aliis prelatis: & Dñis Romam misso, qui in matutinis cum cerimoniis predictis cantauit quintam lectionem, & finita missa deductus fuit de palatio per p̃latos palatii: & alios curie, cubicularios, & scutiferos Pape, ac Ducem Amalfitañ. Comites morcouii: & montis Agani, oratoresq; q̃plures usq; ad palatium Vrsinorum in campo flore. quod Reuerẽdissimus Dñs Ioannes de Aragonia Sancte Sabine presbyter Cardinalis eius germanus secundo natus, ad cuius dextram ipse Dñs Franciscus continuo equitauit, inhabitabat. Si uero ensis pre

dictus daret alicui Regi in curia præsenti, deduci debet ab omnibus Cardinalibus & tota Romana curia. Si uero cui ensis dandus est: i curia nō ē, clericus cameræ qui eum ad missam ante Crucem portauit eodem modo & ordine cum finita missa reportat ad palatium Papę usq; ad cameram papagalli.

De uesperis uigilia In Natiuitatis Christi Papa in crastinū non celebraturo. Cap. XVI.

Si sanctissimus Dominus noster in die Natiuitatis Christi nō celebraret: Vesperis tamen & missę interesse uellet: Vesperæ hoc modo dicūtur. hora competenti Papa indutus in camera papagalli amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali albo, & mitra preciosa uenit ad capellam more consueto. orat ante altare mitra deposita. Finita oratione surgit, & reassumpta mitra ascendit ad solium: ubi sedens recipit Cardinales ad reuerentiā. deinde deposita mitra surgit, & stans uersus ad altare secrete dicit. Pater noster. Quo finito alte incipit. Deus in adiutorium: & cū incipitur Psalmus sedet, & accipit mitram, & omnes alii sedent. prior presbyterorum Cardinalium incępto psalmo uadit ad scabellum, & assistit Pōtifici: & sic oēs sedent usq; ad capl'm. Cū incipit capitulū, Papa surgit cū mitra & oēs alii surgunt. cum incipit hymnus extrahitur mitra Pontifici, qui stat usq; ad inchoationem antiphonæ ad Magnificat. Interim dum hymnus dicitur unus acoluthorū extra cancellum capellæ dimittit capam, & capit super pellicium & redit ad capellam stans cum clericis cerimoniarum. Incępta antiphona ad magnificat Papa sedet. accipit mitram. acoluthus superpellicio indutus accedit ad Pontificē cum thuribulo & nauicella: & presbytero Cardinali assistente ministrante Pontifex ponit incēsum more cōsueto. Interim duo ex auditoribus præueniunt ad altare, & hinc inde stantes eleuant anteriorem partem superioris mappę altaris: & illam plicant usq; ad medium uel circa. Cum incipitur Magnificat Papa cū mitra ascēdit ad altare duobus auditoribus fimbrias eleuantibus: & Cardinalibus atq; Episcopis assistentibus auditore ad mitram seruiente, & secretis cubiculariis ipsum comitātibus. Cum Papa peruenerit ad altare in medio deponitur ei mitra: & assistens presbyter cardinalis ministrat Papę thuribulum. Papa incensat more solito altare. Incēsato altari papa reddit thuribulum presbytero Cardinali: qui dat acolutho. accipit mitram & redit ad solium: in quo stans cum mitra incensatur per presbyterum cardinalē stantem ante gradus solii: deinde acoluthus incensat presbyterum Cardinalem. & alios duos assistētes & successiue omnes Cardinales alios & alios in capella existentes more solito, cum primum uero papa recedit de altari, illi duo auditores mappam altaris ut prius erat, explicant, alii duo fimbrias papę eleuant usq; ad solium. Interim cum dicitur Magnificat duo alii acoluthi extra cancellum capellę dimissis cappis super pel-

liciis induuntur: redeunt ad capellam & cum cerimoniario se locant. Finita antiphona ad Magnificat præcedente cerimoniario duo acoluthi præfati cum candelabris, & candelis accedũt ante gradus solii Papę medium inter se habentes clericum cerimoniarum. Papa surgit, & deposita mitra dicit. Dominus uobiscum quasi uersus ad altare. Oremus. Interim accedunt ante Pontificem duo primi Episcopi assistentes primus cum libro alius cum candela: & Papa dicit orationem, & cum dicit In fine orationis Per omnia secula seculorum: illi duo Episcopi assistentes cum libro, & candela ad suum locum reuertuntur, cum Papa dicit Dñs uobiscum secundo acoluthi factis solitis reuerentiis reuertuntur ad altare: ubi candelabra ad suum locum reponuntur. Interim unus subdiaconorum accipit Crucem, quam portat ante Pontificem. finito Benedicamus Domino Deo gratias Papa stans dat benedictionem dicens. Sit nomen Domini. &c. & non indulgentias. Papa Benedicẽte unus protonotariorum genuflexus supra scabellum ante Pontificem tenet auriphrygium sinistri lateris pluuialis Papę in transuersum ante umbilicum pontificis. Pontifex data benedictione sedet. accipit mitrã: & uadit ad faldistoriũ: ubi genuflexus orat cum mitra. surgit, & redit ad cameram: auriphrygium pluuialis hinc inde Diaconi assistentes portant nunc & in omnibus solennitatibus: aliis uero diebus aliquis ex protonotariis apostolicis auriphrygii fimbrias simul iunctas a latere Pontificis defert: fimbrias uero posteriores aliquis princeps, uel nobilis ex laicis.

De missa in die Natiuitatis Christi Papa præsente non celebrante. Cap. XVII

In die natiuitatis Christi Pontifice non celebrante unus Episcoporũ Cardinalium rem diuinam peragit hoc ordine. hora competenti perueni et ad ecclesiã, seu capellã Cardinalis celebraturus: & paramenta accipiat. eo ordine ut supra in prima Dominica aduentus est expressum: sic paratus Pontificis aduentũ expectans. Pontifex aũt paratus in camera papagalli amictu, alba, cigulo, stola, pluuiali, & pciosa mitra uenit ad ecclesiã seu capellam. More consueto orat. facit confessionem. fit ei reuerentia & alia obseruãtur, prout supra in prima Dominica aduentus est expressum. finito a cantoribus ultimo Kyrieeleison celebrans deposita mitra stans. uersus altare dicit Gloria in excelsis Deo. & Cardinales cum Pontifice p. ficiũt Et in terra pax. &c. Et nota qđ quando dicitur Gloria in missa: cardinales cum dixerint introitum & Kyrieeleison cum Papa: non recedũt de circulo sed expectant quousq; per celebrantem incipiatur Gloria, & cum Pontifice hymnũ angelicũ perficiũt: deinde factis reuerentiis reuertuntur ad sedes suas: & Pontifex sedet cum mitra. Idẽ facit celebrãs postq̃ & ipse compleuerit cum suis ministris hymnũ: & cum Pontifex sederit finito a cantoribus Gloria: Surgunt oẽs: & celebrans deposita mitra stans,

uersus ad populũ dicit Pax uobis. Deinde ad dextrã uersus ad altare Oremus & orationem quę unica est. cũ in euangelio dicit̃ & Verbũ caro factũ est: Papa, celebrans: & omnes alii genuflectunt. Finito euãgelio celebrãs stãs sine mitra uersus ad altare dicit Credo. Interim Papa osculatur librũ euangeliorũ: incensat̃: & Cardinales ueniunt ad circulũ. nõ fit sermo. Alia omnia fiũt ut in prima dñica aduẽtus est exp̃ssũ excepto Bñdicamus dño, Diacõus uersus ad populũ dicit. Ite missa ẽ, quo dicto celebrãs cũ eo uertit̃ ad altare: & dicit in medio altaris capite iclinato Placeat &c. Interim cerimoniarius petit a Pontifice indulgẽtiã, quã celebrãti notificat. Papa dat bñdictionẽ more consueto. Interim celebrãs stans in cornu ep̃lę detecto capite uersus ad Pontificẽ data bñdictione uersus ad populũ p̃nũciat indulgẽtias dicẽs: Sãctissimus in Christo pr̃ & dñs nr̃ dñs. N. diuina p̃uidẽtia Papa. x. dat & cõcedit oĩbus hic p̃sentibus septem annos, & totidẽ quadragenas de uera indulgẽtia in forma ecclię cõsueta, orate deum p̃ sublimi statu suę sãctitatis & sãctę matris ecclesię: Tũc uersus ad altare illud in medio osculat̃ dicẽs. Dñs uobiscũ. Sequẽtia sãcti euãgelii. uadit ad faldistoriũ sine mitra: ubi exuit̃ a mĩstris oĩbus sacris uestibus. accipit cappã, & uadit ĩ pace. Interi etiã Põtifex ad camerã suã reuertit̃. Q̃ď si Põtifex ab ecc̃lia, uel capella recederet añq̃ celebrãs sacras uestes depofuerit: debẽt duo sui ordis Cardinales ipsũ expectare, & extra ecc̃liã deducere.

De uesperis uigilię Natiuitatis Christi Papa absente. Cap. XVIII

Si uero Põtifex maximus infirmus aut alias impeditus uesp̃is huius uigiliæ & missæ diei interesse nõ posset: hoc ordine peragit̃ officiũ. p̃ uesp̃is Ep̃s Cardinalis crastina die celebraturus p̃uenit ad ecclesiã, & facta oratione ante altare sedet in faldistorio in cõuenienti loco præparato: diacõnus capellę aut alius assistẽs, & ministri, seu capellani ipsius Cardinalis usq; ad numerum nouẽ oẽs sunt induti coctis. Pontifici sacra facturo stanti ante faldistorium per scutiferos exuitur cappa, & per assistentem capellæ & alios capellanos, siue ministros induitur amictu, alba, cingulo, cruce, pectorali stola, quę pendeat a spatulis, pluuiali, & mitra preciosis, ac ãnulo pontificali. paramenta omnia per ministros ex altari ordinate portantur. sic indutus Pontifex expectat aduentum Cardinalium: deinde obtenta per cerimoniarium a Reuerẽdissimis dñis Cardinalibus de inchoãdis uesperis licẽtia detrahit̃ per capellanũ de mitra seruientem illi mitra, qui surgit, & uersus ad altare dicit secrete. Pater noster, quo finito alte incipit Deus ĩ adiutoriuũ ℞. a cãtoribus Dñe ad adiuuãdũ. &c. Incepto psalmo sedet in faldistorio & mitra ei imponit̃. cũ incipitur capitulũ surgit stat cum mitra uersus ad altare. finito capitulo extrahitur ei mitra, & stat sine ea usq; ad finem hymni uersus ut erat. cum incipit̃ antiphona ad Magnificat, sedet celebrans: imponitur ei mitra, & cerimoniarius accepto thuribulo cum nauicella accedit ad celebrãtem: qui ministrãte assistente

imponit incensum in thuribulum more consueto:& cum incipitur Magnificat, cum mitra surgit:& factis reuerentiis Cardinalibus uadit ad altare:ante cuius infimum gradum deponitur ei mitra:& facta reuerentia altari ascēdit & illud ī medio osculat̄.accipit dēde thuribulū de manu assistentis,& incensat altare more cōsueto.quo incensato imponitur ei mitra & redit ad faldistorium factis prius altari & Cardinalibus consuetis reuerentiis.In faldistorio stans cum mitra incensatur ab assistente:deinde deponitur ei mitra:& assistens pręcedente cerimoniario celebranti facta reuerentia & altari incensat Cardinales per ordinem Episcopos,presbyteros,deinde Diacones.postmodum alios more consueto.Finito Magnificat celebrans sedet & imponitur ei mitra.finita Antiphona post Magnificat deponitur ei mitra & stans ante faldistorium uersus ad altare dicit Dominus uobiscum,& orationem diei conuenientē.Interim duo capellani medium inter se habentes capellanum librum tenentem stantes uersis faciebus ad celebrantem duo candelabra tenent cum faculis ardētibus usq; ad finem orationis,& cum replicatur post orationem Dominus uobiscum:inde descendunt.& cerimoniarius candelabra ad sua loca reponit.Dicto Benedicamus.&c.Imponitur celebranti mitra:cum qua facta reuerentia Cardinalibus & altari uadit ad medium altaris stans uersus ad altare dicit.Sit nomen Domini.&c.& benedicit more solito,& nō dantur indulgentiæ.Data Benedictione factis reuerentiis ut supra cum mitra reuertitur ad faldistorium.exuitur ornamentis:quæ super altare reponuntur.induitur cappa & ad domum redit.

De matutinis Natiuitatis Christi Papa absente. Cap. XVIIII

Cum uero Sanctissimus Dominus noster in hac nocte ad matutinas non uenit:hora competenti Cardinalis primam missam celebraturus in sua cappa lanea consueta accedit ad faldistorium iuxta altare in loco,mō suo cōsueto pręparatum habens penes se nouem capellāos coctis indutos:ubi cū aliqtulum quieuerit p cerimoniariū impetrata a R.euereñ. Dominis Cardinalibus licentia incipiendi, Cardinalis officium faciens surgit:& detecto capite stans uersus ad altare dicit secrete Pater noster, Deinde alte Domine labia mea aperies.&c.℟.Et os meum.&c. Deus in adiutorium.℟.Domine ad adiuuandum.&c.& stat capite aperto quousq; pficiatur inuitatoriū,psalmus,& hymnus.incepto primo psalmo sedet,similiter faciunt omnes alii Cardinales prælati ac officiales. cum dicitur psalmus tertius primi nocturni:cerimoniarii uadūt ad mediū chori inter sedes Cardinaliū presbyterorū & diaconorū:ubi pulpitū locant & librū desup:deinde redeūt ad locū suū.finito uersu primi nocturni celebraturus cardinalis surgit & apto capite stans uerso uultu ad altare dicit alte Pater nr̄,qđ secrete pficit.deinde dicit alte Et ne nos.℟.Sed libera. Exaudi.&c. Interim cerimoniarius cādelā ceream accendit. quā & pulpito affigit &

unum ex cãtoribus cum reuerentiis consuetis ad pulpitũ ducit:ubi finita absolutione cantor ipse uersus ad celebraturum inclinato capite dicit al te. Iube Dñe benedicere, & benedictione accepta cantat lectionem. qua finita cum dicit Tu autem dñe: genuflectit uersa facie ad altare, deinde ad locum suum reuertitur. Eodẽ modo fit in omnibus lectionibus & noctur nis. celebrans primam, quartam, & septimam Benedictionẽ dat stans nu dato capite quousq; dicitur. Et reliqua, tunc sedet. nonam lectionem can tat ipse celebraturus stans ante faldistorium: & uersa facie ad altare: capel lanus autem suus assistens in superpellicio tenet ei librum. cum dicit. Iube domne benedicere, stat inclinato capite uersus ad primum cardinalem in choro præsentẽ: qui dat benedictionem. finita lectione statim celebratu rus ipse incipit cantando. Te Deum laudamus, cantoribus prosequenti bus usq; ad finem. &c. Interim paratur ipse omnibus ornamentis pro mis sa: ut moris est. Nota tamen qđ commodius est quando incipitur Terti us nocturnus: ut celebraturus capiat sandalia, & dicat psalmos. Quam di lecta. &c. & ita sæpius obseruatum est. finito Te Deum celebraturus in dutus omnibus paramentis, uel si omnibus adhuc indutus non est, in illis quibus tunc indutus est astantibus duobus ministris cum candelabris hic inde dicit uersus ad altare stans ante faldistorium sine mitra Dominus uo biscum: oremus, & Orationem. iterum Dominus uobiscum & cantores dicunt. Benedicamus.

De prima missa Natiuitatis Christi Papa absente. Cap. XX

Dicto a cantoribus Benedicamus Domino, Deo gratias celebratu rus indutus omnibus paramentis accedit ante superiores gradus altaris cum mitra: ubi facit reuerentiam Cardinalibus, deinde detrahitur sibi mi tra facit confessionem. cantores dicunt Introitum. celebraturus accedit ad altare. osculatur illud & librum, incensat altare. & alia facit ut moris est, post finem missę dat benedictionem: & non denunciat indulgentias.

Si Papa in nocte Natiuitatis personaliter celebrat. Cap. XXI

Si autem in hac nocte Summus Pontifex uellet celebrare omnia ser uãtur, quę in missa Papali supra descripsimus, nisi qđ cõmunicat et in al tari ipse solus, & non in sede eminenti: & non sugeret sanguinem cum ca lamo sed more cõmuni: & non se purificaret, quia est celebraturus tertiam missam, in qua cõmunicat in sede eminenti se & ministros. Item si uellet se cundam missam celebrare immediate non deponeret sacras uestes, sed di ctis laudibus ea solennitate: qua uesperæ cantari solent, inciperet secun dam missam. Tres presbyteri uenirẽt obuiam, & alia omnia cõsueta serua rentur: sed cõmunicaret in altari solus, ut de prima diximus.

De laudibus & secunda missa Papa absente Cap. XXII

Finita missa recedunt omnes: & dicuntur laudes per cantores, & secũ da missa per Sacristam, & alia prout supra dictum est.

De tertia missa in die Natiuitatis Christi Papa absente Cap. XXIII

Cardinalis Episcopus in die Natiuitatis Domini Papa absente tertiā missam celebraturus pręuenit ad ecclesiam orat.&c. prout supra de missa in presentia Papæ celebranda dictum est. Debent autem esse paratę in credentia lances duę pro lotione manuum argenteę tamen non inauratę quibus manus abluantur. Et scutifer aquam dans factis reuerētiis cardinalibus & altari genuflexus coram celebraturo facit credentiam, deinde dat aquam ut supra. Induitur celebratururs omnibus paramentis Pontificalibus, & alia fiunt prout supradictum est: Induto celebraturo postq Cardinales cōgregati fuerint, petita ab eis licentia surgit de faldistorio cum mitra, & eundo uersus medium altaris extrahitur ei mitra per capellanum de ea seruientem, qui se ad partem retrahit. celebrās uero facta reuerentia altari dicit confessionem.&c. & imponitur ei manipulus. ut supra in alia missa dictum est: ascendit ad medium altaris. & osculatur illud. deinde librum missalem ut supra anteponit, deinde diacono ministrante incensum: postmodum desuper signum Crucis faciens incensat altare ut supra. quo incensato imponitur ei mitra, incensatur in cornu epistolæ a Diacono, deinde cum mitra facta reuerentia Cruci uadit ad faldistorium deponiturq; ei mitra & stans uersa facie ad altare dicit Introitum & Kyrie eleison uno ex suis capellanis librum tenēte: deinde sedet & impōitur ei mitra ut supra dictum ē in alia missa per totum usq; ad finem Epistolæ. qua finita subdiaconus librum clausum ante pectus suum tenens uadit ad celebrantem & genu flexus ponit librū super eius genua & manum illius supra librum positum osculatur, & surgens libro epistolarum deposito tenet missale celebranti ut supra interim dum dicitur alleluia, & Diaconus dū librū euangeliorū supra altare posuerit, cerimoniarius cum thuribulo & nauicella uadit ad celebrantem: qui ministrante Diacono imponit incensum & signat ut supra. Cerimoniarius autem tunc dat uni ex capellanis celebrātis thuribulum in dextram & nauicellam in sinistram & duo candelabra cum luminaribus de credentia uel altari duobus aliis capellanis eiusdē. Diaconus uero interea ad altare uadit: de quo librū accipiens & ipm añ pectus tenēs añ altare gēu flexus dicit Iube dñe bñdicere. & bñdictione accepta procedit ad lectionem euāgelii ordine supradicto, finito euāgelio factisq; reuerentiis reuertitur ad celebrātē. Subdiaconus portat deosculādū librū euāgeliorum apertū celebrāti & diaconus illum incēsat, & mox celebrās uersa facie ad altare dicit credo.&c. quo finito deposita mitra surgit: & uersus ad populum dicit Dñs uobiscum. Tunc uertens se ad dextrā ad altare dicit oremus & offertorium: sedetq; & deponitur ei anulus & chirothecę. lauat manus & cętera ut supra, surgit deinde, & cum mitra uadit usq; supra gradus altaris & facta reuerentia Cardinalibus procedit ad mediū altaris, ubi deponitur & mitra, & alia facit ut supra, & mi

nistrãtibus Diacono, & cerimõiario imponit incẽsũ bñdicẽs & incẽsans ut supra: qui deinde incensatur a Diacono: & successiue Cardinales incensantur ordine suo, & alii ut supra. Dicto Agnus Dei assistens celebrantis dimisso libro in manibus Diaconi uenit ad manum dextram celebrantis & ibi ante altare genu Flectit. surgit. osculat̃ & Pacem a celebrante accipit: quam dat postmodum primo Episcopo, primo presbytero: & primo Diacono Cardinalibus, successiue aliis ut supra: Et cum uiderit celebrantem sumpsisse purificationem: dat Pacem cerimoniario, qui perficit cursum suum. & alia fiunt ut supra. Dicto post Orationes Dominus uobiscum per celebrãtẽ, & Ite missa est per Diaconum: celebrãs dicit Placeat tibi. &c. quo dicto imponitur ei mitra & benedicit solenniter dicens more cõsueto: Sit nomen Domini. &c. Et demum cõuersus ad populum pronunciat indulgentias per Papam concessas. Deinde ad sinistram manũ se uertẽs ad altare osculat̃ illud ĩ medio: & facta reuerẽtia Cruci deide Cardinalibus cum mitra ad faldistorium reuertitur dicendo Euangelium sancti Ioannis, & alia quę sunt dicenda. Interim sacris uestibus exuitur. ut supra.

De die Sancti Stephani. Cap. XXIIII.

In die sancti Stephani protomartyris officium peragit presbyter cardinalis in paramentis rubeis more solito. dicitur Oratio diei sub sua conclusione, deinde etiam dicitur oratio pro commemoratione de Natiuitate Domini etiam sub sua conclusione: & fit sermo.

De festo sancti Ioannis Euangelistę. Cap. XXV.

In die sancti Ioannis Euangelistæ celebrat presbyter Cardinalis in paramentis albis more consueto. oratio diei dicitur sub sua conclusione: deinde fit commemoratio de Natiuitate Domini, & Sancto Stephano sub alia conclusione: & fit sermo his duobus diebus. si Papa celebrat seruit ei pro assistẽte prior Presbyterorum Cardinalium: & non fit sermo nisi per ipsum Papam, aut aliquem ex Cardinalibus.

De uigilia Circuncisionis & eius festo. Cap. XXVI.

In uigilia Circũcisionis Domini fiunt uesperę more cõsueto: ad quas Papa uenit albis paramentis. In die celebrat Episcopus cardinalis in paramentis albis. dicitur tantum una oratio: & fit sermo.

De uigilia Epiphanię Domini. Cap. XXVII.

In Vigilia Epiphanię Domini fiunt Vesperę Papales, quibus Papa ornamentis Albis paratus interesse solet. In Die missa more solito dicitur, quam celebrare solet Episcopus Cardinalis in paramentis albis dicitur una Oratio tantum. Et cum Diaconus cantans Euangelium dicit Et procidentes adorauerunt eum Cantãdo genu flectit. quibus dictis surgit, & perficit. Simili modo Papa, & oẽs alii, & fit Sermo.

De festo purificationis Beatę Mariæ Virginis. Cap.XXVIII.

Festum purificationis beatæ Mariæ uirginis non habet uesperas solẽnes pręcedentes. In die autem officiũ peragitur hoc ordine. Et primo ordinantur candelæ in loco conuenienti benedicendæ, & destribuendæ per illos: ad quos spectat. uidelicet duo cerei magni ponderis uiginti librarũ uel circa deaurati, depicti: & alius minor etiam pulchre ornatus põderis duarum librarum uel circa, quem Pontifex in processione in manu portat. Item faculę cerę albæ pro Cardinalibus, Regibus, & maximis principibus põderis trium librarum quęlibet uel circa. Item faculæ in numero sufficienti pro oratoribus, & pręlatis cerę cõmunis ponderis duarum librarum quælibet. Item faculę unius librę in numero sufficienti pro subdiacõis, auditoribus, clericis camerę, acoluthis, cubiculariis, cerimõiariis, scutiferis Papę, & aliis officialibus. Item faculę medię librę in numero copioso pro populo. Aduisentur etiam credentiarii Papæ qđ in mane ordinent in loco: ubi candelarum distributio fiet: in angulo super altare uel in alio loco condecenti, uasa & aquam pro lauandis manibus Papę cum mantili & gremiali, ac medulla panis. præparent etiam clerici capellæ in loco conuenienti duo candelabra & cum luminaribus uas aquę benedictæ cum aspersorio, et thuribulum cum nauicella. Item parent baldachinum pro supplicatione habenda pro Pontifice. Deinde hora cõgruẽti Papa idutus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro, & mitra simplicibus uenit ad capellã uel ecclĩam: ubi cãdelæ sunt benedicendæ. Et facta oratione añ altare, cum sederit, Cardinales faciunt reuerentiã in cappis consuetis. duo ultimi remanent in assistentia Papę. Et Diaconi duo assistentes uadunt ad capiendum paramenta, & illis reuertentibus illi duo ultimi uadunt ad sedes suas & ibi capiunt paramenta. Cardinales alii interi in locis suis, & prælati extra capellã capiũt paramẽta uiolacei coloris statui suo & ordini cõueniẽtia. Diaconi cardiales portãt planetas plicatas ante pectus. quibus omnibus paratis Põtifex benedicit cãdelas more solito. Solẽt tum quãdo Papa benedicit, et destribuit cãdelas in parua capella ad euitandam frequẽtiam. Cardinales & alii officiales omnes accipere paramenta & coctas in camera paramenti, & uenire cum Papa parati sacris uestibus non tamẽ supplicantiũ more. Et tũc Cardinales cũ paramẽtis supradictis faciunt reuerentiã prædictam Pontifici. Papa uero ministrãtibus Epis librũ & cãdelã & assistentibus duobus diaconibus cardinalibus more solito stãs detracta mitra benedicit cãdelas uersus ad illas sub missa uoce legẽdo dicẽs Dominus uobiscũ. ℟. Et cũ spiritu tuo. Oremus. Domine sancte Pater. &c. cũ quatuor sequẽtibus pro ut in ordinario. Incepta quita orõne per Põtificẽ uocatᷣ prior pᷣsbyterorũ cardinaliũ. accedit ad Põtificẽ: cũ eo duo acoluthi supellicijs induti unus cũ thuribulo

& nauicella: alius cũ uase aquę bñdictę, & aspersorio. Finita benedictiõe imponit incẽsum in thuribulũ more cõsueto. deinde accepto aspersorio de manu pṕsbyteri cardinalis stans sine mitra aspergit tertio cãdelas, & de inde incẽsat ducẽs ter thuribulũ, sedet post hęc & imponit̃ ei mitra. Tum prior Ep̃orum Cardinaliũ accedit ad Papã, & accipit duos magnos cere os de manu camerarii, uel eius locũtenentis cui clerici cameræ eos submi nistrant, & illos dat Dño Papæ cum debitis reuerentiis osculãdo primo cereum, deinde manũ Pontificis, cũ Põtifex eos tangit. Qui cerei deinde dantur ad mandatũ Papę duobus nobilibus: quorũ alter insignior uideli cet uadit ad dextrã, alter ad sinistram Papæ. & ibidem stantes eos tenẽt us q; ad finem missę. post magnos cereos datur Pontifici alius cereus minor, ornatus: quem deide seruat unus ex cubiculariis camerę. Et isto utitur Pa pa in toto officio. Cum Papę cerei dantur. cantores incipiunt Lumen ad reuelationem. Cereos omnes distribuendos debent ministrare clerici ca meræ stantes a loco ubi sunt candelæ, usq; ad Papam, & illos dare ad ma num Diaconi Cardinalis Papę assistentis a parte cãdelarum: qui illas Pa pę ministrat. ut uero Papa accepit suas candelas: duo auditores a creden tiariis Papæ mappulam sumentes eam per Cardinales assistentes gremio Pontificis imponũt, & hinc inde genu flexi illam tenent. Et Pontifex in cipit distribuere aliis. primo Dominis Cardinalibus secundum ordinem incipiendo a seniore id est ab eo: qui sibi cereos dedit, & Cardinalibus of ficialibus uidelicet uicecãcellario, camerario, & pęnitẽtiario dat duas cã delas pro quolibet. Celebraturus autem cum primum candelam suam ac ceperit, uadit ad faldistorium suum apud altare, & accipit paramenta om nia pro missa consueta. sicq; paratus expectat Pontificem more solito. Cardinales cum cãdelas accipiunt: manum Papæ osculantur, deinde ge nu, alii uero prȩlati parati ter ante Pontificem genua flectentes. accepta candela osculantur genu tantum. Nota q̃d pęnitentiarii osculantur pe dem tantum, & similiter in Dominica palmarum. Omnes uero alii qui cunq; sint genu flexi coram Pontifice accepta candela osculãtur eius pe dem. Distributio autem fit secundum ordinem consuetum curię. Ita ta men q̃d prȩlati prȩferantur parati oratoribus laicis, & clericis nõ para tis quorumcunq; oratores sint, & quibuscũq; ẽt aliis principibus excep tis illis: q̃ inter cardinales seu in plano supremo solii Papæ locũ hñt. Illi aũt stati sequũtur cardinales aut assistẽtes Papę, et alios quoscũq; p̃latos. Finita distributiõe portatur aqua ad abluendas manus papæ p nobiliorẽ curiæ comitãtibus ip̃m seruiẽtibus armoꝝ, & magr̃o sacri palatii, seu ho spitii: quẽ ẽt duo auditores p̃cedunt, quorũ unus mappulã ad tergẽdũ ma nus portat more cõsueto. Et portat̃ cũ aqua supra uas ip̃m medulla pãis pro mundandis manibus Papę per credentiarios ut supra parata, & pri or Episcoporum cardinalium adiuuat infundentem aquam manibus Pa

pę ut consueuit. Lotis manibus accedunt ante Pontificem duo acoluthi cum candelabris, & luminaribus: & deponitur mitra Papæ: qui surgit, & Episcopis assistentibus ex more librum ministrantibus dicit cantando: Oremus. & diaconus a dextris dicit Flectamus genua, & omnibus uersus altare genua flectentibus aliis Diaconis a sinistris statim continuat Leuate. Surgunt omnes: & Papa cantat orationem. Exaudi Domine. &c. prout in ordinario sub conclusione per Christum Dominum nostrum. qua finita, Papa sedet & accipit mitrā: & priore presbyterorum Cardinalium & acolutho ministrantibus imponit incensum pro supplicatione more consueto: & cantores incipiunt antiphonam Cum appropinquaret Dominus. Accenduntur cādelę & fit supplicatio more solito usq; ad locum paratum unde Proiicere debet cādelas populo. Deinde ad ecclesiam siue capellam: ubi missa dicenda erit: hoc modo proceditur. Scutiferi Papæ quos sequuntur alii more consueto prout supra in die Natiuitatis Christi dictum est. Papa, Cardinales, & alii omnes debent propriis manibus suas candelas portare ardentes a loco: ubi inceperit supplicatio: usq; ad locū ubi missa erit dicenda. Cum autem peruentum fuerit ad locum ubi candelę per Papam populo sunt proiiciendę: manent omnes extra locū suo ordine, & cum Pontifice intrant subdiaconus cū Cruce, & ceroferarii, clerici camerę ministrantes candelas, Episcopi assistentes Papæ, Diaconi assistentes Papæ & Cardinales, qui uoluerint intrare pro loci capacitate. cātores apud hostium extra cantant: alii Episcopi omnes parati stant hinc inde ordinate extra dictum locum quousq; Papa candelas populo proiecerit. Papa uenit sub baldachino: quod per nobiliores curię more consueto portatur. proiectis cādelis supplicatio reuertitur eo ordine: quo uenit. uel si alibi celebrandum est q̄ ubi candelæ benedictæ sunt, proceditur usq; ad capellam ubi missa erit dicenda: & officiales & prelati omnes extra cācellum superpellicia & paramenta deponunt: & cappas accipiunt, cū quibus intrant capellam. Cardinales autem intrant cum paramentis quæ deponunt intus in suis locis. & extinguūtur cādelæ omnes exceptis duobus cereis Papę: quos illi duo nobiles deputati cōtinuo tenēt ardētes. Papa cum fuerit āte inferiores gradus altaris: ubi missa dicēda erit. Si in illa capella cādelas nō benedixit, genu flectit in faldistorio & deposita mitra orat more cōsueto. cum surgit, extrahitur sibi pluuiale rubrum & stola uiolacea, & accipit stolam, & pluuiale alba preciosa. Si uero ibidem candelas benedicit, quum prius ibi orauit cum primum ante altare fuerit, deponit paramenta simplicia prædicta recipit alba & p̄ciosa, & ibidē añ altare cum celebraturo cardinale facit confessionē: & incipit̄ missa. finita confessione accepta mitra preciosa ascēdit ad sedem eminentem. non fit ei amplius reuerentia & presbytero cardinali assistēte ministrāte imponit̄ incensum, cardinales interim ueniunt ad circulum. incēsatur altare, deinde

Papę qui post dicit itroitũ, & alia more solito. Finitò gloria ĩ excelsis &c. p̄sbyter cardinalis assistit ut moris ẽ. Anteq̃ icipiat̃ euãgeliũ, accẽduntur omnes cerei, & per Papam Cardinales & prælatos, & alios oẽs accensi te nentur in manibus usq; ad finem euangelii. Deinde reddũtur seruitoribus qui eos ardentes tenent usq; post cõionem. dicitur tm̃ una oratio, & ordi narie non fit sermo. Ministri utuntur dalmatica & tunicella.

Si festũ purificatiõis caderet in dñica septuagesimę bñdictio, & distri butio cãdelarũ cũ supplicatõe fiũt ut p̄dictũ est, missa aũt fit de Dñica, & festum purificationis, transfertur in secundam feriam sequentem.

Sequit̃ de festo purificatiõis Btẽ Marię uirginis Põtifice absente. Cap. XXIX

Si uero Põtifex nollet uel nõ posset officio hodierno ĩteresse, nec cãde las bñdicere ac distribuere, p̄sbyter Cardinalis celebraturus p̄uenit ad ec clesiã hora cõuenienti, & postq̃ duo ad minus Cardinales aduenerint cele braturus uadit ad faldistoriũ, accipit oia paramenta uiolacei coloris usq; ad dalmaticã inclusiue omissis tm̃ chirothecis, pluuiale uiolaceũ & mitrã simplicẽ & annulũ pontificalẽ, & accedit ad mediũ altaris: ubi medius in ter Diaconũ, & subdiaconũ stans deposita mitra uersus ad cãdelas bñdi cẽdas dicit. Dñs uobiscũ. Oremus Dñe sancte pater cũ quatuor sequenti bus orõnibus, p̄ut in ordinario: quibus dictis ministrãte Diacono impo nit incẽsum, aspergit, deinde cãdelas, tum incẽsat prout supra dictum est: quo facto ponit̃ faldistoriũ ad mediũ altaris: ubi sedet celebrãs, accepta mitra renibus ad altare uersus. & tũc Cardinales oẽs & p̄lati, & officiales oẽs paramenta, & suppellicia suo ordini cõgruentia accipiunt, uidelicet Cardinales in locis suis stantes: alii uero oẽs extra capellę cancellũ. oibus sic paratis accedunt ad celebrãtem Cardinales, deinde p̄lati bini & bini cũ mitris in capite & cũ primi duo Cardinales corã celebrãte fuerint, de ponunt mitras. Idẽ facit celebrãs, & surgit. ministrãtibus igit̃ uicecame rario, & clericis camerę uel in eorum absentia magistro domus palatii, & aliquibus cubiculariis cãdelas prior cardinalium dat cãdelã celebrãti si ne aliqua deosculatiõe, deinde celebrãs sine mitra stans dat priori, & suc cessiue oibus cardinalibus singulas cãdelas. Interim distributiõe incipiẽ te cãtores cãtant Añam. Lumẽ ad reuelationẽ, sedet deinde celebrãs acce pta mitra & extẽditur illi p ministros mappula: q̃ duo ex capellanis suis suppellicio iduti hinc, & inde gẽu flexi tenẽt, & celebrãs distributionẽ p̄ sequit̃ dans primo p̄latis detectis & inclinatis aliquãtulũ capitibus corã eo stãtibus, deinde aliis oĩbus nõ paratis successiue corã eo genu flexis sin gulas cãdelas. cardinales & p̄lati parati oẽs, neq; cãdelã, neq; manũ dãtis osculãtur, sed cum reuerẽtia tm̃ cãdelas recipiũt, alii uero hoĩes genuflexi recepta candela celebrãtis manũ osculãtur. Finita distributiõe celebrans sic sedẽs lauat manus. tũ deposita mitra ammouetur faldistorium. Tunc stans in medio altaris uersus ad crucem in altari positam dicit cantando

absolute .Oremus.Diaconus flectamus genua.Subdiaconus Leuate.tūc prosequitur celebrans orōnem.Exaudi qs Dñe&c̄.prout in ordinario. Qua completa ministrante Diacono celebrans imponit incensum,& omnes suas candelas accēdunt,deinde ordinatur supplicatio ad locum:ubi candelę populo proiici debent hoc modo.Procedunt scutiferi Cardinalium,& alii laici,deinde scutiferi Papę cum mioribus nobilibus,post eos procuratores ordinū,secretarii,& aduocati mixtim,cubicularii, oratores principū,& magni nobiles,cantores,acoluthi Papę,clerici camerę, auditores,subdiaconi Aplici,unus capellanus celebrantis cū thuribulo, & nauicella,subdiaconus capellę crucē ferens:ita qđ figura Crucifixi ante se respiciat nō retro medius inter duos capellanos celebrantis suppelliciis indutos duo cādelabra cū candelis ferentes,post eū pęnitentiarii Papę,abbates,Epi,Archiepi,Diacones,p̄sbyteri,Epi Cardiales,deinde celebrans medius inter capellanū suū assistentē pluuiali indutū a dextris & Diaconū capellæ a sinistris & fimbrias pluuialis sui hinc inde eleuantes. post eū alii capellani sui suppelliciis induti:deinde protonotarii,& alii togati.In aula iuxta locū p̄dictum fit statio.Celebrās uero cū suis ministris Cardinalibus,qui uoluerint,locū ascendit: & candelas proiicit populo. deinde eo ordine,quo uenerint de capella reuertunť.deponūt paramenta oēs,& suas cappas accipiunt .celebrans aūt apud faldistoriū deponit pluuiale,sedensq; accipit chirothecas,& surgēti iponitur casula,mitra,& anulus pontificalis.cū accedit ad altare facit confessionē:& incipitur missa more cōsueto:dicitur tm̄ una oratio.Ad euangeliū celebrans suā cādelam ardentē in manu tenet.idē faciunt cardinales prelati & alii oēs in capella existētes.Finito euāgelio restituunť candelę seruitoribus,& per eos tenentur ardentes usq; post cōionem celebrantis:tunc extinguntur. Oia alia fiunt more consueto,& non fit sermo.

Ordo distribuendi candelas. Cap.xx

Ordo aūt distributionis candelarū est iste.ueniunt Cardinales primo digniores,deinde alii.Si imperator adest: illi primo Pōtifex dat candelā postq̄ ipse suas accepit,& deinde priori Epōrū Cardinalium : tunc Regi si adest,inde secundo Cardinali,tunc alteri Regi si adesset, & demū aliis Cardinalibus & principibus:qui inter illos sedēt ordine quo sedēt . quod ēt seruatur in ramis palmarum.secus aūt in cineribus:quia post oēs Cardinales dantur principibus laicis ēt Imperatori & Regi.Et aliqñ ut legi post oēs prælatos paratos,tunc magni principes : qui inter Cardinales sedent,locū habere solent,uel ēt illi qui in plano solii Papæ sedent. Epi assistētes,uicecamerarius,si ē paratus p̄lati oratores parati,Archiepi,Epi, Abbates,pęnitentiarii parati,oratores principū non parati & cū eis Senator,& cōseruatores,si Romę sint,p̄tonotarii,gñales ordinū,nobiles ad gradus solii Papæ stantes,subdiaconi,Aplici auditores,clerici came-

re, acoluthi Papæ, cubicularii secreti, clerici cerimoniarũ, Diaconus & Subdiaconus capellę, cubicularii extra cameram, aduocati, & Secretarii mixtim, procuratores ordinum, cantores Papę, capellani celebrãtis, cau datarii Cardinaliũ, scutiferi Papę, magistri, hostiarii, officiales, & ciues Romani, deinde alii omnes. ultimo seruientes armorum: qui dum fit distributio, debent assistere circa solium Põtificis: & curare ne fiat tumultus, aut impetus in pontificẽ.

De die Cinerum. Cap. XXXI

Prima die Quadragesimæ, quę cinerũ appellatur in mane sacrista paret sup altare uas cũ cineribus mũdis factis ex ramis oliuarũ anno preterito benedictis. Itẽ credentiam Papæ ordinare debẽt super angulo altaris duas lances pro lauandis manibus Papæ cũ mappa: & unũ mantile p gremiali. Deinde hora competenti præuenit ad ecclesiam Cardinalis celebraturus: & in faldistorio in loco cõsueto sibi parato oĩa paramẽta pontificalia accipiat demptis chirothecis & annulo põtificali. Põtifex autẽ indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, pluuiali rubeo, & mitra simplici uenit ad capellã: & more solito facit orõnem ante altare in faldistorio. ascendit ad solium. sedet: & fit ei a Cardinalibus reuerentia more consueto. Et postq̃ duo Diaconi Cardinales ultimi reuerentiã fecerũt, assistũt Papæ, & duo Diaconi assistentes uadunt ante sedem Diaconorum Cardinalium: ubi capiunt paramenta sua. idem faciunt Cardinales oẽs in locis suis stantes. Duo primi Diaconi: ubi acceperunt paramenta sua reuertũtur ad assistendum Papæ, & alii duo uadũt ad loca sua, & etiam capiũt paramenta. Interim etiam omnes prælati, & officiales sua paramenta, & coctas accipiunt extra cancellum capellæ: & unus subdiaconus in conuenienti loco induitur amictu, alba, cingulo, & tunicella uiolacea. Omnibus Cardinalibus paratis cantores incipiunt Antiphonam Exaudi nos Dñe &c. Tunc accedit ante Pontificẽ Subdiaconus Apostolicus: ut supra dictum est paratus portãs lancẽ cineribus plenã detectã: quã de altari sacrista siue cerimoniarius sibi dedit: & ad dextram Pontificis genuflectit, ibidem dictam lancem cum cineribus tenens quousq; Papa omnibus cineres imponat. Tunc accedunt duo Episcopi assistentes cum libro & candela, & Papa benedicens cineres sedens cum mitra dicit Antiphonã. Exaudi nos Dñe. qua repetita deposita mitra surgit dicens. Dñs uobiscum. ℟. Et cum spũ tuo. Oremus. Omp̃s sempiterne Deus cũ tribus orõnibus sequentibus prout in libro. Incępta quarta orõne uocatur ad Põtificis dextrã prior p̃sbyterorũ cardinalium, & duo acoluthi superpelliciis induti, unus cũ thuribulo & incenso, alius cũ uase aquę benedictę, & asperforio: qui ambo etiam ad dextrã Põtificis locantur põst presbyterum Cardinalem assistentem. Finitis orationibus Papa ministrante presbytero Cardinali assistente imponit incensum. aspergit cineres, deinde incẽsat, tunc cã

tores incipiunt, Immutemur habitu.&c. Prior Episcoporum iuxta anti quam cōsuetudinem pluuiali indutus sine mitra uelut aliquando seruatū fuit, & Bonifacius nonus statuit: nunc uero celebraturus Cardinalis iam omnibus ornamentis sacris pro missa dicenda idutus demptis tamē chirothecis & ānulo pontificali accedit ad Papam: & sine mitra solus detecto capite facta Papę reuerentia stans coram eo supra scabellum nihil dicens imponit Papæ sedenti cineres supra caput in formam Crucis: deinde descendit de scabello. amouetur scabellum. sedet Papa. imponitur ei mitra, & accedunt duo auditores portantes mantile, quod a credentiariis Papę acceperunt, illud hincinde tenent super gremia Papę: qui illi cardinali: a quo cineres accepit: inclinato capite coram se stanti dat cineres dicens. Memēto homo.&c. Et nota qđ si Imperator, aut Rex sit præsens accipit cineres immediate post Cardinales omnes, & osculatur pedem papę, & similiter alii principes, qui sedent inter Cardinales recipiunt cineres post eos. Non idem seruatur in destributiōe candelarum, & palmarū: quia hi accipiunt prout sedēt, In isto autem actu qui humilitatem pſefert principes sacerdoti se inclinant, & illis cedunt, Cardinalis autem si est ille, qui est celebraturus, acceptis cineribus reuertitur ad faldistorium suum prope altare: ubi sedet, & accipit chirothecas & anulum pōtificalem, & imponitur ei mitra, sicq; manet usq; ad perfectam distributionem. Accedunt post successiue omnes alii Cardinales & prelati, & alii, unus post alium & a Papa cineres accipiunt ut in candelis. Si autem qui dedit Papę cineres est prior Cardinalium: postq̄ accepit cineres reuertatur ad locum suum, & celebrans in loco suæ receptionis & in habitu suæ dignitatis accipit cineres, & deinde reuertitur ad altare, & capit ad omnia paramēta: uel ut aliqui uolūt accipit cineres cum plāeta statim post priorem Cardinalium. Acceptis cineribus Cardinales inclinati osculantur genu, alii ēt prælati parati genuflexi osculantur pedem Papę, postq̄ cineres ab eo acceperint. Datis cineribus papa adhuc cum mitra sedēs abluit manus more consueto prout etiam supra in purificatione dictum est, Deinde detracta mitra surgit & assistentibus ante eum duobus ceroferariis more solito cantat Dominus uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Concede nobis Dñe &c. sub cōclusiōe per Christum Dñm nostrū, ut in ordinario. His finitis prælati & officiales oēs extra cancellū, Cardinales uero intus in locis suis dimittūr paramenta, & accipiunt cappas suas consuetas. Et Pontifex facta oratione ante altare facit cū celebrante cōfessionē, & more cōsueto incipitur missa. finita confessione Papa ascendit sedē eminētē, & presbytero Cardinali ministrante imponit incensum in thuribulo. presbyter Cardinalis reuertitur ad locū suū inter duos Cardinales. incēsatur altare, deinde celebrans, postea Papa. Interi cardinales ueniūt ad circulū more cōsueto. Incēsato Papa pſbyter Cardinalis uadit ad circulum inter

alios cardinales, & Papa dicit Introitũ & Kyrieeleiſon. Cum dicitur Dominus uobiſcum ante orationem Papa deſcendit ad faldiſtorium: ubi abſtracta mitra genufleƈtit: & ſic manet uſq; ad finem omnium orationum. Idem facit anteq̃ icipiatur uerſus Adiuua nos ſic manens uſq; ad finẽ uerſus, ſimiliter diƈto p eum Sanƈtus uſq; Per oia ſecula ante Agnus Dei, & ad oẽs orationes poſt cõionem: & tunc oẽs alii: qui ſunt in capella genufleƈtũt p̃ter celebrantẽ, Diaconum & ſubdiaconũ: qui non genufleƈtunt niſi ad uerſum. Adiuua nos. Ad Introitum, Sanƈtus, & Agnus Dei fit circulus p Cardinales. patena tenetur p ſubdiaconũ. incẽſantur oẽs poſt Offertoriũ. pax datur: & alia fiunt prout in aliis miſſis, & fit ſermo. dicũtur quinq; orationes: prima de die ſub ſua cõcluſione, ſecunda A cunƈtis, tertia Omp̃s ſempiterne Deus: qui uiuorũ &c̃. quarta contra paganos, quinta pro Papa. Et nota q̃ poſt ultimã oratiõem in fine miſſæ dicitur oratio ſupra populum ſub ſua concluſione, & Diaconus ſurgens uertenſq; faciẽ ad populum dicit Humiliate capita ueſtra Deo, ad quam Papa & oẽs alii manent genuflexi quouſq; dicitur Per oia ſecula &c̃. Tũc Põtifex ſurgit: & accepta mitra aſcendit ad ſolium, ubi deponitur ei mitra. Interim Subdiaconus uenit cum cruce ante Papam: qui diƈto per Diaconum Benedicamus Dño, & reſponſo Deo gratias dat benediƈtionem. deinde redit ad cameram more conſueto.

De officio diei Cinerum Papa abſente. Cap. XXII

Si autem in die cinerum Papa non ſit pręſens: ſuper credentia paranẽ duo uaſa argentea, duę lances pro lauandis manibus Cardinalis celebrãtis & alia more conſueto. Deinde Cardinalis celebraturus pręuenit ad eccleſiam in tempore. induit ſe paramentis uiolaceis uſq; ad planetam excluſiue dimiſſis chirothecis & annulo pontificali. accipit pluuiale ſuper dalmaticam, & mitram albam, & accedit ad altare: ubi depoſita mitra aſtans in cornu ſiniſtro altaris uidelicet epiſtolę benedicit cineres in lance ibidem ſuper altare poſitas per ſacriſtam: ut ſupra diƈtum eſt. cum uenerint Cardinales impetrata licentia celebrans cum mitra faciens reuerentiam Cardinalibus accedit ad medium altaris: ubi depoſita mitra renibus ad altare uerſis a dextris habẽs Subdiaconum capellę peluim cum cineribus reuerenter tenentem priori Epiſcoporum cardinalium in ſua cappa lanea conſueta ad ſe uenienti ſtans caput nudum inclinat: ſuper quod prior prædiƈtus etiam capite deteƈto cineres imponit dicens Memento homo &c. Cui mox ſimiliter caput inclinãti celebraturus imponit etiam cineres eodem modo. Cum ueniunt ſucceſſiue cardinales reliqui bini & bini cum ſuis cappis ad cineres. Et celebrans cum dat cineres cardinalibus ſtat ſine mitra: deinde per clericos cappellæ apportatẽ faldiſtorium: in quo celebrans ſedet & accepta mitra & mappula pro gremiali: quã diaconus capellæ ſibi imponit duobus capellanis ſuperpelli-

ciis indutis hinc & inde genuflexis illam tenentibus, dat cineres prelatis & aliis omnibus ad eum uenientibus: qui omnes se profunde inclinant. ta men neq; Cardinales: neq; alii manum uel aliud cineres imponentis de bent osculari. datis cineribus celebrans Diacono & Subdiacono mantile tenentibus lauat manus. surgit deposita mitra. ammouetur faldistoriū & reponitur in loco consueto, & stans in cornu epistolę uersus altare dicit. Dominus uobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Concede nobis Domine: ut in ordinario. deinde reaccepta mitra uadit ad faldistorium; deponit pluuiale, sedensq; accipit chirothecas. incipitur missa in qua cū dicit Dominus uobiscum ante orationes quę epistolam pręcedunt: Cardinales, & alii omnes in locis suis genuflectunt, & sic permanent usq; ad finitas omnes orationes. Idem faciunt quando in tractu dicitur uersus. Adiuua nos Deus &c. per totum uersum. Similiter dicto Sāctus, usq; per omnia secula seculorum ante Agnus Dei &c. Dicto Dominus uobiscum ante orationes post cōmunionem. Et hoc seruatur in omnibus missis ferialibus & mortuorum in capella Papę, siue sit pręsens, siue sit absens Papa: omnes genuflectunt dictis temporibus, & sit sermo. Accedunt autem singuli pro cinerum perceptione eo ordine, prout supra in festo purificationis Beatę Marię uirginis in distributione candelarum est ordinatum.

Si Papa in die cinerum celebrabit. Cap. XXXIII

Si autem in hac die cinerum Papa uellet ipsemet celebrare: finita oratione post dationem cinerum Papa sedet aliquantulum & mox surgens sine mitra incipit. Deus in adiutorium meū pro nona. & cum incipit psalmus Mirabilia: sedet. Cardinales & alii omnes retinent sua paramenta. Diaconus euangelii, & Subdiaconus epistolę parati usq; ad planetam exclusiue induunt Papam more solito: Diaconi assistentes cum suis planetis ante plicatis adiuuant: dum sandalia imponūtur: Papa dicit q̄ dilecta &c. Finita nona: ut alias in tertiis Papa lauat manus cum cerimoniis cōsuetis. & tunc incipit seruire pro assistente capellano prior presbiterorū cum pluuiali non cum planeta. parato Pontifice Diaconus & Subdiaconus capiunt planetas plicatas ante pectus & manipulum. fit supplicatio ad altare more consueto: occurrunt tres presbyteri Cardinales ut alias, Diaconus euangelii, & Subdiaconus epistolę dimittūt & reassumunt planetas: ut diximus in prima Dominica de aduentu. genuflexiones ad orationes, uersum & post sanctus seruātur: ut prædiximus, & omnia alia quæ in missis papalibus seruari solent: nisi qd' Papa communicat in altari nō autem in sede eminenti. Et similiter communicat ministros: & cum calamo: & dicitur tantum una oratio cum alia supra populum. genuflectit tamen Papa: cū dicitur Adiuua nō in faldistorio ante altare, sed in sede sua. Si Papa celebrans uellet ipsemet sermonem facere post euāgelium descē deret ad faldistorium ante altare, & facta oratione sederet super cathedrā

sibi positam

sibi positã ante altare i medio ita ut renes uerteret ad altare, & inde sermo nem haberet ad populum, & hoc si altaris statio requireret, uidelicet qd' inde uideri possit populus, & tunc Diaconi assistentes sederent hinc inde & ante Diaconum a dextris sederet prior presbyterorum assistẽs, & apud eum diaconus euangelii, a sinistris uero Diaconus assistens tantum. Si au tem sedendo ante altare non posset uideri populus, ut Romæ in ecclesia sancti Petri. tunc ex sede eminenti Papa haberet sermonẽ: & sederent om nes ut consueuerunt. Si uero aliquis Cardinalis habiturus est sermonem: ipse debet seruire pro assistente cuiuscũq; conditionis sit & cum pluuiali.

De prima Dominica quadragesimæ. Cap. XXXIIII.

Prima dominica quadragesimę celebrare solet uicecamerarius Papæ si est Episcopus: & si non est Episcopus dignior Episcoporum assistenti-um Papę cum paramentis uiolaceis. diaconus & subdiaconus utũtur pla netis plicatis ante pectus: dicuntur quinq; orationes: prima de die sub sua conclusione, secunda Acũctis, tertia Omnipotens sempiterne Deus qui uiuorum. &c. quarta cõtra paganos: quinta pro Pontifice, omnes hę quatuor sub sua cõclusione: & fit sermo, quem facit procurator ordinis prędicatorum. Omnia alia fiunt more consueto.

De secunda Dominica quadragesimę. Cap. XXXV.

Secunda dominica quadragesimę celebrare solet alius ex Episco-pis assistentibus Papę in paramentis uiolaceis. Ministri utuntur plane-tis plicatis prout in dominica præcedente. dicuntur quinq; orationes ut supra. Omnia alia fiunt more solito. Sermonem facit procurator ordi-nis minorum.

De tertia Dominica quadragesimæ. Cap. XXXVI.

Dominica tertia quadragesimę celebrare solet unus ex Episcopis Pa pæ assistentibus in paramentis uiolaceis. ministri utuntur planetis ut su-pra. dicũtur quinq; orationes. & omnia alia fiunt prout in prima domi-nica quadragesimę. Sermonẽ facit procurator ordinis Eremitarum di-ui. Augustini.

De quarta dominica quadragesimę quę dicitur lætare siue de Rosa Cap. XXXVII.

Quarta Dominica quadragesimæ, quę dominica Lętare uel de Rosa uocatur, celebrare solet unus ex reuerendissimis dominis presbyteris car dinalibus. Hoc mane anteq̃ Põtifex secretam cameram exeat. in camera papagalli iuxta lectum paramenti aut alio cõuenienti loco insterniť par ua mensa mappulis mundis cooperta sericeis, duo cãdelabra cũ luminari bus desuper. thuribulum cũ incenso, uas aquæ benedictæ cum aspersorio ampulla cum balsamo, pixis cum musco, & unũ paruum coclear, ac can-delabrum pro rosa desuper ponenda. cum Pontifex exit de camera secre-ta: præfertur ei aurea rosa per unum ex cubiculariis secretis: & ponitur su

p mēsam super candelabrum prędictum. Et omnia seruantur circa benedictionem,& traditionem rosę, quę superius diximus in prima parte, Pontifex igitur hora competenti auream rosam deferens sinistra manu, & dextra populum benedicens ad ecclesiam cum pluuiali, & mitra preciosis procedit.duo Cardinales assistentes hinc & inde fimbrias pluuialis Papæ eleuatas portant. Caudam uero portat nobilior laicus.cum Papa fuerit in capella apud faldistorium dat rosam Diacono a dextris assistenti: & ille uni ex clericis camerę, qui eam ad altare portat.& per sacristam:uel eo absente per clericum cerimoniarum locatur super altare in medio. tunc fit confessio & missa incipitur more consueto.finita confessione Pontifex ascendit ad solium.celebrans utitur paramentis uiolaceis & mitra preciosa.ministri utuntur dalmatica, & tunicella non planetis,hac die non dicitur Pax uobis:sed Dominus uobiscum.Dicūtur quinq; orationes,& alia fiunt,pro ut in Dominica prima quadragesimę.Sermonem facit procurator ordinis Beatę Marię de monte Carmelo. finita missa datur Rosa,& sociatur ille cui data est,ut supra diximus in prima parte.

De quinta Dominica quadragesimę. Cap.XXXVIII.

Quinta dominica quadragesimę,quę de passione dicitur anteq̄ Papa de camera exeat coperiantur Cruces super altare:& quę ante Pontificem portari solet.si officium peragi debet in capella maiori consueuit parari quoddam uelum sericeum super altare:quo imagines in pariete altaris depictę cōtegantur:Hodie celebrare consueuit aliquis prelatus Romanæ curię, Tres orationes dicuntur,prima de die sub sua conclusione. Secunda contra paganos,tertia pro Pontifice sub sua conclusione. cum in fine Euāgelii dicitur Iesus autem abscōdit se, & exiuit de templo clerici capellę super altare uelum paratum cordulis in rotulis supra in altum confixis euntibus sursum trahunt:ut eo imagines omnes ibidem depictę cooperiantur,& sermo per aliquem prelatum,uel per fratrem ordinis seruorum fieri consueuit.

De Sexta Dominica quadragesimę in palmis Papa pręsente. Cap.XXXIX.

Sexta Dominica quadragesimę quę palmarum appellatur,ordinentur palmę in capella benedicēdę,& destribuēdę,uidelicet duę magnę uariis floribus,& perpulchre laboratę,tertia parua simili modo ornata,& laborata pro Pontifice. alię palmę primis duabus minores etiam pulchrę ornatę sine floribus tamen pro Cardinalibus,minores pro prelatis & pro oratoribus,& magnis nobilibus,pro officialibus ac aliis omnibus ad capellam uenientibus.deficiētibus palmis parātur rami oliuarū,

in numero copioso crucibus ex foliis palmarũ cõfectis singulis alligatis. Item credentiarii Papæ ordinent super angulo altaris capellę:ubi benedictio fieri debet:duo uasa conuenientia pro lauandis manibus Papæ:cum mantili, & gremiali ac medulla panis, clerici capellæ pręparent thuribulum cum nauicella cocleari, & incenso:uas aquæ benedictæ cum asperso rio, & duo candelabra cum luminaribus. paretur etiam per forerios ad ostium capellę baldachinum. Hora deinde conuenienti Pontifex paratus amictu, alba cingulo, stola uiolacea, pluuiali rubro, & mitra simplici pręcedentibus Cruce ac Cardinalibus, & aliis more solito uenit ad capellam:ubi palmæ sunt benedicendæ. facta oratione ante altare ascendit ad solium, sedetq;. tunc cardinales ueniunt ad reuerentiam cum cappis, deinde capiunt paramenta sua uiolacea:ut supra in candelis, & cineribus diximus:& similiter omnes alii prælati & officiales. omnibus paratis Papa deposita mitra surgit:& ministrantibus duobus Episcopis assistentibus librum, & candelam more solito. Papa stans benedicit palmas incipiens uers. Dominus uobiscum. Oremus Auge fidem in te sperantiũ Deus. &c. cum præfatione & quinq; orationibus sequentibus. interim nihil cantatur. Cum quinta oratio dicitur:Prior presbyterorum cardinalium uenit ad dextram Papę:& duo acoluthi unus cum thuribulo & nauicella, & alius cum asperforio & uase aquę benedictę. finitis orationibus ministrante priore prædicto Papa adhuc stans sine mitra imponit incensum: deinde aspergit uersus palmas tertio. postea incensat ter ducens thuribulũ, tum dicit Dominus uobiscum, & aliam orationem, quę incipit Deus qui filium tuum. &c. Tum sedens accipit mitram: & presbyter Cardinalis ac acoluthi ad sua loca reuertuntur:accedit deinde prior episcoporum cardinalium stans detecto capite ante Pontificem, illi dat sigillatim duas magnas palmas:quas Põtifex dat duobus nobilioribus curię tenẽdas:& dfe rẽdas. qui iuxta Pontificẽ hinc & inde collocantur:deinde dat eidem tertiam minorem, qua Pontifex in officio utitur:& hanc unus ex cubiculariis secretis seruat, Et ad unamquamq; palmam osculantur palmam, & manum Pontificis. incepta distributione palmarum cantores dicunt Antiphonã Pueri hebręorum. pro ut in ordinario. palmas ministrant clerici camerę camerario uel eius uicecamerario:qui eas det Cardinali ad illam Papę manum assistenti:ad quam positę sunt palmæ:& duo auditores accedunt, quorum dignior mappulam pro gremio Põtificis: quam a credentiariis Papę accipit, Cardinalibus assistentibus porrigit, qui eam gremio Pontificis superponant. auditores uero illam hinc & inde genu flexi tenent usq; ad finem distributionis. Tunc Pontifex priori Episcoporum Cardinalium dat palmam, qui eam deuote suscipiens eius manum deinde genu dextrum osculatur. Idem faciant successiue omnes Cardinales.

postmodum prelati omnes parati,& omnes alii.pro palmis ueniunt prelati parati genu flexi. postq̃ palmas receperint dextrum genu tantum, alii uero omnes pedem Papæ osculantur,uice cancellario maiore pœnitentiario & camerario Sanctę Romanę Ecclesię Cardinalibus dantur duæ palmę pro quolibet.Celebrans recepta palma sua uadit ad faldistorium prope altare:ubi deposito paramento accipit cappam, sedensq; dicit Psalmum.Quam dilecta.&c.capit sandalia,& paratur more consueto.si missa in illa capella dicenda erit, in qua palmę sunt benedictæ,poterit etiam prius accipere sandalia,& alia paramenta, & cum habitu ordini suo congruo ire pro palma,& deinde redire ad faldistorium.Si uero in alio loco benedicuntur palmę,celebraturus accepta palma redit ad locum suum,ubi deponens paramenta accipit cappam, & uadit ad capellam uel ecclesiam:ubi rem diuinam est peracturus. ibidem paramenta recipit.ministri utuntur planetis ante pectus plicatis.finita distributione Pontifex lauat manus ordine consueto deferente aquam nobiliore laico, & ministrante Episcopo cardinali primo.tum deposita mitra surgit. accedunt Pontifices assistentes cum libro,& candela:ac duo acoluthi cum candelabris,& Papa stans Dicit Dominus uobiscum. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus,pro ut in ordinario. Interim ordinatur supplicatio:& octo nobiles, qui baldachinum super Pontificem portet.Papa finita oratione sedens accipit mitram, & ministrante presbyterorum Cardinalium priore ponit incensum.Et nota q̃d ad priorem diaconorum cardinalium spectat semper ordinare supplicatiões:& anteq̃ Papa surgat, & eius crux se moueat,Diaconus a sinistris Papa assistens uersus ad populum alta uoce dicit In mediũ lectionis Procedamus in pace,& cantores respondent:In nomine Christi amen.supplicatio fit usq; ad locum ubi Pontifex populo palmas proiiciet, & deinde ad ecclesiam siue capellã: ubi officiũ peragendũ erit,proceditur eo ordine ut supra in die purificationis Beatę Mariæ uirginis est exp̃ssum.postq̃ Pontifex palmas populo proiecerit cũ ad ecclesiam siue capellam reuertitur,anteq̃ Crux ingrediatur,intrãt duo uel tres ex cantoribus & clauditur porta,& ibi duo uel tres ex prædictis cantoribus cantant Gloria laus.&c.Et cantores, qui sunt ab extra repetunt eundem uersum,prout in ordinario. Finitis uersibus uel maiori parte,ut tempus postulabit,cantores ab extra cantant Antiphonam.Ingrediente Domino:& subdiaconus cum Cruce tãgit portam: quæ aperitur, & intrant omnes.prelati,& officiales anteq̃ cancellum capellæ intrent, deponunt paramenta,& superpellicia, & accipiunt cappas. Cardinales uero in locis suis paramenta deponunt,& cappas accipiunt.Papa cum fuerit ante altare orat in faldistorio sine mitra, si prius ibidem non orauit, tum surgit,& cum celebrante dicit confessionem,& incipitur Introitus.

finita confessione Papa ascendit ad solium, sedetq;, & ministrante priore presbyterorum imponit incensum, quia non fit ei reuerentia a Cardinalibus, cum prius facta sit, unaq; tantum oratio dicitur. Dum cantatur tractus: clerici capellę portant paramenta ad locum: ubi stant cantores. ibi tres ex eis dicturi passionem parantur amictu, alba, cingulo, manipulo, & stola in modum Diaconi coloris uiolacei. omnes consueuerunt tamen plerunq; uti uariis coloribus importunitate aliquorum, & contra uoluntatem clericorum cerimoniarum. uidelicet qui euāgelistæ personā sustinet albo, Iudeus rubro, Christus nigro. Sed honestius ē ut omnes utātur uiolaceis. Et circa finem tractus mouēt se a loco: ubi se induerint, & ille qui euāgelistam aget portat librum, & pręcedit, Sequitur iudęus, deinde Christus. faciunt reuerentiam altari & Papę, deinde ascendunt ad osculum pedis papę unus post alium: prout uenerunt: deinde uadunt ad locum euangelii consuetum: ubi passionem cantare debent sine luminaribus & incenso. Adducuntur etiam illuc tres capellani celebrātes, quorum unus stans in medio aliorum duorum tenet librum super caput suum, sicut ad euangelium subdiaconus tenere consueuit & mutantur per uias. Dum incipitur passio Papa surgit deposita mitra, & omnes alii surgunt, & stant usq; in finem palmas manu tenentes. Celebrans uero deposita mitra uadit de faldistorio suo ad cornu epistolæ altaris: ubi stat discooperto capite & palmā etiam manu tenet. super altare habet missale & plane legit passionem uersus aliquantulum ad illam cantantes, Et postq̄ passionem legerit, dicit pro euangelio: Altera autem die, prout in ordinario. finita passione a cantoribus redit ad faldistorium suum. cum cantor in passione dixerit. Iesus autem iterum clamans uoce magna emisit spiritum. Papa in solio, celebrans ante altare, & omnes alii in locis suis detectis capitibus genu flectunt orantes per spacium unius Pater noster. Tum surgentibus omnibus cantor perficit passionem, & Papa sedet, & accipit mitram. Cātores uero factis reuerentiis altari, & Papę recedunt. Diaconus autē planetam plicatam habens super humerum sinistrum accipit librum euangeliorum, & illum ponit super altare. deinde uadit ad osculū pedis Papę, tum reuertitur ad altare & ibi genu flexus dicit Munda cor meum. &c. Interim ministrante priore presbyterorum cardinalium Papa imponit incensum more consueto. Diaconus dicto Munda cor meum. &c. accipit librum de altari tenens illum ante pectus suum, & accedit ante gradus Papæ: præcedentibus illum thuriferario, & duobus capellanis celebrantis sine candelabris, & luminaribus ac Subdiacono sequente, ut alias: petitq; benedictionem. incensat librum. & cātat euangelium. quo finito Papa osculatur librū & incensatur, ac omnia alia fiūt, ut in aliis missis. Ad eleuationem Sacramēti Papa etiam solet tenere palmā suā nō alii. Et nō fit sermo. finita missa Papa dat benedictionem, & celebrans pronun

ciat indulgentias. Illi duo nobiles cum palmis precedere debent immediate Pontificem post diacones assistentes usq; ad cameram papagalli. & illas ibi camerariis secretis consignare.

De officio Dominicę palmarum Papa celebrante. Cap. XXXX

Si Papa hac die palmarum uoluerit celebrare: omnia seruabũtur, quę in aliis missis papalibus seruari solét. Diaconus & Subdiaconus utuntur planetis ante pectus plicatis, quas non accipiunt nisi cum Papa habuerit omnia paramenta, & ipsi induti usq; ad planetam exclusiue induunt Papam. Sed passionem cantabunt tres cantores more consueto: Si Cardinalis diaconus eam noluerit cantare: si autem Cardinalis cantare uoluerit, ut antiqui factitarunt: seruabitur ut latius dicemus infra in Parasceue. Cum uero peruẽtum fuerit ad locum, ubi dicitur. Altera autem die Diaconus Cardinalis deposita planeta & plicata ea, ac posita super humerum sinistrum: petit benedictionem. & facit ut alias quando est dicturus euangelium. Nostris temporibus non portantur luminaria ad hoc euangelium sed incensum tantum. Legi tamen in libris cerimonialibus, qđ luminaria portantur ad hanc partem. Quid conuenientius, maiores statuant. alia seruantur ut alias.

De officio Dominicę palmarum Papa absente. Cap. XXXXI

Si uero Papa non interfit huius diei officio: parantur palmæ in loco conuenienti, ut ex altari commode benedici possint. Et Cardinalis celebraturus preuenit ad ecclesiam: ubi capit paramenta omnia usq; ad dalmaticam inclusiue. deinde imponitur ei pluuiale, mitra, ac annuli pontificales sine chirothecis: quibus sic indutus, postq̃ Cardinales uenerint, Impetrata icipiẽdi uenia accedit ad altare cum mitra, & facta reuerentia Cardinalibus deponitur ei mitra, & facit reuerentiam Cruci in altari positę: & stans in medio altaris ex libro ibidem ante ipsum posito benedicit palmas assistente sibi a dextris Diacono: & a sinistris subdiacono, paratur interim aqua benedicta cum aspersorio, & thuribulum cum nauicella incensi, quę duo ex capellanis celebrantis tenẽt. finita benedictione celebrans imponit incensum in thuribulum, deinde aspergit, tum incensat palmas ministrante diacono. ponitur post hæc ei faldistorium ante medium altaris: ubi sedet, & accipit mitram, & mappulam super gremium: Et clerici camerę, & uicecamerarius, uel in eorum absentia cubicularii Papæ, & alius prælatus ministrent palmas celebranti. Interim omnes Cardinales iuxta ordinem suum in locis suis depositis cappis capiunt paramenta sua. similiter omnes prælati, ac officiales consueti extra cancellum capellæ paramenta, seu superpellicia accipiũt, in quibus ad capellam reuertuntur. postq̃ omnes paramenta acceperint, accedunt car

dinales omnes: primi seniores, deinde alii per ordinem bini & bini, & cantores incipiunt Pueri hebræorum. cum fuerint primi ante celebrantem coram eo mitras deponūt: surgit celebrans deposita mitra, & e manibus primi Cardinalis accipiet palmam. Deinde celebrans det eidem primo Cardinali, & successiue omnibus aliis Cardinalibus palmas, stans semper sine mitra. Tum sedēs cum mitra dat palmas omnibus prælatis, aliis dum sufficiunt, deinde det ramos oliuarum. Et neq; Cardinales neq; prælati palmas accipientes manum aut aliquid celebrantis osculari debent: sed solum palmas accipiendo aliquantulum caput inclinant. Alii uero omnes uidelicet protonotarii, officiales, & quicunq; alii non parati palmas accipiendo coram celebrante genu flexi manum osculari debent. Veniunt autem eo ordine ad palmas recipiendas, quo de candelis, & cineribus diximus. Finita distributione celebrans adhuc sedens cum mitra ante altare lauat manus, deinde deposita mitra surgit: amoueturq; faldistorium, & stans in medio altaris uersus ad altare Dicit cantando Dominus uobiscum. &c. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus. &c. Deinde imponit incensum in thuribulo & ordinatur supolipatio. Crucem defert Subdiaconus capellæ omnibus paramentis indutus inter duos ceroferarios, quos præcedit thuriferarius. Crucē præcedunt scutiferi Papæ. &c. pro ut supra in missa Papæ, post crucem prælati omnes parati. deinde cardinales, & in fine celebrans solus medius inter Diaconum capellæ a dextris & capellanum suum assistētem sine pluuiali, ambos eius pluuialis fimbrias sustinentes. Et omnes deferunt in manibus suis palmas. Cantores uero iuxta portam: ubi Papa consueuit palmas proiicere, se firment. locentur itaq; per ordinem prælati omnes deinde Cardinales taliter qđ iunior sit iuxta portam, extra quam solent proiici palmæ populo. & hoc ordine uadunt ad locum: ubi palmæ ad populum proiiciuntur: quem ingreditur celebrans cum suis ministris & aliis cardinalibus: qui intrare uoluerint, & palmas populo proiicit. tum ordine, quo uenerant, ad capellā reuertuntur, siue ad ecclesiam: ubi missa celebranda est. Subdiaconus uero cum Cruce & cantores cum fuerint apud portam capellæ: siue ecclesiæ se firmant ab extra: & duo uel tres cantores intrant, & clauditur porta omnibus aliis extra manentibus. Quibus hinc inde suo ordine stantibus cantores qui sunt intus incipiunt Gloria laus. &c. Respondent cantores ab extra ut in ordinario. Tum illi ab extra dicunt Antiphonam Ingrediente Domino. Et subdiaconus cum Cruce portam tāgit, aperitur, & intrāt omnes. Cardinales in capella deponunt paramenta in locis suis, prælati uero & officiales extra cancellum capellæ, & capiunt cappas laneas. celebrans uero uadit ad altare: ubi in faldistorio suo deposito pluuiali sedet, capit chirothecas, planetam, mitram, & annulum Pontificalem. Tum accedit ad confessionem, & dicit missam more consueto, & dicitur tan-

tum una oratio, & non fit sermo: Cum tractus dicitur, cantores tres parant se pro passione dicenda, & circa finem tractus intrant capellam, ueniunt ad celebrantem, cuius manum genu flexi osculantur: deinde cum tribus capellanis celebrantis accedunt ad locum consuetum, & dicunt passionem. Interim uero, dum passio dicitur Celebrãs stans in cornu epistolę altaris palmam in sinistra tenens, & missali super altari posito legit passionem & euangelium, ut supra Papa pręsente dictum est. finita passione reuertuntur ad loca sua cantores: diaconus capellę ponit librũ supra altare, & celebrans accedit ad faldistorium accepta mitra, ubi sedẽs ministrãte Diacono capellę imponit incẽsum. deinde dicto per Diaconum ante altare, Mũda. &c. illi coram se genu flexo Benedicit, & alia omnia fiunt ut supra diximus.

De matutinis tenebrarum quartæ Ferię maioris hebdomadę Papa pręsente. Cap. XLII

Feria quarta maioris hebdomadę, quę sancta dicitur, clerici capellæ ponunt in tempore in presbyterio, siue in plano altaris ad cornu epistolæ in opposito loci ubi faldistorium pro celebrante poni solet, in capella sacri palacii, & alibi pro loci dispositione. ponetur cãdelabrum in superiore parte triangulare aptum pro quindecim candelis unius librę pro qualibet, uel circa. super cãdelabrum ipsum aptant, & collocant candelas ipsas pro matutinis tenebrarum. hora deinde conuenienti Papa indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, & manto cum caputio inuerso supra caput, uel cappa rubra de scarlato sine mitra, & non pręcedente Cruce uadit ad capellam & post eum Cardinales, & prelati. alii diaconi Cardinales qui alias assistere solent uadunt post presbyteros Cardinales in loco suo, quia Papę non fit assistentia. fimbrias portat dignior ex assistentibus Episcopis post Papam. Quando Papa habet mantum assistẽtes Episcopi non debent habere cappas sed mantum, quod mantellum assistentis siue croceam uocant cum caputio inuerso in modum cubiculariorum. Cum Papa peruenerit ad capellam, facit orationem modo solito, deinde uadit ad sedem suam. Cardinales non assistunt: neq; fit ei reuerentia a Cardinalibus. cum quieuerit aliquantulum surgit, & detecto capite uersus ad altare dicit secrete Pater noster, quo completo caput sibi ipsi cooperit, & cantores incipiunt pro matutinis. Zelus domus tuę. &c. cum incipitur Psalmus, Papa sedet & omnes alii assistentes Episcopi aptant mantum Papæ siue cappam. Ad finem cuiuslibet psalmi tam in matutinis q̃ in laudibus cerimoniarius facta reuerentia Papę accedit ad candelabrum quindecim candelarum, & extiguit unam ex candelis. finito primo nocturno Papa surgit, & detecto capite stans uersus ad altare dicit. Pater noster se-

crete, & illud prosequitur. quo finito sine ulla pronunciatione absolutione siue benedictione sedet: similiter & alii omnes cantores in loco eorum stantes ex libro super eorum pulpito posito uersi ad altare absolute incipiunt lectiones ex libro Threnorum sine lamentationum Hieremię prophetæ: ut in breuiario, & in principio, & fine faciunt reuerentiam altari, & Papę. idem fit in secundo & tertio nocturno. Cum incipitur Benedictus, Papa surgit stans deiecto capite uersus ad altare. & remanet una cādela super candelabrum. Interim extinguntur per cerimoniarum sex candelę supra altare paulatim: qui ita dispensat tempus, ut in ultimo uersu extinguat ultimam candelam. clerici capellæ extingunt etiam eodem ordine sex intorticia posita super cancellum capellę, dum replicatur Antiphona ad benedictus. Papa circa finem descendit ad faldistorium: & cerimoniarius accedit ad candelabrum, & unicam candelam. inde accipiens eam ardentem ad cornu Epistolę altaris portat, & eam ibi sub altari abscondit ardentem. cum incipitur Christus factus, Papa genu flectit in faldistorio, & super illud procumbit. Quo finito cantores dicunt. Miserere alte legendo sine nota usq; ad finem. Et Papa adhuc genu flexus dicit orationem. Respice &c. uoce intelligibili usq; Qui tecum exclusiue, quod secrete complet. Et finita oratione cerimoniarius incipit pulsare manibus super gradum altaris uel aliquod scabellum, & omnes faciunt fragorem, & strepitum aliquantulum. Et mox cerimoniarius profert cādelam accensam, & omnes silent. surgunt & discedunt. candelę quindecim spectant ad clericos cerimoniarum. Supra scripta omnia seruantur in quinta, & sexta feria sequentibus in matutinis: in quibus nō portatur Crux ante Papam, neq; ipse uenit cum mitra.

De matutinis tenebrarum quartę feriæ maioris hebdomadæ Papa absente. Cap. XLIII.

Papa uero absente pro matutinis tenebrarum ī quarta feria maioris hebdomadę. postq̄ Cardinales aliqui in capella fuerint, & aliquantulum quieuerint, & intorticia super cancellum, ac candelę super altare, & candelabrum accensa sunt: Cerimoniarius licentia impetrata cantoribus signum facit, qui dicant. Pater noster & incipiunt Antiphonā primi psalmi, qua incepta surgunt cardinales & omnes alii. incepto psalmo sedent omnes cerimoniarius in fine cuiuslibet psalmi extinguit unam candelā, ut supra. cū rñdetur ad uersiculū cuiuslibet nocturni: oēs surgūt, & detectis capitibus uersi ad altare stātes dicūt secrete Pater noster. deinde sedēt & cātores dicūt lamētatiōes & lectiones ut supra. cum incipitur benedictus, surgunt cardinales, & alii oēs, & eo. finito cū repetit͛ antiphona sedēt usquequo incipiat͛ Christus factus, tūc genu flectunt. finito miserere

prior cardinalium uel ut aliquando seruatum est Cardinalis in crastinum celebraturus genu flexus in suo loco inter alios Cardinales dicit Orationem: Respice. &c. Alia omnia fiunt ut supra.

De quinta Feria maioris hebdomadę, quæ Cęna Domini dicitur Papa præsente. Cap. XLIIII.

Feria quinta in cęna Domini Sacrista debet summo mane aut per diem antea parasse locum: ubi honorifice reponatur sacramentum, Quod Romę fieri solet in parua capella palatii, & forerii baldachinum album ante cancellos capellæ magnę super credentia præter consueta. paretur alius calix cum palla & patena, & mappula sericea, super calicem pro missa ordinatum ponantur duę Hostiæ consecrandæ, Item portentur candelæ circa finem missę distribuendæ pro deducendo Sacramento & processibus, ad locum conuenientem, uidelicet una duarum librarum uel circa pulchre laborata pro Papa. pro Cardinalibus cerę albę trium librarum uel circa quælibet, & duarum librarum ceræ comunis quælibet pro prelatis paratis tantum: quia nullis aliis candelę destribuuntur. Item parentur duodecim intorticia ad honorandum Sacramentum cum portatur, deinde hora competenti Papa indutus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali albis, & mitra preciosis uenit ad capellam, orat, & facit confessionem more solito. non fit ei reuerentia a Cardinalibus, quia fiet postea in loco benedictionis anteq̃ legantur processus. facta confessione Papa ascendit ad solium, sedetq;, & ministrante priore presbyterorum Cardinalium imponit incensum: incensatur altare, Papa, & celebrãs more consueto. Interim Cardinales ueniunt ad circulum. Gloria in excelsis, & Pax Domini ad collectam primam, & Credo in unum Deum dicuntur & una oratio tantum. non fit sermo. non datur osculum Pacis post Agnus Dei, sed Pax Domini, & Agnus Dei. ante omnes orationes sequentes dicuntur. Omnia alia fiũt ut alias. paulo ante cõmunionem cerimoniarius portat Calicem prędictum de credentia ad altare pro reponendo in eo Corpus Domini reseruandum. facta cõmunione per celebrantem de utraq; specie anteq̃ se purificet, reponit reuerenter Corpus Domini reseruandũ in calicem ultimo paratum. quem Diaconus cũ palla patena desuper posita, ac uelo sericeo cooperit: & ĩ medio altaris collocat reuerẽter, deinde celebrãs se purificat in eodẽ loco. & reuerẽtia facta Sacramẽto fine mitra quasi lateraliter in cornu eplę ubi stãs uersa facie ad populũ lauat manus ob reuerẽtiam Sacramẽti, & cõplet missã. Interim prelati & subdiaconi, auditores, clerici camerę, & acoluthi extra cãcellũ capellę capiunt paramẽta & superpellicia ut moris est. Subdiaconus Crucẽ ante Põtificẽ portaturus oĩa paramẽta accipiat, ac si epistolã eẽt dicturus. per cerimõiariũ uero distribuũtur cãdelę, quæ portãtur p clericos capellæ. pro Sãctissimo Dño nostro datur uni ex cubiculariis siue secretis, & pro Cardinali-

bus dantur suis familiaribus seruientibus de cera alba. omnibus autem aliis prælatis paratis de cera communi. Et in fine missæ dicitur. Ite missa est. Finita missa Papa dat benedictionem, & non indulgentias. & celebrans signãs altare dicit. Initium sancti Euangelii &c. Accedit ad faldistorium. exuitur omnibus paramẽtis missalibus. & deinde alia ordini suo conueniẽtia accipit, sicut alii Cardinales, & uadit ad locum suum inter alios Cardinales: qui omnes paramenta ordinibus suis conuenientia accipiunt. Sex capellani celebrantis cum superpelliciis intorticia ante sacramentum portant. omnibus paratis duo acoluthi offerunt duo thuribula Papę, & ministrante presbytero Cardinali Papa imponit incẽsum, & accenduntur omnes cãdelæ Papę, Cardinalium, & prælatorũ: ac duodecim intorticia uel plura, si Papę placet, quę portantur per capellanos celebrantis duo per quemlibet. deinde Papa descendit ad altare: ubi genu flexus corpus Domini in calice pro crastina die repositum reuerenter incensat ter thuribulum ducens: Deinde calicem ipsum cum sacramento facta reuerentia deuote accipit, illumq̃ detecto capite portat sub baldachino: quod extra cancellos capellæ expectantes assistentes Papæ digniores Episcopi cum suis pluuialibus portant: mitras suas in manibus ferentes. hoc autem ordine proceditur. primo scutiferi Papæ, procuratores ordinum, Aduocati mixtim cum secretariis, cubicularii nobiles & oratores, cantores Papę hymnum Pange lingua cantantes, clerici cameræ, auditores, duo acoluthi cum cãdelabris. Subdiaconi, quorũ unus tunicella, & alius ut supra paratus Crucem portat. post crucem Abbates, Episcopi, Archiepiscopi, Oratores, prælati, Viceecamerarius, si est Episcopus, alii assistentes Papę, Diaconi, presbyteri, Episcopi Cardinales omnes sine mitris. Deinde omnia intorticia quæ sequuntur, duo acoluthi cum candelabris, & duo acoluthi cũ thuribulis sacramentũ continuo incensantes. Deinde Papa medius inter duos Diaconos Cardinales assistentes sub baldachino ut diximus: qui hinc inde phrygium pluuialis Papę eleuatum retinent. Caudam portet dignior laicus urbis. Papam sequantur auditor de mitra seruiẽs medius inter duos cubicularios secretos. protonotarii, & alii sine paramentis. Cum papa fuerit in loco: ubi sacramentum reponi debet, Cardinalis: qui celebrauit uel Diaconus a dextris Papę assistens illud de manibus Papæ recipiat, & in locellum reponit, Et Papa aliquantulum retrocedens facta reuerentia incensum ministrante presbytero Cardinali imponit, & sacramentum denuo: ut prius incensat: Deinde sacrista locellum claudit, & clauem tradit Cardinali in crastinum celebraturo.

De processibus: qui fiunt per Papam. Cap. XLV.

His peractis extinguuntur cãdelæ & intorticia omnia pręter faculas, quę super candelabris acoluthorum sunt crucem præcedentium. & itur

ſupplicationis more ad locum: ubi proceſſus legi debent: ordine quo ex capella maiore ad minorem cum ſacramento uenerũt. baldachinum per oratores, uel nobiles ſupra Papam portatur. Cum ad locum benedictionis peruenerint: uel potius ſtatim repoſito ſacramẽto Papa demiſſo pluuiali, & ſtola albis. accipit ſtolam, & pluuiale rubra precioſa, ſedetq; ſuper ſedem ibidem ſibi paratam. ubi Cardinales omnes tantum ad reuerẽtiam recipit. deinde accedit ad pulpitum, unde uideat populum. Et Subdiaconus tunicella indutus ſtans a ſiniſtris Papæ legit proceſſum latine. Et Diaconus Cardinalis ſtans a dextris Italico ſermone. dum incipiuntur proceſſus: accenduntur candelæ: & Papa, & alii tenent ſuam accenſam. Finitis proceſſibus Papa, & omnes alii proiiciunt eas ſuper populum. His peractis mouetur pannus niger: qui erat ante Papam pendens in conſpectu populi, & datur benedictio ſolennis. Sancti Apoſtoli &c. ut in libro, & publicatur plenaria indulgentia per duos Diaconos Cardinales aſſiſtentes, in latino per illum a dextris, & in ſermone Italico per illum a ſiniſtris. Deinde Papa reuertitur ad palatium ad mandatum faciendum. Et cardinales ſeniores, ſi uolunt, Põtifice indulgente diſcedunt. Iuniores, & Diaconi remanẽt. paramẽta uero dimittũt in loco bñdictiõis.

De mandato faciendo. Cap. XLVI.

Cum Papa peruenerit ad aulam ad hoc paratam: ſint ibi ordinati tredecim pauperes in albis ueſtibus nouis a Pontifice ſibi datis ſedentes ſuper ſcamnis altis beneornatis. credẽtia ordinata ſit cum floribus & herbis odoriferis, uaſis cum aqua calida & frigida: ac rebus aliis opportunis uidelicet peluibus tredecim cum totidem uaſis aqua calida implendis. Item tredecim mappulis in alio bacili. Item aurei papales tredecim duplices, ſiue uiginti: ſex ſimplices, & totidem nummi argentei pro eleemoſyna pauperum. Nam Papa dat cuilibet pauperi unum aureum duplicem: uel duos ſimplices, & totidem argenteos, & hi in aliquo uaſe, diſponũtur: duo uaſa pro lauandis manibus Papę cum ſuo mantili. Item paretur etiam pulpitum cum ſuo pallio albo pro Euangelio, & liber euangeliorum: ac aliud pulpitum pro cantoribus. duo candelabra cum luminaribus, thuribulum cum nauicella, & incenſo, quę acoluthi teneant, ſedes pontificalis in plano, pluuiale rubrum, & ſimplex, & ſtola uiolacea pro Pontifice, & liber pro oratione. Cum peruentum fuerit ad locum: Papa exuit pluuiale precioſum, & induit ſimplex, & ſedet in ſede ſua cum ſimplici mitra. Tunc acoluthus cum thuribulo accedit, & miniſtrante primo preſbytero Cardinali: uel digniore alio poſt eum in eius abſentia, Papa imponit incenſum more conſueto, Deinde Diaconus Cardinalis paratus ſacris ueſtibus librum tenens ante pectus ſtans ante Põtificem detecto, & inclinato capite petit benedictionem dicens. Iube Domne benedicere. Deinde uadit ad pulpitum: poſt quod ſtet

Subdiaconus Apostolicus tunicella,& aliis paramentis indutus tenens librũ more solito. Et Diacõus dicit. Dñs uobiscũ, signat, incẽset & cãtet euangelium. quo finito ceroferarii reuertuntur ad credentiam, & clerici capellæ amouent pulpitum: Subdiaconus autem portet librum osculandum pontifici,& diaconus, qui euangelium dixit, illo finito Papam incẽsat, cantores finito euangelio cantant Mandatum nonum. Papa tũc surgit. extrahitur ei pluuiale,& portatur ex credentia linteum per auditorem seniorem minore auditore ipsum præcedente, quo Papa per Cardinales assistentes præcingitur,& præcinctus descendit,& genu flexus cum mitra simplici ante primum pauperem assistentibus sibi duobus Diaconis Cardinalibus lauat ei pedem dextrum, quem Subdiaconus tunicella indutus a dextris Papæ genu flexus tenet. unus ex cubiculariis (nam per ordinem ueniunt unus post alium cum pelui & aqua) ad sinistram Papæ genu flexus sinistra sua uas tenet,& dextra ex aquiminario aquam tepidam miscet, lotum pedem Papa statim mantili tergit,& osculatur: Thesaurarius uel in eius absentia unus ex clericis cameræ tenet peluim cum pecuniis,& alius ex clericis cameræ uas cum mappulis, & cum Papa osculatus est pedem, dat lauato mappulam cum qua eum extersit,& aureum duplicem uel duos simplices cum tot argenteis. Idem facit successiue singuli s.& pro singulis portentur per alios cubicularios singula uasa: Lotis omnibus Papa reuertitur ad sedem suam, seditq;,& lauat manus cum cerimoniis consuetis. Deinde surgit dicit Pater noster secrete: postea & ne nos.&c.℟. Sed libera.&c.uers. Tu mandasti mandata tua Domine.℟. Custodiri nimis.uers. Tu lauasti pedes discipulorum tuorum.℟. Opera manuum tuarum ne despicias.uers. Domine exaudi orationem meam.℟. Et clamor meus ad te ueniat.uers. Dominus uobiscum.℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Adesto Domine quæsumus officio seruitutis nostræ, & quia discipulis tuis pedes lauare dignatus es, ne despicias opera manuum tuarum: quæ nobis retinenda mandasti, ut sicut hic a nobis exteriora abluuntur inquinamenta, sic a te omnium nostrum interiora lauentur peccata, quod ipse præstare digneris Qui uiuis,& regnas Deus Per omnia secula seculorum. Amen. Duo interim acoluthi ante ipsum duo candelabra cum luminaribus tenent. His finitis Papa omnibus præsentibus nihil dicens intrat cameram,& omnes discedunt, omnes prælati qui mãdato huiusmodi seu lotioni pedum interesse uoluerint, debent habere cappas prout in capella habere consueuerunt,& non mãtellos. Notandum quod ante Sixtum Papam quartum processus solebant legi,& benedictio solennis dari plerunq; ante missam, Deinde dicebatur missa,& sacramentum post communionem portabatur ad loculum pro die crastina per Diaconum secundum rubricam communem,& aliquando per

celebrantem socìantibus tantummodo ministris altaris cum luminari-bus: & illis reuersis finiebatur missa, & in fine si processus non erant lecti supplicantium more illuc proficiscebatur Pontifex cum omnibus ordi-nibus curiæ, & legebantur, & in fine fiebat mandatum ut dictum est. Six-tus autem præfatus proinde considerans Saluatorem nostrum non posse a nobis satis dignis laudibus uenerari, ordinauit modum supradictum. Finita missa postq̃ Papa discesserit: forerii debent nudare totam capellã, altare, sedem Papæ, & omnia.

De officio in cœna Dñi papa celebrante. Cap. XLVII

Si hac die Pontifex uellet ipsemet celebrare, & sicut antiqui consue-uerũt primo processus facere, tñ poterit seruari ordo a Sixto quarto da-tus, si placuerit: & tunc Pontifex cum pluuiali rubro, & mitra simplici-bus descendit ad Ecclesiam ordine consueto, & non supplicatione instru cta. facta oratione ante altare ascendit sedem: ubi consueuit accipere paramenta, nec uero fit reuerentia a Cardinalibus: quia fiet in loco: ubi processus leguntur. tres Diaconi, Subdiaconi, acoluthi, clerici came-ræ: & auditores parantur paramentis sibi conuenientibus. Diaconus euangelii, & Subdiaconus Epistolæ capiunt sibi omnia opportuna præ ter manipulum. Pontifex deinde surgens sine mitra sub silentio dicit Pa ter noster, & cantores dicunt Nonam sine nota. Interim imponuntur Papæ sandalia more consueto, & legit psalmos. Quam dilecta &c. In fine cum dicitur Christus factus est &c. descendit ad faldistorium ante altare & genu flectit usq; ad finem, & finito a cantoribus Miserere etiam genu flexus dicit orationem. Respice quæsumus, deinde redit ad sedem suam: ubi lauat manus, & deponit pluuiale & mitrã, & accipit paramenta albi coloris preciosa, & alia ut moris est. Et tunc Cardinales, & omnes præla-ti capiunt paramenta sibi conuenientia. Prior Episcoporum Cardinali um assistit. omnia fiunt: ut in aliis missis papalibus, nisi qđ Papa com-municat solus in altari, & non in sede eminenti, & sanguinem sumit ex ca lice non cum calamo, & reponit corpus Christi reseruandum in crastinũ in calicem paratum anteq̃ digitos abluas, quod antiquitus portabatur mox ad sacristiam quæ est apud altare Diui Petri per Diaconum: uel per Episcopum Cardinalem assistentem. poterit tamen portari per Papam in fine missæ secundum institutionẽ Sixti supplicantibus omnibus cũ cã delis: ut supra, & reposito sacramento extinctis candelis ibitur more cõ-sueto ad legendos processus. Consuerunt Romani Pontifices hac die cõ-ficere sanctum chrisma, & oleum sanctum & catecuminum, & benedice-re Agnus Dei in primo anno pontificatus.

De officio diei Iouis Sanctæ Papa absente. Cap.XLVIII

Si Pontifex Officio diei Iouis non interfit paratis omnibus pro missa celebranda, & reseruando in crastinum sacramento: quę superius diximus: Cardinalis celebraturus tempore congruo capit paramenta, & solitis cerimoniis perficit missam usq; ad factam cōmunionem. deinde anteq̃ se purificet reponit sacramentum reseruandum in calice. incensat, & supplicatione habita illud portat ad locum pręparatum hoc ordine. pręcedunt scutiferi Cardinalium & Papę: si adsunt, aduocati, secretarii, cubicularii, deinde acoluthi, clerici camerę, auditores, Subdiaconi Apostolici, nobiles oratores, cantores dicentes Pange lingua. capellani celebrantis cum intorticiis, cerimoniarius cum thuribulo, seu duo cerimoniarii cum duobus thuribulis continuo incensantes sacramentum, deinde celebrās sine baldachino medius inter Diaconum, & Subdiaconum: quem sequuntur sine paramento Episcopi Cardinales presbyteri & Diaconi, & pręlati in cappis suis, & alii officiales: si tamen uellent parati cū solenni supplicatione procedere: seruaretur ordo descriptus supra, quando sacramentum portatur per Pontificem: nisi qđ crucem portaret Subdiaconus capellæ: & Cardinali ministrarent sui ministri, & non officiales Papę. Reposito sacramento eodem modo reuertuntur ad altare, & perficitur missa: & datur benedictio, & publicantur indulgentię si Papa non facit processus.

De lotione pedum tredecim pauperum Papa absente. Cap.XLIX.

Paratur in aula consueta pro tredecim pauperibus lauandis credentia, & alia: ut superius diximus. deinde uenit Cardinalis lauaturus. Sedet. faldistorio in loco conuenienti sibi pręparato: ubi accipit stolam, & pluuiale uiolacea, & mitram simplicem, & ministrante Diacono capellę: qui paratus cum Subdiacono: ut in missa fuerat ei assistit. Cardinalis imponit incensum. deinde Diaconus librum Euangeliorum ante pectus tenens genu flectit ante Cardinalem benedictionem petens: qua accepta astantibus duobus ceroferariis uadit ad pulpitum signans incensans, & cantans: ut moris est Subdiacono capellę stante retro pulpitum, & librum tenente. Finito euangelio ceroferarii reuertuntur ad credentiam. Subdiaconus portat librum osculandum Cardinali. & Diaconus eum incensat. deinde deponitur Cardinali pluuiale, & per unum e suis capellanis portatur linteum: quo per Diaconum, & Subdiaconum cingitur. accedit deinde cum mitra ad pauperes, & incipiens a primo singulis genuflexus pedem dextrum lauat. extergit. osculatur, & dat mappulam cum aureis, & argenteis Subdiacono pedem tenente, & capellanis suis pelues, & aquam: Clericis cameræ uasa cum mappulis,

& pecunia ministrantibus. Quibus locis accedit ad faldistorium, ubi sedens lauat sibi manus uno ex scutiferis aquam ministrante, tum surgit & detecto capite incipit alte Pater noster, quo secrete completo dicit. Et ne nos, & uers. & oratiōem Adesto Domine, prout in ordinario, qua finita depositis sacris uestibus, accipit cappam & ad domum suā reuertitur.

Quando Papa processibus tantum interesse uolet & publicam indulgentiam populo dare. Cap. L.

Si uero Papa hodierna die missæ & mandato non interesset, sed processibus tantum: id hoc ordine agitur. post benedictionem missæ per celebrantem datam non publicantur indulgentię, prelati etiam & Cardinales ac alii accipient paramenta in locis sibi conuenientibus, & distribuantur candelæ, ut supradictum est. Pontifex autem indutus amictu, alba, cingulo, stola, pluuiali rubro, & mitra preciosis in camera papagalli ministrante priore presbyterorum Cardinalium ex more imponit incēsum & supplicabunde procedit ad locum: ubi leguntur processus. crucē pręcedunt thuriferarius, & ceroferarii, & alii ut alias. Et portatur baldachinū per nobiles, & oratores super Papam usq; ad locum benedictionis. fit ibidem Papę reuerentia per Cardinales more solito. accenduntur candelæ omnes, & leguntur processus: Quibus finitis proiiciuntur candelę. amouet pānus niger. Papa bn̄dicit more cōsueto. & deinde ad camerā suā uadit. sicut seruatū fuit āno primo Innocētii octaui ꝓpter eius īfirmitatē.

De sexta feria maioris ebdomadę Papa pręsente. Cap. LI.

Die ueneris in parasceue solet officium facere qui pręcedenti die in cena Domini celebrauit, quia uidetur inde dependere, & unum atq; idem esse officium: Cardinalis celebraturus parat se cum paramentis nigris siue sandaliis & sine chirothecis, & nō dicunt ātiphonę Ne reminiscaris, nec psalmus. Quam dilecta. &c. Ministri utuntur planetis plicatis. altare debet esse totaliter discopertum. super credentiam debet esse uas cum bocali tātum pro lauandis manibus, & non alia uasa ad ornatum quæ in aliis missis habentur: & aliud uas pulchrum pro offertorio iuxta Crucem pro tempore adorationis ponēdum cum duabus mappulis sericeis pulchris. mappa credentiam tantum cooperiat, & a nullo latere dependeat: & duo candelabra cum faculis: & sex intorticia non accensa super cācellos: quę omnia post adorationem accendūtur. Ante altare faldistoriū ꝓ Papa more consueto uno tantum puluino uiolaceo desuper posito, & ad sinistrum aliquantulum retro ponitur scabellum nudum pro celebrante. tota capella nuda est, & sedes Papę pulpito uiolaceo tantum cooperta. hora competenti Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, & cappa purpurea cuius capucium duabus spinulis hinc & inde super spatulis aptetur, ne retro cadat in capite habens mitram simplicem, Cruce uelata, & Cardinalibus præcedentibus uenit ad capellam. procumbit in faldistorio

distorio, & diutius orat uidelicet per spacium unius Miserere mei Deus uel circa ut sibi placet. Cardinalis celebraturus indutus ut supra sine mitra accedit prope Papam cum suis diacono & subdiacono, & super scabellum nudum a sinistris Papæ sibi preparatum similiter oret. Interim clerici capellæ unam mappam, siue tobaliam tantum super altare extendunt. Orationibus finitis Papa ascendit ad sedem suam nudam assistentibus sibi duobus Diaconis cardinalibus more solito, & celebrans ad suum faldistorium etiam nudum. Non fit reuerentia per cardinales, neq; ministri prophetias, passionem, & euangelium dicturi, osculātur pedem Papæ, sed sine osculo omnia fiunt. postq̄ omnes consederint, unus ex cantoribus superpellicio tantum indutus associatus per cerimoniarium accedit ad locum: ubi epistola dici solet: & factis Papæ & altari reuerentiis sibi ipsi librum tenens legit primam prophetiam sine titulo: finita prophetia, factis reuerentiis, cantor solus redit ad suum locum. Cerimoniarius portat librum ad altare, & celebrans legit ex missali prophetiam & tractum. post prophetiam dicitur tractus. Domine exaudi. &c. quo finito celebrās stās añ faldistoriū uersus ad altare sine Dñs uobiscū absolute dicat. Oremus, & diaconus retro eū stās flectamus gēua: & subdiaconus leuate celebrās dicit orōnem. deinde sedet & aliā prophetiam cantat etiam sine titulo subdiaconus in dicto loco: & ea cantata legitur per celebrantem cum tractu. Alius postea tractus dicitur, qui dum cantatur portantur paramenta ad cantores, & tres ex eis parantur pro passione cantanda, ut dictum est in Dominica palmarum: qui in fine tractus ueniunt, & facta reuerentia locantur in loco consueto, & assistentibus tribus capellanis, ut librum teneant, cantant passionem, ut supra in die palmarum dictum est. celebrans autem incepta passione: nulla ad Papam facta cerimonia detecto capite accedit ad cornu epistolę altaris stans aliquantulum uersus ad passionem sine mitra, & passionem cum missali ante eum posito legit secrete. Et cum peruentum est per cantores ad locum, ubi dicitur. Et inclinato capite tradidit spiritum. Papa, & celebrās, ac omnes alii in suis locis genu flectunt uersi ad altare aliquantulum orantes: cum Papa surgit & se erigit, surgunt omnes & continuatur passio usq; ad finem. qua finita Papa & celebrans, ac cardinales sedent. Tum Diaconus capellę deposita planeta capit illam uel aliam plicatam quę sub brachio eius dextro ligatur. celebrans in altari perficiat passionem in toto. peruento deinde ad locum, qui legitur in tono euangelii: cantores factis reuerentiis reuertuntur unde uenerunt. Diaconus capellę ponit librum supra altare, & genu flexus dicit Munda cor meum. deinde sine benedictione, & sine luminaribus, & absq; incenso præcedente cerimoniario. & sequentibus ipsum subdiacono, & duobus capellanis celabrantis, accedit ad locum euangelii, & cantat, ut in libro quem subdiaconus tenet stans

in medio inter duos capellanos prędictos. Consueuerunt tamen antiqui portare luminaria ad partem: in qua legitur in tono euangelii, & ea finita illa extinguere: & ita seruatum legi tempore Gregorii noni, Innocentii tertii. & aliorum. Hodie non seruatur. Lecto euãgelio Papa non osculatur librum, neq; incensatur: sed ille qui est oraturus accedit ad pedes Papę, & illis non osculatis, neq; petita benedictione tantum petit indulgẽtias. Deinde uadit ad pulpitum. facit sermonem, & in fine statim pronuntiat indulgentias: quia non dicitur Confiteor, neq; datur benedictio. His peractis celebrans surgit, & dimissa mitra accedit ad cornu altaris epistolę, & dicit Orationes solennes, pro ut in ordinario, in quibus diligenter aduertendum est in responsione. Amen, Et ad Flectamus genua, quando dici debeant, & quando omitti. cum dicitur ultima oratio, uel parum ante clerici capellę ponunt unum magnum tapete a superiori gradu altaris per longum capellæ: & super primos gradus ponunt puluinum magnum uiolaceum, & desuper mappulam unam sericeam pulchram, super qua postmodum Crux ponitur. Finitis orationibus celebrans accepta mitra uadit ad faldistorium: ubi deponit mitram, & casulam: & procedit ad posterius cornu epistolę iuxta parietem. & diaconus accipit Crucem uelatam de altari, & illam offert celebranti, qui eam reuerenter accipiens eius sumitatem ad Crucis transuersum detegit manu dextra: deinde ambabus manibus eam eleuans ad oculorum altitudinem, stans uoce demissa solus cantat: Ecce lignum Crucis capellano suo assistente cum pluribus a sinistris sibi librum tenente. Omnes tũc surgunt. & capita detegũt. Cerimoniarius ministri, & capellani omnes celebrantes apud altare omnes prosequuntur: In quo salus Mundi pependit. Cantores tunc perficiunt. Venite adoremus. ad quæ uerba uidelicet Venite Adoremus Papa & omnes alii excepto celebrante genu flectant. deinde celebrans procedit ad ipsum cornu altaris in eodem latere manẽs, & discooperit brachium dextrum Crucis: & caput figurę crucifixi, & eam eleuat ut supra, & aliquantulum altius, cantat ut supra. cui respõdetur, & genu flectitur ut supra. Tertio celebrãs procedit ad medium altaris, & uersus ad populũ discoopit totam Crucem, & eleuãs, & altius cãtãs facit ut supra. & ut supra rñdetur, & genu flectitur. finitis respõsiõibus celebrans cũ reuerẽtia, & deuotione solus sine ministris uadit ad locum paratum prędictum nõ faciẽdo reuerentiam neq; Papę, neq; altari, ubi genu flexus reponit crucem reuerenter, surgit, & facta tãtum Papæ reuerentia ad faldistorium suum reuertitur: ubi unus ex scutiferis suis ei sedẽti calciamẽta detrahit. Interim per cerimoniarium ponitur ad sinistrum brachium Crucis pro offertorio uas unum aureum, & cãtores incipiũt cãtare Popule meus, & cõtinuãt ad finem adorationis. Tum per cerimoniarium nudatur Crux Papalis, & acoluthi omnes accedũt ad eleuãdas fimbrias Papę. cubicularii se-

ereti subtus genu flexi extrahũt eius calciamēta.qđ si forte Pōtifex, propter eius inualitudinem aut alia ratione non uelit sibi calciamenta detrahi, debent nihilominus acoluthi fimbrias tenere, & cubicularius subtus genu flectere.ac si calciamenta deponeret ad deuotionem, & exemplũ circumstantium. Auditores fimbrias non eleuant, sed Papa dimissa mitra uadit ad adorandum Crucem medius inter duos Diaconos cardinales assistentes:quem aliqui ex suis Episcopis assistentibus sequuntur.& ter cum distantia genu flectit, & orat anteq̃ illam osculetur. Et postq̃ illam osculatus fuerit, proiicit in appositum uas ibi paratum uigintiquinq; ducatos in auro, uel plures, ut sibi placet, & reuertitur ad sedem suam, & acoluthi ut supra fimbrias tenent, & cubicularii calceos reponunt. Quo facto accedunt duo Episcopi assistentes cum libro, & candela, & Papa legit.uers.Popule meus, prout in ordinario usque ad finem. cum primum Papa ad sedem suam reuersus est, Cardinales uadunt bini, & bini ad Crucē, ad adorandũ, primus erit celebrans, qui solus de faldistorio sine ministris uadit, & reuertitur, & in adoratione ad sinistram suam habebit priorem Episcoporum Cardinalium, quos sequantur alii Cardinales bini, & bini:qđ si numerus Episcoporum cardinalium impar sit, ultimus Episcopus adorabit cum primo presbytero.Idem fiat de presbyteris, & diaconibus cardinalibus in ultimo tantum loco, si cardinaliũ impar sit numerus, poterunt tres ultimi simul adorare. duo Diaconi assistentes adorent in loco suę receptionis.Interim ueniunt duo alii Diaconi ad assisten dum Papæ·Et celebrans cum assistente sedendo legit.Popule meus.&c.
Si autem Imperator, aut Rex intersint adorant, & osculantur in ordine, sicut recipiunt cineres, idest post omnes Cardinales cæterum. post Cardinales adorant Episcopi assistentes, quorum si impar sit numerus, ultimus assistens uenit ad dextram primi ex aliis prelatis, idem obseruetur in singulis ordinibus infra scriptis. & si inter assistentes sit aliquis protonotarius, uel abbas ille adorabit primus, post Episcopos omnes. post assistentes ueniunt alii Episcopi, postea oratores laici successiue, protonotarii, abbates, pęnitentiarii, subdiaconi apostolici, auditores, clerici cameræ, acoluthi, cubicularii secreti, clerici cerimoniarum, Diaconus: & subdiaconus.capellę, cubicularii extra, secretarii cum aduocatis procuratores ordinum, cantores, capellani assistētes, scutiferi Papæ, caudatarii, & alii omnes, circa finem adorationis, accenduntur candelæ super altare, & credentiam, ac intorticia super cancellum, & Diaconus accipit bursam corporalium super credentia, & corporalia extendit super altare more consueto, deinde finita adoratione accedit ad Crucem, quam reuerenter accipiens nulli faciens reuerentiam reportat ad altare. Cerimoniarius uas accipit, & pecunias ex lance in panicuIo ligatas reponit super altare. Interim i loco ubi corpus Domini positum est, parantur duo thuribula cũ

ſigne, duodecim intorticia, & baldachinum. & ſubdiaconus apoſtolicus capiens Crucẽ Papę præcedentibus ſcutiferis, & officialibus conſuetis procedit ad locum prędictum medius inter duos ceroferarios. ipſum ſequuntur Cardinales in eorum cappis, deinde Papa. Fimbrias cappę pontificię portat primus Epiſcoporum aſſiſtentium. Papam ſequuntur prælati ordine conſueto: celebrans autem conſueuit etiam aliquãdo Papam aſſociare, aliquando uero remanere prope altare. Quando autem Papã aſſociat quod eſt honeſtius, debet ire in paramentis miſſalibus ſolus immediate ante Papam. uel medius inter duos Cardinales ſeniores miniſtris ſuis apud altare manentibus. Cum Papa peruenerit ad locum: ubi reponitur Sacramentum, deponitur ei mitra. Deinde cum uenerit ad locum: ubi eſt ſacramentum, primum genu flectit, & facit orationem, deinde ſacriſta aperit capſulam, & Papa ſtans ſine mitra miniſtrante priore preſbyterorum cardinalium ponit incẽſum in thuribulis per duos acoluthos in cappis coram ſibi oblatis, & cum uno thuribulo genuflexus in ſuperiori gradu altaris incenſat Sacramentum antequam extrahatur ex capſa. Quo incenſato celebrans ſi adeſt, uel diaconus Cardinalis a dextris Papæ aſſiſtens extrahit calicem cum ſacramento de capſula, & dat ad manus Papę: qui illum cum deuotione, & reuerentia capite detecto portat ad altare: ubi officium erat peragendum ordine quo uenerãt. & portantur intorticia per capellanos celebrantis immediate ante Papam & duo thuribula per acoluthos cum cappis, qui continuo incenſant. ſuper Papam autem portatur baldachinum per Epiſcopos aſſiſtentes digniores. cantores interim cum portatur Corpus Domini, cãtãt Vexilla Regis prodeunt. Cum uenerint ad ultimum gradum altaris, celebrãs capit calicẽ de manibus Papę & illum reuerenter ponit ſuper altare, & Papa rurſus incenſat ſacramẽtum, & ad ſedem ſuã reuertitur. Et ibi ſtat detecto capite cũ deuotione uerſus ad ſacramentum. interim intorticia manent accenſa uſque poſt cõmunionem, & ea tenent dicti capellani genu flexi per ordinem uidelicet una pars eorum a cornu dextro. & alia a cornu ſiniſtro altaris. Cum autem ſacramentum poſitum fuerit ſuper altare celebrãs: extrahit Sacramẽtũ de calice, & ponit ſupra patenã, quam diaconus tenet nihil dicens. Diaconus patenã cum Sacrameto offert celebrãti: qui hoſtiã ſacrã ſuper corporalia ponit nihil dicendo. Interim Papa ponit incenſum more conſueto, miniſtrãte preſbytero Cardinali: qui mox ad ſuum locum iter alios Cardinales reuertitur, & cerimoniarius portat thuribulũ celebrãti, qui incẽſat ſacramentum, & altare more ſolito, & nõ incenſatur celebrãs neque Papa: ſed altari incenſato in cornu epiſtolæ ſtãs ſine mitra uerſus ut prædicitur celebrãs lauat manus, deinde uerſus ad mediũ altaris inclinãs ſe dicit. In ſpiritu humilitatis, & in animo cõtrito ſuſcipiamur a te Domine, & ſic fiat ſacrificiũ noſtrum in cõſpectu tuo hodie ut placeat tibi Domine De

us.Deinde uertit se ad populum dicens, Oráte fratres.ut meum ac uestrũ sacrificium acceptabile fiat apud Deum omnipotentem. Tum conuertens se ad altare ommissis omnibus aliis.absolute dicit.Oremus Praeceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati audemus dicere. Pater noster.&c.usq; ad finem.chorus respondet, Sed libera nos a malo.adqđ celebrans postq̃ secrete respondit Amen, continuat in pristino tono absolute dicens.Libera nos Domine.&c. quo dicto celebrans facta prius usq; ad terram reuerentia, Sacramentum in dextram accipit, & eleuat altius q̃ alias fieri solet, ut ab omnibus uideri possit:& statim deponit, diuiditq; in tres partes, quarum unam ultimam mittit in calicem more consueto nihil dicendo, deinde dicit Perceptio Corporis tui Domine Iesu Christe.&c.Panem caelestem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Domine non sum dignus.&c. Tum cõtinuat Corpus Domini nostri.&c. Et hoc dicto signat se cum sacramento, & illud sumit reuerenter: tum nihil dicens sumit uinum, & aquam, cum particula in calice existenti. Interim exportantur intorticia, & extinguntur more solito: deinde in cornu epistolae accipit mitram, & lauat manus more cõsueto. Tum deposita mitra, redit ad medium altaris, ubi dicat Quod ore sumpsimus Domine pura mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum.Quo dicto redit ad faldistorium, reponit omnia paramenta, resumit cappam, & uadit inter alios cardinales ad locum suum. facta oratione cãtores incipiant pro uesperis sine nota añam. Calicẽ salutaris accipiam, & alia pro ut in ordinario. Tum dicetur Magnificat.Papa surgit deposita mitra, & dum replicatur antiphona, resumpta mitra descendit ad faldistorium.& cum dicetur Christus factus. &c. genu flectit sic manens usq; ad finẽ psalmi Miserere.& in fine dicit Orationẽ.Respice.&c. ut in matutinis dictum est.& finitis omnibus reuertitur ad cameram suam eo ordine quo uenit.dignior assistens portat fimbrias cappae Põtificę simul collectas.Cum Papa fuerit in camera, conueniunt Sacrista, subdiaconi apostolici, & clerici cerimoniarum: & diuidunt pecunias in ordinatione Crucis oblatas in tres partes, unam sacristae, aliam subdiaconi, tertiam clerici cerimoniarum accipiant.

De matutinis tenebrarum, quintę, & sextę ferię maioris hebdomadae Cap.LII

In matutinis tenebrosis hoc sero, & in quinta feria praeterita idem seruatur per omnia ut in matutinis quartę feriae superioris diximus, hoc mutato, qđ altare, sedes Papę, & rota capella debent esse nuda.

De indulgentia danda populo: Cap.LIII.

Et notandum qđ si populorum multitudo conuenerit ad urbem hoc tempore deuotionis gratia, consueuerunt Pontifices anteq̃ uadãt ad missam de mane, & similiter in die anteq̃ uadant ad matutinas tenebrosas ex

ire ad locum benedictionis publice cum pluuiali rubro, & mitra simplici bus, & populo benedicere, Cardinalibus, prelatis, & aliis officialibus in habitu consueto capellæ euntibus. Et si hoc debet fieri: locus ille paratur per aliquot horas ante: ut populus intelligat Pontificem daturum esse benedictionem. post benedictionem Papa reuersus ad cameram, & dimissis sacris uestibus cum cappa, & mitra plana ad missas. uespere autem cum cappa, & sine mitra cum tempus sibi uidebitur uadit ad capellam ad matutinas ut supra.

De officio diei ueneris Papa celebrante. Cap. LIIII

Si in parasceue Papa uoluerit ipsemet celebrare, quod antiquitus Romani Pontifices, & nostris etiam diebus Nicolaus quintus facere consueuerunt: hic ordo seruabitur. Parantur duæ credentiæ more solito, sed non cum pompa: nam i credétia Pape non erunt nisi uasa necessaria ad sacrificium. alia ad ornatum non ponũtur. Et capella tota nuda, sedes nudæ, altare nudum, & sine aliquo ornamento.

Hora competenti Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, stola, cappa rubra Cardinalari, & mitra alba simplici more solito exit ad ecclesiam. orat ante altare. accedit ad sedem: ubi consueuit accipere paramenta, & nunq̃ hac die ascendit ad sedem eminentem nisi in fine ad uesperas. Cum aliquantulum quieuerit sedens surgit sine mitra, nulla enim fit hodie reuerentia, nullæ osculationes, & uersus ad altare sub silentio dicit Pater noster, & mox cantores legunt Nonam. Pontifex, ut illi incipiunt, sedet. Interim Diaconus Euangelium dicturus, & Subdiaconus capiũt paramenta omnia sibi opportuna præter manipulum, & planetam, & in albis parant Pontificem cum est tempus. similiter Subdiaconi, auditores clerici capellæ, & acoluthi capiunt superpellicia. Pontifex non dicit Quam dilecta & cætera: quia non utitur sandaliis, sed in tempore uadit ad faldistorium ante altare, & dum dicitur in fine none. Christus factus é &c. genu flectit sine mitra usq; in finem, & dicit orationem Respice quę sumus genu flexus. Deinde reuertitur ad sedem prędictam. Deponit mitram, & cappam: lauatq; manus cerimoniis consuetis, & prior presbyterorum cardinalium seruit pro assistente. Deinde per Diaconum, & Subdiaconum paratur cõsuetis paramentis exceptis sandaliis, subcinctorio, fauone, & chirothecis: quibus hodie non utitur: & ad paramenta dicuntur orationes consuetæ. pontifex & omnes alii utuntur paramentis nigri coloris. cum Papa incipit parari: Cardinales & omnes alii prælati capiunt paramenta sibi conuenientia. Episcopi pluuialia, presbyteri & Diaconi planetas ante pectus. Pontifex accepto pallio cum spinulis, & mitra simplici & annulo pontificali sedet aliquantulum, & Diaconus ac sub

diaconus ministri accipiunt manipulum & planetam. Et tunc præcedente alio Subdiacono cum Cruce inter duos ceroferarios cum candelis extinctis, & sine incenso Papa ordine consueto accedit ad altare: sed tres presbyteri non procedunt obuiam Papæ apud altare. abstrahitur ei mitra a Diacono Euangelii: & Papa genu flexus ac procumbens super nudum faldistorium diutius orat: & similiter omnes alii genu flexi orãt. Interim extenditur super nudum altare a sacrista & cerimoniariis mappula munda alba. Finita oratione surgit pontifex, osculatur altare, deinde cũ mitra sedet super nudam cathedram positam in cornu sinistro id est Epistolę, ita ut faciem uertat ad dextrum cornu Euangelii: presbyter Cardinalis assistens sedet super gradum primum ad pedes Papæ, & post eũ tres Diaconi: in quorum medio sedet: qui Euangelium est lecturus. Subdiaconus est in gradu inferiori ad pedes Diaconi Euangelii. Assistentes episcopi super gradus, & in terra post Papam alii in loco consueto. omnibus consedentibus unus ex auditoribus factis reuerentiis altari, & Papę accedit ad locum: ubi dicitur Epistola: & ibi librum sibi tenens dicit primam prophetiam sine titulo, & in fine non osculatur pedem Pontificis, sed dato libro uni ex ministris, factisq; solitis reuerentiis reuertitur ad locum suum. Finita prima prophetia dum cantatur tractus Papa legit ipsam prophetiam ministrantibus librum Episcopis assistentibus: sed sine candela accensa. post tractum surgit Pontifex, & omnes alii. ammouetur cathedra, & stans Pontifex sine mitra in cornu epistolæ dicit. Oremus. Et Diaconus a dextris dicit Flectamus genua, & mox Diaconus a sinistris Leuate, & omnes surgunt, & Pontifex dicit orationem. Subdiaconus interim dimittit planetam, & uadit cum libro ante pectus ad locum consuetum: ubi finita oratione legit Epistolam more solito. illa finita non osculatur pedem Pontificis, sed reassumpta planeta redit ad locum suum, & Papa legit Epistolam, & Tractum ministrantibus librum assistentibus: ut supra. Cõsueuit antiquis temporibus: ut legi: Diaconus Cardinalis Euangelii cantare passionem, & etiam partem quę dicitur in tono Euangelii: quod si facere uoluerit Diaconus: ipse circa finem tractus exuit planeta, & planetam accipiet super humerum sinistrum in modum stolę, & assumpto libro euangeliorum ante pectus factis reuerentiis illum ponet super altare, & genu flexus dicet orationem Munda cor meum. Surgens deinde accipit librum, & factis reuerentiis, sine benedictione, incenso aut luminaribus accedit ad pulpitum, ubi lecturus est passiõem in loco consueto. Subdiaconus Epistolę stat post pulpitum, & duo acoluthi iuxta eum. & sic finito tractu Diaconus incipit: Passio &c̃. Et cum peruentum fuerit ad locum, qui legitur in tono Euangelii: non petita absolutione absolute: prosequitur Euangelium In anti

quis tamen libris inuenio: quod ad hanc partem euangelii hodie & aliis tribus diebus quando legitur Passio portantur luminaria: quę lecto euangelio extinguntur hodie, & incensum. & etiam rubrica communis hoc innuit. In eo tamen tempore seruatum est, ut supra diximus.

Si autem Diaconus non cantabit passionem: nunc tres cantores habitu, & ordine in missa superiori prędicto cantabunt passionem, & circa finem Diaconus Euangelii exuet planetam, & plicatam super humerum sinistrum accipiet: ponet librum super Altare: genu flexus dicet Munda cor meum. &c. Et illo reassumpto ibit ad pulpitum cum Subdiacono, & Acoluthis ut supra diximus. Pontifex dum incipitur passio, surgit, & deposita mitra stans legit & ipse passionem secrete ex libro super Altare posito in cornu Epistolæ uersus aliquantulum ad legentes passionem, Finita passione sedebit quousq; incipiatur Euangelium. tunc surget, & stabit ut supra usq; in finem, tunc iterum sedebit, nec osculabitur librum, neq; incensabitur. Diaconus finito euangelio, & alii qui secum erant, factis reuerentiis reuertuntur ad loca sua. Qui autem est facturus sermonem si est prælatus cum pluuiali nigro, & alba mitra, si alius cum habitu alias consueto accedit ad Pontificem, & genu flexus petit indulgentias populo publicandas, & non benedictionem. Deinde ascendit pulpitum, & facit sermonem suum. & Pontifex sedet in cornu epistolæ uersus ad prędicantem, reliqui sedebunt ut supradiximus. finito sermone prædicator statim pronunciabit indulgentias a summo Pontifice concessas, non fit confessio, neq; datur benedictio sed mox surgit Põtifex, amouetur cathedra, deponit mitram, & stans in dicto cornu ex libro supra altare stante cantat Orationes. Oremus dilectissimi. &c. ut in ordinario, & Diaconi cantant flectamus genua Leuate. hoc ordine ad primam orationem prior Diaconorum, id est qui dixit euangelium, (nã ad eum spectat Pontifici ministrare,) dicit flectamus genua. & secundus dicit leuate ad secundam orationem, secundus Diaconus idest qui assistit a dextris dicit Flectamus genua, & tertius qui a sinistris dicit Leuate, ad tertiam orationem, tertius dicit Flectamus genua, & primus dicit Leuate, ad quartam primus dicit Flectamus, & secundus, Leuate. & sic per circulum usq; in finem pro iudeis non dicitur Flectamus: quorum impietatẽ exhorrescens ecclesia pro illis orans non genu flectit: quia hodie ipsi illudebant Saluatori nostro genua ante illum flectentes. finitis orationibus, Pontifex deposito pallio super altare, exuit planetã & expectat in angulo posteriori cornu epistolę. Sacrista capiens Crucem ex altari illam reuerenter portat ad manus Diaconi, qui illam dat ad manus pontificis. Pontifex Crucem detegit, imponit, & adorat iisdem cerimoniis quas supra scripsimus. Papa facta oratione reuersus ad cathedrã

suam quę ponitur ei ad cornu epistolę, reassumit calciamenta sua omnia: & sedens legit improperia: quæ a choro cantantur. Interim Cardinales pręlati, & alii omnes ordine superius dicto Crucem adorant. Diaconus autem euangelii, ut Crucem adorauit, simul cum subdiacono uadit ad credentiam Papæ: & ibi ambo lauāt manus: deinde reuersi ad altare explicant super illud mappulam sericeam, & subdiaconus cum suo paniculo circa collum ex credentia Sacristę portat corporalia tantum cum purificatorio, quę Diaconus explicat super altare. Deinde reuertitur ad Pontificem. qui finita adoratione Crucis lauat manus consuetis cerimoniis cum mitra: & mox illa deposita reassumit planetā, & mitram per manus Diaconi. Crux uero per Sacristam reponitur super altare. Et accenduntur luminaria, Pontifex imposito incenso in thuribulo ministrante primo presbytero Cardinali, assistente supplicabundus uadit ad locum ubi reconditum est Sacramentum. quod reportat ad altare cerimoniis supradictis: nisi qđ hic omnes habent paramenta, & omnia alia seruantur, quę superius & in ordinario dicta sunt. Papa communicat in altari solus, & non sugit uinum cum calamo, sed de calice bibit. Notandum tamen qđ ante Ioannem. xxii. Diaconus portabat ad altare Sacramētum. quod etiam cōmunis rubrica habet: post illa tempora Pontifex celebrās illud reportat & melius. Aduertendum tamen qđ hodie nullus incensatur neq; Papa neq; alius, nisi solum Sacramentum. Sacrista in tempore cum acolutho calice, ampullis, patenis uadit ad credētiam Papę. et more solito mundat omnia, & mandat fieri pręgustationes per credentiarios, & portat uinum, & aquam primo, & post cum uasis suis superior pręsbyterorum Cardinalium īfundit uinum super digitos Papę cum purificat, quod alias facit prior: communione facta pontifex in cornu altaris cum mitra lauat manus solitis cerimoniis. Deinde deposito pallio super altare ascendit sedem eminentem nudam, ubi depositis sacris uestibus, induit cappam purpuream, & cum mitra simplici sedet. Interim omnes alii deponunt paramenta. Et mox a cantoribus leguntur uespere. Et in fine Pontifex descendit ad faldistorium, & genu flectit cum dicitur Christus factus est. &c. Et post Miserere dicit Orationem Respice quæsumus Domine. &c.

Q đ Papa hac die non sedet in sede in camera. Cap. LV

Et nota qđ hac die secundum ántiquas cerimonias Papa in camera sua non consueuit sedere super sedes: sed super scabella. & Cardinales fi-

nito officio, & deducto Pontifice ad cameram descendit sine confabulatione aliqua.

De officio ueneris Sancti Papa absente. Cap.LVI

Si Papa hac die absens erit: Cardinalis officium peracturus tempore cõgruo ad capellam ueniens capit sacras uestes, ut superius diximus, & cum alii Cardinales conuenerint ad altare: procedit cum ministris consuetis, & mitra in capite: Et facta reuerentia Cardinalibus conuersus ad altare deponit mitram: & genu flectit procumbens super scabellum nudum cum puluino ante altare positum. Et ibi prolixius orat. tum surgens ascendit ad altare, & illud tantum osculatur. Deinde reassumpta mitra uadit ad faldistorium. & in officio proceditur ut supradictum est usq; ad finitam passionem, & euangelium. Tunc habiturus sermonem accedit ante Cardinalem. petit indulgentias, & ascendit pulpitum. Reliqua seruantur, ut prius, usq; ad denudationem, & depositionem Crucis: qua in loco parato posita reuertitur ad faldistorium, ubi detractis sibi calciamentis uadit sine ministris ad adorandam Crucem, & cum eo ad sinistrã primus Cardinalis qui secum adoret, deinde alii cardinales, & alii ordine supradicto. Cruce adorata Cardinalis reuertitur ad faldistorium, ubi calciamenta sibi reponuntur, ac planeta, & mitra. sic sedet usq; ad finem adorationis. Papa ante tempus consueuit mittere celebranti eandem pecuniã quã pręsens solet offerre, & ill pro se offerat. Finita adoratione subdiaconus capellæ indutus planeta plicata accepit Crucem: quam pręcedentem scutiferi Papæ officiales, & cantores ut moris est: Sequuntur diaconi, presbyteri, Episcopi, Cardinales, deinde celebrãs cũ mitra medius inter diaconum a sinistris, & suum assistentem a dextris sequentibus ipsum omnibus capellanis suis superpellicis indutis, & aliis pręlatis suo ordine. cum celebrans peruenit ad locum, in quo corpus Domini repositum est: deponit mitram, & procedit ante locum, & genu flectit. tum diaconus aperit capsulam, & Cardinalis surgens incensat, ut supra dictum est Sacramẽtum, & illud in calice conditum a diacono deuote accipit, & sericea mappula, quæ a collo ei dependet, honeste coopertum sine mitra defert ad capellam ordine quo, ,uenerunt cãtoribus cantantibus Vexilla Regis prodeunt. &c. ante Cardinalem, qui facit officium. Immediate procedunt capellani præfati intorticia deferentes, & cerimoniarius, qui continuo incensat Sacramentum. cum peruenerit ad altare celebrans imponit calicem super corporalia. & iterum incensat, ut prius, alia omnia fiunt ut supra. Et dicto Christus factus est. &c, & Miserere pro uesperis, ipse qui fecit officium cum cappa sua inter alios Cardinales in loco suo genu flexus dicit orationem Respice. &c. Qua dicta omnes ad sua loca reuertuntur.

De sabbato sancto Papa presente. Cap.LVII

Sabbato Sancto paretur capella more consueto, & Altare, ac sedes Papæ ornentur palliis duplicibus intus albo, & uiolacco exterius. pare retur etiam cereus pascalis, qui ponatur in loco conuenienti ante faciem Pontificis: & iuxta cereum ponatur unum pulpitum albo panno aureo coopertũ. hora competenti Cardinalis celebraturus uenit ad capellam, & more solito induitur sandalis, & aliis paramentis usq; ad dalmaticam inclusiue: deinde capit pluuiale uiolaceum. & stans in cornu epistolæ uersus ad altare. & libro super altari posito benedicit nouum ignem in aliquo uase sibi oblatum, & incensum ponendum in cereo. & imponat ex nauicula incensum in thuribulo ministrante Diacono, & subdiacono albis tantum indutus, deinde aspergit ignem nouum, & incensum, & ea postea incensat. tum reuertitur ad faldistorium suum, ubi deposito pluuiali accipit chirothecas, planetam uiolaceam, mitram albam simplicem, annulum Pontificalem, & sedet in faldistorio suo. Papa deinde uenit ad capellam indutus amictu, alba, cingulo, stola uiolacea, cum pluuiali rubro, & mitra simplicibus. Et facta oratione in faldistorio ante altare ascendit ad sedem: ubi fit ei reuerentia a cardinalibus. Et cum accedit primus presbyter cardinalis, accedit etiam cerimoniarius cum thuribulo. & Papa imponit incensum more solito: cum quo incenso itur ad paruam capellã, uel extra locum: ubi fit capella hoc modo. primo ꝓcedit cerimoniarius, quem sequuntur capellani duo celebrantis: quorum alter a sinistris nihil tunc defert: alter uero a dextris in dextra thuribulum, & in sinistra nauiculam portat cum incenso, & illos subdiaconus capellæ omnibus paramentis indutus, in quibus debet in altari ministrare portans crucem: cuius imaginem ante se uertit. sequuntur ipsum Diaconus dalmatica alba, indutus. & quatuor capellani celebrantis. sic uadunt ad capellam paruam, uel ad locum deputatum: ubi Diaconus accipit arundinem cum tribus candelis in summitate illius ibi paratam, & reuertuntur ad capellam Papæ hoc ordine. præcedit thuriferarius cum socio portante in quodam uase quinq; illa magna grana incensi benedicti: quos sequitur subdiaconus cum Cruce, & illum Diaconus cum arundine, ad cuius sinistram stat cerimoniarius candelam paruam accensam de nouo igne in manu portans, quem sequuntur alii quatuor capellani prædicti. Cum peruenerint intra portam capellę inclinat arundinem Diaconus, & cerimoniarius accẽdit unam ex illis tribus candelis desuper positis, & ille eleuans arũdinem genu flectit, similiter & omnes alii cum eo, & cantat ipse solus Lumen Christi, quod dum dicit: Papa & celebrans cum mitris: ac omnes alii: qui sedebunt, surgunt, & manent sic erecti quousq; tertio id dictum fuerit, Cantores respondent Deo gratias. Procedunt deindę

intra portam cancelli, & ibi reuersus accenditur alia candela, & intrant cancellum cum cruce ubi altius dicitur per Diaconũ. Lumẽ Christi, & rñdetur ut supra, tertio procedunt ante Papam, & altare, ubi accenditur tertia candela, & ibi genu flexus Diaconus uersus ad altare, iterum altius dicit Lumen Christi: respondent cantores, ut supra. Deinde in eodem loco diaconus dat arundinem uni ex illis quatuor capellanis cum sequentibus qui ibidem cum subdiacono Crucem tenente, ac thuriferario, & aliis capellanis expectant. Diaconus uero accipit librum euangeliorum, & ante infimum gradum sedis Papæ genu flexus petit benedictionem a Papa, cerimoniario tantum ipsum comitãte. qua habita accedit ad pulpitum: ponit librum super illud, quem deinde incensat, ut fit in euangelio. A dextris Diaconi stent subdiaconus cum Cruce, & thuriferarius: a sinistris uero ille capellanus cum arũdine, & alius capellanus tenens in ua se quinq; grana incensi benedicti figenda in cereum. Tunc diaconus uersa facie ad Papam cantat. Exultet iam. &c. Quo incepto deponitur mitra Papa. Et surgunt omnes ut ad euangelium stantes usq; in huius igitur. &c. Tunc dimisso cantu per diaconum cerimoniarius porrigit ei unam candelam accensam, cum qua Diaconus accendet illa quinq; grana incensi, & infigit unam post alium in cereum in modum Crucis, ita ut Crux uersa sit ad põtificem: deinde prosequitur cantum suum usq; ad qui licet sit dimissus. tũc interim cantu dimisso Diaconus accipit arũdinem, & accendit cereum, deinde cantum suum prosequitur usq; ad finem. Quo finito reuertitur ad altare quilibet ad locum suum: ubi Diaconus exuitur dalmatica, & capit planetam uiolaceam plicatam ante pectus. Interim clerici capellæ ponant pulpitum nudum in medio capellæ uersum ad medium altaris prout in matutinis noctis Natalis Domini poni solet: & super illud librum epistolarum, ex quo cantantur prophetiæ, faldistorium ponatur ad cornu epistolę altaris super quo sedet celebrans uersus ad cornu euãgelii. Tunc Cerimoniarius conducit cum debitis reuerentiis unum ex cantoribus superpellicio indutum ad pulpitum prædictum, qui facta reuerentia altari, & Papæ dicit prophetiam sine titulo. Deinde factis reuerentiis osculatur pedem Pontificis, & redit ad locum suum. celebrans uero finita prophetia ammoto faldistorio cãtat orationem pro ut in ordinario, eodem modo cãtẽtur alię undecim prophetię p cãtores. finita duodecima prophetia, & orõne i qua nõ dicitur flectamus genua, bñ tñ dicit oremus, Papa descẽdit ad faldistoriũ, supra quod pcũbit cũ mitra retinẽs illã p totã litaniã. celebrãs uero deposita mitra, & planeta associatus a diacono, & subdiacono uadit ad scabellum ad sinistram partem: super qđ similiter procumbit: & duo ex cantoribus cãtãt litanias prout in libro genu flexi ante scabellũ positũ post Pontificẽ in medio capellæ, sup qđ librũ tenẽt: cũ puẽtũ fuerit ad peccatores te rogamus. &c. Papa surgit, deponit mitrã

& pluuiale uiolaceum, & accipit album preciosum & celebrans cum ministris reuertitur ad faldistorium, ubi deponit uiolacea paramenta, & accipit alba. idem faciunt ministri. forerii deponunt ab alrari & sede Papę palia uiolacea, & dimittunt alba. accenduntur tunc etiam luminaria super altare, & credētia, & in torticia super cācellum, & deponitur per clericos capellæ uelum ante imagines super altare, & palium ante altare. Interim cantores prosequuntur litaniam: qua finita statim cantat Kyrie eleison promissa, & illud reiterant, quousq; Papa dixerit confessionem cū celebrante, & redierit ad sedem, & fuerit incensatum altare, & Papa cum Cardinalibus dixerit: Kyrie eleison: Cum primum litania est finita, & Papa acceperit pluuiale, celebrans accedit ad sinistram Papæ, & simul faciunt confessionem, ut moris est. deinde Papa ascendit ad sedem suā, & ministrante priore presbyterorum Cardinalium nauiculam imponit incensum in thuribulo, celebrās uero ascēdit ad altare, osculatur illud & librū ut moris est. & accepto thuribulo incēsat altare more consueto. deinde incensatur ipse, & Papa. Interim Cardinales faciunt circulum ante Papam & dicunt cum eo. Kyrie eleison. Quibus completis cantores finiunt Kyrie eleison, & celebrans ante faldistorium cantat Gloria in excelsis Deo. Et statim pulsantur campanę palatii, & alię omnes per urbem. Dicitur deinde Pax uobis: & una oratio tantum. Subdiaconus dicit epistolam, cum ea finita dicturus sit Alleluia. Finita epistola postq̄ subdiaconus qui dixit eam osculatus est pedem Papę, subdiaconus apostolicus, qui opportuno tempore paramenta omnia, ac si epistolam lecturus esset, in camera Sacristę, uel alio loco idoneo acceperat, procedens ante gradum ultimum solii Papę facta debita reuerentia, stans dicit alta uoce uersus ad Papam, Pater sancte annuncio uobis gaudium magnum, quod est alleluia. Et tūc deposita mitra surgit: & cantat Alleluia a tertio semper uocem eleuando prout in ordinario. Pontifice uero interim cum mitra stante Consueuit tamen Sixtus quartus stans sine mitra cantare primum Alleluia post q̄ Subdiaconus apostolicus illud nunciauerat. Secūdo et tertio celebrans cātabat, qđ quātū couenniat alii iudicēt. deinde dicit̄ tractus. Laudate dominum omnes gentes. quo incepto diaconus accedit cum libro ad altare & alia facit more cōsueto. ad euāgelium portatur thuribulum sine luminaribus, tamē duo capellani celebrantis sequētes thuriferariū loco ceroferariorū ipsum associāt. post euāgeliū nō dicit Credo, neq; offertoriū sed cātū Dn̄s uobiscum, & oremus, & alia dicūtur prout in ordinario. oblata incēsantur, similiter Papa, & alii oēs ac proceditur in missa more cōsueto usq; ad cōmunionē: Pax Dn̄i dicitur, Agnus dei non dicitur ꝓpterea Cardinales nō ueniūt ad circulū, & Pacis osculū nō datur, sed oēs orationes dicūtur, pro ut in missali usq; ad cōmunionē exclusiue. facta cōmuniōe ꝑ celebrātē, & eo purificato cātat̄ a cantoribus alleluia ter: psalmus

Laudate &c. prout in ordinario pro uesperis. Interim celebrans accedit ad cornu epistolæ: ubi accepta mitra lauat manus: deinde illa deposita stans ibidem uersus ad altare legit Vesperas. cum cantatur antiphona ad Magnificat, cerimoniarius accedit ad Papam cum thuribulo: qui ministrante presbytero cardinali imponit incensum, & celebrans incensat altare. incensator ipse celebrans, Papa, & omnes alii per diaconum capellæ ordine consueto. Replicata post Magnificat Antiphona celebrans stans in medio altaris uersus ad populum dicit. Dominus uobiscum: deinde ante librum oremus: & orationem, Qua finita diaconus dicit. Ite missa est, cum duplici alleluya, & Papa dat benedictionem & indulgentias, quas denunciat celebrans, & non fit sermo. Notandum qđ fel. re. Sixtus Papa quartus ordinauit, qđ Cardinales dicerent prophetias supradictas. primam iunior Cardinalis siue diaconus esset, siue presbyter. aliam sequens. & sic de aliis continue gradatim ascendendo usq; ad nonam inclusiue, decimā Cardinalis assistēs a sinistris. undecimā a dextris assistēs: duodecimā dixit Sanctitas sua. & hæc ordinatio fuit tēpore suo obseruata postea demissa: quia non uidebatur dignitati apostolicę conueni re, ac quadrare cerimoniis papalibus, & debitis.

De habitu Papæ. Cap. LVIII

Hoc mane Sanctissimus Dominus noster finita missa, & dimissis in camera papagalli paramentis pdictis accipit caputium, & birretum alba: quibus utitur, deinde usq; ad sabbatum in albis inclusiue, & eisdem diebus Pascalibus non utitur aliquo habitu rubeo, sed albo tantum, Et similiter, si uti uellet mantello coloris albi, uteretur his diebus, & non alterius coloris.

De sabbato sancto Papa absente. Cap. LIX

Si autem Papa huius diei officio non interesset: cantores legunt omnes duodecim prophetias ante pulpitum, ut supra positum, Quibus finitis celebrans deposita planeta, reassumpta mitra associantibus ipsum diacono, & subdiacono uadit ad scabellum cum cussino sibi paratum, ubi Papa confessionem facere solet, ubi genu flectit cum mitra quo usq; dicatur Peccatores: tūc surgit, & uadit ad faldistoriū, deponit paramenta uiolacea, & capit alba, & mitram preciosam. finita letania accedit ad confessionem, cātores incipiunt kyrie eleison, ac alia fiant, ut supradictū est. subdiaconus apostolicus non paratur, nec annunciat alleluia. sed finita epistola postq̄ subdiaconus eius manū osculatus fuerit surgit celebrās deposita mitra uersus ad altare ante faldistoriū stans cātet alleluia ter ut supra dictum est, cātoribus totiens idem respondentibus. alia omnia fiāt ut supra, & non fit sermo.

De sabbato sancto Papa celebrāte. Cap. LX.

Si in hac die Sabbati sancti Papa uoluerit personaliter celebrare, his

ordo seruabitur. primo ignis nouus bñdicetur apud altáre: in quo Papa ẽ celebraturus a iuniori presbytero Cardinali amictu, alba, cingulo, stola, & pluuiali uiolaceo induto, & simul incensum in cereo affigendum ordine superius denotato, & hoc anteq̃ Pontifex ueniat ad Ecclesiam. hora competenti Papa indutus: ut superius dictum est, uenit ad capellam præcedente Cruce more consueto sine processione, tamen orat ante altare. ascendit sedem eminentem, & fit ei reuerẽtia a Cardinalibus cum cappis laneis: imponit incensum per acoluthum sibi delatum ministrãte presbytero Cardinali. Et Diaconus Cardinalis Euãgelium, & Subdiaconus Apostolicus epistolam dicturi parati cum dalmaticis, & tunicellis albis, & aliis ornamẽtis accedũt: & Subdiaconus quidem capit crucem papalem, & præcedẽte thuriferario incipit iter extra capellam. Diaconus uero inclinatus ante Põtificem dicit. Iube Domne benedicere. Et Papa Dominus sit ĩ corde tuo &c̃. Et mox Subdiaconus sequitur, & post eum quatuor alii acoluthi: quorum unus portat bacile cum quinq; granis incẽsi figẽdis in cereo. cum peruenerint extra capellam in loco præparato, Diaconus accipit arundinem cum tribus cãdelis, & intrans capellam tertio genu flectit dicens. Lumen Christi: ut superius dictum est, & tandem tradita arũdine uni ex acoluthis accedit ad pulpitum supra quod positus est liber Euãgeliorum. Incensat & incipit. Exultet iam angelica &c̃. pro benedictione cerei Diaconus, & Subdiaconus deponunt Dalmaticam, & tunicellam albas, & Pontifex surgens sine mitra secrete dicit. Pater noster pro nona, & cãtores legunt nonam, & in fine Pontifex uadit ad faldistorium, & procumbit: dum dicitur Christus factus est pro nobis obediens &c. Et dicit Orationem. Respice quæsumus Domine &c̃. Interim uero Subdiaconi, Auditores, clerici camere, ac acolithi omnes alii capiunt superpellicia, & Põtifex finita oratiõe surgit, & uadit ad sedem: ubi cõsueuit accipere paramẽta. sedet. accipit sãdalia. dicit psalmus. Quã dilecta, & alias oratiões cõsuetas. lauat manus, & paratur omnibus ornamẽtis pontificalibus uiolaceis pallio, & mitra simplici a Diacono, & Subdiacono in albis existẽtibus. & dum Papa accipit planetam Cardinales, & alii prælati omnes capiũt paramẽta sibi cõuenientia uiolacei coloris. Diaconus, & Subdiaconus iduto Põtifice accipiũt planetas ante pectus plicatas, & manipulum. prior presbyterorum Cardinalium assistit põtifici cum pluuiali uiolaceo. Sãdalia tamẽ Papæ erunt alba cum perlis: quia illa nõ mutat, & similiter subcinctorium, & stola. Tũc Papa cũ p̃sbytero Cardiali, & Diaconibus assistẽtibus, & cũ Diacono, & Subdiacono ministris nõ tñ processionalr accedit ad altare, & tres p̃sbyteri Cardinales nõ ueniũt obuiã. ascẽdit ad altare, & sine mitra illud osculatur, deinde reassumpta mitra ascẽdit ad sedẽ eminẽtẽ, & ibi sedẽs aliquãtulum quiescit, si autem non esset ibi sedes ad partem: ubi accipiat paramenta

poterit illa recipere in sede consueta, & inde descendere ad altare, & rursus illuc redire. Si uero Diaconus Cardinalis Euangelium dicturus non sit dispositus cantare Lumen Christi, & facere benedictionem cerei: poterit id fieri non icompetenter per Diaconum capellæ sicut passio cantatur per alium q̃ per Diaconum ordinarium, & maxime cum Papa tunc nõ sit indutus missalibus indumentis. Pontifice igitur in sua sede Diacono Euangelii apud altare, & aliis omnibus in locis solitis consedentibus unus acoluthorum cum superpellicio surgẽs uadit ad pulpitum nondum positum contra cornu Epistolæ sub presbyterio: & sine titulo cantat primam prophetiam. In pricipio creauit Deus &c̃. Et illa finita si placet domino nostro eadem cantatur græce secundum Iacobum Gaietanum, & secũdum Petrum Ainelii Episcopum Senogallieñ. & alios, qui scripserũt de cerimoniis. Legi etiam apud aliquos maiores nostros coram Pontifice omnes duodecim lectiones latine, & grece legi consueuisse, Sed posteriores de prima tantum fecerunt mentionem. Finita lectiõe accedit ad osculum pedis Papę, & papa surgens sine mitra dicit oremus, Diaconus a dextris flectamus genua, & Diaconus a sinistris leuate. Deinde Papa prosequitur orationem. Alię lectiones, siue prophetię simili modo dicuntur per acoluthos, & per capellanos Papæ, id est per auditores. & Diaconi assistentes alternatim dicunt. Flectamus genua, & a dextris leuate. & sic deinceps. Finitis duodecim lectionibus Papa descendit ante altare, depõit pallium & planetam, & cum mitra procumbit super faldistorium, dum dicitur Litania. Alii autem cardinales prælati procumbunt apud sedes suas & sine mitra, Subdiaconus autem non epistolæ aliquãtulum retro Papam a dextris contra cornu epistolæ genu flexus ante scabellum supra q̄ librum tenet, cantat Litaniam, & chorus respondet replicando eadẽ quę ille dicit. Cum peruentum est ad peccatores surgit Papa cum suis assistentibus, & ministris: & uadit ad sedem: ubi accipere cõsueuit paramẽta. Diaconus, & Subdiaconus dimissis planetis accipiunt albas tunicas, & Papam exuunt uiolaceis: & induunt albis paramẽtis, & omnes Cardinales, & prę lati accipiũt paramenta alba. & altare: & sedes Papę ornãtur albis palliis, & accendũtur luminaria super altare. Interim Subdiaconus alius prosequitur Litaniam usq; in finem. Et cantores illa finita cantant Kyrie eleison quousq; Papa fuerit in sede eminenti ad cantãdum Gloria. Papa autem assumptis preciosis ornamentis, & posito incẽso in thuribulo Cruce præcedẽte processionaliter procedit ad altare. osculatur altare, & librum Euangeliorum incensat: incẽsatur: recipit tres Diacones ad osculum ex more, & ascendit ad sedem eminentem: ubi dicto Kyrie eleison nouies cãtat Gloria in excelsis Deo. pulsantur campanæ prosequitur & in terra, Deinde Pax uobis, & orationem, & Subdiaconus deinde dicit epistolam more cõsueto. Finita epistola Subdiaconus dimisso libro in manibus

nibus cerimoniarii immediate accedens ante solium Pontificis stans infra gradus uoce submissa dicit Pater sancte annũcio uobis gaudium magnum, qđ est alleluia, & mox ascendens osculatur eius pedem: & accedens unus ex auditoribus prçintonat Papç Alleluia. qui surgens sine mitra tertio cantat Alleluia, ut in ordinario: deinde sedet. & cantatur Alleluia, & uersiculi, & euangelium, ad quod nõ portantur luminaria, sed incensum tantum: & petitur benedictio, & osculatur liber. Papa non dicit offertorium, sed dicto Dominus uobiscum lauat manus, descendit ad altare. & procedit in missa ut alias, usq; ad finem communionis. Agnus Dei non dicitur: nec Pax datur. Dicit tamen Papa illam Orationem. Domine Iesu Christe, qui dixisti apostolis tuis pacem. &c. & illa dicta mox ascẽdit ad sedem eminentem, & ibi communicat, & sugit sanguinem cum calamo more consueto, sed non recipit ad osculum oris diaconum, aut alios post cõmunionem. facta purificatione sedet: lauat manus, & chorus incipit Alleluia pro uesperis. Pontifex in sede permanet, & ad Magnificat subdiaconus prçintonat ei Antiphonam: deinde sedet cum mitra, imponit incensum: & cum incipitur Magnificat, descendit: incensat altare: reuertitur ad sedem: incensatur ipse, & alii more consueto. ipse stans sine mitra: expectat finem deinde cum repetitur Aña. sedet: & circa finem descẽdit ad altare: Dicit Dominus uobiscum: & Orationem, & Diaconus Ite missa est Alleuia Alleuia. datut benedictio. publicantur indulgẽtię, & est finis, deponuntur paramenta in capella ut alias.

SECTIO SECVNDA

De festo Resurrectionis Domini Papa celebrante. Cap. I.

IN festo paschatis resurrectiõis saluatoris Dñi nñi Iesu Xpi i quo est mutatio capparum Papa indutus pluuiali albo, & mitra preciosis ministrante priore pr̃sbyterorum etiam parato nauiculam & acolutho thuribulum, imponit incensum. deinde supplicatione præeunte uenit ad ecclesiam sub baldachino, quod oratores portant uel nobiles Cardinales, & p̃lati oẽs sunt parati paramẽtis albis cõuenientibus & officiales oẽs i albis ut moris ẽ. Cardiales duo diacõi assistẽtes portãt fimbrias pluuialis Papę, & nobilior urbis caudã. Cũ peruenerit ad ecclesiã, Papa facta Oratione super faldistorio uadit ad sedem, ubi parari debet, & fit ei reuerentia a Cardinalibus, & omnibus prælatis paratis more solito, finita reuerentia Papa deposita mitra surgit, & stans uersus ad altare dicit, secrete Pater noster: Tũ in cãtu Deus in adiutoriũ. &c. & stat quousq; psalmus incipiatur. quo incepto sedens accipit mitram, & accedunt Episcopi assistentes cum libro dicendo. Quam dilecta. &c. & subdiaconus cum

sandalis:quem sequūtur acoluthi pro tenēdis fimbriis. & Papa dicit psal mum, & induitur sandalis more consueto. Dicta per cantores Antiphona Hæc dies.&c Papa deposita mitra surgit. Dicit Dominus uobiscum. & cantores dicunt Benedicamus Domino. Tum Papa sedens lauat manus, & paratus omnibus paramentis uenit ad confessionem supplicabūdus, & omnia alia fiunt pro ut supra in die Natiuitatis Domini notatum est, usq; ad Credo in unū Deū. in quo dicto Et homo factus est, subdiaconus portat ad altare cristallinum cum multis hostiis paruis consecrandis pro communione populi patena coopertum, & desuper bursam cum corporalibus, hostiariam cum hostiis, & purificatorium: quæ omnia Diaconus accipiens ponit super altare in cornu epistolæ, deinde sacrista uadit ad aliam credentiam pro lauandis calice papæ, & ampullis, & alia fiunt more consueto. Diaconus Cardinalis ponit dictum calicem cristallinum cum hostiis paruis super corporalia in medio ante Crucem. Ita ut non impediat incensationem calicis, & hostiæ, sed qđ inter ambos calices sit competens distantia. Cum dicetur per papam Suscipe Sancte pater omnipotens ęterne Deus, &c. calix Hostiarum discooperitur, & eleuatur aliquantulum per Diaconum, & eo dicto per eū recooperitur cum patena, & reponitur, cum Papa dicit Per omnia secula seculorū, ante pręfationem uel parum ante duo Diaconi cardinales iuniores prætęr illos, qui assistunt Papę, uel si diacones, duo iuniores presbyteri cardinales accedunt ad altare, unus ad dextrum, alter ad sinistrum cornu altaris, & stātes hinc inde alter alterius faciem inspicit, uel ut alii uolunt, & melius ad populum respiciunt, repręsentantes duos angelos, qui apparuerunt in albis custodientes sepulchrum Saluatoris, qui ibidem stare debent, usq; ad Agnus Dei. Cum Papa ascendit ad sedem suam, tunc descendunt ad loca sua redeūtes. In hac die postq̄ Papa dicit Per omnia secula seculorum ante Pater nr̄ nō respondetur Amen. sed Papa continuat Oremus præceptis. &c. Pax datur omnibus, etiam Diaconibus cardinalibus communicandis pręter illum, qui euangelium cantauit. Cum papa communicauerit se, & diaconum, & subdiaconum de Sanguine more solito, Papa se purificat, sed digitos non abluit propterea sacrista pateram illam auream hic non portet neq; adhuc prior presbyterorum cardinaliū ad papam uocetur. Cum primum autem diaconus, & subdiaconus per papam cōmunicati apud altare more solito Sanguinem sumpserint, diaconus euāgelii accedit ad sinistram Papę in solio sine mitra stantis pro honore sacramenti in altari positi stansq; dicit in tono consueto Cōfiteor Deo omnipotenti beatę Mariæ semper uirgini. beato Michaeli Archangelo. beato Ioani Baptistę, sanctis apostolis Petro, & Paulo, ac omnibus sanctis, & tibi pater: quia peccaui nimis, cogitatione, uerbo, & opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatā Mariam semper uir-

ginem beatum Michaelē archangelum, beatum Iaonnem Baptistā, sanctos Apostolos Petrum & Paulum, & omnes sanctos, & te pater orare ꝑ me ad dominum Deum nostrum. Quo dicto Diaconus reuertitur ad altare ad locum suum, & Papa stat sine mitra Episcopo cardinali assistente librum tenente dicit in cantu more solito. Misereatur uestri omnipotens Deus, & dimissis peccatis uestris perducat uos ad Vitam æternam. Respondetur. Amen. Deinde dicit: Indulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum uestrorum tribuat uobis omnipotens, & misericors Dominus. Respōdet'. Amen. Inde ommissis uerbis, & benedictione &c. populum tātum Cruce signat nihil dicens. Tum Diaconus stans in medio altaris accipit calicem cum hostiis pro populo consecratis patena coopertum. & quas bis ut prius fecerat cum patena, & Sacramento pro Papa, & illum dat subdiacono ante se genu flexo, qui illum portat ad sinistrum papę ibidem stans usq; ad finitam communionem. Subdiaconum ad Pontificem euntem sequuntur duo auditores cum mappula sericea gremio Pontificis imponenda anteq̄ populum communicet, quam dicti auditores hinc, & inde apud papam genu flexi tenent usq; ad finem communionis. postq̄ Subdiaconus ad papam peruenerit, Papa ut Sacramento reuerentiam fecit semitecto capite, si frigus ei nocet, uel omnino detecto, si recte ualet, deposita patena illi superponit plures hostias, & eā dat Episcopo cardinali a dextris sibi assistenti tenenda. Esset tamen securius qd' subdiaconus cū calice sacramēti staret ad dextrā papę, & Papa sinistra manu teneret patenam inter se & Calicem, & extraheret singulas hostias pro singulis cōmmunicandis. Papa singulis cum cōmunicat dicit Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in uitam ęternam, singuli cōmunicandi anteq̄ cōmunionem sumant osculentur manum Papæ pedem autem non osculentur. cum Papa cōmunionem populi incipit, Sacrista, uel Diaconus grecus stans in cornu epistolę in manibus suis teneat calicē cū puro uino quo cōicati se purificēt: & in sinistra hēat mappulā albā mūdā, qua ipsi ora extergant, dēide ad loca sua redeāt ueniant autem hoc ordine. primo diaconi Cardinales, qui osculantur añ cōionē manū papę, deinde cōicatos quos sequuntur alii eo ordine quo fit incensatio, Cōmunione facta Papa surgit si cōmunicando sedebit. & facit reuerentiam sacramento, & subdiaconus reportat hostias si quæ remanserint super altare, ubi manent ad finem missę, tunc Papa sedet, & accedit acoluthus cum duabus pateris, una aurea pro Papa, & alia pro credentia in manibus uinum, & aquam portans, & cum eo uenit prior presbyterorum cardinalium, quo infundente uinum supra pateram auream, papa sine mitra abluit dgitos, tum accepta mitra lauat manus more consueto. Deinde descendit ad altare, & finitur missa. Q ua finita, & dicto Placeat, Papa stans in altari sine mitra dat benedictionem, & non indulgen-

tias. Tum dicit Dominus uobiscum, & Initium sancti euangelii secundum Ioannem. &c. usq; ad finem. Et Papa cum pallio. (Nam illo cū celebrauit in supplicationibus uti debet si alia indumenta missalia habet,) supplicatione pcunte sub baldachino quod ut supra nobiles portāt pcedentibus officialibus in albis, & omnibus prælatis paratis eo ordine, quo uenerunt ad ecclesiam: uadunt ad locum benedictionis publicę per uiam ultimę, nauis in qua firmat se ad uidendum uultum sanctum, deinde ascendit ad locum benedictionis: ubi solenniter benedicit populum. dat indulgentias plenarias, quas Diaconus a dextris pronunciat in latino & alius a sinistris in uulgari. Omnes Cardinales, & prę lati exuunt se. & associant papam usq; ad principium scalarum: ubi Papa eos dimittit, & uadunt ad comedendum, & non fit sermo.

De communione Imperatoris aut Regis. Cap. II

Si Autem Imperator aut Rex aliquis esset a Papa communicandus, tūc postq̄ Papa cōicauit se, & Diaconū, ac subdiaconū, diacōus dicto ante pontificem Confiteor Deo. &c. uadit ad altare, & unā tātum hostiā ponit super patenam pro Imperatore uel Rege. factisq; circulis consuetis illam dat subdiacono ad pontificem deferendam. Imperator uel Rex deducitur a priore Episcoporum cardinalium ad pedes pontificis, & recipitur ad osculum oris. postremo ab eodem cardinali ducitur ad altare, & p manus Diaconi purificat, & reducitur ad sedem suam ab eodem cardinali. Deinde portantur aliæ hostię, ut supra pro diaconibus cardinalibus et aliis. hoc seruatū fuit tpe Innocētii Sexti. cū Petrus Rex Aragonū uenit ad Romanā curiam. Anno. Mccclxxxvi. Q d' si plures essēt Reges simul portētur tot hostiæ simul, & totidē Cardinales primi deducūt Reges.

De festo paschalis Papa non celebrante. Cap. III

Si uero Papa non celebraret, cantatur missa per Episcopum cardinalem more consueto, qui communicat si uoluerit Diaconos cardinales et alios curiales, si ad hoc erūt dispositi. Sed incepta pręfatione nemo ad cornua altaris accedit, ut supra dictum est. Sed omnia supradicta ommittuntur, & fit missa eo ordine prout alias fieri solitum est. Et non fit sermo

De secunda feria post Pascha. Cap. IIII

Feria secunda post Pascha unus ex reuerendissimis dominis presbyteris Cardinalibus celebrat missam in paramentis albis. dicitur tātum una Oratio. & non fit sermo. alia omnia fiunt more solito.

De tertia feria post Pascha Cap. V

Feria tertia post Paschę festum unus ex reuerendissimis dominis presbyteris Cardinalibus celebrat missam in paramentis albis. Dicitur tantum una oratio. & non fit sermo. alia omnia fiunt more solito.

De sabbato in albis cum dantur Agnus Dei. Cap. VI

Consueuerunt Summi Pontifices annis primo, septimo, & deinceps

ſingulis ſeptẽis benedicere Agnus Dei poſt feſta paſchalia in camera ſua, quorum confectionem, & benedictioné ſatius expoſuimus in prima parte, & deinde in ſabbato in albis in capella publice diſtribuũt hoc ordine. Conſueuerunt tamen antiquitus Romani pontifices in primo anno ipſi met celebrare hac die, ut legimus de Vrbano Quinto. Gregorio undecimo Auiniõi, & Vrbano ſexto Romæ. die ſabbati in albis quãdo Agnus Dei diſtribui debent: celebrat miſſam aliquis preſbyterorum cardinaliũ in paramẽtis albis more conſueto poſt orationem diei. Dicitur oratio contra paganos, & alia pro Pontifice, & non fit ſermo. Alia omnia fiunt more conſueto uſq; ad Agnus Dei, quo dicto Cardinalis aſſiſtens accedit ſolito more ad altare. accipit pacem, & eam defert ad pontificem, & diſtribuitur ut alias. poſt acceptam pacem Cardinalis, & pręlati omnes capiunt paramenta alba ordinibus ſuis cõuenientia. Cardinales in locis ſuis, pręlati uero, & officiales extra cãcellum capellæ. celebrans facta communioue lauat manus, & dicit poſt communioné more ſolito: deinde uadit ad faldiſtorium, ſedenſq; accipit mitram. incepta per cantores poſt cõmunione, miniſtranteq; preſbytero cardinali nauiculam Papa ponit in cenſum more conſueto. tum præcedente ſubdiacono capellæ cum Cruce iter duos ceroferarios: ante quos thuriferarios incedit cum thuribulo fumigante ſubdiaconus apoſtolicus indutus ſacris ueſtibus, ac ſi epiſtolam ſolenniter lecturus eſſet una cum clerico cerimoniarum ſequentibus ipſum duobus aliis capellanis celebrantis ſuperpellicis indutis uadit ad locum paratum: ubi ſacriſta lancem unam magnam Agnus dei In bombice indutis plenam mappula pulchra ſericea coopertam ornauit. & lancem cum Agnus dei accipiens pręcedentẽ thuriferario ordine, quo iuerat, reuertitur ad pontificem. cũ fuerint intra oſtium capellę genu flectunt omnes, & ſubdiaconus cãtat competẽti uoce. ita ut ab omnibus audiatur dicens Pater ſancte, iſti ſunt Agni nouelli, qui annunciauerunt uobis alleluia, modo ueniunt ad fontes, repleti ſunt claritate alleluia. cantores reſpõdent ea uoce Deo gratias alleluia. quod ſecundo facit ſubdiaconus, dum fuerit ante oſtium cancelli, & tertio ante ſolium põtificis genu flexus. põtifice interim ſemper cum mitra ſedẽte, niſi qđ intrãte Cruce a principio omnes ſurgũt, & ſtatim ſedẽt. Deinde aſcẽdit ad dextram põtificis: ubi genu flexus dictam lancem tenet uſq; ad finem diſtributionis. Thuriferarius autem cum aliis omnibus ad ſua loca diuertit, accedunt autem ad põtificem duo auditores cum mãtili quod diaconi cardinales aſſiſtẽtes gremio pontificis ſuperponunt. ipſis auditoribus illud hinc, & inde genu flexis tenentibus. Tum ueniunt ante Pontificem per ordinem omnes Cardinales unus poſt alium a ſeniore ad iuniorem, & factis debitis, ac cõſuetis reuerentiis porrigunt mitras ſuas cornua mitrę deorſum uertẽtes, & Papa imponit eis tot Agnus dei, quot ei placet. Antiquitus dabãt cui-

libet Cardinali tres Agnus dei, prælatis duos, aliis unum tãtum. Cardinales osculãtur eius manum primo, deinde genu dextrũ. cardinalis celebrãs uenit de faldistorio solus suo tpe, & in ordine suo iuxta scamnum capit Agnus dei, ut alii, & reuertitur ad faldistorium: ubi sedet cum mitra usq; ad finem distributionis. prælati simili modo sicut cardinales, sed genu flexi Agnus dei in mitras accipiũt, & osculãtur genu dextrum papæ non manum. protonotarii, & omnes alii capiũt Agnus dei in manus genu flexi, deosculãtur pedem papę. finita distributione Papa lauat manus more consueto. cardinales, & omnes alii deponũt paramenta: celebrãs reuertitur ad altare dicit in medio Dominus uobiscũ: & apud librũ Oremus: & Orationes more cõsueto. Ite missa est dicitur cũ duplici alleluia. Et deinceps non dicitur cũ all'a. Papa dat benedictionẽ, & indulgentias quas ꝓnunciat celebrãs. Seruatum legimus apud antiquos qđ circa finẽ prãdii portabatur in mẽsa magnũ uas plenum Agnus dei cum bõbice, quos Pontifex distribuebat omnibus suis familiaribus. Paulus autem secũdus nostro tẽpore per totũ illum diẽ, & etiã sequẽtem post prãdium distribuit Agnus dei populo romano, & oĩbus utriusq; sexus ad palatiũ ueniẽtibus.

De eodem die quando non sunt distribuendi Agnus dei. Cap. VII

Annis uero quibus hac die Agnus dei nõ sunt distribuẽdi, celebrat aliquis prælatus in paramẽtis albis. dicitur in missa Gloria in excelsis, Pax uobis. Et post o'onẽ diei duæ alię. uidelicet cõtra pagãos. & ꝓ Papa. in fine missę. Ite missa ẽ cũ duplici all'a: et oĩa alia ordie cõsueto. et nõ fit smo.

De festo annũciationis Beatæ Marię uirginis, & uesperis papalibus in quadragesima. Cap. VIII

Festum annunciationis Beatę Marię uirginis, plerũq; cadit intra quadragesimã, & de festo fit die, quo cadit nisi uenerit in Dominica. quia tũc transfertur ad secũdã feriã postmodũ sequentem: & si cadit in quinta feria maioris hebdomadæ, & deinceps usq; per totã octauã paschatis transfertur ad secũdam feriam post octauam, fit officiũ missę in capella papę ordinarie, & per unũ ex presbyteris cardinalibus, & fit sermo. Solẽt tamẽ aliquando Pontifices celebrare hoc festũ in aliqua ecclesia beatę Mariæ in urbe. cõsueuerunt antiqui Pontifices celebrare hoc die, & tunc si festũ fuisset die lunæ in quadragesima in præcedenti dominico die fiebant uesperæ papales cum paramentis. idem fiebat, si festũ celebrabatur post pascha. In aliis autem temporibus quia in quadragesima uesperæ dicũtur ante prandium non fiebant uesperę solennes. sed ne ista solennitas remaneret sine uesperis solennibus, post missam in qua una tantum oratio dicitur scilicet de beata Virgine Papa depositis missalibus idumẽtis accipiebat pluuiale album, & incipiebat Deus in adiutorium. &c. pro uesperis stans in sede sua eminenti, & cardinales atq; prelati omnes permanebant cum suis paramentis, & incipiebantur Antiphonæ per papam, & cardi-

nales more solito. Si autem Papa nō celebrasset, sed aliquis cardinalis aut prælatus alius in sua presentia. tunc finita missa Papa incipiebat pro uesperis. Deus in adiutorium. incensabat, & cantabat oratiões, sicut consueuit facere: quando non est celebraturus. hodie non facimus uesperas neq; ante neq; post. Et nota qđ in uesperis dicuntur duæ orationes de festo, & de feria in missa autem dicitur una tantum, quia dicitur ad partem missa de feria. Et quotienscunq; Papa celebrat solenniter per totam quadragesimam dicit unam orationem tantum.

De Festo Sancti Marci. Cap. VIIII

Hac die ordinarie non fit missa solennis publica. consueuit tamen aliquando Romanus Pontifex equitare ad ecclesiam Sancti Marci de urbe, Missamq; celebrare aliquis Episcopus in paramentis rubris. & non fit sermo. Papa cum pluuiali rubro, & mitra preciosa accedit ad altare. deponit mitram. orat super faldistorium procumbens. reassumit dictam mitram. Et iterum procumbit dum Litania cantatur: quam duo ex cantoribus conuenienti loco post pontificem coram se habentibus librum supra scabellum genu flexi dicūt, pro ut in ordinario usq; ad finem aliis cantoribus ipsis respondentibus. finita Litania surgunt omnes. Papa facit confessionem cum Episcopo celebrante ut moris est. Cum autem ascendit ad solium, cardinales ueniunt ad reuerentiam, & non faciunt circulum, sed tantum assurgunt. prior Episcoporum non assistit propter angustiam loci, sed tempore opportuno de loco suo accedit ad pontificem, & ministrat nauiculā. Dicitur Gloria in excelsis. Pax uobis. una oratio tantum, Credo, Prefatio de apostolis, & alia more consueto. facta communione per celebrantem religiosi, & clerus urbis suo ordine circumeunt altare, & prosequuntur supplicationem suam more solito. Interim perficitur missa. & in fine Papa dat benedictionem supplicatione suo ordine transeunte: cuius transitum Papa consueuit expectare, & ea finita surgit Pontifex, & ascendit ad palatium uel alio ut placet reuertitur.

De uigilia, & festo ascensionis Domini. Cap. X

In uigilia Ascensionis Domini fiunt uespere papales, & in die missa solennis in paramētis albis, quā celebrare solet Episcopus cardinalis. dicitᷣ tantū una oratio, & nō fit sermo: quē facturus osculetur pedē pape, uel genu. si sit p̄latus petat benedictionē, & nō indulgētias. finito sermōe fit cōfessio sed nō denūciātur indulgētie, cū Papa sit post solennem benedictionē daturus publicas. Igitur cū dicitᷣ cōfessio accedit subdiaconus cū cruce. & cōfessione finita Papa dicit. p̄cibus. &c. alia oīa fiūt more cōsueto. finita missa Papa dat bn̄dictionē. qua data papa eo ordīe quo de camera uenit uadit ad locū, ubi bn̄dictionē publicā ē daturus. quē cardiales p̄lati & alii officiales associant in cappis suis sine paramentis. Pontifex in loco p̄dicto dat Benedictionem solennem populo. Et in fine plenarias indul-

gentias si placet: quas publicant duo Diaconi cardinales: Senior primo in latino. Deinde alius in uulgari, quibus publicatis Papa redit ad cameram ordine consueto.

De uigilia Pentecostes, & mutatione capparum. Cap.XI

In uigilia Pentecostes Cardinales, & prelati Romanae curiae depositis cappis, & capuciis pellibus subduplicatis, accipiunt alias cum serico rubro, siue carmesino: in quibus ueniunt ad uesperas solennes, quae fiunt more consueto. consueuit etiam Pontifex Hymnum uesperorum. uidelicet Veni creator spiritus, in sede solii sui stans detecto capite inchoare, deinde descēdere ad faldistorium: ubi postq̄ genu flexit, et non prius cantores prosequuntur Hymnum. finito primo uersu surgit Pontifex, & assumpta mitra redit ad faldistorium: ubi deposita mitra stat usq; ad finem hymni. alia omnia fiunt more solito, sed ad primum uersum Hymni Pontifex semper genu flectit hac die siue ipse incipiat siue non. Haec mutatio capparum fit hodie in die Festo Resurrectiōis dominicae decreto Leonis Papę. X. in concilio Lateranensi. quia ita fiebat antiquitus.

De Die Pentecostes Cap.XII

In die Pentecostes Pontifex indutus paramentis purpureis preciosis uenit ad ecclesiam, & consueuit solenniter celebrare in tali die cerimoniis consuetis. qđ si non est dispositus ad celebrandum, Sacra facit unus ex reuerendissimis Dominis Episcopis cardinalibus ornamentis rubris paratus, & tunc Papa orat in faldistorio. facit confessionem cum celebrato, & alia more consueto. Dicitur tantum una oratio circa finem alleluia. Ante uersum Papa uenit ad faldistorium: ubi genu flectit. & cantores incipiunt, & prosequuntur uersum. Veni Sancte Spiritus usq; ad finem. Finito uersu surgit Pontifex, & accepta mitra uenit ad solium, & fit sermo. Si Papa non celebrat omnia alia obseruabuntur more consueto, Sed si Pontifex celebrat, obseruabuntur omnia pro ut in missa maiori in die Natiuitatis Christi ordinatum est, & non fit sermo.

Feriis secunda, & tertia post Pentecostem nihil fit in capella hodie. q̄uis tempore Pii, & Pauli, & aliorum superiorum pontificum consuetum fuerit celebrari, sicut in secunda: & in tertia feria in paschate.

De uigilia, & festo Sanctę Trinitatis. Cap.XIII

In uigilia Sanctę Trinitatis fiunt uesperę papales, ad quas uenit Pontifex ornatus albis ornamentis. In die fit missa solennis, quam celebrat presbyter Cardinalis ornamentis albis paratus. Dicitur tantum una oratio. alia omnia obseruantur more consueto, & fit sermo.

De Vigilia Corporis Christi. Cap.XIIII

In uigilia Corporis Christi fiunt uesperae papales: ad quas uenit Pon-

tifex ornamentis albis paratus. Quibus finitis uicarius Papæ de mandato Sanctissimi Domini nostri Papę mandat clero urbis, qđ in tempore adsit in supplicatione, & proficiscantur ante ordines curiæ. Mandetur etiam per uicarium Sancti Petri canonicis, & aliis beneficiatis ecclesiasticis basilicę prędictę sub aliqua graui pęna: qđ non interrumpant neq; se immisceant ordinibus & pręlatis Romanę curiæ, sed illos precedant, & per se aut cum clero urbis supplicationē faciant. Et Reuerendissimus Dominus Camerarius committat cursoribus qđ mandent Rom. curię officialibus: qđ singuli sub aliqua graui pęna intersint supplicationi hora competenti cum singulis intorticiis.

De festo corporis Christi Papa pręsente. Cap. XV.

In die summo mane Sacrista paret sacramentum in tabernaculo decēti super altare capellę, forerii etiam portent baldachinum in loco congruo intorticia singulis scutiferis Papæ portanda dentur ante sacramētum, deinde hora competenti Cardinales, & pręlati omnes in locis suis capiunt paramēta alba ordini suo conuenientia, ut alias. Et Pontifex acceptis paramentis albis in camera papagalli uadit ad capellam: ubi est sacramentum ante altare deposita mitra genu flexus orat, tū surgit & stās sine mitra ministrāte priore presbyterorum Cardinalium nauiculam imponit incensum in duo thuribula: deinde genu flexus cum uno ex thuribulis prędictis incensat sacramentum ter illi thuribulum ducens. Quo facto imponitur collo Pontificis mappa serica per Cardinalem assistentem, Deinde porrigitur sacramentum ipsum Pontifici per Diaconem a dextris assistentem Pontifici adhuc genu flexo. Qui accepto sacramento surgit, & sine mitra illud portat aliquātulum. tum accepto bireto descendat sub baldachino. Cardinalis celebraturus interea tempore congruo uadit ad ecclesiam: ubi est celebraturus, & ibi capit paramenta ordine consueto. Cum Papa descenderit per scalas palatii accipit mitram: quam retinet per totam supplicationem, quę per priorem Diaconorum Cardinalium in prima porta palatii interim ordinetur, & per Vicecamerarium conseruetur ordo a priore Diaconorum datus. Non enim ad camerarium, sed ad priorem prędictum spectat ordinare supplicatiōes Papales tam equestres q̄ pedestres, q̄uis a paucis ānis citra camerarii assumpserint sibi hoc onus. In primis pręcedent officiales Romanę curię inferiores seu minores gradatim, deinde maiores hoc ordine. Collectores plumbi, solicitatores literarum Apostolicarum, Notarii, auditorum rotę: procuratores pænitentiariæ: procuratores contradictarum: Abbreuiatores de prima uisione, de parco minori, Scriptores pænitentiarię, Scriptores Apostolici, Magistri utriusq; registri, Abbreuiatores de parco maiori, Bullatores, Magistri plumbi, ꝓcuratores ordinū, procuratores pricipum & barones, Cātores: acoluthi sine cereis, Clerici

cameræ, auditores rotæ. Quinq; acoluthi cum candelabris, Subdiaconi quorum unus inter duos medius crucem portet, pęnitentiarii, Abbates, Episcopi, Archiepiscopi, Oratores prælati parati, Diaconi, presbyteri, Episcopi Cardinales, duo Diaconi Cardinales Pontifici assistentes si Papa portatur in sede: si uero Papa suis pedibus incedit Diaconi hinc inde portāt fimbrias pluuialis, & scutiferi Papę singuli singula intorticia portantes, duo acoluthi cum candelabris, duo alii acoluthi cum thuribulis continue incensantes ante sacramentum, & unus alius acoluthus: qui nauiculam portat cum thure: quod cum opus sit imponit thuribulo. Papa sub baldachino, auditor de mitra seruiens, medius inter duos cubicularios secretos, secretarius Papæ si non est prælatus cum medico Papę, protonotarii, pręlati si qui sunt non parati, generales ordinum quos tādem sequantur togati omnes. Hoc ordine itur per uiam tectam usq; ad castrū sancti angeli, & per aliam uiam quæ sancta dicitur reuertitur ad basilicā Sancti Petri si sit Romę apud Sanctum Petrum. Si autem alibi sit Papa, ordinabit quousq; progredi placuerit, & ita seruabitur. Aduertendum tamen est qđ digniores nobiles, seu Oratores laici portare debēt baldachinum a principio, & dum intrat ecclesiam in fine. Interim autem medio itinere illud portant inferiores nobiles: qui imitari solent superiores per uiam. Hęc autem supplicatio fit longior, & breuior pro uoluntate, & dispositione sanctissimi Domini nostri Papę, & aliquando pro qualitate tēporis. Vidi aliquando tempore pluuioso qđ ex palatio tantum descendimus ad ecclesiam Sancti Petri, & si Pontifex est debilis pedibus portatur in sede, & portat sacramentum. cum Pōtifex fuerit ante altare: ubi missa celebranda erit: genu flectit coram illo, & Diaconus a dextris assistens accipit reuerenter sacramentum de manu illius, & in medio altaris in loco ad id ordinato reponit. Tum Pontifex stans sine mitra ministrante priore presbyterorum Cardinalium imponit incensum, Deinde genu flexus incensat sacramentum. Tum surgit, & cum celebrante facit confessionē more solito. Cum primum officiales & prælati peruenerint supplicabundi ad capellam extra cancellum altaris maioris depositis superpelliciis sine paramentis accipiunt cappas suas: in quibus intrant capellam prędictam. Cardinales uero parati & in locis suis anteq̄ adueniat Pontifex depositis paramentis accipiunt cappas suas. Finita confessione Pontifex ascendit ad solium. Fitq; ei reuerentia a Cardinalibus, & alia fiunt more solito. Cardinalis celebrans non capit mitram, quando incensandus erit: neq; cum manus lauare debet in altari: sed stans in cornu Epistolę sine mitra illas lauet ob reuerentiam sacramenti. Dicitur tantum una oratio. non fit sermo. Finita missa Papa dat benedictionem, & indulgentias: quas pronunciat celebrans. Alia omnia fiunt more consueto. Descendit deinde Pontifex de solio: Orat in faldistorio sine

mitra & illa reassumpta recedit dimisso in altari Sacramento, quod in se ro Sacrista dispensat, ut decet.

De supplicatione huius diei Papa absente. Cap.XVI

Si Pontifex huius diei officio non interesset, parentur omnia, ut dictū est, cardinales, prælati, & officiales in locis suis, in palatio paramenta recipiunt: celebrans uero in capella prope altare accipit sandalia cū psalmis consuetis, deinde amictum, albam, cingulum, stolam, crucem, pectorale, tunicellam, & dalmaticam cum orationibus solitis, & desuper pluuiale, uel si magis placet dimissis tunicella & dalmatica capiat pluuiale. hora deinde opportuna ministrante diacono capellę nauiculam, celebraturus ponit incensum in duo thuribula. Tum genu flexus ante altare incensat Sacramentum. ordinatur deinde supplicatio, quæ fit ordine supradicto. subdiaconus capellæ portat crucem ita qđ imago crucifixi ante respiciat non retro. candelabra iuxta crucem supplicationis portant duo ex capellanis assistentis, similiter & thuribula ante Sacramentum. intorticia uero deferant scutiferi papę. capellanus pluuiali indutus a dextris, & diaconus capellę omnibus paramētis indutus a sinistris auriphrygiū pluuialis celebrantis eleuet, baldachinum autem digniores nobiles, ut supradictum est. facta supplicatione cum celebraturus reposuerit sacramentum super altare, imponit incensum ministrante diacono capellę nauiculam. Tum genu flexus ante altare incenset sacramentum, deinde accedat ad faldistorium: ubi deposito pluuiali accipiat tunicellam, & dalmaticam, si illas prius nō accepit, tum chirothecas, planetam, mitram, annulum pontificalem. accedit ad confessionem, & omnia fiunt ordine supradicto. in fine missę celebrans dat benedictionem sine mitra, & publicat indulgentias per Papam concessas.

De uigilia, & festo sancti Ioannis Baptistæ. Cap.XVII

In uigilia sancti Ioannis Baptistæ ordinarie fiunt uesperę papales, & in die missa publica solennis per presbyterum cardinalem in paramentis albis, & fit sermo. & nō dicitur Credo nisi ueniat in die dominico. alia fiunt ut in aliis uesperis, & missis solennibus.

De uigilia, & festo apostolorum Petri, & Pauli. Cap.XVIII

In uigilia apostolorum Petri, & Pauli, si sanctissimus Dominus noster est in crastinum solenniter celebraturus, accipit paramenta rubri coloris preciosa consueta in camera papagalli, & descendit ad ecclesiam nulla supplicatiōe p̄eunte, sed facta reuerētia dn̄i Cardinales accipiunt paramenta, & obseruantur omnia pro ut supra in Vigilia Natiuitatis Christi notatum est. Si uero non est celebraturus accipit eadem paramenta, & fiunt uesperę more consueto. Et antiquitus erat potius in aula.

In die Apostolorum Petri & Pauli. Si Sanctissimus Dominus noster ẽ celebraturus ut consueuit: cũ potest accipit in camera papagalli amictũ, albam, cingulum, stolam, pluuiale rubrum, & mitram preciosam. Et ministrante priore presbyterorum Cardinalium imponit incẽsum. Interim Cardinales & prælati capiunt paramenta, & officiales superpellicia more solito. Et pontifex supplicabundus uenit ad ecclesiam sub baldachino eo ordine, ut supra in missa maiori natiuitatis Christi est notatum. In missa etiam obseruantur omnia quæ ibidem sunt ordinata. post missam pontifex data in altari benedictione, & indulgentiis per Cardinalem assistentem publicatis dimisso in altari pallio redit ad cameram non habita supplicatione, sed sine baldachino more consueto, & ẽt non fit sermo.

De festo uisitationis Beatæ Mariæ uirginis. Cap.XIX.

In die uisitationis Beatæ Mariæ uirginis solet fieri missa solennis: quã celebrare consueuerat presbyter Cardinalis in paramentis albis, & solebat fieri sermo. Sed hodiernis temporibus huiusmodi solennitas non obseruatur. Sed capella huius diei prętermittitur, quæ non habet neq; habuit uesperas pręcedentes.

De uigilia & festo assumptionis Beatæ Mariæ uirginis. Cap.XX

In uigilia assumptionis Beatę Mariæ uirginis solebãt esse uesperæ papales, & in die missa solẽnis: quam solebat presbyter Cardinalis paramẽtis albis indutus celebrare & sermo fieri: sed Romę hodie nõ fit propter festum solenne Romanorum; quod ipsi celebrant in sancta Maria maiori. Si Papa est alibi seruatur ut supra.

De uigilia & festo natiuitatis Btẽ Marię uirginis. Cap.XXI.

In uigilia natiuitatis Beatæ Mariæ uirginis ordinariæ fiunt uesperæ solẽnes, & in die missa solẽnis in capella papæ per presbyterum Cardinalem paramẽtis albis paratum. Et fit sermo.

De uigilia oĩum sanctorũ, & mutatione capparũ. Cap.XXII.

In uigilia oĩum sanctorum Cardiales & p̃lati dimissis cappis cũ serico rubro accipiũt cappas cũ pellibus albis. Et sanctissimus Dñs nr̃ indutus paramẽtis albis solitis uenit ad Ecclesiã more solito. Et si est die crastina celebraturus, Cardinales facta reuerẽtia cõsueta in cappis capiũt paramẽta sibi cõuenientia albi coloris. idem faciũt prę lati, Officiales uero accipiũt superpellicia. si illa prius nõ acceperũt. Alia omnia fiũt, prout supra in uigilia natiuitatis Domini dictum est.

De festo omnium sanctorum. Cap.XXIII

In die oĩum sanctorum si sanctissimus Dñs nr̃ est celebraturus accipit in camera papagalli paramẽta cõsueta albi coloris simplr̃, & Cardinales in camera paramẽti, & p̃lati ac officiales in aula paramenta sibi cõueniẽtia recipiunt, & officiales superpellicia, deinde ministrãte priore p̃sbyterorũ

Cardinalium Papa imposuit incensum. & supplicatiõe præeunte uenit ad ecclesiam sub baldachino, ac omnia alia fiunt prout supra in missa maiori diei natiuitatis Domini nostri Papa celebrante ordinatum est. Et non fit sermo, nisi aliquis Cardinalis illum faceret. Si uero Papa non sit celebraturus, celebrabit Episcopus Cardinalis in paramentis albis ordine consueto, & fit sermo.

In uesperis & matutinis defunctorum Papa pñte. Cap. XXIIII.

In sero in capella maiori palatii cantantur uesperę & matutinæ mortuorum hoc ordine. Papa induitur amictu, alba, cingulo, stola, uiolacea, & cappa de rosato sine mitra: uel si placet loco cappę accipit mantum de rosato, & caputium magnum quod iuersatur, ita q pelles in capite ab extra sint, & supra faciem habeat quasi duo cornua. Et cum põtifex manto aut huiusmodi caputio utitur pręlati assistentes non debent habere cappas sed mantellos: quos assistentium crocias uocant, & caputia in modũ cubiculariorum supra collum, & non supra caput. hoc modo paratus Põtifex uenit ad capellam Cruce pręcedente & Cardinalibus Papam sequẽtibus. duo Diaconi Cardinales: qui assistere consueuerunt uadũt in locis suis post presbyteros Cardinales. cum Papæ non assistãt fimbrias omnes cum cauda simul collectas portat dignior ex pręlatis assistentibus in capella. Papa facit orationem in faldistorio capite semicooperto. ascẽdit ad solium & sedet, & duo primi ex assistentibus Epis extendunt fimbrias cappę ante Pontificem. Cardinales oẽs sedent in locis suis, & non fit Papę reuerentia, neq̃ pẽbyter aut diaconi Cardinales ei assistunt. postq̃ Papa aliquantulum quieuerit surgit, & stãs capite semicooperto uersus ad altare dicit secrete Pater noster: quo ad finem cõpleto sibiipsi caput cooperiet; tum cantores incipiunt pro uesperis añam. Placebo Domino. qua dicta & incepto psalmo Papa sedet sic manens quousq; incipiatur magnificat. Tunc surgit Papa a seipso semi uel totaliter capite discooperto ꝓut sibi placet. Finito Magnificat papa sedet cooperto sibi ipsi capite sic manẽs usq; ad finem repetitionis antiphonę. Tunc accedunt duo acoluthi in eorum cappis cum duobus candelabris more solito. Surgit põtifex discooperto capite, & stans uersus ad altare dicit cõpetenti uoce. Pater noster q secrete cõplet, Interim accedũt duo Epi assistentes cũ libro & candela, & papa cõpleto pater noster dicit uersiculũ. Et ne nos inducas in tẽtatione. ℟. Sed libera nos a malo. uers. A porta inferi. ℟. Erue Domine aias eorũ, uers. Requiescant in pace. ℟. Amen. uer. Dñe exaudi oĩonẽ meã. ℟. Et clamor meus ad te ueniat. uers. Dñs uobiscũ. ℟. Et cũ spũ tuo. Oremus.

Fideliũ Deus oium cõditor, & redẽptor aiabus famulorũ, famularũq; tuarũ remissionẽ cunctorũ tribue peccatorũ: ut indulgẽtiã, quã semp optauerunt piis supplicationibus cõsequantur. Qui uiuis & regnas Deus p oia secula seculorum. ℟. Amen. uers. Requiem æternam dona eis Dñe. ℟.

ſcit. Deinde depoſita mitra ſurgit, & ſtans uerſus ad altare ſecrete dicit Pater noſter. Et cantores incipiunt Inuitatorium Regem cui oīa uiuunt pro matutinis, & alia prout in ordinario. Incepto pſalmo Cardinalis accepta mitra ſedet dicto uerſiculo primi nocturni cum ſuo reſpōſorio ſurgit depoſita mitra, & ſtans uerſus ad altare ſecrete dicit Pater noſter. quo completo ſedet cum mitra, & cantores dicunt lectiones & alia: ut in ordinario, idē faciat cardinalis poſt uerſiculos ſecundi & tertii nocturni. Incepto Benedictus ſurgit ſine mitra ſtans uerſus ad altare: quo finito ſedet cum mitra: repetita deinde Antiphona ſurgit ſine mitra, & ſtans uerſus ad altare dicit uoce competēti Pater noſter. Quo ſecrete completo unus ex aſſiſtentibus ſuis capellanis librum cum duobus aliis duo luminaria coram eo tenentibus dicit ex libro uerſiculū. Et ne nos cū aliis, & orōnē. Fidelium Deus oium &c̄. ac aliis prout ſupra in ueſperis dictum eſt.

De cōmemoratione aiarum Papa pñte. Cap. XXVI

In die cōmemorationis animarum ſuper credentiam ponūtur uaſa cōſueta exceptis duobus magnis bocalibus argenteis, quibus in miſſis defunctorum non utuntur. paretur etiam ſuper eam thuribulum cum nauicella, & uas aquę benedictę cum aſperſorio. Deinde hora competenti presbyter Cardinalis celebraturus uenit ad capellam & capit omnia paramenta cōſueta nigri coloris exceptis ſandaliis & chirothecis, quibus in huiuſmodi miſſa uti non debet: nec conſueuit dicere pſalmū. Quam dilecta cum aliis. Subdiaconus & Diaconus utuntur tunicella & dalmatica. Deinde Pontifex indutus amictu, alba, cingulo, ſtola uiolacea, & cappa rubea cuius cucullum ſuper ſcapulis duobus ſpaletis aptatur ne deorſum cadere poſſit & mitra ſimplici: uel ſi Pontifici placet loco cappæ habeat pluuiale rubeum ſimplex, & mitram ſimplicem. pręcedentibus Cruce, & Cardinalibus uenit ad capellam. orat in faldiſtorio, & facit confeſſionē cum celebraturo. aſcendit ad ſolium, & non fit ei reuerentia a Cardinalibus, ſed duo Diaconi & prior preſbyterorum Cardinalium aſſiſtūt ei more conſueto Papa dicit Introitum cum aſſiſtentibus tantum. altare non incenſatur: Cardinales non ueniunt ad circulum, neq; celebrans oſculatur librum, ſed altare tantum. cum celebrans dicit Dominus uobiſcum, Papa uenit ad faldiſtorium, & genu flectit ſine mitra ſic manens, uſq; ad finem orationis & ſimiliter omnes genu flectunt preter celebrantem, & miniſtros. Id eſt aſſiſtentem Diaconum, & Subdiaconum. Pontifex orōne finita & accepta mitra redit ad ſedem. Dicitur tm̄ una orō. uidelicet Fidelium Deus oium &c̄. Subdiaconus dicta epla nō oſculatur pedē Papæ: neq; Diaconus ꝓ euāgelio illū oſculatur. ad euangeliū nō portanť luminaria, neq; icēſum, neq; diaconus accipit bñdictionē. Finito euāgelio Papa nō oſculatur librū, neq; benedicit aquā pro ſacrificio in calice iponendā. poſt Offertoriū Papa iponit incēſum more cōſueto, & icēſanť oblata

altare, celebrans, & Papa tantum, & non alii, Subdiaconus non tenet patenam: ut in aliis missis, sed ad eleuatiõem in cornu epistolæ genu flexus incensat sacramentum. Papa dicto Sanctus cum assistẽtibus uenit ad faldistorium: ubi deposita mitra genu flectit quousq; celebrãs dicat. Per omnia secula seculorum. Ante Pax Domini. Tum surgit Pontifex, & accepta mitra redit ad solium: ubi deposita mitra dicit cum assistẽtibus Agnus Dei. Celebrans non dicit Orationem. Domine Iesu Christe: qui dixisti Apostolis tuis: neq; pax tecum: sed sequentes: Osculum pacis non datur celebrans procedit in missa more consueto. Et Põtifex ad orationem in fine uenit ad faldistorium & genu flectit, deinde illa finita redit ad sedem. Et celebrãs dicto in altari Placeat &c. uadit ad faldistoriũ. depõit uestes sacras & demũ uadit ad locum suum inter Cardinales. nõ datur benedictio: neq; indulgentię. Deinde si pontifex uelit post missam absoluere incepto a cantoribus Responsorio, Libera me Dñe apud sedem deponit cappam & accipit pluuiale rubrum simplex si placet, & ponitur ante eum pannus niger ad hoc paratus, & extẽditur a scabello sedis per planum & gradus solii sui: & quatuor acoluthi super pelliciis induuntur, & dum cãtores replicant Responsorium Libera me Domine: accedunt ad Põtificem duo acoluthi unus cum thuribulo & nauicella, alius cum uase aquę benedictæ & aspersorio, & Pontifex ministrante priore presbyterorum Cardinaliũ n auiculam imponit incensum: presbyter Cardinalis remanet illic apud Papam. cum incipitur Kyrie eleison a cantoribus surgit Pontifex deposita mitra & dicto ultimo Kyrie eleison stans uersus ad altare dicit intelligibili uoce Pater noster: quod secrete complendo ministrante priore presbyterorum Cardinalium aspersorium Papa aspergit tertio supra pannum nigrum ante se iacentem, & reddit aspersorium presbytero Cardinali: quo ministrante thuribulum Papa incensat eodem modo supra pannũ tertio thuribulum ducens & reddito thuribulo presbytero Cardinali. recedunt illi duo acoluthi cum aqua benedicta & thuribulo, & p̃sbyter Cardinalis ad scabellum suum reuertitur. accedunt duo acoluthi cum luminaribus ad locum consuetum, & duo Ep̃i assistentes cum libro & cãdela. Et Papa dicit uers. Et ne nos inducas &c. cum aliis & oratione. Fidelium Deus omnium sub sua conclusione, ut in uesperis ordinatum est. post orationem Papa dicit Requiem ęternam &c. Et cantores Requiescãt in pace. Tum sedet Pontifex cum mitra, Orat deinde in faldistorio, & redit ad cameram.

Quando Pontifex nollet absoluere. Cap. XXVII.

Si uero Pontifex absolutionem finita missa facere noluerit: celebrans dicto Placeat accedit ad cornu epistolę altaris: ubi deposita planeta accipiat pluuiale nigrum, & mitram simplicem, & stans in dicto cornu uersus ad altare expectat finem responsorii. Interim clerici capellę extendant añ

medium

medium altaris a Plano illius per gradus deorsum pānū nigrum ad hoc ordinatum. Cum respōsorium post uersum Requiem ęternam repetitur Pōtifex ministrāte pſbytero cardinali nauicula pōit incēsum. Duo ex capellanis celebrātis stātes iuxta cornu epistolæ altaris tenēt unus uas aquę bñdictæ cum asperſorio alius thuribulum cum incēso. incepto Kyrie eleison surgit Pontifex sine mitra, & mitra celebranti depōitur. qui dicto ultimo Kyrie eleiſon stans detecto capite in dicto cornu uersus ad altare dicit intelligibili uoce Pater noster, quod secrete complet, interim accedit ad medium altaris, & uersus ad dictum pannum ministrante diacono capellæ asperſorio aspergit tertio super eundem pannum, tum ministrante eodem thuribulum eodem modo incensat. Deinde conuersus ad altare ex libro supra illud posito dicit uersum. Et ne nos, & alios cum oratione & in fine Requiem æternam, ut supra dicitur. & dicto per cantores Requiescant in pace. Amen, dicit Dominus uobiscum, signat altare per seipsum dicens Euangelium sancti Ioannis. redit ad faldistorium ubi deponit sacras uestes more consueto.

De cōmemoratiōe oīm fideliū defunctorū Papa absente. Cap. XXVIII

Si uero Pontifex huius diei officio non interſit, preſbyter Cardinalis celebraturus preuenit ad capellam, oransq; ante altare, sedet in faldistorio lauat manus, surgit, & capit paramenta oia more consueto exceptis sandalis, & chirothecis quibus nō utunť in hac missa, nec dicit pſalmos Quam dilecta. &c. In credentia non debent esse illa duo bocalia magna argentea quibus cardinales celebrantes uti cōsueuerunt. Sed omnia alia consueta, & præter illa uas aquę benedictæ cum asperſorio, & pannus ꝑ absolutione. Subdiaconus, & diaconus utuntur tunicella, & dalmatica In missa celebrans post confessionem, & altaris osculum, non osculanť librum, nec incensať altare. Dicitur tantum una oratio uidelicet. Fidelium Deus omnium. &c. ad quam omnes genu flectunt, exceptis capellano assistente Diacono, & subdiacono. dicta epistola subdiaconus non osculatur manum celebrantis. Ad euangelum diaconus non petit benedictionem, nec osculatur celebrantis māum, nec portantur luminaria, neq; thuribulum, duo tamen ex capellanis assistentis diaconum associant, & subdiacono librum tenenti hinc inde astant, post euangelium celebrans non osculatur librum, neq; benedicit aquam pro oblatione in calice ponendam. Subdiaconus non tenet patenam post celebrātem, sed genu flexus ad cornu epistolæ tempore congruo ad eleuationem incensat sacramentum: celebrans ministrante diacono nauiculam imponit incensum, incensat oblata, altare & incensatur ipse solus a diacono, & non alii, incepto Sāctus a cantoribus omnes genu flectunt exceptis prædictis quousq; celebrans dicat Per omnia secula seculorum: ante Pax Domini. oratio Domine Iesu Christe qui dixisti apostolis tuis. &c. Pax tecum non di

citur. osculum pacis nõ datur. ad post commũionem omnes genu flectũt usq; ad finem orationis exceptis prædictis. Non datur benedictio, neq; indulgentiæ. sed dicto per diaconum Requiescant in pace, celebrans dicit Placeat, & cantores incipiunt responsorium, Libera me domine, celebrãs retrahit se ad cornu epistolæ: ubi deposita planeta accipit pluuiale nigrũ & mitram planam. interim extenditur pannus niger ante medium altaris. Et cum repetitur Responsorium Libera me Domine: ministrante diacono nauiculam celebrans imponit incensum. Et alia fiunt prout supra Papa non absoluete dictum est.

De uigilia, & festo dedicationis Basilicę Saluatoris. Cap. XXIX

In uigilia dedicationis Basilicę Saluatoris ordinariæ sunt uesperæ papales, & in die unus ex reuerendissimis presbyteris cardinalibus celebrat in paramentis albis: non fit sermo, & antiquitus erat potus in aula.

De uigilia, & festo dedicatiõis Basilicę pricipis Apostolorũ. Cap. XXX

In uigilia, & festo dedicationis Basilicæ principis Apostolorũ fit eodem modo, ut in dedicatione Saluatoris. Et similiter erat potus in aula.

De anniuersario Pontificis proxime defuncti. Cap. XXXI

Solent Summi pontifices immediatis prędecessoribus suis in die annuo obitus anniuersariũ peragere in capella maiori: in qua Episcopus celebrat omnibus pontificalibus ornamẽtis nigris paratus. Papa uenit paratus in cappa rubra, & mitra simplici ut supra in die commemorationis defunctorum dictum est. celebrans nõ utitur sandalis, neq; chirothecis, & in ornamentis atq; in missa oĩa obseruãtur etiam quod genu flexiones, & absolutionem post missam ut supra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum est ordinatum, exceptis oratione, secreta, & post communione quę dicuntur ut infra.

Oratio.

Deus, qui inter sũmos sacerdotes Famulũ tuũ. N. ineffabili tua dispositione cõnumerari uoluisti p̃sta quęsumus, ut qui unigeniti filii tui uices in terris gerebat. sanctorum tuorum pontificum consortio perpetuo aggregetur per eundem.

Secreta.

Suscipe quęsumus Domine pro anima famuli tui. N. summi põtificis quas offerimus hostias: ut cui in hoc seculo pontificale donasti meritum, in cœlesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per dominũ.

Post Communio.

Prosit quęsumus Domine animę famuli tui. N. summi pontificis misericordię tuę implorata clementia. ut eius in quo sperauit, & credidit ęternum capiat te miserãte consortium. Per Dominum. Ad absolutionẽ post missam faciẽdam. Dicitur prima oratio uidelicet. Deus qui inter sũmos sacerdotes famulum tuum. N. ineffabili. &c.

De anniuerſario aſſumptionis Summi Pontificis. Cap. XXXII

In die ãnuo aſſumptiõis Sũmi pontificis ad apicem apoſtolatus ſolet celebrari miſſa ſolennis publica: quam dicere conſueuit preſbyter, uel etiam aliquando Epiſcopus Cardinalis in paramentis rubris, cui Papa & cardinales intereſſe ſolent more conſueto. Miſſa dicitur de Spiritu ſancto, & in ea dicitur Gloria in excelſis Deo, Pax uobis, Credo, & una tantum oratio, uidelicet. Deus qui corda fidelium ſancti Spiritus illuſtratione docuiſti. &c. & non Deus qui hodierna die corda fidelium. &c. præfatio dicitur de ſancto Spiritu, quę in miſſali poſita eſt dicẽda a uigilia Pẽtecoſtes uſq; ad octauam omiſſis in ea uerbis hodierna die. Omnia alia fiunt more ſolito. Et nõ fit ſermo: neq; habet hoc feſtum ueſpas pcedẽres.

De anniuerſario coronationis Summi põtificis Cap. XXXIII

In die annua qua Summus Pontifex coronatus eſt: ſolet coronatio ſiue huiuſmodi anniuerſarium celebrari. Et fit miſſa de Spiritu ſancto pariformiter ut ſupra dictum eſt in die anniuerſario aſſumptionis.

De anniuerſario generali omnium ſummorum Pontificũ. & Cardinaliũ Sanctæ Romanæ eccleſię Defunctorum. Cap. XXXIIII

Solebant Summi pontifices ſingulis annis aliquo die poſt diem commemorationis omnium fidelium defunctorum, uelut Alexander quartus ordinauit, nonis Septembris miſſam publicam pro omnibus ſummis põtificibus, & omnibus ſanctæ Romanæ eccleſię cardinalibus defunctis in capella apoſtolica coram ſe, & ſacro collegio celebrari facere more ſolito, ut ſupra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum dictũ eſt. Miſſam celebrabat aliquis Epiſcopus ornamentis nigris paratus abſq; ſandalis & chirothecis. miniſtri utebãtur tunicella, & dalmatica & dicebatur tantum una oratio. Et omnia alia fiebant etiam quoad abſolutionem poſt miſſam. ut ſupra in die commemorationis omnium fidelium defunctorum dictum eſt. Quod hodie etiam eſt abolitum. Oratio autem ſecreta, & poſtcõmunio, quę dicebantur hę ſunt, quę ſequũtur.

Oratio.

Deus qui inter apoſtolicos ſacerdotes famulos tuos pontificali ſeu ſacerdotali feciſti dignitate uigere pręſta quęſumus, ut eorum quoq; perpetuo aggregentur conſortio. Per Dominum.

Secreta.

Suſcipe Domine pro animabus famulorum tuorum, quas offerimus hoſtias, ut quibus in hoc ſeculo pontificale: ſeu ſacerdotale donaſti meritum in cęleſti regno ſanctorum tuorum iubeas iungi conſortio. Per.

Poſtcommunio.

Proſit quęſumus Domine animabus famulorum tuorum miſericordiæ tuæ implorata clementia, ut eius in quo ſperauerunt, & crediderunt, æternum capiant te miſerante conſortium.

Ad absolutionem post missam.

Absolue q̃s Dñe aĩas famulorũ tuorũ ab oĩ uinculo delictorũ ut in resurrectionis gloria iter sãctos & electos tuos resuscitati respirẽt.p. D. N.

De missa quę pro animabus Imperatoris, Cardinalium, & Regum nouiter defunctorum in capella dici consueuit. Cap.XXV

Consueuerunt Romani pontifices quotienscunq; Imperator aut aliquis cardinaliũ, uel Rex moritur in Romana curia, uel extra eam etiam si exequię publicę in ecclesia, in qua sunt sepulti, aut alibi sint habitę, unã missam publicam in capella palatii facere celebrare, & illi etiam interest Pontifex paratus ut supra in die commemorationis omnium fidelum defunctorum dictum est.celebrat aliquis Episcopus in paramentis nigris, sine sandaliis, & chirothecis, & ministri utuntur dalmatica, & tunicella, ac omnia alia fiunt quo ad absolutionẽ post missam, ut supra in dicto die commemorationis animarum ordinatum est:exceptis oratione, secreta, & post communione, quę dicuntur prout infra ordinatur.

Oratio pro Imperatore defuncto.

Orõ hęc plenius cũ aliis orõnibus cõtinet' i ordinario:ubi uide si placet.

Oratio pro Episcopo Cardinali defuncto

Deus q̃ iter aplĩcos sacerdotes famulũ tuũ.N.epm cardinalẽ põtificali fecisti dignitate uigere presta quęsumus, ut eorum quoq; perpetuo aggregentur consortio.

Secreta

Suscipe Domine ꝑ anima famuli tui.N.Episcopi cardinalis.quas offerimus hostias: ut cui in hoc seculo pontificale donasti meritum, in coelesti regno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio.Per.

Post communio.

Prosit quæsumus Domine animæ famuli tui. N. Episcopi cardinalis misericordiæ tuę implorata clementia, ut eius in quo sperauit.& credidit ęternum capiat te miserãte consortium.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quęsumus Domine animam famuli tui.N.Episcopi cardinalis ab omni uinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter sanctos tuos resuscitatus respiret.Per Christum.

Oratio pro Rege defuncto.

Inclina Domine aurem tuam ad preces nostras:quibus misericordiã tuã supplices deprecamur, ut animã famuli tui.N.Regis:quem de hoc seculo migrare iussisti in pacis ac lucis regione constituas, & sanctorũ tuorum iubeas esse consortem.Per Dominum.

Secreta.

Annue nobis quęsumus Domine ut animæ famuli tui. N. Regis hæc prosit oblatio, quã imolãdo totius mũdi tribuisti relaxari delicta.p.Dñm

Post communio

Absolue q̃sumus Dñe aīam famuli.N.Regis ab oī uinculo delictorum. ut in resurrectiōis glīa iter sctōs, & electos tuos resuscitatus respiret .p.D.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quęsumus Dñe animã famuli tui.N.Regis ut defūctus seculo tibi uiuat, & quæ per fragilitatem carnis humana conuersatione cōmisit, tu uenia misericordissimę pietatis absterge. Per Christum. Dñm. N. Amē.

Oratio pro p̄sbytero Cardinale defuncto.

Deus q inter apl̃icos sacerdotes famulũ tuũ.N. presbyterum cardinalē sacerdotali fecisti dignitate uigere, p̄sta q̃s :ut eorum quoq; perpetuo ag gregētur consortio. Per Dominum.

Secreta

Suscipe Dñe q̃s pro aīa famuli tui.N.p̄sbyteri cardinalis, quas offeri mus hostias :ut cui in hoc seculo sacerdotale dedisti meritum, in cœlesti re gno sanctorum tuorum iubeas iungi consortio. Per.

Post cōmunio.

Prosit quęsumus Domine animę famuli tui. N. presbyteri cardinalis misericordiæ tuę implorata clementia, ut eius in quo sperauit, & credidit te miserante æternum capiat consortium. Per Dominum.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quæsumus Domine animam famuli tui. N.presbyteri Cardi nalis ab omni uinculo delictorũ. ut in resurrectiōis gloria inter sanctos, & electos tuos resuscitatus respiret.

Pro Diacono Cardinali defuncto.

Inclina Domine aurem tuam ad preces nostras :quibus misericordi am tuam supplices deprecamur :ut animam famuli tui.N.Diaconi cardi nalis. quam de hoc seculo migrare iussisti: in pacis, ac lucis regione con stituas, & sanctorum tuorum iubeas esse consortem. Per Dominum.

Secreta.

Annue nobis Domine :ut animæ famuli tui.N.diaconi cardinalis hęc prosit oblatio. quã imolãdo totius mũdi tribuisti relaxare d̄licta. p Dñm.

Post communio.

Absolue quęsumus Domine animam famuli tui. N. Diaconi Cardinalis ab omni uinculo delictorum :ut in resurrectionis gloria inter sanctos, & electos tuos resuscitatus respiret. Per Christum.

Ad absolutionem post missam.

Absolue quęsumus Domine animam famuli tui.N.Diaconi Cardina lis :ut defunctus seculo tibi uiuat: & quę per fragilitatem carnis humana conuersatione commisit, tu uenia misericordissimę pietatis absterge. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

IN TERTIVM CERIMONIARVM ROMANÆ ECCLESIÆ LIBRVM PRÆFATIO.

Ertius hic mihi ac ultimus liber absoluitur: ut nihil etiam curioso desit. persecuti autem sumus, cum alia, tum uero & minima queque, quæ neglecta, aut imperitię, aut negligentię notam inurant. Tametsi in his, quæ ad pietatem spectāt, quid nam sit minimum, quod omitti iure possit non uideo. grauius certe offendūt ea neglecta, quę maiora sunt: quęque summam ipsā pietatem attingant: & hęc ubi conniueas non paruū etiā momentū ad casum lapsumque faciūt. utinam hęc ætas tā cōstanter illa retineret, q̄ diligēter a maioribus nostris & obseruata sunt, & nobis etiā ueluti per manus tradita. Illud certe hac ī parte dissimulare non possum: quod quanto minore ambitione ueteres Deum optimum Maximum coluere: Tanto fortasse Deo gratiores, acceptioresque fuerunt eorum preces. nec. n. superi aliud a nobis exigūt, q̄ mentem animamque puram: quam quādocunque afferas: illi uero ueniam facillimi tribuant. Nec tamen cultus hic noster, quod ad nos attinet aspernendus est: qui nihil tale tantumque præstare Deo possumus, quod parem illi meritorum in nos gratiam referat. Quare meo iudicio qui & impensiorē ornatum, & magnificentiorem apparatum in polluta animi pietate ac Christiana simplicitate Deo exhibet: illi plane nihil deesse potest, quod ad absolutam perfectamque religionem attineat. Quod ut plane præstet: hi etiam libri in primis faciunt. Quos eo libentius edendos, publicādosque curaui, Quod existimarē summum illud religionis, ac pietatis nostrę fastigium, quod Romæ tātum obseruari soleat: hactenusque uni aut alteri cognitum erat: intellectum nunc demum ab omnibus admirationem primum, tum uero etiā ingentem uoluptatem legentibus allaturum.

SACRARVM CERIMONIARVM SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

DE REVERENTIIS ET PRIMO DE REVERENTIA ALTARIS. Cap.I

CCEDENS PRIMVM AD ECCLESIam, siue capellam Pontifex genu flectit ante altare super faldistorium, & capite detecto orat. Cardinales, prælati & alii omnes, tam clerici q̃ laici similiter primum intrantes genu flectunt in terram, orantq;. Pontifex surgẽs ab oratione cum mitra ueneratur altare caput inclinando anteq̃ inde discedat. Cardinales quotiens uadunt uersus altare, uel ante illud trãseunt: profunde caput inclinãt altari. alii omnes tam Episcopi, q̃ clerici, siue laici transeuntes ante altare genu flectunt.

Q d' Romanus Pontifex nemini reuerentiam facit. Cap.II

Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reuerentiam facit assurgendo manifeste aut caput inclinando, seu detegẽdo. Romanorũ uero Imperatori postq̃ illum sedens ad osculum pedis, & manus suscepit, ali-

quantulum assurgit ad oris osculum mutuo caritatis amplexu illum benigne recipiens .idē aliquando facit & magnis regibus . Ceteros omnes tam principes q̄ prelatos cuiuscūq; dignitatis sint:cum ad oris osculum eos recipit , non assurgit:sed sedēs recipit . Consueuerunt tamen Pontifices Cardinalibus,& maximis principibus priuatim aduenientibus: & reuerentiam facientibus,cum non sint in pontificalibus aliquantulum caput inclinare tanq̄ reuerentiam reddentes . Et hoc non ex officio , sed ex laudabili humanitate.

De reuerentiis:quæ Romano Pontifici exhibentur. Cap.III

Omnes mortales,& presertim Christi fideles cuiuscunq; sint dignitatis & preeminentię cū primum in conspectum Pōtificis adueniunt distātibus spaciis ter ante illū debēt genu flectere,& in honorē Saluatoris nr̄i Iesu Christi :cuius uices in terris gerit,eius pedes osculari.Imperator,Reges ,maximi principes, principum, seu potentatuū oratores prima uice & ad osculum manus,& oris recipiuntur,alii ad pedis tm̄. Cardinales uero profunde se inclinant bis,& tertio flectunt genu nouiter uenientes,& osculantur pedem Pontifici sacra tractāti . Cardinales dextram manum sub auriphrygio pluuialis osculantur,Episcopi parati genu tantū.Imperatores,Reges,& maximi principes manum,& pedem.

De solēni reuerentia Cardinalium quō,& qn̄ fiat. Cap.IIII

Quotiēscunq; Pontifex paludatus , & mitratus in publicum exit,siue ad diuinum officium,siue ad consistorium,exhibetur ei solennis reuerentia a Cardinalibus in hunc modum .postq̄ Pontifex in sede sua aliquantulum quieuerit,siue in publico consistorio assistentibus sibi duobus diaconibus hinc inde prior Epōrum Cardinalium incipiēs anteriorem cappæ suę partem manibus eleuās,& caudam illius per terrā trahens uersus Pōtificem proficiscitur.Cum ante illius faciem ex opposito uenit , firmās se & manibus extensis ab anteriori parte cappam capiens,manus sic cappa inuolutas eleuans simul iungit ante pectus,& profunde ante Pontificem caput & humeros inclinat,Idem prius facit ante altare, si est in capella: tum recte procedens ad Pontificem manus ad pectus cum cappa tenens ne illa gressum impediat gradus solii pontificalis ascendit , & Pontificis manum dextram sub auriphrygio pluuialis protensam osculatur,Deinde aliquantulum retrograde a sede discedens profunde iterum Pontifici se inclinat,& ad sinistram suam se uertēs ad locum suum reuertitur. Idem oēs faciunt suo ordine.Prior p̄sbyterorum Cardinalium , si missa tunc ē celebrā,da cū fecit reuerentiā firmat se ad dextrā Pontificis, & ministrat incensum:ut inferius dicemus cū de incensatione tractabimus.inde ad locum suum reuertitur.duo Diaconi assistētes,si non fecerunt reuerentiam in camera Pōtificis: cum illum sacris induerunt, q̄ facere plerunq; solēt faciūt nunc in loco suo post p̄sbyteros cardinales.hmōi reuerētia a cardi

nalibus nõ fit nisi semel in die quocũq; tépore, neq; unq̃ eodem die reitera tur, etiam si bis eodem die cõuenireut uidelicet ad missam, & ad uesperas. & nunq̃ fit nisi Põtifex sit cum pluuiali & mitra: neq; unq̃ fit in officio defunctorũ, aut in dicueneris sancti, etiã si Papa haberet pluuiale, & mitrã.

De reuerentia Cardinalium ordinaria erga Pontificem. Cap. V

Item Cardinales quotienscunq; Papa surgit in capella, & ipsii surgũt transeunte ante eos pontifice. discooperiunt caput: & se inclinant: cum loquuntur cum Pontifice in circulis, aut in publico detecto capite inclinati loquuntur. clam uero & in consistorio secreto iussi sedent & cooperiunt. similiter cum Papa uertit ad quemlibet eorum sermoné: ille talis surgit, & caput detegit: & sic permanet, nisi iubeatur a papa sedere, similiter cum respondet. Item cum Papa nominat uenerabiles fratres nostros sanctæ romanæ ecclesiæ cardinales: oés assurgunt aliquãtulum, & caput detegũt. cardinales discedentes de curia uel de nouo redeũtes siue publice siue priuatim recedãt: uel recipiantur a pontifice: osculãtur pedem eius, & eleuati manum, & os: si inuitentur, maxime cum reuertuntur.

De reuerentia Cardinalium inter se. Cap. VI

Cardinales inter sese & gestis, & uerbis, & nutu summam exibent reuerentiam stando, sedendo, eundo, equitando, & in rebus omnibus alter alteri deferendo. Quando aliquis cardinalium in pręsentia põtificis publice celebrauit, Si Papa discedat e capella anteq̃ Cardinalis depõit sacras uestes, tunc duo sui ordinis cardinales remanent in scamno suo illum expectantes: & cum ille reassumpta cappa sua a faldistorio discesserit: uadũt illi obuiam. congratulantur de celebratione deuote peracta, & deducunt illum: ubi sunt alii cardinales. Si autem Papa est adhuc in capella, ille reassumpta cappa uadit ad locum suum, & nullus cardinalis illum expectat aut obuiam, uadit neq; per illos fit ei assistentia pręsente pontifice. Fit autem eis assistentia absente pontifice in principio, & in fine ab aliis prælatis domesticis suis, aut particularibus amicis suis, & cum Cardinalis absente pontifice est facturus officium, semper anteq̃ incipiat: petit licentiã per cerimoniarium ab aliis cardinalibus, & quoties ex faldistorio uadit ad altare, facit eis reuerentiam, & illi aliquãtulũ, & tunc assurgere debẽt

Quando assurgunt Cardinales, & prælati in capella Cap. VII

Inter sacra si Ep̃s, aut presbyter cardinalis assistens assurgit aliqd acturus aut dicturus: duo diaconi assistẽtes, & similiter Ep̃i assistẽtes assurgũt, alii aũt cardinales, & pręlati nõ surgũt. Si uero aliqs ex aliis cardinalibus surgit: oẽs alii cardinales, & p̃lati, qui sunt in capella surgũt p̃ter assistẽtes.

De reuerẽtia Cardinalis quãdo uenit officio iã ĩchoato. Cap. VIII

Si qs cardinaliũ incepto iã officio Põtifice ĩ solio suo resideñte ad capellã uenerit: primũ ut cãcellos ingressus ẽ, paululũ p̃gressus genu flectit uersus altare: & orat, tũ surgẽs p̃cedit, & facta ut alii reuerẽtia caput ĩclinãdo

altari, & Papę ascendit ad sedem, & osculatur manum pontificis sub auriphrygio, & cum inde discedit iturus ad locũ suum assurgũt omnes cardinales, & oẽs prælati, & anteq̃ ipse a Pontifice facta reuerentia discedat, nemo illi neq; prælatus, neq; cardinalis assurgit, Q đ si forte dum ille uenit Papa staret, orationes, euangeliũ, siue tale quippiã audiens: tunc Cardinalis cum surgit ab oratione stet, & expectet quod Papa sedeat, & tũc uadit ad reuerentiam exibendam. Quod si uenerit: dũ fit per alios reuerentia: uadat in locum suum procedens sedeat secundum suum ordinẽ. Quando autem in absentia Papę fit officium, & aliquis cardinaliũ ad capellam uenerit incępto iam officio primo genu flexus orat uersus ad alta re ut supra: tum surgẽs capite detecto uertit faciem ad sedes prælatorum caput inclinando quasi eos salutans: qui omnes ut primũ ille surrexit ab oratione ei assurgũt, & detecto capite, & salutatis prælatis ille pergit uersus cardinales sui ordinis, & non uadit ad locum suum directe, nisi esset ultimus, sed ab ultimo incipiens quasi ibi remanere uelit, inuitatur a singulis ut ascendat quousq; ueniat ad locum suum directe nisi esset ultimus, & ipse modeste semel atq; iterum inuitat subsequentem: ut præcedere uelit, & tandem in locum suum residet. hoc idem facit quotienscunq; aliquis uenit post alios præsente uel absente pontifice. semper incipit ab ultimo loco presbyterorũ, si est Episcopus siue presbyter, diaconorũ si ẽ diaconus. Et nota qđ q̃diu unus ex Cardinalibus stat omnes cardinales, & omnes p̃lati stare debent: preterq̃ in presentia Papæ assistentes: ut supra diximus.

De reuerentia erga Cardinales. Cap. IX

Reuerẽdissimi dñi Cardinales qui bases, & colũnę sunt Sacrosanctæ Romanæ ecclesię, & membra nobilissima Mystici Corporis merito ab omnibus & ubiq; ueneranđi sunt, & maxime honorandi, ita tamen qđ sit differentia inter ipsorum, & summi Pontificis reuerentiam.

De reuerentiis, quæ fiunt Cardinali diuina celebranti. Cap. X

Cardinali igitur celebranti in presentia Papæ neq; fiũt genu flexiones ab aliquo, neq; fit ei p̃gustatio, siue credẽtia. Et similiter in omnibus aliis actibus publice aut priuatim coram Pontifice nemini isti duo actus reuerentiales exibentur. nisi tantum Romanorum Imperatori, si adesset in cõuiuio cum Papa, non Regi, nõ cardinali, non principi quãtumcunq; mãximo. In absentia uero Pontificis cardinali celebranti fiunt genu flexiones a scutiferis, cum lauat manus, & capellanus dũ accipit, & dũ dimittit sandalia, dũ fimbrias tenet, & fit p̃gustatio. Et quoniam cardinalis celebrans absente Pontifice cum e faldistorio uadit ad altare cum mitra facit reuerentiam cardinalibus caput illis inclinãdo, uidetur ualde cõsentaneũ, ut tunc cardinales alii ei assurgant, & in reuerentia correspondeant.

De bulla pro celebrando super altare Sancti Petri. Cap XI.

Aduertendum tamẽ qđ nemini neq; cardinali licet celebrare super al-

tare Sancti Petri, aut aliarum ecclesiarum patriarchalium urbis nisi dispensatione Papæ: de quã debet cõstare per literas apostolicas bullatas affigendas prope altare. Curet igitur cardinalis, qui est ibi celebraturus: ut in tempore expediatur bulla.

De reuerentiis quę priuatim fiunt Cardinalibus. Cap. XII

In aliis autẽ actibus tã domi q̃ alibi, & si nõnulli dicant i curia Romana genu flexiones pontifici tantummodo deberi, ego autem arbitror nõ esse absurdum, sed satis honestum simplices laicos, & clericos non prelatos in primo congressu ante cardinales genu flectere non tamen in palatio apostolico, & minus pręsente Pontifice. Sed ad modestiã, & benignitatem Cardinalis pertinet, & censeo qđ non dimittanr illos diutius permanere genu flexos, & clericos pręsertim in sacerdotio, aut aliqua dignitate ecclesiastica constitutos. Sed ut primum anre se genua flexerint, stare iubeãt, neq; aliter eos audiãt, quod a pluribus Reuerẽdissimis patribus seruari uidi domi. cum Cardinales lauãtur ante comestionẽ, uel post cõsueuerunt omnes laici domestici genu flectere, alii capur det egere.

De reuerentia Episcoporum erga Cardinales. Cap. XIII

Quod autem aliqui ex Reuerendissimis dominis cardinalibus permictant, ut audiui Episcopos ante se loqui genu flexos, & in mẽsa dũ manus lauãt similiter mantile ministrare ualde absurdum uidetur. & quamuis sępe apud plerosq; reuerendissimos dominos in conuiuiis fuerim, & ante & postq̃ inter Ep̃os indignus adscriptus sum, nunq̃ tamen id seruari uidi. adscribendũ est hoc(pace illorum dixerim) ignauię, ac uecordię, prelatorũ qui talia faciunt, qui supremam in ecclesia dei episcopalẽ dignitatem nõ cognoscũt, siue eorũdẽ ambitioni, atq; adulationi: qui ut gratiã cardinalis aucupẽtur, dignitatis suę rationẽ nõ habenres, quã seruiliter deturpant. cardinales autem qui talia siue ex inaduertẽtia, siue alia causa patitur, in charitate Dei obsecro: ut importunas huiusmodi adulationes reiiciãt, & cogitent summũ pontificem nõ alio titulo q̃ Ep̃ali decorari, & cũ is publice et in re diuina lauat manus, nõ episcopus aliquis sed capellanus suus audiror rotę mantile subministrat: qđ si forte aliquos mei sišes ranto fastigio uiderit nõ p̃sonã, sed sacro sanctã dignitatẽ in eis uenerẽt, & opa illorũ utãtur in his rebus, q̃ dignitati utriusq; congruũt. Decet tñ ep̃os in oĩbus publice, & priuate quãtũ p̃ dignitatẽ licet reuerẽdissimos dños cardinales honorare, ac uenerari: & eis ꝓ uiribus assistere. obseq. & inseruire. Nec minus cõuenit cardinales ipsos benigne suscipere ep̃os, & quos summus Pontifex fratres appellat nõ ut seruos: sed ut cõfratres honorare. In capella p̃sente Põtifice nulla cardinalibus p̃ transeuntes ante illos fit reuerẽtia: nisi p̃ illos qui dãt incẽsum, siue pacẽ: ut suo loco dicemus. Absẽte uero Pontifice fit reuerentia per transeuntes ante eos capur inclinando tam per celebrantem, q̃ per alios ministros.

De reuerentia quę fit Episcopo celebranti. Cap.XIIII

Epo in romana curia celebranti corā Papa uel corā aliq̄bus cardinalibus nullæ fiūt genu flexiōes, & nō fit p̄gustatio. Si uero neq; Papa neq; aliq̄s cardinaliū adsit fiūt gēu flexiōes & p̄gustatio, ut i sua Eccl'ia, si uoluerit Episcopus cum Papa loquens genu flexus semper permanet dum loquitur, & dum ei per Papam respondetur.

SECTIO SECVNDA

De ordine sedendi in capella Papę. Cap.I

Summus Pontifex in solio suo pontificali sedet, quod ornatum esse debet cum suo pulvino aureo panno cum postergali ex colore tempori congruente in capella, in consistorio autem publico etiā cū panno aureo pendente super caput scabellūm maius simul cū plano solii panno rubro cooperit: et apud magnū scabellū apponitur paruū detectum: quo pro gradu utitur. hincinde a dextris & a sinistris sedent sup scabella nuda rubro colore depicta Diaconi duo Cardinales assistentes: qui Pōtifici seruiunt: & illū semp deducunt. Et debēt esse antiquiores Diaconi id est primo assumpti. A dextris Papæ infra gradus solii Epi & p̄sbyteri cardinales sedēt cū scamnis lōgis, cū gradu, & postergali pānis quos uocāt Attrebatenses ornati. Ea scamna duas fere partes quadraturæ cōsistorii occupant. In alio scamno sito contra primū scamnū Epōrū Cardinalium pariformiter ornato sedēt Diaconi Cardinales, & antiquiores in capite. Q d' si p̄sbyteri cardinales in suis scamnis ob multitudinē sedere non possunt, sedent in sede Diaconorum ordine tñ retrogrado ut antiquiores sint in fine scamni: & illorum iunior sit post iuniorem Diaconū. Et hoc modo antiquior p̄sbyter, qui ultimo sedet in ista sede: uidet' continuare post ultimo sedentem in ordine Epōrum & p̄sbyterorum. hoc sępe accidit in basilica Sancti Petri dū in abside siue tribuna ecclesiæ apud altare maius diuina celebrātur. Q d' si forte adest aliquis princeps, qui sedere solet post Diaconos Cardinales i eorū ordine: ut hoc tpe Despotus peloponeū. hic sedebit medius inter ultimū Diaconū, & ultimū p̄sbyterū. si aūt ultra duos assistentes nō supsit nisi unus Diaconus, ille sederet post ultimū p̄sbyterū Cardinalē i quocūq; sedili p̄sbyter ille sedet q̄ si nullus superesset diaconus: et p̄sbyteri in suis scānis sedere nō possēt, sederēt ordine supradicto. Si Imp̄ator Romaōrū adest sedet in sede cū postergali, & puo scabello uiridi ornata cū suo puluino, & pāno aureo uiridi sita iter sedem Pōtificis & scānū Epōrū Cardinaliū. Et tūc diaconi assistētes nō sedēt in loco cōsueto apud sedē: sed apud faciē pōtificis in paruis scabellis positis supra supremū gradū solii pōtificalis i cornibus. Reges ēt, iter quos cō

putabatur Imperator Græcorum, sedét. Primus si plures adsunt post primum epm cardinalem, & alius post secundum, & ita deinceps sic q̃ semp aliquis Cardinalis, siue Eps, siue p̃sbyter sit medius inter pricipem & pricipem. primogẽitus Regis sedet post primũ p̃sbyterũ Cardinalẽ si Papa celebrat, & Rex adsit, sedebit solus i chatedra nuda iter Cardinalẽ assistẽtem Papæ, & Ep̃orum Cardinaliũ sedem. fratres aũt aut alii filii Regum & reliqui maximi principes sedent, uel inter Diaconos mixtim cũ eis ita tñ ut unus Diacõus primo sedeat, & postea unus priceps, & sic deinceps: uel sedét post eos Diaconos in eodẽ ordine secũdũ qualitatem ipsorum, si nullus adesset Diaconus Cardinalis sedent eodẽ ordine iter & post iuniores presbyteros Cardinales. Quatuor uero Patriarchæ principales uidelicet. Constantinopolitanus. Alexandrinus. Antiochenus. & Hierosolimitanus sedere consueuerunt inter Episcopos Cardinales ut supra diximus de Regibus, & in curia Romana ferebant continuo cappam, & faciebant sibi deferre caudas ut Cardinales. nostris autem diebus, & tempore Eugenii quarti neq; sedent inter Cardinales, neq; portatur eis cauda. Sedent autem ante assistentes Papæ Episcopos non Cardinales, & ut assistentes seruiunt Papæ de libro & lumine. Alii principes non ita clari sedent in supremo gradu solii pontificalis. Ad sinistram uero Pontificis in sedibus humilioribus sedent Episcopi non Cardinales assistentes Papæ, & inter eos Sacrista palatii Apostolici in loco statui suo condecenti. Et hoc dico si est prælatus: ut semper consueuit esse. Reliqui prælati sedent in sedibus pro eis ordinatis retro scamna diaconorũ cardinalium, siue gradibus, aut posterga li. In capella autẽ sancti Petri infra sedilia ipsorum diaconorum primum locum inter prælatos obtinet uice camerarius, deinde oratores Regum, ac principũ prælati, tũ Archiepiscopi, Episcopi, protonotarii, Abbates generales ordinum, & pœnitentiarii, sed protonotarii, & abbates solẽt hẽre proprium locum ultimum in ordine. alii supradicti sedẽt post Ep̃os in fine scamnorum. Legi tamen qđ procurator ordinis Hierosolimitanorum, & procurator ordinis Theutonicorũ cõsueuerũt sedere post abbates. Meo tẽpore non uidi eos sedentes ibi, neq; alibi, ut procuratores: sed aliquando gerentes se pro oratoribus sederunt cum aliis oratoribus. Si autem uicecamerarius est protonotarius, cum prelati habent sacra paramenta: debet tenere primum locum in sedili protonotariorum. & post eum alii oratores principum, si sint eiusdem ordinis, Senator cõseruatores, & barones urbis atq; alii proceres, supradictis primis inferiores sedebunt in secundo, & tertio gradu solii pontificalis pro eorũ qualitate. primum inter istos Senator locum obtinebit, Oratores Cæsaris, Regũ, pricipum, & potentatum: qui sunt prælati sedent ordinarie post scamna episcoporum, siue presbyterorum Cardinalium ante faciẽ Pontificis sedẽtis

nisi ibi sit altare. ut in Sancto Petro, & similibus locis fiunt quasi duę alę officialium incipientes infra gradus solii hincinde, & simul coniunguntur ante faciem Papę in capite scamni Diaconorum Cardinalium. & hi omnes officiales sedere debent in terra super pannos uirides: qui cooperiunt solium capellę. Et si nostro tempore: qui a sinistris sunt usurpauerũt sibi sedes super gradus ipsius capellę in palatio Apostolico: qui uero sunt a dextris sedent in terra sine aliquo sedili secũdum antiquas, & debitas cerimonias q̃uis sint digniores: quod profecto rationi nõ quadrat. Hic ordo sedẽdi super terram cõfunditur etiam in capella sancti Petri post tẽpora Pauli secũdi. Nam tunc nemo ipsorum audebat sedere aut in gradibus capellę palatii, aut in gradibus solii Põtificalis in capella Sãcti Petri, nisi in ultimo tantum gradu. Ordo autem sedẽdi in ipsis talis est. Subdiaconi primum. Deinde auditores rotæ, clerici camerę, acoluthi, cubicularii, secretarii, & aduocati simul, qui alas coniungunt ante faciem pontificis, Subdiaconorum antiquior primum locum obtinet a dextris, secundus primum locum a sinistris, tertius secundum locum a dextris, & quartus secũdum locum a sinistris, & sic deinceps. Ex auditoribus decanus rotę seruit de mitra, & sedet iter cubicularios secretos in capella palatii, & locis simplicibus. In ecclesia aũt Sancti Petri sedet super gradũ secundum, aut tertium nõ longe a pedibus Diaconi Cardinalis a dextris: ut cõmodius possit ministrare mitrã. Antiquior ex aliis primum locum tenet a dextris post subdiaconos tertius primũ locum a sinistris post eosdem. A dextris post primum auditorẽ locum tenet magister sacri palatii: qui ubicũq; ordines curię cõueniunt: si adest, sedet uel stat post unum ex auditoribus, ẽt si unus tãtum adesset, uel si oẽs adessent unus tãtum ex eis pręcedit magistrum sacri palatii: & ita uidimus semper seruari. sequũtur deinde hincinde alii auditores, clerici camerę & cubicularii in cõiunctiõe alarũ. Secretarii & aduocati sedẽt. Q̃d si nũerus cubiculariorum & aliorũ iferiorũ esset amplior cõduplicãtur post primos alii: ita tñ ut in primo circulo sint. ex omni ordine aliqui post ipsos. E regione Papę sedẽt ꝓcuratores quatuor ordinũ mẽdicantiũ, & post eos ꝓcuratores aliarũ religionũ. duo cubicularii secreti sedẽt in terra ad partem sinistrã haud longe a sede Papę ad pedes Eporum assistẽtiũ, & inter eos medius decanus rotæ seruiẽs de mitra, & secretarius Papæ si nõ est ꝑlatus. Medicus Papę sedet in capite gradus scãni Diaconorum Cardinaliũ ante Põtificis faciẽ caudatarii Reuerẽ. Cardinaliũ sedẽt sup gradus scamnorũ ad pedes Dñorum suorũ. ꝑlatus celebrans sedet in suo faldistorio prope cornu eplę: assistẽs capellanus eius in gradu altaris penes ꝑlatum, & ante eũ Diaconus & Subdiaconus ministrãtes, seruiẽs de mitra post renes capellani assistentis. Reliqui ministri celebrantis cum superpelliciis sedẽt super terrã faciẽtes alam a sinistra, ꝑlati & omnes prędicti uertunt faciem suam sedentes: ut uertit celebrans.

Cathedra siue faldistorium celebrantis.si locus patitur, semper debet esse apud sinistrum cornu altaris, hoc est a latere epistolæ. Hoc enim cornu sinistrum uoco respectu ipsius altaris sicut est: dextrum uero ubi legitur euāgelium. Qui aliter appellant respectum habent ad celebrantem non ad altare. Nam unumquodq; corpus dextrum latus habet & sinistrum. Sed celebrans dum cantat, uel legit officium missæ uertit faciem ad altare ubicūq; sit. Dum aūt sedet si altare est apud parietem, & tam chorus q̄ populus sunt inferius: ut in capella palatii & communiter in plerisq; ecclesiis. Tunc prælatus sedens uertat faciem ad populum, & solium Papę, tunc locari solet a parte euangelii id est dextra. si uero altare sit in medio a sede id est tribunę. Papa sedet in medio contra altare, & celebrans in cornu Epistolæ prędictę, & uertit faciem ad sedem Papę, ut in Sancto Petro & multis ecclesiis urbis. Alii autem pręter supra nominatos quantumcunq; nobiles, aut graduati sint nō sedēt in capella Apostolica. laici stāt clerici togati sedent in terra super pannos uirides: sed in capella Sancti Petri & locis similibus: quia extremitates alarum coniungi non possunt propter altare. cubicularii, & alii inferiores sedent ad partem post primos in terra, uel inter sedes prælatorum ad sinistram, & gradus solii pontificalis. Et nota qđ nullus omnino cuiuscunq; ordinis sit debet sedere solus. Si unus superesset Diaconus sederet cum presbyteris Cardinalibus. Si unus tantum adesset protonotarius aut abbas sedebit post Episcopos, & sic de singulis. Capellani curiales: qui aderunt sedent in terra inter scamnum Cardinalium. Et hic est ordo sedendi in capella Apostolica. Alii autem officiales, qui non sedent, hoc ordine stant.

De illis qui stant. Cap. II

Magister sacri hospitii, quæ dignitas ut alias diximus est in nobili domo comitum stat ante introitum scamnorum Cardinalium id est apud finem scamni presbyterorum Cardinalium & post eum stant magistri hostiarii cū suis uirgis purpura tectis. scutiferi Papę & minores nobiles stāt in ipso introitu scamnorum, & post scamnum p̄sbyterorum Cardinaliū

De seruientibus armorum. Cap. III.

Seruiētes armorum stant circa hostium cancelli capellę intus & extra seruantes ostium cancelli. Quamuis antiquis temporibus nullo pacto intrabant capellam, sed extra cancellum stabant omnes. Sed non est multum inconueniens, q; duo ex eis sint intus: dummodo contineant se apud ostium: & non discurrant per capellam. Q đ si aliqua mādata habeant ad extra ad Dominos Cardinales, aut alios nutu uocent aliquem ex clericis cerimoniarum, & per illum mandata transmittant. Intra cancellos Papę non permittant intrare nisi illos, qui debent intrare, multitudinem stātium intra cancellos & scamna Cardinalium expellant ita qđ non occupent prelatos, neq; conculcent oratores. dimitantur ibi tm̄ nobiles scu-

tiferi Papę:& unus uel duo pro quolibet cardinali, clerici togati in terra sedeāt aut extra mittātur, in capella nō permittāt sedere super scamna, nisi oratores & prælatos cōsuetos, procurēt ut teneatur silētium. dum sacra fiunt, & maxime dum fit sermo, & dum cantores silēt. Quomodo autem sedere debeāt in suis locis posuimus.

De clericis cerimoniarum. Cap.IIII

Rursus circa altare clerici cerimoniarum circumstāt, & apud credētiam intēti, & soliciti ad omnes actus, qui in capella fiūt. Hi præcogitare semper et meditari debēt, quę sunt agēda, &, quæ instāt strenue, diligēter, & memoriter exequi, tractareq; omnia summa dexteritate, & modestia. Nō est mediocre onus clericorum cerimoniarum: qui pro omnibus uigilāt in capella & quibus omniū defectus adscribuntur. Hii duo tātum ordinarii esse consueuerunt, alter in diuinis curam præcipuam gerat circa personam Pontificis, ad quam semper respiciat, si quid imperet, & ad omnes qui sunt in capella, ut prælati, ut oratores, ut nobiles, ut alii omnes stent suo quisq; loco non tamen discurrant sursum, & deorsum sine causa, ut uideatur multa agere, ut quidam faciebat. Ad summum pōtificem non accedat sine urgēti causa, uel nisi uocatus, & tunc cum solitis & debitis reuerētiis ad reuerendissimos dominos Cardinales accedat cū opus est, cum grauitate, & reuerētia, Alter uero clericis cerimoniarū uacet altari, & circa psonā celebrātis ac alioꝝ ministrorū. uterq; tñ oia pspiciat & pariter curet suppleatq; defectus collegę cū illos puidet, Anteq̄ uadāt ad capellam maxime in solennitatibus, & actibus non frequentatis, conueniant simul. prouideāt quę sunt agēda. diuidāt inter se onera, & concordēt de occurētibus: ne postea in capella oporteat cōtēdere, iunior defert antiquiori. id est in officio priori, & primas partes illi permittat, prior tractet iuniorem & nouitium ut fratrem, & bonum collegam: si habent tertium eo utātur ut decet, quāto plures erunt si erunt concordes, & ordinem inter se seruabūt: facilius & melius satisfaciēt. Si erūt inter se cōtrarii melius esset unus tantum, cum ducunt aut reducūt prælatos aut nobiles ad data sibi loca uel ad aliquos actus modeste, & reuerēter icedāt, & genu flexiones, atq; inclinationes doceant. similiter ministros altaris. & quādo aliquem actū facere debēt. (Nam omnes magni, & parui a cerimoniario deducuntur) quiete, & modeste ducāt, ministrant, & aptēt, ac non urgeāt, non impellāt, nō uehant, sicut aliquādo fieri uidi. cerimonias omnes, & maxime in missa papali, & quæ ad personam Papę pertinēt grauiter, modeste, & cum congruēti mora peragāt, ut reuerentiam, & deuotionem aspicientibus maiorem inducāt.

De Cardinali assistenti Pontifici in diuinis. Cap.V

Summo Pontifici celebrāti, siue audienti diuina solenniter semper assistit prior Episcoporum, siue prior presbyterorum cardinalium in officio

assistit prior Episcoporum, siue prior presbyterorum Cardinalium in offi cio capellani: preterq̃ quando Papa non habet mitram, tunc enim nulla fit assistétia. Assistétia eteni fit in missa, in uesperis, & in benedictionibus. In matutinis nunq̃ fit: quia tunc Papa nunq̃ habet mitram.

Quando Episcopus Cardinalis assistit Papę celebranti, & de diebus supplicationum. Cap. VI

Prior Episcoporum Cardinalium assistit in diebus supplicationũ: quã do Papa uadit sub baldachino, & cũ supplicatione ad altare. uidelicet in Natiuitate Domini Iesu Christi. in Circuncisione. in Epiphaniis, Ramis palmarũ, Cæna Domini, Ressurrectione Domini, Ascensione, Pentecoste, Dominica Trinitatis. Corporis Christi, Sancti Ioannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri, & Pauli. Et in omnibus gloriosissimæ Virginis Marię festiuitatibus. Item in festo omnium Sanctorum in canonizatiõe alicuius sancti, in sua coronatione, & quotiensq; solennizaret aliqd' festũ. In his omnibus assistit Episcopus cardinalis, & sedet super nudam chatedram inter Papam, & alios Episcopos cardinales. Si Papa celebrat in uesperis, & in missa.

Quando presbyter Cardinalis assistit Papę celebrãti. Cap. VII

Prior autem presbyterorũ cardinaliũ seruit in aliis temporibus uidelicet in dominicis Aduẽtus Domini, in secũdo & tertio die post Natale domini, In die cinerũ in dominicis quadragesimę pręterq̃ in palmis, in Parasceue, in Sabbato sancto, in albis, in secunda & tertia feria Paschatis & Pentecostes, in ordinationibus: & si quando Papa in uigiliis, aut pro defũ ctis soléniter celebraret, quod raro accidit. Papa enim secũdum antiquas cerimonias nunq̃ cõsueuit solenniter celebrare pro defunctis. Itẽ in absolutionibus defunctorũ si quando fiũt per papam & in oibus benedictionibus, & quotienscunq; Papa interest diuinis, & nõ celebrat principaliter.

De assistentia in uesperis cum paramentis. Cap. VIII

Cardinalis igitur assistẽs põtifici, siue Episcopus, siue presbyter in uesperis papalibus indutus pluuiali & alba mitra sedet in sua nuda catedra, si est Episcopus cardinalis: si uero est presbyter in scabello nudo inter sedem Papę, & Eporum cardinalium sedilia. cũ Papa est intonaturus primã antiphonã ad uesperas: accedit ad eum, & super caput suum retinet librũ, ex quo Papa intonat antiphonã: deinde redit ad suam cathedrã. stans deinde in suo loco intonat tertiã antiphonã. Item cum Papa est itonaturus hymnum similiter accedit, et tenet librum, & redit ad locum suum. similiter cũ intonat antiphonã ad Magnificat, & tunc nõ discedit: sed postq̃ pontifex intonata antiphona sederit, accipit nauiculã incensi de manu acoluthi: & ministrat pontifici: dũ imponit incensum more solito, deinde reddit nauiculã acolutho, & expectat finem antiphonę. Tum cum incipitur Magnificat: sequitur pontificem euntem ad altare. Et postq̃ pontifex osculatus

fuerit altare offert illi thuribulum, quod ab acolutho receperat, & cathe nularum extremitates primo exosculatus ponit ad sinistram manum, par tem uero iuxta summitatem thuribuli ad dextram, osculando semper ma num pontificis, & tunc, & quando aliquid dat uel recipit ab eius manibus retrahit se, deinde dum Pontifex incensat altare. & tandem finita incensa tione stans in cornu epistolę accipit thuribulum e manu pōtificis. & illud dat acolutho, qui eum seruat, Sequitur deinde pōtificem redeuntem ad se dem suam, & firmat se ad infimum gradum solii, & cum Papa fuerit in se de: accipiens thuribulum ab acolutho stans sine mitra incensat pontifi cem stantem cum mitra: Demum reuertitur ad locum suum dato thuribu lo uni ex subdiaconis, qui incensat omnes alios. Cum uero Papa est dictu rus orationem, iterum accedit cardinalis assistens, & retinet librum supra caput, deinde reuertitur ad locū suū. Et est finis seruitii sui pro hac uice.

De assistentia in missa cum paramentis. Cap. IX

In missa autem si Papa descendit ad ecclesiam supplicatione præunte, quia ex camera papę mouetur supplicatio. Pontifex paratus cum pluuia li, & mitra anteq̄ a lecto paramenti se moueat, incēsum ponit in thuribu lum ministrante tunc nauiculam priore presbyterorum cardinaliū, & de inde i ecclesia prior Episcoporum seruit diebus suis. In ecclesia autē assi stens cardinalis sedet in loco sui ordinis a principio usq; quo Papa fit di cturus Orationem ad tertiam: tunc accedit, & tenet librum in capite etiā si non esset paratus. & si esset dies ferialis, q̄d oratio esset dicenda per papā genu flexum ipse assistens cardinalis genu flexus teneret librum ante pon tificem, dum diceret orationem. Et finita oratione non discedit, sed expe ctat quousq; portetur aqua ad lauandū manus papæ. Et tunc stans ad dex tram pontificis apponit manum ad peluim in qua est aqua, & simul cū no bili illam portante infundit aquam super manum pontificis, Redit dein de ad locum ubi prius erat. Et in fine cum Papa accipit mitram ipse Car dinalis accedens immittit ei annulum pōtificalē, & alios & non discedit amplius. Sed cum Papa uult intrare ad altare, ministrat nauiculam incen si cum Papa illud in thuribulum imponit, deinde procedit immediate an te papam simul cum diacono cardinali euangelii ad dextram. Et cū Papa facit confessionem stat ad eius dextram, & Diaconus ad sinistram. finita confessione cum papa osculatus fuerit altare simul cum Subdiacono of fert ei osculandum librum Euangeliorum, deinde retrahit se ad partem q̄d Papa imponat incensum. incenset altare, & incensetur. Nam apud alta re non cardinalis assistens, sed Diaconus euangelii semper ministrat naui culam, & incensat Papam, Cardinalis uero id officium facit cum Papa ē apud sedem eminentem, & illic stans tenet librum supra caput dū Papa le

git introitum, postea sedēte Papa uadit ad suam cathedram nudam, ut in uesperis. Sed aduertendum, qđ si assistēs est presbyter, & nō est Episcopus cardinalis nō sedet super cathedram sed super scabellum rubro colore pictum cum pluuiali tamen ut Episcopus. Cum Papa est dicturus Gloria in excelsis Deo: accedit, & tenet librū super caput, & deinde prosequitur cū eo Hymnum angelicum. & redit ad sedem suam. Item cum Pontifex est dicturus orationes, accedit & tenet librum supra caput quousq; Papa finiuerit orationes: & redit ad locum prędictum. Si fieret sermo & post sermonem Papa faceret absolutionem. &c. similiter accederet, & teneret librū supra caput. Cum papa est dicturus Credo in unum Deum: similiter accedit, & tenet librum super caput: & deinde prosequitur cum eo symbolum. Item cum Papa est lecturus offertorium: accedit, & tenet librum. cum uero Papa legerit sedens Epistolam, Graudale, & Euangelium, non ipse sed Episcopi assistentes non cardinales tenent librum. Accedit etiam cum papa est lauaturus manus post offertorium, & seruit ut superius diximus in prima lotione. descendit deinde cum pōtifice ad altare, & ponit se ad eius sinistram: ubi est liber missalis. Et ibi tenet ipsum librum eleuatum aliquātulum cum sinistra, & cum dextra uertit folium. & digito ostendit pontifici: quę sunt dicēda. & cum Papa post incensationem manus tertio lauat, seruit ut supra. Et nota qđ quando Cardinalis assistens seruiturus est de libro: duo primi Episcopi non cardinales assistentes papæ subseruiunt ipsi: quorum prior seruat librum, & apponit manum, cum Cardinalis illum tenet supra caput, alter uero tenet candelam accensam ante librum: & in altari ille prior tenet manum sub libro. & præostendit dicenda cardinali: alter similiter tenet cādelam, & isti cum libro pręueniunt ad altare, & similiter ad sedem. assistens Cardinalis præfatus intendit deinceps administrationi libri diligenter ueniendo, & ostendendo omnia dicenda, usq; dicto Agnus Dei. Tunc uero cū Papa dicit orationē Domine Iesu Christe: qui dixisti apostolis tuis Pacem. &c. accedit ad dextrā pontificis. genu flectit. surgit. osculatur altare: deinde in tempore accipit pacem a pontifice: & eam defert ad alios cardinales incipiendo a primo Episcopo cardinali: & illi primo dat pacē osculando ipsum in facie, deinde primo presbytero, inde primo diacono, non tamen ex illis, qui sunt apud altare: sed ex iis, qui sunt apud sedilia cardinaliū in suo ordine. deinde si quis est princeps, qui sedeat i scamnis cardinaliū illi dat & in fine primo ex Episcopis assistentibus non cardinalibus: idest illi, qui seruit de libro, demum dat pacem uni ex subdiaconis: qui illam distribuit omnibus gradibus, & ordinibus capellę more consueto, redit deinde Cardinalis assistens ad pontificem iam apud sedem eminentem existentem, & accipiens calamum aureum de manu sacristę cum quo Papa Sanguinem Christi sugere debet: illum cum suo stilo super quēdam calicem sacrista uinum ex ampulla super

fundente purgat,& de ipso uino dat ad pręgustandum ipsi Sacristæ. Tum cum Pontifex Corpus Christi sumpserit: Cardinalis calamum ipsum prius a se deosculatum in calice: ubi est Sacramētū, immittit, & ponit ad manus papæ: qui cum illo Christi sanguinem sugit, & in calice illum ad manus diaconi euangelii dimittit. Tum aliquantulum uini, & aquæ, si papæ placet, in calice superius dicto imponens, non tamen in quo est Sacramētum: dat pontifici ad purificandum os. Retrahit se deinde ad partem cardinalis assistens quousq; Papa post Purificationem manus quarto solenniter lauet: cui seruit, ut supra diximus: & descendentem deinde pontificē ad altare pręcedit, illiq; dum legit postcommunionem, & cātat, seruit de libro, & demum data solenni benedictione per Papam in altari pronunciat indulgētias ex parte pōtificis: & sic est finis sui seruitii in eo officio missę In diebus supplicationū: in quibus prior episcoporū cardinalium assistit, prior presbyterorum indutus sua planeta post communionem corporis, & sanguinis Domini infundit uinum ex ampulla super digitos pontificis ad eos purificādos dextra manu, & sinistra supponit quādā paterā aureā cū ansa, & deinde uinū ipsū purificationis portat ad altare, & dat ministris, & ad locum suum reuertitur. Si uero assistit papæ: ipse prior presbyterorum in diebus supra nominatis erit indutus pluuiali, non planeta, & in uesperis intonabit tertiā antiphonam, & quartam subprior presbyterorum. In missa infundet uinum pro purificatione ad digitos papę: sicut supradiximus de priore presbyterorum.

De assistentia Cardinalis sine paramētis in uesperis. Cap. X

Quādo autem Papa nō celebrat principaliter, & interest publice diuinis cum pluuiali, & mitra, tunc assistit & prior presbyterorum cū cappa lanea tam in uesperis q̄ in missa. Et seruit in hūc modum. In uesperis facit reuerētiā cū aliis: & sedet in loco suo a pricipio. Deinde cum Papa dixerit. Deus in adiutoriū meum intēde. &c. dum incipitur prima antiphona anteq̄ cardinales alii sedeāt ducitur ad scabellum assistentiæ, quod ponitur ad sinistram papę ante assistentes Episcopos, si locus est idoneus, ut in capella palatii. In Sancto Petro uero & aliis locis illius proportionis sedet ut in missis papalibus. Quando locus esset arctior, sederet in loco suo inter alios, nisi alibi esset locus magis cōueniēs. Cū est apud suū scabellū, sedet cū aliis usq; ad capitulū: tū surgit cum aliis & incepta antiphona ad Magnificat. cum acoluthus uenit uersus pōtificē cum thuribulo, ipse cardinalis primo accedit ad dextrā pōtificis, & capiēs nauiculā de manu acoluthi ministrat pōtifici, ut superius diximus: reddit deinde nauiculam acolutho. & stās expectat finē antiphonę. Cum incipitur Magnificat procedit cū pōtifice ad altare: & accedēs ad illius dextrā accipit thuribulū ab acolutho de manu acoluthi, & illud dat ad manus pontificis, Et cū papa incēsauerit altare, recipit ab eo thuribulū in cornu epistolę. & illud reddit aco

lutho & sequitur pōtificem redeūtē ad sedem, sed expectat ante infimum gradū. Et cum Papa fuerit ante sedē suam, cardinalis accipiens thuribulum ab acolutho illum incēsat more solito, & mox reuertitur ad suum scabellum: ubi stans incensatur. sedet deinde cum replicatur Antiphona, & in finem post benedictionem pontificis uadit ad sedendum cum aliis dominis Cardinalibus in loco suo.

De assistentia in missa sine paramentis. Cap. XI

In missa autem assistens Cardinalis cum fecerit reuerentiam solennē pōtifici, firmat se ad eius dextrā, & ministrat incēsum ponēdū in thuribulo, & hoc si tunc cantatur Introitus. Q d' si inter reuerentiā cardinalium & in introitu missæ fiat interuallum, ut in candelis, cineribus, palmis, & similibus, tunc non ministrat incēsum, sed postea cum Papa facta confessione cū celebrante redierit ad sedē suam, & cū celebrans incensauerit altare, & ipse fuerit incensatus Cardinalis assistens ex circulo, uel scāno cardinaliū ueniens ante infimū gradū sedis papæ, finita omniū cardinalium reuerentia accipiens thuribulū de manu cerimoniarii genu flexus incensat pontificē sedentē, & reddit thuribulū cerimoniario, deinde stat in circulo cum aliis cardinalibus. Et dicto cū pontifice Kyrie eleison, & Gloria, si dici debet, uadit ad scabellū assistentiæ, & ibi stat uel sedet pro tēporis exigentia usquequo cerimoniarius uenit cum thuribulo ad pontificē ante Euangeliū, tunc præueniens cardinalis ponit se ad dextrā papę, & ministrat nauiculā, & mox reuertitur ad scabellū, & ibi permanet usq; ad finē euangelii, tunc stans ante infimū gradū incensat pontificē, reddit thuribulum cerimoniario, & si est habendus sermo, uadit ad scamnū ád locū suum cū aliis cardinalibus. Si uero non fit sermo, uadit ad scabellū suę assistentiæ. Finito sermone, & data benedictione a Papa uadit ad circulum cum aliis, dū dicitur Credo. & illo finito uadit ad scabellū assistentię. Inde cum Papa est impositurus incēsum post offertoriū: accedit & ministrat nauiculā ut supra: deinde cū celebrans incensauit altare, & est incensatus accipit thuribulū a cerimoniario, & incensat pontificē sedētē ipse genu flexus, & reuersus ad suū scabellū stans incensatur a diacono euangelii, ut dicemus inferius. Et paulo post cū icipit' pręfatio, discedet a scabello. reuertitur ad locū suum cū aliis cardinalibus, & amplius non reuertitur ad scabellū: quod a ministris remouetur, & ponitur ad partem. Sed cū in circulo cū aliis dixerit Agnus Dei, inde se mouens accedit ad altare ad dextrā celebrantis: & genu flexus osculatur altare primū, & mox celebrās dicta oratione congrua dat illi osculū pacis dicēs Pax tecū, & ille respondet Et cū spiritu tuo: deinde discedens ascendit ad pontifiē in sede stantē, & dat ei pacis osculū, & reuertitur ad locū suum: Ad quē mox accedēs capellanus assistens celebrantis ductus a cerimoniario accipit pacē ab eo & illam distribuit cęteris, ut dicemus in loco suo. Et hic est finis sui ministerii in mis

ſa. Si autem eſſet miſſa defunctorum: & Papa in fine uellet abſoluere. tunc ueniret ad ſcabellũ aſſiſtẽtię, & ſederet ibi, dũ cantatur reſponſorium, & in tempore miniſtrat: dũ papa imponit incenſum in thuribulo. dum aſpergit aquã ſanctam, & dũ incenſat porrigendo aſperſoriũ, & thuribulũ, & ea re cipiendo. Idem etiã facit quotienſcunq; Papa aliquid publice benedicit. ſeruit de aſperſorio, & incẽſo ut dictum eſt. Modus autẽ, qui ſeruari ſolet p aſſiſtẽtẽ cardinalẽ in ſua miniſtratiõe, & ſeruitio: ẽ huiuſmodi generaliter.

Quomodo Cardinalis aſſiſtens ſeruit in ſua aſſiſtẽtia. Cap. XII

Quotienſcunq; e ſcamno, aut e circulo cardinalium uadit ad Pontificẽ aut ad ſcabellũ aſſiſtentię capite detecto, & eleuatis ſibi ambabus mani-bus a parte anteriori cappa, capite uerſus cardinales ſuperiores, & infe-riores aliquantulum inclinato quaſi licentiam diſcedẽdi ab eis petens, & caudam cappæ per terram trahens proficiſcitur, & facta reuerentia al-tari, & pontifici uadit ad ſcabellum, ſeu ad pontificem. cum eſt apud ſca-bellum, capite ſalutat Diacones, & alios aſſiſtentes, & pariter ſedent om-nes. Cum autem eſt miniſtraturus incenſum pontifici, cum uidet cerimo niarium cum thuribulo uenientem: ſurgit, & uadit ad dextram põtificis: & dimiſſa manu dextra per aperturam cappæ, & ſiniſtra per oram inferio rem accipit nauiculam a cerimoniario ſiue ab acolutho, & ambabus ma-nibus offert illam pontifici, ita ut apertura nauiculę ſit uerſus pontificẽ, & inclinatus dicit Benedicite Pater ſancte, & anteq̃ Papa accipiat cocle-ar: illud, & deinde eius manum, & ſimiliter cum illud reponit, & tunc red-dit nauiculam cerimoniario, cum in altari porrigit thuribulum papę oſ-culatur primo cathenulas: quas dat ei ad manus, & dans, & recipiens thu ribulum oſculatur eius manum.

Q͛d Papæ debent oſculari manus cum aliquid tradi tur, ſiue ab eo accipitur. Cap. XIII

Et nota q͛d tam Cardinalis aſſiſtens, q̃ quiuis alius laicus, ſiue cleri-cus, qui aliquid dat ad manus papæ, ſi eſt Cardinalis prælatus, aut prin-ceps, ſi eſt inferior oſculatur pedem, & ſimiliter cum a põtifice aliquid ac cipit eidem oſculatur manum, & illi pedem. Aſſiſtens igitur partes ſupe-riores cathenularum: ubi ſunt annuli tenens ipſe in dextra põit ad ſiniſtrã põtificis, & partes iferiores iuxta ſũmitatẽ ciborii i ſiniſtra ſua tenẽs põit ad manũ dextrã papæ, cũ icẽſat põtificẽ, ſi Põtifex ſtat, & ipſe ſtãs incẽſat ter ducens tractim thuribulum cum aliquali diſtantia inter tractũ, & tra ctũ: tũ ſurgens reddit thuribulum cerimoniario, & facta reuerẽtia ponti fici reuertitur ad ſuum ſcabellum, & anteq̃ incenſetur, inuitat Diaconum a dextris papę: Cum autem eſt diſcenſurus a ſcabello inclinat ſe prius uer-ſus altare deinde facit reuerentiam Pontifici, & diſcedit.

De assistentia Diaconorum Cardinalium, & quomodo Papa paratur in camera ordinarie. Cap. XIIII

Duo Diaconi Cardinales antiquiores in cardinalatu debent semper assistere, & ministrare, ac seruire pōtifici in omnibus publicis actibus, cū tamen Papa est in pontificalibus idest cum pluuiali, & mitra, uel cum mitra tantum, ut in Parasceue, & missis defunctorum aliter non assistunt. Cum Papa exit ad cameram paramēti, quę papagalli dicitur: duo Diaconi prędicti stantes capite detecto hinc inde apud lectum paramenti induunt papā sacris uestibus: antiquiore diacono a dextris principaliter operante, qui primum rubrum birretum pōtifici detrahēs albū illi imponit. deosculatur, & imponit illi amictum, & circa collum decenter aptat, ita ut uestium collaria cooperiat, & adiuuantibus altero diacono, & duobus Subdiaconis apostolicis, qui retro sunt, colligant cordulas. imponit deinde albam, & adiuuanitbus supradictis circa collum, & circa manus decenter componit, & aptat. inde cingulo cingit, & albā attollit acoluthis, qui hæc omnia genu flexi circum circa subministrant, albę extremitates aptantibus, ut ęqualiter fluant. postea imponit stolam a collo pēdentem, & a lateribus colligit. amictum tamen, & stolam prius pontifici exosculanda offert, q̄ ea illi imponat. imponit illi post hęc pluuiale, & ante pectus ornamentum pectorale, & demum mitram. Hęc omnia ornamēta sacrista prius explicat, & disponit super lectum paramenti. Induto pōtifice duo diaconi prædicti unus post alium ferunt consuetam reuerentiā secedentes per aliquot passus inclināt se profunde, deinde accedētes ad pontificem osculātur eius dextram sub auriphrygio pluuialis porrectam. Et capientes hinc inde fimbrias anteriores pluuialis in diebus supplicationum: & cum Pontifex aliquid manu gestat, ipsi deferant. In aliis uero diebus eas protonotario deferendas tradunt, & capite cooperto pręcedūt immediate pontificem. Et aduertendum q᷑ ipsi diaconi dum seruiūt papę in aliquo actu, dum eum per capellam comitantur fimbrias eleuantes, aut tale quippiam facientes, semper sunt capite detecto. Cum Pontifex uenit ad ecclesiam, siue ad capellam: diaconi firmant se apud faldistorium, & pontifice adueniente capiunt fimbrias pluuialis. & dum ille genu flectit ante faldistorium: fimbrias ipsas super faldistoriū disponūt, & mox diaconus a sinistris extrahit illi mitram, & a dextris birretum. Deinde si tunc est missa celebranda: finita oratione Papa surgit, & facit confessionem cum celebrante: Et tunc diaconus a sinistris retrahit se aliquantulum dans locum celebranti: qui stat ad sinistram pontificis. finita confessione, (& si nō dicitur missa, finita oratione) diaconus a dextris imponit birretum, & mitram pontifici adiuuante altero diacono, & ambo capientes fimbrias deducunt eum ad sedem eminentem. Quotiensc unq; Pa-

pa debet eleuare manum dextram, siue signando, siue pectus percutiendo, diaconus a dextris eleuat pluuiale capiens fimbrias ante pectus. cum debet eleuare manus ambas ambo diaconi hinc inde eleuāt. qñ est aliquis lecturus ex libro apponunt hinc inde manus, similiter & cum est osculaturus librum euangeliorum. cum Papa accepit pacem a cardinali assistente ipsi unus post alium descendunt a sede pontificis, & facta reuerentia altari, & pontifici (ut fieri solet cū fit reuerētia) solennis, ascendunt ad papā, eiq; genam sinistram exosculandam præbent, dicentiq; Pax tecum respōdent Et cum spiritu tuo. In fine missę descendentes cum pontifice ad faldistorium cōponūnt fimbrias super illud, & cū surgit (nam mitra tūc nō remouetur) capiētes fimbrias eas dant protonotario: nisi ipsi inferant in diebus supra nominatis. Et quotiescunq; mitra est papæ imponenda, uel birretum: ea imponit diaconus a dextris. Et qñ est remouēda mitra, eam remouet diaconus a sinistris, & birretum a dextris. diaconi prædicti stant pōtifice stante, & similiter stante cardinali assistente. sedent sedente pontifice & nihil faciente. Si autem Pontifex sedens legeret: uel benediceret incensum, aut tale quicpiam faceret: starent cum omnibus assistentibus. Cū pōtifex ad cameram redierit: exuunt eum sacris uestibus: in eodem loco cooperante pricipaliter diacono a dextris: qui dat ei stolam, & amictum ad osculandum. cum aliquid operatur circa pontificem. cum Pontifex aliquid legit uel cum eis loquitur, cum uadunt & deducūt illum per capellam sursum aut deorsum ad altare, ad faldistorium, ad sedem: semper debēt esse capite nudo. Et cum generalis supplicatio fit anteq̃ Papa de loco discedat, Diaconus a dextris dicit alta uoce Procedamus in pace, & chorus respōdet In nomine Christi Amen.

De officio Cardinalis diaconi euangelium lecturi. Cap. XV

Diaconus Cardinalis lecturus euangelium in missa pontificali ante, & tempore sibi congruo Deo per confessionem recōcilietur: quia est participaturus de sacramento altaris simul cum pontifice. Cum uero erit in palatio, anteq̃ Papa exeat ad cameram paramenti, accipiat sacras uestes, uidelicet amictum supra rochetum, albam, cigulum, stolam, dalmaticam. manipulum autem accipiat cum Papa intrauerit ad altare. Et hęc fiunt in diebus supplicationum: cum Papa descendit ad ecclesiam & sub baldachino, Si autem Papa non iret ad ecclesiam supplicatione pręeunte: tunc caperet paramenta sua prędicta. cum Papa accipit sandalia, & si uti debeat planeta non dalmatica, tunc illam capit postq̃ papam induerit omnibus sacris ornamentis. Sed nostris temporibus raro Papa celebrat nisi in diebus supplicationum. Igitur Diaconus, ut supradictū est, paratus cum papa descendit ad ecclesiam supplicabūdus uadit immediate añ eū solus uel si papa uehetur in sede, ibit medius inter duos diaconos assistentes papę.

In ecclia faciet reuerētiā papę in suo ordine, & inde firmabit se ad dex-

trã papæ apud assistentem diaconum ab ea parte ante diaconũ prædictũ. cum uero Papa finita hora lauerit manus: diaconus euangelii ascendit scabellũ positum ante papã, & primo retrahit illi mitrã cũ pluuiali, & stola, & afferẽtibus acoluthis ex ordine sacra ornaméta, primo accipit cigulũ cũ subcinctorio, & cũ eo pcingit põtificẽ ita ut subcinctoriũ pẽdeat a sinistra põtificis. firmato bene cingulo soluit aliud cingulũ, quo prius Põtifex erat accictus, & alba circum circa benedisposita accipit Crucẽ pectoralẽ: quã osculãdã offert pontifici, & deide ad collũ ponit, ut añ pectus pẽdeat. cũ accipit fauonẽ quẽ supra caput põtificis ponit cũ plicatura a pte anteriori diligẽter illũ aptat: primo offerat fauonẽ osculãdũ põtifici illũ ambabus manibus tenẽs, tũ imponat super eius caput, ita ut ante oculos pendeat, & media pars illius ad dextrã: media ad sinistram, & extremitates eius pariter fluant: deinde extremitatem fauonis quæ a sinistra pontificis defluit super illius dextrum humerũ impõit, & quę a dextra super sinistrũ, ut mentum papę circundẽt tanta amplitudine: ut spacio palmi uel circa a mento distent, & a frõte dependeat medii palmi latitudine. imponit deinde Diaconus pontifici stolã ad collũ quã prius eidem deosculãdã offerat. & pendere facit ab humeris. tum imponat tunicellã, & fauonem a parte anteriori circa collũ diligenter extrahat, imponatq; dalmaticam, & fauonem extrahat attollatq; illum ab oculis pontificis supra caput aliquãtulum, & pontifici sedenti imponat chirothecas, quas prius osculetur, & similiter osculetur manum pontificis. ipse tum dextrã tantum imponat, & subdiaconus sinistram: qui stans a sinistra i omnibus Diaconum iuuat. tum surgit Pontifex, & diaconus imponit ei planetam quę tãtum inde aptatur super brachia, & sacco. similiter ut supra extrahitur ut equaliter circum circa pendeat, adaptata planeta Diaconus partem fauonis, qui erat super caput pontificis reflectit supra collum, & circum circa decenter aptat. Deinde accipiens pallium Crucẽ illius posteriorem osculandam offert pontifici: illumq; adiuuante subdiacono super põtificis humeros imponit, ut fauonis oras complectatur, & aliquãtulum ex fauone sub pallio uideatur. Aduertatq; ut partem pallii duplicem super sinistrum humerum imponat, tum Spinulam pulchriorem Diaconus Cruci anteriori parte pallii infigit, aliam Cruci super humerum sinistrum existenti, tertiam uero Subdiaconus in Cruce posteriori figit. Spinulæ: taliter infigẽdæ sunt, ut a gemma ad dextram infigentis remaneat, & interea Crucem pertranseant non autem perforent pallium, neq; planetã tangant. Non enim figitur ad retinendum pallium, sed ad mysterium Passionis significãdũ: poteruntq; pro retinẽdo pallio paruæ spinulę imponi si placuerit. debet tñ diaconus aduertere, & sępe aptare palliũ: ut decẽter humeros, & fauonẽ ambiat. post hęc diaconus mitrã imponit põtifici, & procedẽte illo ad altare ibit ad sinistrã Episcopi cardinalis assistẽtis immediate ante Põtificem.

Et cum Papa fuerit ante altare, deponit ei mittam, & stans a sinistra Pontificis facit cum eo confessionem. Deinde cum Papa fuerit osculatus altare, & librum: accipit de manu acoluthi nauiculam incensi; & inclinatus dicit Benedicite pater sancte. osculatur coclear: & dum Papa illud capit: ut incẽsum imponat, illius manus osculatur; & similiter cum illud reponit in nauicula. Deinde accipiens thuribulum de manu acoluthi prædicti, cui prius nauiculam reddiderat, illud ad manus pontificis ponit cathenulas uidelicet superiores ad sinistram, inferiores ad dextram: quas prius, & deinde manum osculatur. Cum Pontifex incensat altare, illi ad dexteram & eleuando manicas dalmaticæ, & planetam. Deinde facta incẽsatione stans in cornu epistolę accipit thuribulum de manu Papę quã osculatur: & illum: cum mitram accipit, incẽsat ter thuribulum ducẽs: inclinatq; se Pontifici profunde anteq̃ incenset, & post, & in isto actu. & similiter postq̃ Pontifex incensauerit oblata, mittam imponit, & Diaconus assistens a dextris, in aliis uero omnibus actibus, cum Papa est apud altare, Diaconus euangelii semper illi imponit, & deponit mitram: semperq; in altari ministrat nauiculam, & incensat Pontificẽ: quem mox reddito thuribulo acolutho stantem circa medium altaris osculatur primo os, deinde pectus. quod & alii duo Diaconi assistentes faciunt. Deinde discedẽte Pontifice ad sedem eminentem Diaconus remanet in cornu epistolę: ubi simul cũ Diacono, & græcis, si adsint, leget Introitum, & dicit Kyrie eleison ex libro super altare stante, & a suo capellano accipit manipulum, & Papa sedet, sedente & ipso super scabellum in dicto cornu super gradum altaris positum, uertens faciem ad cornu euangelii. Cum Papa dicit. Gloria in excelsis. Surgit Diaconus, & cum Subdiacono & grę cis prosequitur hymnum angelicum: & sedente Papa sedet in loco suo, & similiter surgit ad orationes, & illis finitis sedet. Cantata epistola per subdiaconum Diaconus in cornu Epistolæ & ipse illam legit cum graduali, & uersibus, deinde tempore congruo accipit librum euangeliorum, & illum ante pectus suum tenens cum reuerentiis solitis uadit ad altare, super quod librum ponit in medio: quo ibi dimisso cum debitis reuerentiis ascendit ad pontificem, & manum eius dextram reuerenter osculatur, deinde reuersus ad altare genu flexus, & iunctis manibus dicit Munda cor meum, & labia mea omnipotens Deus: qui labia Esaię prophetæ calculo mundasti ignito, ita me tua grata miseratione dignare mundare ut sanctum euangelium tuum digne ualeam annũciare. per Christum Dominum nostrum Amen. Tum surgens accipit librum de altari, & illum ante pectus portans tempore congruo uadit ante pontificem, & stans apud ifimum gradum solii inclinatus profunde dicit. Iube Domne benedicere. Et accepta benedictione uadit ad pulpitum, super quod librum portat, & circunstantibus septem ceroferariis iunctis manibus inci-

pit Dominus uobiscum, Et cum dicit sequentia, & Initium sancti euãgeli pollice dextro signat librum, deinde frontem, os, & pectus: & cum deinde respondetur a choro Gloria tibi Dñe: accipiens thuribulum de manu acoluthi incensat librum ter in medio, a dextris, & a sinistris, deinde reddito thuribulo iunctis manibus: quas supra librum tenet, psequitur euãgelium. quo finito factis reuerentiis reuertatur ad altare. Cum Papa dixerit Credo in unum Deum, Diaconus stans in cornu epistolę prosequitur symbolum cum Subdiacono & gręcis: quo finito Diaconus, & Subdiaconus uadunt ad credentiam Papæ: ubi aliquis ex familiaribus Diaconi expectat cum uasis & mantili: & ibi ambo mundant manus, & reuertunẽ ad altare: & mappam quandam sericeam amplam a sacrista oblatam extẽdunt supra altare, tum Diaconus expectat cũ uasis, & mantili stans in cornu epistolę, Subdiaconus uero ex credentia sacristę portat ad altare bursam cum corporalibus, hostiaria & purificatorio: quæ omnia consignat ad manus Diaconi: qui ponẽs bursam super altare primo remouet ab ea hostiariam cum extractis ex bursa corporalibus: magnum corporale explicat super altare patuum super magnum ponit ad partem. bursam collocat in loco condecenti, uel ante se, uel ad partem: deinde ueniente sacrista cum calice: & ampullis primo ex hostiaria tres hostias capit, quas ponit super patenam per ordinem ad rectam lineam. Et ueniente Pontifice ad altare ante gradum stans depõit ei mitram: & brachium illius dextrũ reuerenter capiens, & subleuans deducit ad medium altaris. Tum conuersus ad dextram: ubi patena cum tribus hostiis super calicem existit cũ hostia: quæ est a dextris, tangit alias duas, & illam dat comedendam sacristæ Deinde hostiam quę est ad sinistram capiens cum ea tagit patenam & calicem intus, & extra per totum, & similiter illam dat comedendam sacristæ. Tum capiens patenam cum hostia, quę in medio remansit, illam prĩus exosculatus dat ad manum Pontificis dextram quam deosculatur. Tũ cõuersus ad calicem pauxillum uini & aquæ ex ampullis super uasculum infundit, & dat sacristę ad prægustandum, & imponit uinum in calice ad sufficientiam: ut satis sit pro tribus communicantibus. aquam uero in calicem Subdiaconus infundit ex paruo coeleari. Quo facto Diaconus calicem dat ad manus Pontificis, & cum eo dicit orationem Offerimus tibi &c. Et cum Papa calicem super corporalia posuerit: Diaconus statim illum palla idest paruo corporali tegit, & cũ Papa est impositurus incensum ministrat nauiculam: & facit: ut in prima incẽsatione diximus. Sed cum Papa incensat super et circa oblata, tunc Diaconus dextrã manũ tenet ad pedem calicis, ne forte rueret. Et sinistram ad manicas dalmaticę Põtificis, ne cum illis pallam pcutiat. Et in fine cũ incẽsauerit Papã, incẽsat cardinalẽ assistentẽ epm, siue pſbyterũ. Et duos diacones cardinales assistẽtes ibi apud altare, dũ uadit ad alios cardinales oẽs incensat suo

ipse calicem ad Pontificẽ defert nulli tunc reuerentiã faciens, & ad dextrum pontificis latus cõstituens expectat quoad põtifex de corpore christi cõicet dum calicẽ subministrat pontifici, ex quo ille sanguinẽ calamo sugit. Quo facto diaconus paterã dextra tenẽs: sinistra calamũ intra calicem existentẽ retinet, & curuato capite manum pontificis exosculat᷑. corpus Christi ab eo reuerenter accipit, & mox eius faciem osculat᷑. tum cũ calice, & Christi sanguine ad altare reuertit᷑ nusq̃ calamũ ex calice extrahens, & ibi stans in cornu eplę ptem sanguinis cũ calamo sugit. Reliquũ uero cũ particula hostię sacratæ, q̃ in calice remãsit. Subdiaconus cũ patena ad altare reuersus reuerẽter suscipit cũ prius patenã ipsam diligẽter sup calicem excusserit, ne particula sacri in ea remaneat. Tum Diaconus cũ Subdiacono calamũ supra calicem uino purgãt & abluunt: atq; eodẽ uino se purificãt. deinde si non sunt alii cõicandi. Diaconus expectat põtificẽ apud altare: si uero sunt cõicandi alii, sicut in resurrectiõe Dñi, diaconus postq̃ se purificauerit, factis debitis reuerẽtiis ascẽdit ad põtificẽ, & stans ad eius sinistrã in tono eius cõsueto dicit, Confiteor Deo oipotẽti, beatę Marię sẽp uirgini, beato Michaeli archãgelo, beato Ioãni baptistę, sanctis Aplis Petro & Paulo, oibus sanctis, & tibi pater, quia peccaui nimis cogitatiõe, uerbo, & ope mea culpa mea culpa mea maxima culpa: Ideo precor btãm Mariã semp uirginẽ, beatũ Michaelẽ Archãgelũ, btũm Ioãnẽ baptistã, sanctos Aplos petrũ & Paulũ, oẽs sanctos, & te pater orare p me ad dñm Deũ nřm. Et cum dicit, & tibi pr̃, & rursus & te pater: inclinat se pfunde ante pontificẽ. & cũ dicit mea culpa &c̃. ter pcutit pectus cũ manu dextra, & mox diaconus: ubi hæc dixerit reuertit᷑ ad altare. & postq̃ pontifex fecerit absolutionẽ, Diaconus reuerẽter accedẽs accipit de altari calicẽ crystallinum, uel aliud uas in quo sunt hostiæ cõsecratę p cõicãdis, & eleuat, & gyrat a dextris & sinistris: ut prius diximus, & Subdiacono genu flexo: ut prius dat ad portãdum ad põtificẽ. Ipse uero apud altare expectat quousq; pontifex cõicato populo reuertat᷑ ad altare. Veniẽti igitur ad altare pontifici deponit mitrã, & ponit deinde se i loco suo stans medius post pontificẽ inter duos Diaconos. & cum papa finierit orões ultimas: & dixerit Dñs uobiscum, ipse Diaconus uersus: ut pontifex dicit cantando. Ite missa est in tono solennitati conuenienti cũ alleluia, uel sine alleluia pro temporis exigentia. & in fine cum Papa cõpleuerit omnia, & uult discedere ab altari, extrahit illi pallium, & reponit illud super altare, nisi Papa sit iturus ad benedictionem: uel ad alium actũ supplicatione præunte: quia tũc debet portare pallium. Deinde uadit cũ Põtifice paratus usq; ad eius cameram ipse, & alii Diaconi ex debito more: q̃uis nonnunq̃ ex indulgentia põtificis solent dimittere paramenta, & postq̃ deduxerunt Papam extra ecclesiam illum dimittere, & redire ad domos suas: sed honestius est sicut diximus, ut pontificem adhuc missalibus

paramentis indutum Diaconi parati ad cameram usq; deducant.

Si autem tempus exigeret:ut Diaconus uti deberet planeta,& nō dalmatica,tunc Diaconus parabit Pōtificem sine planeta. Et cum imposuerit illi mitram post omnia ornamenta,ipse accipit planetam:quam deponit,anteq̃ cantet euangelium,& plicatam accipit super humerum sinistrum,& sic cum ea manet quousq; Papa cōmunicauerit. Tunc rursus induitur planeta,ut prius. Aduertat etiam Diaconus quotienscunq; aliquid dat ad manum Pontificis uti,primo deosculetur rem ipsam,deinde manum Pontificis. Item quando post consecrationem tegit,uel detegit calicem.primo & post reuerenter genu flectat:& adoret sacramentū.

De supplendis uicibus Cardinalium in assistentia Papæ deficientium. Cap.XVII

Si celebrante Pontifice prior Episcoporum Cardinalium abest:qui illi assistere debet in officio capellani:eius uices suppleat senior Episcopus Cardinalis. Et si nullus adest Episcopus:senior presbyter Cardinalis. Itē si prior presbyterorum in sua assistentia deest:senior ex aliis presbyteris supplet.qđ si nullus adest presbyter Cardinalis:iunior Episcopus Cardinalis supplet eius uices,siue cum paramentis,siue cum cappis laneis:Diaconus autem non supplet uices Episcoporum,neq; presbyterorum. Si uero adest unus diaconus tantum in assistentia,iunior ex presbyteris Cardinalibus supplet locum secundi Diaconi. Sed Diaconus qui aderit tanq̃ Archidiaconus,& in proprio officio sedebit a dextris,& mitram semper ponet,& deponet presbytero Cardinali a sinistris adiuuante. si nullus adesset presbyter iunior,Episcopus Cardinalis supplet,& tunc Episcopus erit a dextris. Sed Diaconus q̄uis non sit a sinistris semper tamen ponet,& deponet mitram. Qđ si nullus adesset Diaconus: duo iuniores presbyteri siue Episcopi,Illis etiam deficientibus assistunt.& si Pōtifex celebraret prīcipaliter in uesperis siue in missa essent in habitu Diaconorum cū dalmaticis,& non in proprio. Et nota qđ Pontifex non potest interesse diuinis cum solennitate nisi ad minus cum tribus Cardinalibus:quorum duo assistant loco Diaconorum,& tertius ut capellanus assistens. In missa autem quando Papa celebrat solenniter:quatuor ad minus sunt necessarii duo Diaconi assistentes,Diaconus euangelii,& Episcopus siue presbyter Cardinalis,capellanus assistens. Sed ut dixi presbyteri uel Epi officium Diaconorum supplere possunt. Diaconi non possunt supplere officium ēporum siue presbyterorum in diuinis.

De officio assistentiū nō cardinaliū.S.D.N.Papę. Cap.XVIII

Scripturi deiceps de officiis ꝑlatorū,& aliorū officialiū curiæ Romanę de illis officiis,& seruitiis suis tm̄ dicēus:q̄ exhibēt sūmo pōtifici in diuino officio,& publicis actibus,& q̄ ptinēt ad sacras cerimōias. de aliis n̄ ē nr̄æ ꝑfessiōis. Et prio de assistētibus epis,& ꝑlatis Ro. Pōtifici assistere

consueuerũt in diuinis, & publicis actibus ordinarie decẽ ꝑlati ex dignio ribus curiæ ut ex libris cameræ apostolicæ coniectare licet: qui portiones decem ex minutis distribuũt assistentibus, nostris tamen temporibus ali quando pauciores, sæpius plures fuerunt. Ad hos spectat pontifici assiste re: & in diuinis illi seruire de libro & de lumine: & semper sequũtur ponti ficem immediate post cubicularios, & medicos secretos. Et quando sunt parati præcedunt immediate cardinales. cũ põtifex ante altare fecit ora tionem, & ascendit ad sedem eminentem, sequuntur illum, & sedent uel stãt secundum exigẽtiam ad sinistram partem. His cõnumerant etiam sacri stam si sit prælatus, & sedet in loco statui suo conuenienti. Inter istos non habetur ratio officiorum siue legationũ, sed digniores, & antiquiores in dignitate pręcedũt. duo ex eis primi siue Patriarchæ, siue Archiepiscopi, siue Episcopi sint: seruiunt pontifici primus cũ libro, alter de lumine hoc modo. cum pontifex aliquid est dicturus ex libro, accedunt hi duo assistẽ tes & primus genu flexus in scabello sedis pontificis, si Papa sedet: si autẽ stat, stans librũ tenet supra caput ante faciẽ pontificis ambabus manibus illum sustinens, & diaconi assistentes apponunt hinc inde manum. Secun dus uero candelam accensam ante librum retinet stans in loco conueniẽ ti. Q d' si dum solenniter celebratur, & Episcopus siue presbyter cardina lis retinet librum: tum ille primus dat librũ cardinali, & illũ adiuuat, & li brũ deinde recipit. Et in altari, dũ Papa celebrat, seruiunt ambo, & cũ car dinali ministrant librũ, & candelam ut dictum est. præueniunt hi duo sem per pontificem & ad altare, & ad sedem. inueniunt quę sunt dicẽda, & si gnant. cum Pontifex celebraturus est in sede: ubi accipit paramenta, assi stunt ante eius faciem diuisi in duas alas hinc inde. cum est apud altare fa ciunt semicirculum post illum, & seniores hinc inde stant in capitibus se micirculi exceptis illis duobus, qui seruiũt in altari de libro, & de lumine. cum Papa etiam nõ celebraturus a sede descendit ad faldistorium ante al tare semper illum sequuntur, & post eum genu flectunt. Et similiter cũ re dit ad sedem, sequuntur & redeunt ad locũ suum. surgẽtibus cardinalibus assistentibus surgũt, & illis sedentibus sedent. Si nullus adesset protono tarius, cum papa exit ad officiũ, primus ex eis defert anteriores fimbrias pluuialis, & item si nullus adesset nobilis, aut orator: qui deferret caudam pluuialis, primus ex eis defert. Et si neq; protonotarius, neq; orator ades set: duo ex eis supplerent: primus ad caudam, secundus ad fimbrias. Quan do autem Pontifex non habet pluuiale, sed cappam amplam laneam, si ue purpuream, uel mantum, tunc primus ex eis portat fimbrias, & cau dam simul cõiunctas retro post pontificẽ, & cũ socio fimbrias aptant sub faldistorio: quãdo põtifex nõ portat mitram: & apud sedẽ illas ante, & su per scabellum extẽdit. Et semper illi, qui seruiunt manũ dextram emittũt per aperturam cappę anteriorẽ, & sinistrã per extremitatẽ cappę & cõuo

luta cauda cappę illam sub axilla, & super sinistrum brachium retinēt: ut sint magis expediti ad seruiendum. Et quando Papa exit ad capellā cum manto papali, & cum caputio supra caput inuerso, quod facere consueuit in matutinis tenebrosis, & aliquādo etiam in aliis diebus propter frigus, tunc Epi assistentes debent habere mantellum assistentię apertum a parte anteriori, & caputium in modum cubiculariorum.

De officio Sacristæ. Cap. XIX

Sacrista Aplici palatii, quod est officium ppetuū, semp cōsueuit eē platus: nec cōsuetudo astringit ad aliquē ordinem religiosorū: ut aliqui aliquādo dixerunt. Et quia hēt curam, & inuētarium rerū sacristię, & opera sua est cōtinuo in palatio, habet camerā in palatio, & expensas in tinello cū suis seruitoribus. Ad hunc spectat ex mādato Pontificis nūciare: & distribuere missas celebrādas dnis cardinalibus, & platis curię, qn̄, ubi, & p quem est celebrandū in diebus ordinariis, & qn̄ placet Pontifici. Debet ꝑterea reseruare & custodire suo inuentario paramenta: & ornamēta oia, q̄ ptinent ad altare ad psonam Papę, & platos, atq; ministros celebrātes in capella Papę. uidelicet uestes sacras, uasa sacra: ubi reliquię sanctorū recōdūtur, cruces, calices, cādelabra, imagines, & uasa preciosa. Et ēt subministrare: & custodire: quę ptinēt ad capellam secretā Papę, & ad capellam cōem palatii: ubi quotidie celebratur. Debet i tpe per clericos capellæ ordinare altare, credentiā, & quę ptinēt ad celebrationem missæ: uel diuini officii, pręter hęc debet anteq̄ Papa exeat ad camerā paramenta ꝑparare sup lectum paramenti sacras uestes mitras, & ornamēta: quibus uti debet sūmus Pontifex. Et quia solus nō posset tot rebus satisfacere, oportet qđ habeat aliquem capellanū uel socium: qui eū adiuuet in inueniendis, ꝑparandis, explicandis, & adaptandis rebus opportūis. Debet ēt semp interesse, qn̄ Pontifex celebrat siue publice, siue priuatim, & ministrare opportuna, & habere exactā prouidēdi curā: ne res sacristię destruātur: & ut destructa instaurētur, & quę deficiunt denuo fiant. Cum Papa solēniter celebrat, parat credentiam suam in tpe, & seruat ea quę in missa papali ꝑscripsimus. Adinuenit in tpe libros opportunos pro psona Papę, tam ꝓ missa q̄ pro benedictionibus, absolutionibus, & aliis diuinis officiis, & eos Epis assistentibus cōsignat, curat diligenter: ut sacrm corporis christi nitide, & munde semp conseruetur in loco cōuenienti, & qđ semp ante illud ardeat lumen. cū uero pontifex in pōtificalibus equitabit ꝑparet sacrm i puluino ornato, & super equū album faleratū imponi faciat: equū freno ducit aliquis ex suis familiaribus. clerici capellę cum laternis pręcedēt, ipse uero ferulam manu gestans in habitu statui suo condecenti equitans, subsequitur: curabitq; cum ad locum destinatum peruēiat: ut sacrm in loco honesto, & cum luminaribus reponatur. In cōclaui electionis noui pōtificis interest, & pręparat quæ ad rem diuinam ptinent, & ipse celebrat

coram

coram patribus, & pro nouo pontifice indumēta congrue subministrat. Item in transitu uel obitu pontificis assistit. administrat sacramenta ecclesiastica, nisi Cardiales id faciāt, & cū cerimoniarius procurat funus. Et de sacrista hactenus in gñe, nā particularia latius in locis suis posuimus.

De officio protonotariorum. Cap. XX

Protonotarii officiū est notare ea, quę in publicis consistoriis geruntur: cum rogātur a procuratore fiscali, & cum opus fuerit in publicā redigere formā. Ideo oportet eos interesse publicis consistoriis. De officio eorum in cancellaria nihil ad nos. Pontifici in publicum cū pluuiali, & mitra exeūti protonotarius fimbrias iferiores simul iūctas deferre debet. nā ad sinistrā pontificis præcedens caudāq; cappæ suæ sibi deferēs, ut de episcopis assistētibus diximus, sinistram ad extremitatem fimbriarum, dextrā ad superiorem partē ante corpus pontificis tenens proficiscitur. cū peruenit ad locum: ubi pontifex cōsistit, dimittit fimbrias ad manus diaconorum, & uadit ad locum suum: cū Pōtifex in diuinis est daturus Benedictionē solennem protonotarius accedit, & genu flexus super scabellū sedis papæ. dum Papa benedicit fimbrias inferiores a sinistro latere eleuat, & cū eis corpus pontificis tegit ab umbilico & infra. finita benedictione dimittit fimbrias, & reuertitur ad locum suū.

De seruitio Subdiaconi apostolici. Cap. XXI

Quæ Subdiaconum agere oporteat specialiter in uesperis, aut in missa dum Papa pricipaliter celebrat, superius diximus in locis opportūis. nūc generalia quędā subiūgemus. Subdiaconi participantes quinq; sunt numero nostris tēporibus. Cum Papa in publico procedit, siue ad diuina siue ad humana negocia, unus ex eis Crucē papalem prefert, siue equo siue pedibus, siue utcunq;. Quando Papa autem exiit ad camerā paramēti: ut sacras uestes induat, duo ex eis sunt ibi prope lectum paramenti, qui stātes hinc inde post diaconos assistentes iuuent illos cū pontificem parant. Et illo sacris induto unus ex eis capiat Crucē, & præcedat. eius uero collegę præcedant immediate Crucē. Inter Crucē, & papam cardinales tantum, & qui in eorum scamno sedent incedere oportet, & nullos alios. duo magistri hostiarii cū suis uirgis collateraliter associant crucē. Subdiaconus crucē reponit in capella in loco congruo, deinde uadit ad locū suum cum aliis: & primum locū obtinēt subdiaconi inter omnes alios prælatos, siue officiales non pileatos. cum Pōtifex post sermonē, uel in fine missę est daturus solennem benedictionē, subdiaconus accipit crucē papalē, & ponit se ante pontificē, uertitq; crucifixum uersus pontificē, Et cum ille incipit Precibus, & meritis siue, Sit nomen Domini genu flectit. data Benedictione surgit, & reponit crucem in loco suo: siue si est recedendum īcipit procedere, & expectat in loco cōuenienti, quoad Papa appropinquet. In camera papagalli reponit crucē, & uadit ad exuendum pontificē

S

cum aliis:Sed aduertat Subdiacōus cū portat crucē, ut semper crucifixū uertat ad pōtificē qui sequitur. cum autē pontifex non sequitur; Crucifixus sit in parte anteriori. De modo equitādi in pontificali, & de uariis seruiciis: quę subdiaconus in diuersis actibus exhibet pōtifici, & administratione palliorum in propriis locis abunde scriptū est.

De auditoribus. Cap.XXII

Auditores causarū Sacri palatii, qui capellani sunt Summi Pōtificis, debent illi assistere in diuinis, & in omnibus publicis actibus. illorū Decanus, id est senior in officio semper seruit Sanctissimo Domino nostro de mitra, & tunc habet sindonē sericeā ad collum supra cappā, uel supra superpelliciū, & est medius inter duos cubicularios secretos immediate post papam. Cum igitur Papa apud lectū paramenti induit sacras uestes auditores adstātes a sinistra genu flectunt: & deficiētibus acoluthis ministrāt paramenta eorum loco. In ecclesia uero quando Papa ex faldistorio ascēdit ad sedem eminētem, & quotiens a sede ad altare, uel ad faldistorium descēdit: duo auditores hinc, & inde eleuant inferiores fimbrias uestimētorum eius: ne impediant papam euntē, ne ue pedes supra uestē imponat, & inclinati pariter cū eo procedūt: Sed aduertant qđ ita modeste uestes eleuent, ne crura pontificis uideantur. Quando Pontifex est incensaturus altare, duo ex eis præueniunt ad altare, & hic inde eleuant mappā primā, quæ est super altare usq; ad mediū altaris, & ponunt super aliam mediam. Deinde expectāt ad ptē genu flexi quoad papa icēsauerit altare, & mox surgētes restituunt mappā, ut prius erat. Q đ si nō adsunt alii duo auditores ut fimbrias eleuent iidem duo eleuent prius mappā, & deinde uadunt ad fimbrias papæ, & similiter post incensationē reponant mappā, & postea attollāt fimbrias. Item quotienscūq; Papa publice lauat manus, duo ex eis uadunt ad credētiam, & senior accipit mātile, & illud duabus māibus eleuatis usq; ad faciē profert ad pontificē: & illo deosculato ponit supra gremium pontificis, & genu flexus a dextra, & collega suus a sinistra tenent mātile quoad Papa lotus manus absterxerit, deinde illud cū socio reportat ad credētiā, & una manu tantum, tum reuertitur ad locū suum. anteq̄ ueniat ad Pōtificē cum mātili semper tertio genu flectit. Similiter cū Papa est distributurus candelas, cineres, palmas, seu agnus Dei: accipiunt a credētiario mantile, & ponūt super gremium pontificis, illudq; utrinq; retinent usq; ad finem distributionis. Et generaliter quotienscunq; mātile, seu gremiale portatur ad pontificē, aut ante eum tenetur: idē fit per auditores, Et cum Papa celebrat, unus ex eis cōtinuo seruit de gremiali, qđ ipsemet debet accipere a credentia sacristę, & illud finito suo officio illuc reportare. Auditor aut qui seruit de mitra, cū est imponēda mitra, illā dat ad manus diaconi cardinalis ministrātis a dextra: cum uero ē removēda, accedit ad Diaconum, qui est in sinistra, & ex eius manibus mitram acci-

pit cum debitis semper reuerentiis.

De Magistro Sacri palatii. Cap.XXIII

Magister Sacri palatii cōsueuit esse ex ordine predicarorum, & ordinarie quando fit consistorium legit in palatio publice aliquid in Theologia. Ad hunc spectat ordinare: qui debeat facere sermones in capella Apostolica, & eorum sermões prævidere, curareq; ut nihil dicat puritati fidei, & grauitati illius loci contrarium, & sedet uel stat semper post primum auditorem, qui adest.

De Clericis Cameræ. Cap.XXIIII

Clerici cameræ Apostolicæ & ipsi adstant pontifici cum apud lectum paramēti capit sacras uestes genu flexi ad sinistram post auditores, ad eos pertinet portare ensem benedictum cū pileo ante papam in nocte, & die Natiuitatis Domini. tenent uasa cum auro, & argento, & mantilibus dandis pauperibus, quando Pontifex lauat illis pedes. Item subministrant camerario siue Diaconis assistētibus candelas, & palmas: quæ distribuuntur per papā, & similia. In sacris non operantur nisi in nocte Natiuitatis Domini, unus ex eis qui dicit quintam lectionem loco illius, cui ensis datur.

De Acoluthis. Cap.XXV

Acoluthi Apostolicæ sedis octo sunt ordinarii. hi etiam cum Pontifex apud lectum paramenti, & similiter in ecclesia est celebraturus, induitur sacris uestibus circūstāt genu flexi, & ornamēta subministrant diaconis Cardinalibus. In supplicatione, & diuinis officiis celebrante pōtifice cādelabra, intorticia, ampullas uini, & aquæ, thuribulum cum nauicella incensi, uas aquæ benedictæ cum opus est, & similia portant, & de illis, cum tempus est, seruiunt. Debent igitur cum Papa est celebraturus omnes interesse: quando autem non est celebraturus tres ad minus intersint, & maxime in uesperis, & tunc portant secū superpellicia, quia unus ex eis debet seruire de incenso, & duo alii de candelabris: dum Papa dicit orationem. Et supra rochetum debent habere superpellicium. In eorum defectu Auditores rotæ Iuniores seruiunt.

De Cubiculariis secretis, & aliis. Cap.XXVI

Cubicularii secreti duo semper pontificem sequuntur immediate in capella, & in consistoriis: sedent non longe a pedibus papæ a sinistris in terra tamen sine aliquo sedili. hi semper intendere debent ad faciem papæ p̄sto facturi. si quid eis imperet: seruant honeste sub uestibus sudariola, siue nasitergia, birreta, & similia. Et si Pōtifex illis uult uti, ea porrigūt diacono cardinali assistēti ad sinistrā. Alii cubicularii, si papa fertur in sede, ipsi cum scutiferis portant pontificem. In diuinis non habēt aliud officium secreti cubiculari: cum Cardinales ueniunt ad reuerentiam pontificis, remouent paruum scabellum a sede, & facta reuerentia illud reponunt. Et hoc iunior ex illis facit quoties opus est, & ammouet, & reponit.

De Secretariis,& Aduocatis. Cap.XXVII

Secretarius principalis Sanctissimi Domini nostri, si est plātus, sedet, uel stat in loco suę prelationis in capella. Si nou est prælatus, stat inter cu bicularios secretos. ordinarie nullum habet exercitium in diuinis. Si forte aliquæ literę presentarentur, eas Pontifex illi consignare posset. in publicis consistoriis siue prelatus sit siue nō, sedet ad pedes pontificis in plano solii, & instrumenta atq; literas, quæ dantur pontifici ab Oratoribus, palam legit. alii secretarii nullum habent exercitium in publicis actibus. Aduocati in diuinis nullum habent exercitium. In publicis autem consistoriis proponunt causas, ut superius diximus. cum de publicis consistoriis ageremus. Aduocatus pauperum primo proponit uel Aduocatus Fisci, si est causa fiscalis.

SECTIO TERTIA

De habitu omnium tam celebrante Pontifice q̄ non celebrante. Cap.I

CVm Pontifex solenniter celebrat siue uesperas, siue missam, Epi cardinales, & oēs alii, qui sūt i dignitate epali siue abbatiali, pluuialibus utūtur, & albis mitris. presbyteri Cardinales planetis, Diaconi cardinales dalmaticis, & mitris ēt albis. sed mitræ cardinalium sunt ex serico damasceno, aliorum ex tela linea. itē Epi, & presbyteri cardinales plerunq; sub sacra ueste habent superpellicium, & amictū, aut saltem alterum ex his. cū quo uestium collaria cooperiant. Diaconi, quādo paramēta sunt uiolacea, aut nigra, utuntur planetis ante pectus plicatis, & non dalmaticis: Et ex decore semper debent habere amictum, ut collaria uestium tegant. prelati, religiosi quia non habent rochetum sub ueste sacra habeant superpellicium. pænitentiarii papę planetas, & sine mitris. Subdiaconus, qui portat Crucem, & qui lecturus est epistolam, tunicella induitur, alii subdiaconi clerici camerę, & acoluthi supra rochettū habent superpellicium. clerici cerimoniarum, clerici capellæ, cātores papę capellani cardinaliū, q seruāt eorū mitras, superpelliciū tātū habent.

Vbi & quando capiuntur paramenta. Cap.II

Et hi omnes, si Papa supplicatione precūte descendit ad ecclesiam, qđ fieri debet ad missam tantum, & in diebus supranominatis: capiunt paramenta in palatio uidelicet Cardinales in prima camera paramenti, nō autem in secunda, quę dicitur papagalli. Nam ibi solus Papa paratur. prelati, & alii extra dictam cameram ubicunq; uoluerit. Si autem fiunt uespere papales: aut dies est non supplicatiōi deditus: qui utūtur superpellicio possunt illud capere in aulis palatii, Sed Cardinales, & alii prelati in uesperis capient paramenta in ecclesia facta per cardinales reuerentia solen.

ni papæ, Cardinales apud sua sedilia, prælati extra cācellos capellę. In missa autē non supplicatoria cardinales capiunt paramēta in suis sedibus: cū Papa accipit planetam: & similiter prælati extra cancellum: & finito officio in eisdem locis deponunt paramenta omnes præter diacones assistētes: qui sacris induti pontificem in missalibus ornamentis recedentem ex cōgruo, & debito more comitātur usq; ad camerā. Quando autē Papa celebrata missa esset daturus solennem benedictionē populo ex suggestu, ut in Resurrectione: oēs cardinales parati illuc secū proficiscuntur, & prælati similiter: & data benedictione dimittunt paramenta. protonotarii cappis suis lancis semper utuntur. & similiter uti solebant.

De Auditore. & correctore. Cap. III

Auditor cōtradictarū: & corrector literarū Apostolicarū primum locum habeāt post protonotarios: qui etiā si fuissēt Epi, aut archiepi, nō induebāt sacras uestes, sed sequebātur pōtificē post ptonotarios. Sed aduerte qđ illo tpe protonotarii præcedebāt Epos, meis autē tpibus de auditore, & correctore prędictis nihil uidi seruari. Cubicularii, & secretarii eodē habitu utūtur uestibus scilicet solutis cū manicis ad amplitudinē manus latis: & caputiis circa collū, & pectus a capite descēdētibus: Aduocati uestibus manicatis cū uariis, & caputiis, ut cubicularii: sed secretarii, & aduocati habēt caputia sup collū aliquātulū inuersa. Seruientes armorū debent esse honeste armati cū suis bacculis argēteis in manu. Et hi sunt habitus cū Papa celebrat solenniter, aut procedit ad ecclesiam supplicatione pëunte. Quādo autem procedit sine supplicatione hoc modo utuntur.

De habitu Papę. Cap. IIII

Sūmus Pōtifex cū in publicū uenit solenniter, aut habet pluuiale, aut cappā in modū cardinalis apertā tamē a pectore, & mitrā, aut mantū papale cū caputio supra caput, utitur & mitra simplici i officio defunctorū & in die Veneris sācti. in matutinis autē quocūq; tpe nunq̄ utitur mitra, sed aut cappa lanea, aut māto papali cū caputio supra caput. i matutinis tñ in nocte Natiuitatis Dñi nři Iesu Christi, & in cōpotatione, q̄ solet fieri post uespas antecedētes: uti solet Pontifex cappa purpurea pellibus armillinis duplicata. Quam, ut legi, primus inuenit Bonifacius nonus. duobus tñ utitur coloribus albo, & rubro utroq; in pluuiali. in ornamentis autē missalibus utitur colore tpi cōgruente, & cū mitra simplici, stola uiolacea. in aliis uero uestibus nō sacris supra rochetū rubro tantū, nisi a sabbato Sancto usq; ad sabbatū in Albis iclusiue. Et infra rochetum utitur semper toga alba, & caligis rubris cū sandaliis aurea cruce ornatis.

De habitu cardinalium. Cap. V

Reuerendissimi Domini cardinales cuiuscunq; sint ordinis, utuntur semper in capella, & in publico cappa ampla supra rochetū coloris uiolacei plus uel minus clari, aut obscuri blaui, siue grei: & aliquādo rubri sed

rarius.Nam ruber color proprie ad papā pertinet & ad legatos, qui mittuntur de latere extra Italiam, uel ad aliquod negotium: Nam in istis casibus Pontifex solebat donare legato mantum rubrum cum caputio, & in illo habitu dabat audientiam legatus in sua prouincia, Paulus Secundus instituit qđ Cardinales birreto rubro uterentur, & super equis siue mulis rubris stratoriis. cappa Cardinalis potest esse ex lana siue ex zamelloto. Et in officiis defunctorum, & sede uacante, & a quarta feria maioris hebdomadæ usq; ad sabbatum Sanctum solebant uti cappis suis obscuris cū pellibus de griseis, & non de uariis, hoc tamen hodie non seruatur, sed a uesperis omnium sanctorū inclusiue usq; ad mane dominicę Resurrectionis exclusiue utuntur albis pellibus de uariis. In reliquo tempore utuntur serico rubri coloris loco pellium.

De habitu prælatorum. Cap.VI

Alii prælati Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii. Item & Subdiaconi, Auditores rotę, clerici cameræ, & acoluthi omnes utuntur cappis laneis supra rochetum, ut cardinales, sed non ex zamelloto neq; coloris rubri, aut uiolacei nimis clari. prælati assistentes papę cum Pōtifex habet mantum cum caputio inuerso supra caput debent & ipsi habere mantellum alias crociam appellatum, & circa collum caputium, sicut cubicularii, & non supra caput: & hoc si Papa habet mantum, & non aliter. prælati extra ecclesias suas non utuntur cappa ampla nisi in Romana curia, cum adsunt sacris siue profanis, uel publico consistorio cum pōtifice in eius capella, cappas tamen non capiūt, neq; deponunt intra cancellos capellę, neq; in prima aut in secunda camera paramenti, sed extra ubi uoluerint: sic etiam sacras uestes.

De habitu Cardinalium, & Prælatorum Religiosorum. Cap.VII

Prælati ex ordinibus Mendicantium uadūt cum suo habitu etiam in cardinalatu nisi qđ sunt ampliores, & lanæ magis preciosę: ex monasticis autē utuntur cappa ampla colore nigro cū pellibus nigris, ut nostro tempore. Nicenus, & Atrebatensis cardinales uelut uidi aliquos Abbates cum pellibus griseis, uel si sunt alterius coloris prælati utuntur habitu sui ordinis sed ampliori, & non utuntur rocheto, Assumpti autem ex canonicis regularibus, quia in suo ordine portant rochetum, deferūt etiam in prælatura. sed utūtur capello, ut alii religiosi uidelicet nigri coloris supra & infra per totum: inferiores officiales utuntur habitu superius dicto.

De Habitu Sermonem habituri. Cap.VIII

Ille autē, qui orat in capella, si est Episcopus, uel Abbas cum pluuiali orat & cū mitra. Si electus tantum, & secularis orat in cappa supra rochetum, similiter si est inferioris ordinis, & in capella portat cappam, & ro-

chetum cum illis orat. Si non portabat rochetũ neq; cappam, tunc orat frus assumit cappam tãtum sine rocheto. Et finita oratione ad partem illã dimittit extra capellam. Mendicãtes, & alii Religiosi orãt in suo habitu.

De circulis Cardinalium, qui fiunt ante Papam. Cap. IX

Domini Cardinales primum, dum Papa in camera sui paramenti accipit sacras uestes, faciunt circulum ante suam Sanctitatem stantes capite detecto: sed consueuit Pontifex illos inuitare, ut cooperiant caput, & tempore frigoris monere iterum, ut tegant, quod ipsos tandem facere conuenit. Et hic senior erit ante sinistram papę, & alii per ordinem illum sequentur. Secundo domini Cardinales ueniunt ad circulum ad Introitum facta reuerentia ante missam hoc modo. iunior Diaconus incipit, & ponit se factis reuerentiis altari, & Papæ in ultimo loco contra sinistram pontificis. Senior in loco primo, & uiciniori Papæ. iunior uero ex presbyteris cardinalibus primo se mouet a loco suo, & ponit se haud longe a iuniore Diacono ante faciem papæ. illum sequuntur presbyteri, & deinde Episcopi incipiendo semper a iunioribus: ita ut senior Episcopus cardinalis descendat tãtum de gradu, in quo sedebat, & teneat primum locum, & uiciniorem ad Pontificis dextram. Hoc ordine ueniunt ad circulum Domini Cardinales ad Introitum, Kyrie eleison, & Gloria, simul ad Credo, ad Sanctus, & ad Agnus Dei. præueniunt quando datur tempus maxime ad Sanctus, & ad Agnus Dei. Stant semper & in uia, & dum sunt in circulo capite detecto, ueniendo, & redeundo faciunt altari reuerẽtiam, & Papę. cum uadunt iuniores incipiunt, cum reuertuntur ad sedes, incipiunt seniores: & Diaconi, post presbyteros omnes in missis tantum ueniunt ad circulum, & non in uesperis, & in missis pro defunctis non ueniunt ad circulum, neq; in sexta feria Parasceues. in diebus ferialibus ueniunt.

SECTIO QVARTA

De habẽtibus sermonem in capella Papę, & primo de Papa. Cap. I

S Vmmus Pontifex non consueuit facere sermonem alio quopiam celebrante, sed tantum dum ipse celebrat, & tunc si altare est apud parietem ita ut prelati, & omnes sint inferius, ut in capella palatii, tunc Papa descendit e sede eminenti, & sedet ante altare super faldistorium, uel sedem ibi paratam uertens faciem ad populum, & renes ad altare: & post eũ Diaconus euãgelii. deinde diacõus assistens a dextris, a sinistris uero sedet Diaconus trũ, & qui ab illo altari assistit subdiacõus apostolicus: & si sunt græci diaconus & subdiaconus, sedẽt in secũdo gradu ad illorum pedes hinc inde greci a dextris subdiaconus solus a sinistris post sermonẽ diacõus euãgelii facit cõfessionẽ: cardialis assistẽs annũciat

indulgẽtias & Papa dat bñdictionẽ stãs in eodẽ loco more consueto, deinde reuertitur ad sedẽ eminẽtẽ, & ibi dicit Credo, uel Dñs uobiscũ ꝓ tẽporis exigẽtia. si aũt sedes papę nõ infra, sed sup altare ẽ ut in ecclesia Sãcti Petri & similibus, tũc Papa qui auertit faciẽ ad chorũ & ad populum sedens in prædicta sede sua facit sermonẽ, & oẽs sedent in loco consueto.

De Cardinalibus. Cap. II

Cardinales nõ faciũt sermonẽ in capella papę, nisi celebrãte põtifice, uel cũ ipsemet Cardinalis celebrat. Si facit sermonẽ in missa papali ipse, uel eps, siue pſbyter sit, debet assistere in officio capellã ẽt si non sit priore & in tpe cũ pluuiali, & mitra facere sermonẽ. Si uero ipse celebrat: dicto euãgelio ipse deponẽs casulam accipit pluuiale, & uadit ad osculũ manus põtificis. petit bñdictionẽ, & indulgẽtias: & ascẽdit pulpitũ, & cũ mitra simplici orat. Et nota qđ Diaconus Cardinalis nõ ꝑdicat in capella põtificis, neq; alius quispiã nõ ꝑlatus nisi sit doctor in Theologia secũdũ antiquas. & ꝓbatas cerimonias, quis hodie non mõ inferioris gradus uiri, sed sine dignitate, aut sacro ordine in studiis humanitatis tm̃ docti non sine loci, & ordinis põtificalis dedecore onus orandi in totius orbis grauissimo, ac celeberrimo cõsessu sibi assumãt. Eps si orat, debet ẽt celebrare ordinarie, & orat: ut de Cardinali diximus, nisi ꝙ põtifici genu, nõ manũ osculať. Si nõ celebrat oraturus sup rochetũ uel suppelliciũ idũit pluuiale, & cum mitra orat: idem facit in abbatiali dignitate constitutus.

Si oraturus ẽ officialis palatii, q portet rochetũ, & cappã nõ tm̃ ꝑlatus. Si aũt nõ utiť rocheto orat cũ cappa tm̃. Religiosi nõ ꝑlati orat cũ suo habitu. Oraturus igiť finito euãgelio cũ habitu sibi cõdecẽti offert se clerico cerimoniaꝝ: qui, postq̃ papa est osculatus librũ euãgelioꝝ, & incẽsatus sederit cũ mitra in sua sede, ducit oraturũ cũ reuerẽtiis cõsuetis ad pedes pontificis: quos orator genu flexus osculať. Tunc erecto capite dicit Iube Dñe bñdicere: & Põtifex Dñs sit in corde tuo, & in labiis tuis, ut digne, & fructuose annũcies uerba sua sancta i noĩe Patris &c̃. Et orator iterũ. Indulgẽtias pater sanctę, & Papa cõcedit indulgẽtias ꝓut sibi placet.

Consueuerũt tm̃ pontifices nr̃o tpe, qñ ꝑlatus celebrat, dare quinq; annos. qñ Cardinalis, septẽ annos. in maximis uero solẽnitatibus decem annos, qñ uero ipsemet celebrat plenariã indulgẽtiã, & aliqñ decem annos. Sed cũ annis annũcianť semp totidem quadragenę. Maiores nr̃i erãt aliquãto parciores in istis indulgẽtiis, & rõ est, in missa papali se extẽdebãt ad septẽ ãnos. Orator audito pontificis mãdato de indulgẽtiis cum reuerentiis cõsuetis uadit ad pulpitum, & eo cõscenso quiescit aliquãtulũ, dũ se cõponat cũ capite cooperto, & est cũ mitra, si illa utiť. incipit suã orõnẽ. signo crucis tm̃ ante se ꝑmuniet. cũ noĩat põtificẽ: aut in eius assistentia Cardinales, detegit caput: & se profunde inclinat uersus pontificẽ ad cardinales aliquãtulum caput hinc inde flectit. cum dicit Aue Maria ge-

nu flexus orat inter orãdum cum pontificẽ appellat, caput detegit, alioquin semper est coopertum. finito sermone caput detegit: & expectat. diaconus autẽ euangelii ductus ante pontificẽ dicit alte Cõfiteor Deo &c. Et tunc Papa & omnes surgunt. sed Papa etiam celebrãs. finito Confiteor cũ mitra discedit Diaconus, & qui orauit stans adhuc in suggestu pronunciat indulgentias a pontifice concessas. Et statim descẽdit, & uadit in pace. Interim uero assistentes papæ accedunt ad eius pedes cum libro, & lumine: & subdiaconus apostolicus Crucem papalem ante eius faciem ponit. Et Pontifex sine mitra dicit Precibus, & meritis. &c. Et dat Benedictionem more solito protonorario fimbrias anteriores eleuante.

SECTIO QVINTA

De quibusdam extraordinariis, & regulis generalibus, Et primo de Auditore, & correctore. Cap. I

a Vditor contradictarũ, & corrector lrarum apſicarũ, sunt antiq officiales Romanæ curię. & ut legi in cõstitutiõibus dicti officii cõtradictarũ p Eugeniũ quartũ cõfirmatis, sub data florẽtiæ anno Incarnatiõis dñice Millesimo Quadrigẽtesimo Tricesimo quarto, sexto idus februarii Pontificatus sui anno quarto. Statuit Eugenius auditorẽ prędictũ in capella, & consistorio, & locis omnibus iuxta laudabilẽ curię cõsuetudinẽ primũ locũ inter omnes Archiepiscopos, Episcopos, & inferiores, oratoribus pricipũ, dominorum, seu communitatũ exceptis in eundo, stando, & sedẽdo obtinere, post quem statim sequi uoluit correctorem literarum apostolicarum. Legimus etiam in pluribus libris cerimoniarum, qđ in supplicationibus ibãt immediate post ꝑtonotarios cũ suis cappis laneis post pontificẽ etiam si fuissent Archiepiscopi, aut Episcopi, nam tunc alii prælati ꝓcedunt papã cum paramentis, & mitris. qđ si prælati alii nõ erant parati, sequebantur papã post protonotarios, & auditorem, atq; correctorem: qui duo sedẽdo semper erant post protonotarios ante alios ꝑlatos. de ꝑtonotariis scimus decretũ fuisse a Pio secũdo in cõuẽtu Mãtuano, qđ deinceps nõ ꝓcederẽt ẽpos aut supiores. Et ita seruat̃. de auditore, & correctore ꝑdictis meo tpe nunq̃ fuit habita aliqua ratio in capella papæ, neq; pręscriptus eis locus aliquis eundo, aut sedendo. hęc omnia uolui addidi ut nemo uideatur prætermissus. Quid deinceps seruandum sit, maiores statuant.

De incensatione altaris, & aliorum ordinarie. Cap. II

Secundũ cõsuetudinẽ romãę ecclię i uespis semel tñ fit incẽsatio idest ad Magnificat, & tunc incensat Papa altare. incẽsatur ipse, & deinde alii, omnes. in missa post cõfessionem incẽsat altare celebrãs. incẽsatur ipse, &

Papa tantum ad euangelium Diaconus incensat librum in principio, in fine Papa solus incensatur & eo absente celebrans tantum'. post offertori um celebrãs incensat oblata, & altare. incensatur ipse, deinde Papa, & demum omnes alii ordines capellę. Ad eleuationem sacramentum tantum incensatur. Incensatio autem fit hoc ordine, Acoluthus siue cerimoniari us accipit thuribulum cum prunis ardentibus ex loco conuenienti, & ponit cathenularum annulos in manu sua sinistra ita ut dependeat thuribulum, nauiculam autem incẽsi portat dextra cum apertura nauiculæ a parte exteriori, & factis in tempore reuerentiis altari, & papę annuit cardinali assistenti: qui ex loco suo accedit ad dextram Papę: & cerimoniarius post eum accedens: ubi iterum genu flexit in plano ante pontificem, surgit & nauiculam dat in manibus Cardinalis assistentis: qui illã ambabus manibus tenens uertit aperturam: ubi est coclear uersus pontificem dicẽs Benedic pater sanctæ. Cerimoniarius aũt interim cum dextra manu aperiens late thuribulum, & per cathenulas inter summitatem, & infimã partem illud retinens partem inferiorem: ubi sunt prunę, supponit manibus pontificis ita ut ipsa pars inferior ęquetur nauiculæ in manu Cardinalis assistentis, & pontifex capiens cum coclear iincensum tertio ponit in thuribulo interim dicens: Ab illo benedicaris &c. & in fine facit super illud signum Crucis. Cardinalis assistẽs interea stat inclinato capite, & anteq̃ papa accipiat coclear illud osculatᶜ, & cum papa illud accipit: & iterum dum reponit, osculatur eius manum, & demum reddit nauiculam cerimoniario: qui ut uenerat, reuertatur ad locum suum, & similiter Cardinalis assistens. Cerimoniarius uadit ad altare. tradit thuribulum adolens Diacono euãgelii: qui illdᶜ ponit ad manus celebrãtis annulos uidicet cathenularum in sinistra, & cathenulas iuxta summitatem thuribuli in dextra. celebrans sine mitra stans ante medium altaris primo inclinat caput uersus altare illi reuerẽtiã faciẽs. tum, si sint ibi oblata, id est calix, & hostia, facit super ea ter signum crucis cum thuribulo incipiẽs ab altari, & ducẽs uersus se, & deinde in trãsuersum: tũc facit super eadem circulos duos cum thuribulo a dextra in sinistram, & tertium ecõtrario a sinistra in dextram: Deinde iterum se iclinat Cruci, & eleuatis manibus tertio thuribulum tractim ducẽs illã reuerenter incẽsat. & rursus caput illi inclinat, tum incẽsat bis imaginem a dextra parte Crucis, & toties imaginem a sinistra. Procedit deinde a sinistra, & tractim incensat superiorem partem altaris, siue sint ibi imagines, siue picturę, siue candelabra tãtum. Si uero sunt super altari imagines: incẽsata Cruce, quę est in medio, procedit ad sinistram partem crucis: ut diximus. Cum peruẽit ad cornu altaris sinistrum: ubi dicitur epistola flectit manum se iclinãs aliquãtulum dextrorsum: & icẽsat iferiorem partem ipsius cornu bis ducẽs thuribulum: tum assurgẽs uertẽs se incensat superiorem partem altaris us-

q; ad crucem :& iterum se inclinans incensat reliquam partem superiorem usq; ad cornu dextrum:ubi pariter se inclinans incẽsat:ut de sinistro diximus:uertens se deinde incensat inferius anteriorem partem altaris a dextro in sinistrum cornu.Et cum transit ante crucem,uertit se ad eam,& illi caput inclinat.Cum est in sinistro cornu firmans se tradit thuribulum Diacono,& accipit mittam:& a Diacono incensatur.Tũ Diaconus tradit thuribulum Cardinali assistenti:qui surgẽs uadit ante gradus solii Põtificis,& genuflexus supra infimum gradum incensat Pontificem sedentem cum mitra ter ducens thuribulum.Deinde reddito thuribulo Diacõno surgit,& uadit ad suum scabellum.Diaconus autem stans ante eum inclinat caput primo,Deinde incensat bis thuribulum ducens . Et nota q; hęc incensatio siue circa altare,siue circa Papam,siue Cardinales fit tractum modeste,quiete,& sine strepitu,ac sine properatione.Cardinales autem anteq; accipiant incensum quisq; semper inuitat alium subsequentem caput uersus illum inclinando . Cardinalis assistens inuitat Diaconum a dextris,& ille deinde suo tpe Diaconum a sinistris:qui nullum iuitat.Primus inter Ẽpos Cardinales inuitat subsequentem:& sic usq; in finem sedium Ẽporum,& presbyterorum.qđ si quis presbyterorũ esset in sede Diaconorũ:ultimus in prima sede iuitat primũ alterius sedis p̃sbyterũ : qui sedere debet in fine scamni.Et ultimus inter p̃sbyteros inuitat primũ Diaconũ sedentẽ in capite illius scãni.Incẽsato igitur cardinali assistente diaconus euangelii trãseundo genu flectit ante Pontificẽ.Et primo se inclinat,Deinde bis incẽsat,& iterũ se inclinat ante diaconũ cardinalẽ a dextris.idẽ facit cardinali diacono a sinistris:deide uadit ad primũ Ẽpm cardinalẽ,& quoties trãsit ante Papã genu flectit.incẽsat pariformiter & reliquos cardinales ẽpos primũ,tũ p̃sbyteros,& demũ diacones iisdẽ cerimoniis.Nã singulis primo se iclinat,tũ bis ducẽs thuribulũ incensat:demũ rursus se inclinat.Idẽ facit Regi inter cardinales uel principi : qui in eorũ scamnis sedet.Impatorem aũt non Diaconus euangelii,sed primus Ẽps nõ cardinalis assistẽs Papæ incẽsat stans,& bis thuribulũ ducens ,& imediate post Papã.Alios oẽs incẽsat diaconus euãgelii põtifice non celebrãte.Clericus cerimoniarũ ducit diaconũ incẽsantem,quẽ si nõ est assuetus officio instruit:& genu flexiones,atq; inclinatiões oẽs primo facit.Si uero expertus est factis primo reuerẽtiis retrahit se ad partem:& expectat eius progressum,aduertens tamen ne erret.Incensatis Cardinalibus si qs magnus princeps est in supremo gradu sedis Pontificalis :ut puta aliquis Dux ex minoribus,siue præfectus urbis,siue capitaneus ecclesiæ :aut frater siue nepos Pontificis:quos Pontifex uult hõnorare: incensantur ante assistentes,Sed neq; fiunt ante eum inclinationes , & semel tantum ducitͤ thuribulũ.post hos incensantur similiter assistentes Papæ, deinde uicecamerarius,& oratores Cęsaris,si sunt p̃ntes,tũ Senator urbis,post eũ ora-

tores prelati, si inter eos sint aliqui regii: Inde oratores regum, & principum non prelati. Q d' si uicecamerarius abest: incensantur Cesaris oratores ante alios: ubicunq; sint, deinde senator. tum oratores prælati, si sunt regii inter eos: sin minus incipitur a laicis, si sunt Regii, & cæteris paribus a prælatis semp incipitur, neq; refert an potentior sit rex uel priceps: laici q̃ prælati: dummodo eiusdem dignitatis sint. Et ab ea parte, qua incipitur presentibus imperialibus incensantur omnes oratores etiam minores. Et hoc etiam in uicecamerarii præsentia obseruatur. Inde Archiepi, Epi, protonotarii, Abbates, generales ordinum, & penitentiarii Papæ: q omnes sedent in sedibus. Inde reuertitur ad solium Pontificis, & ibi incẽsat conseruarores urbis, barones, & alios nobiles ibi sedere solitos, tñ sub diaconum Aplicum a dextris Papæ, & alios cappatos ab ea parte. Dede Subdiaconum a sinistris, & post eum auditorẽ: qui seruit de mitra Sanctissimo Dño nostro. Dede alios cappatos subdiaconos auditores clericos cameræ & acoluthos, tum cubicularios secretos & secretarium, si est cum eis: Inde capellanum assistentem celebrantis, & subdiaconum epistolæ. Inde cubicularios alios aduocatos, & secretarios mixtim, & demum procuratores ordinum. Si magister sacri hospitii adest: qui stare solet apud finẽ scamni presbyterorum cardinalium, incẽsatur post nobiles sedẽtes circa pedes Papæ. Post procuratores incensantur capellani celebrantis stantes in superpelliciis, & deinde scutiferi Papæ & alii nobiles: qui sunt cum eis. tum magister hostiarii & seruientes armorum: qui sunt apud portam can celli. reuersus demum ad credentiam credentiarios & cerimoniarium: & ipse in fine a cerimoniario incensatur.

Et nota qd' omnes qui accipiunt incensum, debẽt stare, & nõ sedere, & esse capite detecto exceptis Papa & celebrante: qui cum mitra accipiunt incensum. Papa in principio missæ, & post offertorium sedẽs incensatur. Aduertat Diaconus: & non incẽset qui non assurgunt. Quando Papa celebrat: acoluthus seruit de incenso, & Diaconus Cardinalis euangelii incensat Papam, Cardinales, principes qui cum eis sedẽt & epos assistẽtes Inde ipse incensatur ab uno ex Subdiaconis Apostolicis, nõ tñ ab eo qui cantat epistolam: & ille incensat alios. in uesperis solẽnibus papalibus cũ paramentis idem Subdiaconus incensat. In uesperis sine paramentis acolurhus seruit de thuribulo, & incensar oẽs preter Pontificem. absente Põtifice capellanus assistens cardinalis faciẽtis officium debet incẽsare sine pluuiali tñ, nam illo in uesperis non utitur: in cuius locum si non est apertus, substituitur diaconus Papæ cum superpellicio tamen.

De ordine dandi pacem inter missarũ solẽnia Cap. III

Quando Papa celebrat osculato altari dat primo pacẽ cardinali Epo assistenti: qui ab eius dextra genuflexus primo osculatur altare, & deinde accipit osculum a Pontifice, eiq; dicenti Pax tecum, respondetur. Et cum spiritu

spũ tuo. Deinde Pontifex uertit faciem ad cornu epistolę, & recipit ad osculum pacis duos diaconos assistẽtes, sicut receperat Epm Cardinalẽ. Si aũt Impator sit præsens, primo illum recipit ad osculũ pacis, deinde cardinalẽ epm, & duos diaconos assistentes. Eps cardinalis deinde dat pacẽ primo Epo cardinali existenti cũ aliis cardialibus primo pbytero, & primũ diacono existẽti apud scãna. Itẽ principi laico, qui sedet in scãno cardinalium, & demũ primo epo cardinali assistẽti papę, & i fine subdiacono aplico: qui aliis pacẽ distribuit, & ipse eps cardinalis reuertit̃ ad summũ pontificẽ. Quãdo aũt aliquis cardinalis siue platus celebrat pontifice pñte, cardinalis assistens dicto Agnus Dei recedit de circulo: & factis reuerentiis ascẽdit ad altare, & genu flexus illud osculat̃ primũ, tũc surgẽs capit pacẽ a celebrante, & deinde ascendit ad Papã, cui dat osculum pacis, ut supra, deinde reuertitur ad locũ suum cũ aliis cardinalibus: & alii diaconi assistentes descẽdentes a latere Põtificis factis reuerentiis similiter ascendunt ad Papã, & capiunt ab eo osculum pacis. Et si adest Impator accipit pacem a Pontifice ante diaconos assistentes faciens reuerentias cardinales genuflectendo tñ non inclinãdo solũ. Interim uero capelanus assistens celebrantis cum pluuiali ductus a cerimoniario relinquẽs librum missale ad manus Diaconi euangelii cum reuerentiis solitis accedit ad cardinalem assistentẽ, & ab eo accipit osculum pacis, & se ei inclinat anteq̃ capiat: & postq̃ acceperit pacẽ. deinde dat pacem priori Eporũ cardinalium: tũ sub priori eporum: inde primo ex diaconis in sede demũ principi laico si quis adest in ordine cardinalium, & his oibus inclinat se primo: & postea deinde dat pacem pfecto, siue magno pricipi qui sedet ad pedes papæ. Inde primo epo assistenti, tum uicecamerario: qui eam dat plato iuxta eum stanti, & ille alteri, & sic cæteri: deinde oratori Cæsaris laico uel non prelato, & ille alteri oratori iuxta eum stanti etiam si alter nõ sit imperialis uel regalis orator, & sic de aliis. Tum senatori, inde primo Episcopo in secundo ordine, & primo in tertio, & sic de aliis, si sunt plures ordines episcoporum, deinde primo protonotario in illorum ordine: qui sunt in eisdem locis, siue abbates, siue generales, aut pœnitentiarii accipiunt pacem a superioribus. Interea si celebrans iam perfecit cõmunionem suam, reuertitur assistens capellanus ad altare, & cerimoniarius accipit ab eo pacem, & distribuit reliquis: quibus ille non dederat. Post nominatos primo dat pacem nobilibus, & baronibus: qui sunt ad pedes papę, deinde magistro sacri hospitii si adest, tum subdiacono a dextris & ille reliquis cappatis ab eo latere, inde subdiacono a sinistris, & ille similiter suis cappatis, deinde auditori seruienti de mitra, & ille secretis cubiculariis. tum alteri cerimoniarum clerico, deinde Diacono euangelii, & ille subdiacono: ide primo ex cubiculariis, primo ex aduocatis siue secretariis, deinde primo ex pcuratoribus, tũ prio ex capellãis celebrã

tis, postea antiquiori ex scutiferis papæ, primo ex hostiariis, & primo ex seruientibus armorũ, & sic est finis. Absente uero uicecamerario dat primo oratori Cęsaris, & ille alteri, ut supra dictũ est, tũ senatori: deinde primo oratori p̃lato, si cęsaris orator ẽ laicus, uel non p̃latus: sin autẽ dat primo oratori laico, seu nõ p̃lato, & aliis ut supra diximus. qd' si ẽt oratores Cæsaris nõ intersint dat senatori, tũ oratoribus prælatis, si inter eos sint Regii: sinminus icipit' a laicis, si ibi sũt Regii: & cęteris paribus a p̃latis.

Quando Papa lauat manus ante missarum solennia, & actibus publicis. Cap. IIII.

Princeps, nobilis, siue orator, qui aquã ferre debet ad lauandũ manus pontificis, in tempore uocatur a cerimoniario: & a duobus seruiẽtibus armorũ cõducitur ad credẽtiã papæ, & cũ eo duo auditores rotæ hinc apud credẽtiã imponitur circa collum mappula serica lõga, quæ utrinq; ante pectus ei dependet. manu dextra capit inferiorem peluim: in quo credentiarius aquã imponit, & nobilis aliquantulum aquæ ex pelui imponit in uasculũ, quã credẽtiarius pręgustando bibit: tum sinistra manu capit superiorem peluim, & a magistro hospitii, uel scalco papę cooperiuntur pelues mappula a dextra parte pẽdente, tũ eleuatis manibus cũ peluibus usq; ad oculos adiuuantibus hinc inde magistro hospitii, & scalco Papę, uel saltim altero, si alter abest. ad põtificẽ proficiscit' hoc ordine. primo p̃cędũt duo seruiẽtes armorũ: hos sequũtur cerimoniarii, qui genu flexiones, & gestus ostẽdũt: tũ duo auditores quorũ senior portat duabus manibus mantile, qd' a credẽtiario acceperat, illo prius ab eo osculato: demũ nobilis cũ peluibus aquę medius, ut diximus, inter magistrũ hospitii, & scalcũ, cũ transeũt ante altare oẽs genu flectũt, & anteq̃ ad põtificẽ p̃ueniant, tertio genu terrã tangunt, cũ p̃uenerint ad eius pedes auditor mantile deosculatũ deponit super genua pontificis, & diaconi assistẽtes illud explicãt, & ipsi auditores genu flexi hinc inde extremitates mãtilis retinẽt. cardinalis assistẽs interea siue Ep̃s siue presbyter accedit ad põtificẽ, & ponit manus ad pelues. nobilis aquã portãs eleuata superiore pelui, positaq; in loco inferiori super eius labiũ imponit pauxillũ aquæ, quã p̃gustãdo sorbet, & deinde adiuuãte assistẽte cardinali infũdit aquã super manus pontificis in subiectã peluim, dextra superiorẽ cũ aqua, inferiorẽ sinistra, ubi aqua recipitur: retinẽs. Interim laici oẽs circũstantes genu flectunt. cardinales surgunt sine mitris: p̃lati surgunt detecto capite. lotis manibus diaconi assistẽtes replicant mãtile super manus papæ. Nobilis iisdẽ reuerẽtiis, & ordine reuertitur ad credẽtiã papę. Auditor rea umpto mãtili cũ socio sequitur nobilẽ, & id reddit credẽtiario, & reuertit' ad locũ suũ. hic ordo seruatur quotiens Papa publice lauat manus, & quando celebrat, quia quater sunt lauãdę manus. Incipitur a minus digno ita ut dignior etiã si esset Rex, aut Imperator, ultimo ferat aquam ad manus Pontificis.

De luminaribus in capella Papę, & Sacris Imaginibus super Altare. Cap. V

Super altare, cũ diuina peraguntur, siue Cardinalis, siue alius pręlatus celebret: cãdelabra sex super altare: super credentiã uero duo cum luminaribus semper habentur, ad euangeliũ luminaria duo, ad eleuationẽ Sacramẽti funalia quatuor. super cãcellos capellæ, si Cardinalis celebrat, sex. si alius prælatus: quatuor funalia ardẽt. Si Papa celebrat, super altare cãdelabra septẽ ardent: super credentiã duo: ad euangeliũ latinũ septẽ: ad euãgelium gręcũ duo, ad eleuationẽ Sacramenti funalia octo: super cãcellos octo. Ad supplicationes Papales semper cãdelabra septẽ. Quando Papa nõ est præsens, duo cãdelabra ardẽt. Si Papa celebrat in aliqua ecclesia: ubi sedes eminens multũ distet ab altari, ut in ecclesia Lateranensi, uel in ecclesia sancti Pauli de urbe: tũc cũ Corpus, & Sanguis ex altari defertur ad Papã: octo funalia, quę ibi permanent accensa usq; post cõmunionẽ, feruntur ante Sacramentum: primo ante Corpus, deinde ante Sanguinẽ, neq; extinguntur anteq̃ sit completa cõmunio. Imagines, & Reliquię ponuntur super altare. quando utuntur mitra auriphrygiata. & non aliter.

De ministris celebrantium. Cap. VI

Cardinali diuina celebrãti adesse debẽt Diaconus, & subdiaconus cũ suis paramẽtis opportũis, cappellanus assistẽs cũ superpellicio & pluuiali, seruiens de mitra cũ superpellicio, & mappula longa ad collũ, & septẽ alii capellani cũ superpelliciis: qui seruire debẽt, unus in sustinendo librũ supra caput, unus in ampullis, alius in tenẽdo thuribulo, & quatuor in tenendis candelabris in euangelio, & funalibus in eleuatiõe. & iuniores debent seruire in istis ultimis: totidẽ aderunt celebrãti uesperas: prælato autem nõ cerdinali ultra diaconũ subdiaconũ & assistẽtẽ cum pluuiali, aderunt quatuor alii tantum ministri cum superpelliciis. in credẽtia pro cardinali erunt tres scutiferi, pro pręlato duo tantum.

De Euangelio, & Epistola gręce legendis. Cap. VII

Euangeliũ, & ep̃la gręce legũtur quotiẽscunq; Põtifex Romanus publice, & solẽniter celebrat, si illi placuerit: & in hoc nõ est aliqua festiuitas magis priuilegiata q̃ alia. In coronatione Põtificis legi obseruatũ esse uocari ad hoc monacos ex monasterio cryptę ferratę, si Romę fiat, qui sũt fere in suburbiis, & liguã ac ritũ Gręcanicæ eccl'ę seruare cõsueuerũt. ego tamen nunq̃ uidi illos in tali exercitio. Habeãtur igit' duo, qui docti sint, & linguam gręcã bene nouerint: neq; adhibeãtur qui sint inexperti, & nõ intelligunt: quia raro est q̃d non sit aliquis doctus in illa lingua, qui cum audiunt barbarizãtes, siue solecizantes, irrident solẽnia nostra. melius est a tali actu desistere, q̃ ponere nõ idoneos. oportet tamẽ, ut hi in diaconali & subdiaconali ad minus ordine sint cõstituti. uidi tamen sæpius obseruari, q̃d Episcopus quispiã euãgeliũ græce dixerit, ep̃lam uero alius uir non

do habebat in circulo, & hac utebātur in consistoriis tam publicis, q̄ priuatis: per quam significabatur Regia potestas. Tertia erat alba ex damasceno sericeo, siue unionibus, siue auro aut aliquo ornamēto: & hac utebātur in dn̄icis aduētus, & quadragesimę diebus ferialibus, & in officiis defunctorū. Hodie quatuor mitras habemus. p̄ciosiori utit̄ Papa in maioribus solēnitatibus, secūda ēt quæ p̄ciosa ē & ābę habēt auriphrygiū in circulo, & in titulo utit̄ i diebus nimis solēnibus, & in cōsistoriis. Tertia mitra nihil habet auri, sed ex unionibus ornata, & habet circulum, & titulū ex unionibus, & ista utitur Papa dn̄icis aduētus, & quadragesimę p̄terq̄ in dn̄ica Gaudete, & dn̄ica Lętare: in quibus utit̄ secūda mitra. Quarta est ex serico damasceno multo auro cōtexta. sed nō habet uniones, aut gēmas, & hac utit̄ in ferialibus diebus, & aliquādo in diebus solēnibus, post principiū: ut minus grauet̄: & maxime dū fit sermo. habet ēt aliā magis simplicē ex damasceno cū paruo auro, qua utitur in officiis defunctorū, et diebus ferialibus maioris hebdomadę. Est p̄terea tiara triplici corona ornata, qđ regnū appellat̄: per quam significat̄ Sacerdotalis, & Imperialis summa dignitas. atq; potestas, hac tiara utit̄ Pontifex in maximis solēnitatibus eundo ad eccl'iam, & redeūdo. sed nunq̄ illa utit̄ in diuinis. Cū p̄uenit ante altare, deponit tiarā. orat, & assumpta mitra uadit ad sedē, & cū ista prosequit̄ diuinū officiū, siue in uesperis, siue in missa, tiara autē interim reponitur super altare. finito officio cū Papa reuertit̄ ad palatiū rursus ei imponit̄ tiara. cū hac coronat̄ in die suæ Benedictionis, & corōationis. Antiquitus quando Romanus Pōtifex diebus solēnibus tiarā hanc ferebat: fiebāt ei laudes a diaconis, & officialibus. ut in coronatione. Exaudi Christe. &c. & Pōtifex dabat presbyteriū. Hodie utrūq; abolitū est. Dies autē, quibus Papa coronabat̄, erāt infrascripti. uidelicet. i festo sanctorū quatuor coronatorū, sancti Martini, sancti Clemētis, in dn̄ica Gaudete, in dn̄ica Lętare, in Natiuitate Dn̄i, in sancti Stephani, in Ephiphania, in Resurrectione, & secūda Feria, in Dn̄ica Ego sum pastor bonus, in Ascensione, in Pentecoste, in sancti Petri, in sancti Siluestri, & in anniuersario suæ coronationis.

De processibus generalibus. Cap. X

Processus legi cōsueuerūt, & excōmunicationes fulminari ter in anno in quīta Feria cęnæ dn̄i, in die Ascēsionis, & in dedicatione basilicę ap'lorū Petri, & Pauli eodē ordine, & modo. Nunc id fit tm̄ in cæna Dn̄i. causas, cur in istis diebus potissimum fiāt, istas dicūt. in cęna Dn̄i habuit principiū Christi Sacramētum: cōgruit ut in illa die excludātur ab eccl'ia, qui eo sacramēto indignos se reddiderūt. in Ascensione Christus rogauit pro fidelibus suis dicens. Pater sancte serua eos: quos dedisti mihi: declarat̄ qđ nō orauit p̄ istis. in dedicatiōe declaratur qđ excludūt̄ a loco cōgregationis, & orationis fideliū. Candelæ accēsę proiiciūtur, & extingunt̄, quia si

cut cãdela accensa proiecta extinguitur, ita illi sic eiecti ab ecclesia lumine & gratia spiritus Sancti priuãtur. cãpanę tumultuosę pulsãtur: quia sicut illarum ordinata pulsatione fidelis populus congregatur, ita confusa, & tumultuaria infideles dissipantur. Cum fiunt aliis temporibus processus contra certas, & noiatas personas: omnes sunt parati, & fit iisdem cerimoniis. cum autem fiunt contra incertos, solus Papa est paratus: alii sunt in suis cappis laneis & ita seruatum legitur a Clemẽte Papa sexto anno quarto die prima Februarii. cum fecit Processus contra interfectores Andreę Regis Sicilię illustris incertos, & non nominatos.

Quibus diebus uocantur Cardinales ad capellam Papę. & quibus fit sermo, uel nõ fit. Et quãdo fiũt uesperę, aut supplicatio. Cap. XI

Papa celebrante ordinarie nunq̃ fit sermo: nisi ipsemet uelit orare, aut aliquis Cardinalis id faciat.

In diebus qñ fit solẽnis supplicatio nõ fit sermo. Fit aũt ĩ diebus ĩfrascriptis. Et primo Cardinales uocantur ad capellam in diebus sequentibus.

In prima, secunda, & quarta dominica aduentus Domini, & fit sermo.

In Natiuitate Domini nostri Iesu Christi, & non fit sermo. Et ante fiunt Vespę papales. & ĩ Nocte matutini, & prima, ac secũda missa. In missa maiori Diaconi Cardinales, & alii officiales capellę cõicant a Papa.

In sancto Stephano. & fit sermo.

In sancto Ioanne euangelista. & fit sermo.

In Circuncisionis. & fit sermo. ac fiunt uesperę.

In die Epiphanię. & fit sermo. Et uesperę.

In die Purificationis. & non fit sermo. & fit supplicatio cum paramentis uiolaceis. Et candelarum distributio.

In die cinerum, & fit sermo, & dantur cineres cum paramentis uiolaceis.

Prima, Secunda, Tertia, Quarta, & Quinta Dominica in Quadragesima. Et fit sermo.

Dominica in Palmis. & non fit sermo. Et fit distributio palmarum, & supplicatio cum uiolaceis paramentis, & palmis.

Quarta feria maioris hebdomadę fiunt matutinę tenebrosę in sero.

Quinta feria in cęna Domini, & non fit sermo. & fit supplicatio ad processus in albis. & fit mandatum. In sero matutinę tenebrosę.

Sexta feria in Parasceue. & fit sermo. In sero fiunt matutinę tenebrosę.

Sabbato sancto. & nõ fit sermo.

In Die Resurrectionis. & non fit sermo. Diaconi cardinales, & alii officiales capellęc ommunicant a pontifice.

In secunda, & tertia feria, & non fit sermo.

In sabbato in albis nõ fit sermo. Dãtur Agnus Dei. portantur paramẽta:

In ãnũtiatiõis btẽ uirginis fit ſmo. fiũt uespę. Si nõ uenit ĩ quadragesima

In Ascensione Domini fit sermo. fiunt uesperę.

In Pentecoste fit sermo. fiunt uesperę.
In secunda, & tertia feria non fit sermo.
In Dominica sanctæ Trinitatis fit sermo. fiunt uesperę.
In solẽnitate corpis Christi nõ fit sermo, fit supplicatio i Albis, fiũt uespę.
In Natiuitate sancti Ioãnis Baptistę fit sermo, & fiunt uespę.
In festo apostolorum Petri, & Pauli non fit sermo, fiunt uesperæ.
In festo Visitationis beatæ Mariæ non fit sermo, neq; uesperę.
In festo Assumptionis Beatę Mariæ fit sermo, & fiũt uesperę
In festo Natiuitatis beatę Marię fit sermo, & fiunt uesperæ.
In festo oium sãctorũ fit sermo, & fiũt uesperę. & i sero uesperę, & matutinę pro mortuis.
In commemoratiõe defunctorum non fit sermo.
In dedicatione Basilicæ Saluatoris non fit sermo, fiunt uesperę.
In dedicatione Basilicę aplorũ Petri, & Pauli nõ fit sermo, & fiũt uesperę.
In festo sancti Andreę, non fit sermo, & non fiunt uesperę.
In cõmemoratione oium Põtificũ, & Cardinaliũ defunctorũ nõ fit sermo
In Anniuersario obitus prędecessoris non fit sermo.
In Anniuersario assumptionis pontificis non fit sermo.
In Anniuersario coronationis pontificis non fit sermo.

Dies in quibus nostro tpe Papa aut Cardinales celebrãt. Cap. XII

Dominica tertia aduentus Domini, quę dicitur Gaudete.
In nocte Natiuitatis Domini, & in missa maiori.
In die sancti Stephani. & in die sancti Ioannis euangelistę.
In Circuncisione, Epiphania, Purificatione beatę Marię uirgini.
In q̃rta feria cinerũ, i quarta dñica quadragesimæ, q̃ dr̃ lętare, uel de rosa.
In dominica palmarum.
In quinta, & sexta feria, & sabbato maioris hebdomadę.
In die Resurrectionis, & duobus diebus sequentibus.
In sabbato in Albis, si dantur Agnus dei, alioquin celebrat alius p̃latus.
In annunciatione Beatæ Marię uirginis.
In Ascensione Domini nostri.
In Pentecoste, & duobus diebus sequentibus.
In dominica sanctæ Trinitatis.
In solẽnitate corporis Christi.
In Natiuitate beati Ioãnis Baptistę.
In Natalitiis apostolorum Petri, & Pauli.
In Visitatione, Assumptione, & Natiuitate Beatę Mariæ uirginis,
In festo oium Sanctorũ, & cõmemoratione oium fidelium defunctorum.
In dedicatiõe Basilicę Saluatoris, & i dedicatõe basilicarũ Petri & Pauli.
In anniuersario Assumptionis, & coronationis præsentis pontificis.

In oibus supradictis diebus consueuerunt Romani Põtifices antiquis

tẽpotibus p ſemetipſos celebrare, ſed nr̃is diebus ad quatuor uel quinqꝫ, aut plures ſolennitates reſeruantur. in natiuitate Dñi, in reſurrectione, in pentecoſte, in natalitiis Apl'orum Petri, & Pauli, & in feſto oĩum ſanctoꝝ. in his ordinarie: quando non ſunt impediti celebrãt, & extraordinarie in canonizationibus ſanctorum, in ordinationibus, ſiue cõſecrationibus ſi quando eas facerẽt. Et in coronatione imperatoris, ſiue Regis alicuius. in aliis autem diebus capellæ celebrant alii prȩlati

Et nota qđ quando Papa p ſe celebrat, oẽs Cardinales, & prælati portant paramenta ſibi conuenientia coloris tempori cõgruentis tam in ueſperis q̃ in miſſa. ſed non ſemper deſcendunt ad eccleſiam cum paramentis, ſed tantum in diebus ſupplicatotiis in miſſa.

Secundum antiquas obſeruationes erant alii dies in quibus fiebat capella. noſtris temporibus ab Eugenio quarto & citra ſupra ſcripta fuerũt obſeruata. q̃uis a tẽpore Sixti uſqꝫ ad hũc diem aliqua fuerint prætermiſſa & immutata. Solẽnitas ueſperarum fit ſemp ordinarie in primis ueſperis. in ſecundis nunq̃ fit ordinarie nr̃o tempore. Quando Papa eſt in craſtinum celebraturus fiunt ueſperȩ ſolennes, & capiunt paramenta a Cardinalibus poſt factam reuerentiam, & incipiuntur Antiphonȩ per Cardinales & Papam. In aliis non capiuntur paramenta. Et Papa incipit Deus in adiutorium &c̃. Incenſat ad Magnificat: & dicit orationem, & dat benedictionem, & nihil aliud in eis agit.

Sermones committuntur, & reuidentur per magr̃m ſacri palatii: ut p̃diximus. Et in quatuor primis Dñicis aduentus, & quadrageſimȩ fratres quatuor ordinum mendicãtium orant. In prima ordinis p̃dicatorum. In ſecunda ordinis minorũ. In tertia ordinis eremitarũ Sancti Auguſtini. In quarta ordinis carmelitarum. In aliis autem diebus Pontifex ſi placet, & ordinarie magiſter ſacri palatii cõmittit ſermones ad b eneplacitum.

Quibus diebus Pontifices Romani conſueuerunt a conſiſtorio ſecreto ceſſare. Cap. XIII

Die Dominico tertia, quinta feria, & ſabbato per totum annum ordinarie non fit conſiſtorium.

Non fit conſiſtorium in diebus infraſcriptis.

In uigilia, & in die circunciſionis Dñi uſqꝫ poſt diem Epiphaniȩ
In feſto ſancti Antonii
In feſto ſanctorum fabiani & Sebaſtiani
In feſto ſanctæ Agnetis
In feſto ſanctorum Vincentii, & Anaſtaſii
In cõuerſione ſancti pauli
In uigilia, & feſto purificationis
In feſto ſancti Blaſii
In feſto ſanctȩ Agathȩ

In cathedra sancti Petri
In festo sancti Mathiæ
In festo sancti Gregorii
In festo sancti Benedicti
In uigilia & festo annunciationis Beatæ Marię uirginis.
In uigilia & festo Ascensionis Domini
In uigilia & festo pentecostes, & duobus diebus sequentibus.
In uigilia & festo corporis Domini
In festo sancti Marci euangelistæ
In festo Apostolorum Philippi & Iacobi.
In festo inuentionis sanctæ Crucis
In festo sancti Ioannis ante portã latinã
In festo apparitionis sancti Michaelis
In festo sancti Barnabę Apostoli
In festo & uigilia natiuitatis sancti Ioannis Baptistæ
In uigilia & festo Ap̄lorũ Petri & Pauli. Et in cõmemoratiõe sancti Pauli
In festo sanctorum Ioannis & Pauli
In octaua sancti Ioannis Baptistę
In octaua Apostolorum Petri & Pauli
In festo sanctę Mariæ Magdalenę
In festo sancti Iacobi Apostoli
In festo sancti Petri ad uincula
In festo sancti Laurentii
In uigilia & festo Assumptionis Beatæ Marię uirginis, & in octaua.
In festo sancti Bartholomei
In festo sancti Augustini
In festo decollationis Beati Ioannis Baptistę
In uigilia & festo natiuitatis Beatę Marię, & in octaua eius
In festo exaltationis sanctæ Crucis
In festo sancti Matthei Apostoli
In festo dedicationis Beati Michaelis
In festo sancti Hieronymi
In festo sancti Francisci
In festo sancti Lucę euangelistæ
In festo Apostolorum Simonis & Iudę
In uigilia & festo omnium sanctorum
In commemoratione defunctorum
In dedicatione Basilicę Saluatoris
In dedicatione basilicæ Apostolorum Petri & Pauli
In festo sancti Martini
In festo sanctę Cecilię

In festo sancti Clementis
In festo sanctę Catherinæ.
In festo sancti Andreę apostoli.
In festo sancti Nicolai.
In festo sancti Ambrosii.
In festo sanctę Lucię.
In festo sancti Thomę apostoli.
In Vigilia Natiuitatis Domini usq; ad diem post Epiphaniam nō fit cōsistorium. Sed aliquādo conueniunt Domini Cardinales cum Papa ad tractandum, & consultandum, si est opus.
Itē a qnta feria ante quinquagesimā usq; ad quartā feriā cinerū inclusiue.
Item a dominica in palmis usq; ad Dominicam in albis inclusiue.
Itē quādo fiunt uacationes curię in ęstate statuuntur aliqui dies, in quibus tātum fit consistorium, & tempus uacantiæ. Et quando audientia resumetur, debet itimari curialibus, ut quis possit ꝓcurare facta sua.
In anniuersariis pontificū cardinalium, siue regū: quādo ꝓ eis fit capella.
In die āniūsario assūptiōis, & corōatiōis Romāi pōtificis ꝓ tpe existētis.
Item quotiescunq; fit publicum consistorium uel capella.
Item quando Imperator, Rex, Cardinalis legatus ad curiam uenit: aut recedit a curia. Et similiter quādo nouus Cardinalis: aut aliquis magnus Princeps uenit. Et quando ordinaria consistoria sunt interrupta, Cardinales nō uadunt ad consistorium: nisi uocentur a Papa. Quando autem nō sunt interrupta, uadunt semper statutis, diebus etiam non uocati, nisi prohibeātur. dies uero consistoriales sunt Secunda, Quarta, & Sexta Feria per totum Annum diebus supra nominatis exceptis.

Sacrarum Cerimoniarum Romanæ Ecclesię Libri Tertii Finis.

Gregorii de Gregoriis Excusere Leonardo Lauredano Principe Optimo. Venetiis. M.D.XVI. Die. XXI. Mensis Nouembris.

DEVS FAVEAT

[redacted]